لەودیو هەناسەکانی شیعرەوە

لێکۆڵینەوە

جەبار سابیر

چاپی یەکەم

سلێمانی

بەهاری ٢٠٠٨

لەودیو هەناسەکانی شیعرەوە

لێکۆڵینەوە

جەبار سابیر

لەودیو هەناسەکانی شیعرەوە

بابەت: لێکۆڵینەوە

نووسەر: جەبار سابیر

تایپو هەڵەبڕی: نووسەر

نەخشەسازیو بەرگ: نووسەر

تیراژ: پێنج سەد دانە

چاپ: چاپی یەکەم، بەهاری ٢٠٠٨

چاپخانە: شڤان

ژمارەی سپاردنی( ) وەزارەتی رۆشنبیری بۆساڵی ٢٠٠٨ پێدراوە.

لەبری پێشەکی

ئەم لێکۆڵینەوانە یاخود باشترە بڵێین ئەم نووسینانە، لەماوەی سێ چوار ساڵی رابردوودا نووسراونو لەڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا بڵاوکراونەتەوە. هەندێکیان قسەکردنن لەسەر دنیابینی شاعیرەکانو هەندێکیشیان قسەکردنن لەسەر تاقە یەك دەقی شاعیرێك. لێرەدا ئەوەندەی پشت بەبۆچوونو تێروانینی خۆم لەسەر دەقەکان بەستراوەو قسەکراوە کەمتر ئاوڕ لەسەرچاوە دراوەتەوە. باشترە بڵێین زۆر کەم پشت بەمیتۆد یاخود ڕێبازێکی رەخنەیی بەستراوە بۆ قسەکردن لەسەر دەقەکان. لەدنیای رۆشنبیریو ئەدەبی ئێمەدا بەتایبەت بواری شیعر، زۆرن ئەو شاعیرو دەقانەی بەبێ هیچ ئاوڕدانەوەیەك تێدەپەڕنو نابنە خۆراکێك بۆ رەخنەگرانو لێکۆڵەرەوانی شیعرو ئەدەب. لێرەیشەوە رۆشنبیری ئێمە پاپەیەکی زۆر سەرەکی کەمە کەڕەخنەو لێکۆڵینەوەیە. من ئەوەندەی بۆمکرابێت هەوڵمداوە هەر شیعرێك

یاخود هەر شاعیرێك شتێکی لەلا دروستکردبم قسەم لەسەر کردووەو هەندێك شتم لەسەر نووسیوەو تاڕادەیەك پشت دێڕەکانم خوێندۆتەوە. رەنگە کۆکردنەوەیان لەکتێبێکی لەم جۆرەدا خراپ نەبێت، بەتایبەت بۆ کەسێك کەبیەوێت هەندێ شارەزای دنیای ئەو شاعیرانەو شیعرەکانیان بێت. بەکورتی ئەم لێکۆڵینەوانە هەڵقوڵاوی سەرنجو بۆچوونەکانی خۆمن لەسەر ئەو شاعیرانە یاخود لەسەر ئەو شیعرانە، تاچەند سەرکوتووم‌و ئامانج پێکاوە ئەوە پەیوەستە بەتۆی خوێنەرەوە، ئەوەی من کردوومە مەرج نییە بەبۆچوونی تۆی خوێنەریش وابێت، بەڵام خۆ ناکرێت دانیشینو هیچ نەڵێین.

جەبار سابیر

٢٠٠٨/٢/٩

روانین لەپەنجەرە داخراوەکانی ئەمڕۆوە بۆ باخچە رازاوەکانی رابردوو

هونەرو ئەدەب ئاو لەکانی ژیان دەخۆنەوەو کۆمەڵگە چاوگی هەڵهێنجانی کارو بەرهەمی ئەوانە، بەومانایەی گەر کۆمەڵگە نەبێت نەئەدەب دەبێتو نەهونەر، بۆیە سەیرنییە کەبیری هونەرمەندانو ئەدیبان هەمیشە بەدەوری کۆمەڵگەدا دەسوڕێت، بەڵام ئەوەی کەدەبێتە جێگەی تێرامانو سەرنج ئەو بینینەیە کەئەوان دەیبینن‌و خەڵکانی ئاسایی نایبینن‌و هەستی پێناکەن. هەر ئەمەشە دەبێتە داهێنان، چاوی سەرنجی ئەدیبانو هونەرمەندان هەمیشە بەدوای ئەوشتانەوەیە کەخەڵکی سادەو ساکار سەرنجی نادەن. دەشێت ئەدەبو هونەر بۆ هێنانە بەرهەمی گوتارێکی دوو سەرەبێت هەم لەڕابردوودا هەم لەداهاتوودا و بەهەر دووکیشیان بچنە خزمەتی ئێستایەکەوە کە خاوەن کارەکەی تێدادەژی. مرۆڤ هەمیشە مەحکومە بەڕابردوویەکی پڕ گێرمەو کێشەو زۆرجار رووداوە ناخۆشەکانیش دەبنە یادەوەرییەکی زیندوو مایەی گێڕانەوە، ئەمە زیاتر لەسەر ئاستی تاک، چونکە هەمیشە لەیادەوەری بەکۆمەڵدا رووداوە ناخۆشەکان جێگەی خۆیان زیاتر دەگرن‌و دەبنە هەوێنی پێکەوە ژیانو

هاوخەمی. رابردوو ئامادەییەکی زیندووی هەیە لای ئینسانو هەرگیز ناتوانێ لێی راکات یان لەبیری کات، لەهەر چرکەساتێکدا رووبەڕووی دەبێتەوەو هەرئەمەشە ئینسان کەنەفت دەکاتو وایلێدەکات هەمیشە گۆرانی بۆ ولات دەڵێت، ئێخۆ ولاتیش هەمیشە لەڕابردوو دایە. بۆیە ئینسانیش ناتوانێ لەغوربەتو تاراوگەدا بژی، چونکە یادەوەریو رابردووی لەولاتێکی ترەو لەسەر زەمینی تازە شتێك نایبەستێتەوە، منالی خەڵکانی ئاوارە کەلەوێ دێنە دنیاوە بیری زەمینێکی تر ناکەن بەناوی ولاتی خۆمان، چونکە رەگیان لەو ولاتە تازەیە داکوتاوە کەدایكو باوکیان بە ولاتی خۆیانی نازانن. گەر لەڕوویەکەوە ئایینەکان خێرو خۆشی بۆکۆمەڵگە بێنن ئەوا لەدەیان رووی ترەوە دەبنە بەلا بەسەر کۆمەڵگەوە، کۆمەڵگە لەڕەوتی بەرەو پێشڤەچوونی خۆیدا زۆر قۆناغ تێدەپەڕێنی، بەڵام ئایینەکان وادەکەن زۆرێك لەو قۆناغانە بەسەقەتی تێپەڕێتو دەبنە بەربەست لەبەرەو پێشچوونی کۆمەڵگەدا، ئەویش بەدابەشکردنی شتەکان بەسەر حەرامو حەلاڵداو نەبوونی ناوەندێك لەبەینی ئەو دووانەدا. ئیشکردنی فەیلەسووفان، بیریاران، هونەرمەندان، نوسەرانو شاعیران لەو نێوەندەدایە کەئایینەکان بەئینسانیان نەداوەو بۆهێنانە گۆڕێو هێنانە قسەی ئەو نێوەندەیە لەبەینی حەرامو حەلاڵداو بەئەزمونی دوورو درێژی هونەرمەندانو فەیلوسووفانو رووناکبیرانو شاعیرانیشدا دەرکەوت کە بێ بیرکردنەوەو داهێنانی ئەوان ئینسان لەجەهلی خۆیدا نقومدەبێتو لەچڵپاوی نەزانی خۆیدا هەر شڵپەی دێت.

کەژاڵ ئەحمەد لەشیعری (بەتەنوورەیەکی کورتی سوورەوە) دەیەوێت جارێکی ترو بەشێوەیەکی تر قسە لەسەر ئەو گرێو گۆلانە بکات کەئایین بۆ

کۆمەڵگەی کوردی دروستکردووە، دەیەوێ بەڕابردوو شەڕی ئێستایەکی شەرمن‌و کزۆڵە بکات کەهەر لەشوێنی خۆی ماوەتەوەو سەری بەرەو زەوی شۆڕکردۆتەوەو نەئاسمان دەبینێ نەپێشی خۆی‌و نەئاگاشی لەدەوربووبەرە. پردی پەڕینەوەی ئینسان بۆ ڕابردوو واتا پردی نێوان ئێستاو رابردووی ئینسان لەئێستادا بۆتە وێنەو، وێنە ئەو شتەیە کەخەیاڵدانی ئینسانی سوککردووەو ئەو ئەرکەی لێسەندۆتەوە کەڕابردوو لەیادەوریدا هەڵگرێ، بەڵکو لەسەر پارچە کاغەزێکی ئالودە بەکارلێکی کیمیایی چرکە تێپەڕیوەکان بۆ ئینسان هەڵدەگرێ‌و ئەرشیفی دەکات، بەجۆرێك ئینسان بەبینینی وێنەیەك هەموو ئەوچرکە ساتەی دەمی گرتنی وێنەکەی دێتەوەبیر. سیحری وێنە لەکورتی ساتی گرتنی وێنەکەو هێشتنەوەی زەمەنێکی زۆرە لەخۆیدا، بەو واتایەی ئەو چرکەساتەی وێنەکەی تێدا دەگیرێ، هەموو یادەوەری ئینسان لەوشوێنەدا لەخۆدەگرێت، وێنە هاوشێوەی بەهارە لەسیحرو ئەفسووندا بەهاریش چەندە تەمەنی کورتە لەڕووی سروشتییەوە سەد هێندە لەڕووی رۆحییەوە بۆ ئینسان گەورەیە، ئەو سروشتەی لەبەهاردا دەیبین رەنگە بۆ هەموو تەمەنت لەزەتت پێببەخشێ، زۆربەمان لەیادەوەریماندا بەهارێك هەیە لەهەموو بەهارەکان جوانترو دڵڕفێنتر، بەهەمان شێوە وێنەیەکیش یاخود چەند وێنەیەکیش هەیە لەوێنەکانی تر جوانترو پڕ یادەوەریتر. ئینسان حەزی بەتەجریدکردنی هەموو چرکەکانی تەمەنییەتی، بۆیە زۆرترین وێنەش دەگرێت، حەزی وێنەگرتن لای ئینسان کەمتر لەنەرجسییەت‌و خۆپەسندییەوەیەتی، بەڵکو زیاتر بۆمانەوەیەتی تازەمەنێکی دوورتر، دوورتر لەوەی خودا بەئینسانی رەوابینیوە. ئینسان لەکاتی وێنەگرتنە بەکۆمەڵەکاندا حەزی بەپێکەنینەو،

لەکاتی گرتنی وێنە تاکییەکاندا دەیەوێ خۆی مات‌و مەلول‌و خەمبار پیشاندات، ئەمەش خەمی ئینسان دەردەخات لەتەنیایدا، مرۆڤ بۆیە پێی دەوترێت بونەوەرێکی کۆمەڵایەتی چونکە لەگەڵ ئەوانی تردا حەزی بەتێکەڵبوونە. ئەم کۆمەڵگەیەی ئێمە تاسەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردووش کەهێشتا کۆچی بەزۆری گوندەکان بەرەو شاردەستی پێنەکردبوو پێبەپێی خۆی دەڕۆیشتە پێش‌و لێرەشەوە هەر جۆرە جوڵەیەکی ئینسان ئازادبوو، کەس چاودێری ژیانی تایبەتی خەڵکی نەدەکردوو پێشتریش بەهۆی کردنەوەی زانکۆکانەوە گۆڕان بەسەر بیرکردنەوەی ئینسانی شارنشینی کورددا هاتبوو. ئەو جلوبەرگەی کچانی زانکۆ دەیان پۆشی بەلای خەڵکییەوە زۆر ئاسایی بوو. بەڵام بەعس بەتێکەڵکردنی لەناکاوی گوندو شارەکان‌و دانانی دەیان‌و سەدان گەرای جاسووسی کوشندە لەناو خەڵکدا گۆڕانی بەسەر تەواوی ئەو بیرکردنەوەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتیانەدا هێناو وایلێکردن تەنیا لەیادەوەری ئینسانەکاندا شوێنەوارێك جێبێڵن‌و لەئەلبومیماڵەکانیشدا بەخامۆشی بسپێردرێن.

ساتی نووسینی شیعر لای (کەژاڵ) ساتی گریانە بۆ ئێستایەك کەبێدەسەڵات‌و لاوازە لەبەردەم هێرشی کۆنەپەرستی‌و تاریکیدا، لەم شیعرەدا رابردوو ویستی دەبینین لەبەردەم تێکشکانی بەهاکان لەئێستادا، ئەم ئێستایەی شیعرەکەی تێدا نووسراوە نەتوانای گەڕانەوەی هەیە بۆدواوە نەتوانای چوونە پێش‌و بازدانی هەیە بەسەر شتەکاندا، هەموو ئەمانەش شاعیر ناچاری بیرکردنەوە دەکەن بەوەی ئێستا بۆچی ئاوا دۆشداماوو ملکەچە، لەئاست پێشکەوتنەکاندا لەئاست سەلەفییەت‌و

تاریکیدا، لەکاتێکدا رابردوو وانەبووە هەمیشە ئامادەی بازدانو تێپەڕاندنی قۆناغەکان بووەو لێنەگەڕاوە سەلەفییەت گەڕ لەبالآی ژن ئالێنێو پۆشینی جلوبەرگی لێ یاساغ بکات (سۆرین کیرکەگۆر) پێی وایە (ژیانی شاعیر لەناکۆك بوونییەوە لەگەڵ تەواوی بوندا دەست پێدەکات.) قسەی سۆرین لەسەر قولاییەکانی ژیانەو قسەکردنێکی کەینونەبییانەیە، بەلآم هەموو قوڵبوونەوەیەکی شاعیرانە هاوکات قووڵبوونەوەیەکی فەلسەفیانەو کەینونەبییانەیە لەژیانو بوون، چونکە شاعیر دواجار ئەوەی دەریدەبڕێ جیهان بینیو ژیان بینی خۆیەتی، روانینی ئەوە لەدنیاو لەبوونی ئینسان.

لەم شیعرەشدا هەمان شەڕو ناکۆك بوون دەبینین لەگەڵ تەواوی بووندا، چونکە بوون دابڕاو نییە لەئینسانو، لەدەرەوەی ئینسان شتێك نییە پێی بڵێین بوون، ئەمەش دەمانباتەوە سەر کۆجیتۆکەی دیکارت (من بیر دەکەمەوە کەواتە هەم) واتا بوونی ئینسان لەوێوە دەست پێدەکات کەبیر دەکاتەوەو عەقڵی بەدنیا دەشکێ. خەیاڵی فراوانو پانو پۆڕی ئینسان هەمیشە لەڕابردوودایەو کەمتر دەچێتە مەرزی داهاتووەوە، بۆیە هەرچیش دەنووسێت (کەدیارە ئێمە قسەمان لەسەر دنیای نووسینە) ئاوڕدانەوەیەکە لەڕابردوو پیاسەیەکە بەپەرێزی رابردوودا.

چرکەی نووسینی شیعرەکە چرکەی گۆشەگیربونی شاعیرەو بێزار بوونییەتی لەو دۆخەی لەئێستاداو لەدەرەوەی بوونی ئەو دەگوزەرێو، ئەمیش پێوەی گیرۆدەبووە، کۆمەلآیەتی بوونی ئینسان خۆی لەتێکەلآبوونی ئیسنانەکانو کاریگەربوونیان لەسەر یەکتر دەبینێتەوە، شاعیر دەیان جار لەئەلبوومی وێنەکانی روانیوە، کەبۆتە بەشێك لەڕابردوو. بەپێی تیۆری سۆسیۆلۆژیستەکانیش دەبێت کۆمەڵگە هەمیشە لەبەرەو پێشچووندابێت

کەچی لەکۆمەڵگەکەی (کەژاڵ)دا شتەکان نەك بۆپێشەوە ناڕۆن بگرە توانای گەڕانەوەیان نییە بۆدوایشەوە، ئەمەش دیارە بەشێکی کەمی پەیوەندی بەداگیرکاریو داگیرکەرانەوە هەیە، ئەوبەشەی تری بۆ دواکەوتووی خۆمان دەگەڕێتەوەو نابینە شارستانی. لەئەلبومەکاندا ژیان جۆرێکەو لەدنیای دەرەوەی ئەلبومەکەو شاعیریشدا جۆرێکی تر، وەك بڵێی ئەم دینایە درۆزن بووبێت کەنە لەگەڵ ئێستادایەو نەلەگەڵ رابردوودا، لێرەوە شاعیر بەتوڕەییەکەوە سەیری وێنەکان دەکاتو خۆبەخۆ دەکەوێتە پلاندانان بۆ هەڵگیرساندنی شۆڕشێکی کۆمەلآیەتی، تاکە پشتو پەنای ئەو شۆڕشەشی ئەلبوومی ماڵەکانو یادەوەری خەڵکە، ئەو پێی وایە یادەوەری هەموو ئینسانەکان پڕە لەو وێنە جوانانەی لەڕابردوودا هەبوونو ناشێت کاڵبووبێتنەوە.

مۆدێلێک ئەهێنمەوە کۆن بووە
لەسەردەمی دایکمو دایکتدابووە،
مۆدێلی جوانی تەنوورە کورتەکان
لەو وێنە رەشو سپیانە دەر ئەهێنم
کەلەئەلبوومی خەیاڵی
هەموو ماڵەکاندا هەیە.

شاعیر لێرەدا چەند جارێك لەوێنەکانی روانیوەو بیرێکی لا گەڵاڵەبووە، بۆیە دواجار زۆر پشت ئەستوورانە بەڕابردوو ئەو شۆڕشە کۆمەلآیەتییە رادەگەینێ کەلەیادەوەریدا پەنگی خواردۆتەوە. بزووتنەوەکانی فیمینیزم ئامانجیان بەرابەرییە لەگەڵ پیاواندا هاوکات ئازادییەکیان دەوێ لەهەموو

بوارەکاندا کەدیارە مەسەلەی جل‌و بەرگیش دەچێتە خانەی
ئازادییەکانەوەو کەژاڵی شاعیریش دەیەوێ دوور لەهەڵچوونێکی موجەڕەدو
شێوازێکی وشکی گوتاربێژی پەیامی خۆی لەمەڕ ئەو بابەتە رابگەیەنێ
بۆیە لای کەژاڵ شیعر تاقە فریاد ڕەسێکەو دەبینین لەشیعریشدا وێنە
دەبێتە تەوەری قسەکردنی ئەوو لەوێنەشدا بێگومان هەمیشە گەڕانەوە بۆ
دواوە هەیە، چونکە دەبێ ئەوە بزانین هەمیشە وێنە لەڕابردوودایە، ئەمەش
دەمانباتەوە سەرئەوەی بڵێین وێنە هاوکارێکی گەورەی یادەوەری ئینسانە.

لێرەدا ئاراستەی موخاتەبەی کەژاڵ روو لەبەرامبەرە، بەرامبەریش
دیارە ئەو پیاوانەن کەباس لەمۆدێرنە دەکەن‌و ئاوڕیش بۆ تەنورەی کورت
دەدەنەوەو دواتر دەکەونە ئیهانەکردنی خاوەنی تەنورە کورتەکەو ئیتر
ئەویش ئازادییەکانی سنووردار دەبن‌و ناتوانێ بەئازادی جل‌و بەرگ
بپۆشێت. وەك کامۆ دەڵێت:(مرۆڤی هاوچەرخ عیبارەتە لەو جانەوەرەی
رۆژنامەش دەخوێنێتەوەو بێئەخلاقیش دەکات) بەڵام ئەم بەرلەوەی پیاوان
دەم هەڵبێننەوە بۆ قسەکردن بیانویان دەبڕێ‌و ئەوە بیری پیاوان
دەهێنێتەوە کەلەوێنەکان بڕوانن ئەو وێنانە دەبینن کەزۆر لەمێژە گیراون‌و
تەنورەی کورت لەو وێنانەدا دەبینرێ، لەوەش زیاتر پرکێشی دەکات‌و دەڵێ
لەسەردەمی دایکم‌و دایکتدا بووە. لێرەدا دەکرێ بڵێین مادام وێنەکان
رەش‌و سپی بوون رەنگە یادەوەری خەڵکیش رەش‌و سپی بووبێت‌و ئەو
سەردەمە خەڵك وەك وێنەکان سادەو ساکاربوون‌و خەڵك جگەلەو دوو
رەنگە، رەنگی تری نەبینیوە، بەڵام ئەو بزووتنەوە توند رەوانەی لەدوای
هەشتاکانەوە پەیدابوون‌و کوردستانیشی گرتەوە، کاریگەری گەورەی
لەسەر ژنان داناو بەجارێك خستنیەوە پەراوێزی کۆمەڵگەو ئازادییەکانی

سنووردار کردن‌و رەنگە تەنیا لەوێنەکاندا ئەو ئازادییەی ژنان و کچان
ببینرێ‌و وەك ستانداردێك بەکاریبێنین بۆ بەراوردی ئێستاو رابردوومان.
ئەوەی پێی دەڵێن دنیاو سروشت‌و چەرخی گەردوون‌و زۆر ناوی تریش
بەبێ بوونی مرۆڤ مانایەکی نییە، واتا سروشت‌و دنیا لەو شوێنەوە دەست
پێدەکەن کەئینسان هەیە، بەبێ ئینسان ئەوانیش هیچ نین، بۆیە کەسکالا
لەدەست دنیا دەکەین، مانای سکالا لەدەست کەسێك دەکەین کەتوشی ئەو
حاڵەتی سکالاو گازندەیەی کردووین، لێ ناوێرین راستەو خۆ سکالا لەو
کەسە بکەین ناچار بەو جۆرە دەریدەبڕین کەسووچی دنیایە ئێمە ئەوە
حاڵمانە، دنیاش واتا ئەو دنیای ئێمەی تێدا دەژین ئینسان تەحەکومی
بەسەردا کردووەو ئێمەشی کردووە بەهی خۆی. کەژاڵ دەزانێ کەسانێك
هەن وایان لەو دنیایە کردووە کەئەویش‌و ئێمەشی تێدادەژین، بەڵام
دەیبەستێتەوە بەوەی کەدنیا درۆزنتربووە ئێستا شەرم لەڕابردووی خۆی
دەکات، ئینسانەکان درۆزنتربوون‌و بەبینینی ئەو وێنانەی رابردوومان
لەئێستادا شەرم دایاندەگرێ. لێرەدا دەکرێت بگەڕێینەوە بۆسەر شیعرێك
کەلەسەردەمی تەنورەی کورتا گوتراوە یان سەردەمی ئەو جۆرە جلوبەرگەی
کەژاڵ قسەی لەسەردەکات، (هێمن) دەڵێ (هەتاکۆمتر دەبێ پشتم پتر
هەڵدەکشێ مینی ژۆپ/ ئیتر دەستم بەدامێنی کچی ئەم شارە راناگا) هێمن
پێیوایە ئەم پشتی کۆمدەبێ‌و باوی نامێنێ بەڵام کچان تەنورەی کورتتر
لەپێدەکەن‌و حسابیش بۆ ئەم ناکەن، لێرەدا دوای چل ساڵ کەژاڵ دێ قسە
لەسەر ئەوە دەکات کەتەنورەی کورت بۆتە عەیبە لەو کۆمەڵگەیەی هێمن
پێیوابووە پێشتر دەکەوێ، چونکە لەجیهانبینی هەردوو شاعیردا قسە
لەسەر کۆمەڵگە دەکرێت، بەڵام لای کەژاڵ کۆمەڵگە درۆزنتر بووەوەو بەرەوە

دواوە دەگەڕێتەوە، بەپێچەوانەوە لای هێمن کۆمەڵگە راستگۆیەو بەرەوپێشەوە هەنگاوی خێرادەنێت.

نازانم بۆ

ئێستا شەرم

لەرابردووی خۆی ئەکات

دنیا درۆزنتر بووە.

شاعیر هەر تەنیا بەوەوە ناوەستێت رەخنە لەدنیایەك بگرێت کەبۆ دواوە دەگەڕێتەوە، یاخود دروستتر بڵێین شەڕ لەگەڵ کۆمەڵگەیەکدا بکات کە بۆدواوە هەنگاو دەنێت‌و توانای چوونە پێشی نییە، بەڵکو ئەو شەڕی جل‌و بەرگ‌و پۆشینی ئەو جلانەش دەکات کەخەڵکی ئەمڕۆ یاخود کچان‌و ژنانی ئەمڕۆ دەیپۆشن.

شیعرم بەشەونم خۆی ئەشواو

ئینجا بەتەنوورەیەکی

کورتی سوورەوە ئەگەڕێ

باویقاری جلی سەردەم

کەمێ تەریق ببێتەوە.

فیمینیستەکان دژی هەر جۆرە سەرکوتکردن‌و زەوتکردنی ئازادییەکن کەلەلایەن پیاوانەوە دژی ژنان پەیڕەو دەکرێت. کەژاڵ لەم شیعرانەدا تەواو ئەو مەیلە فیمینیستییەی خۆی ئاشکرادەکات‌و پیاوێك لەبەرامبەر خۆیدا دەبینێ کەئازادی لێزەوتکردووەو خۆیشی شەرمن‌و کزۆڵە دەردەخات، لێرەدا دەکرێت بڵێین ئەو پیاوەی کەژاڵ وتارەکەی ئاراستەکردووە

وێنەیەکی بچوککراوەی کۆمەڵگەی کوردییە کەشەرم لەخۆی دەکات بۆیە پێش ناکەوێت.

شیعرم قۆڵی دەر ئەخات‌و

قاچ رووت ئەکاو

لاسایی نێرگزو گوڵاڵەو گوڵەباخ ئەکاتەوە

بەتەنوورەیەکی زۆر کورتی سوورەوە

تۆ شەرم لەناسینەوەی

خۆم‌و شیعرو دڵم ئەکەیت.

بەڵام کەژاڵ دڵنیایە لەوەی کە نەمری بۆ ئەمی ژن‌و شاعیرەو مردنیش هەر بۆ کۆمەڵگەیەکی کۆنەپەرستە.

من پێکی نەمری وا بەدەستمەوە.

ئەمی شاعیر پێی وایە ئیتر ئەوەندە لەئازادی‌و خۆشییەکانی خۆیدا تواوەتەوەو مەستبووە، پێویستی بەوە نەماوە کەپیاوێك لەتاریکیدا لەپێناویدا بمرێت، یاخود هەمان پیاو لەڕووناکیدا واتا لەپێشەکەوتن‌و ئازادبوونیدا بوونی ئەم رەتکاتەوەو کۆنترۆڵی بکات.

هێندە مەستم

نەمردنت لەپێناوما

لەتاریکیدا ئەبینم‌و

نەڕەتکردنەوەی ناسینیشم لەبەردەم، رووناکیدا....

لەم کۆمەڵگە رۆژهەڵاتییەی ئێمەدا تائێستاش تێکەڵبوونی ژن بەبوارە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و کلتورییەکان یاساغەو کارێکی وەکو نوسینی شیعر یاخود گۆرانی وتن رەنگە باسی سەر بێت و ببێتە مایەی رەنج و مەینەتییەکی زۆر بۆ هەر ژنی و کچێك، بەڵام وەك دەبینین کەژاڵ پێیوایە کەلەسەردەمی زەردەشت پێغەمبەردا ژنان زۆر ئازادتر بوون لەئێستاو کۆمەڵگە رەقیب نەبووە بەسەریانەوە، لێرەشدا کەژاڵ پەنای بۆئەو مێژووە بردووە بۆ بەهاناوە هاتنی لەشەڕەکەیدا کەدژی کۆمەڵگە هەڵیگیرساندووە.

پێت سەیرە بەگوناهێکی
گەورەی وەکو نووسینەوەو
بەتەنوورەیەکی کورتی:
جارێک سوورو
جارێکیش گوڵ گوڵینەوە
دڵم لاسایی فریشتەو دۆغدۆقەکان ئەکاتەوە
باوەڕناکەیت، چەند لەژیانی خۆم رازیم
وەختە بڵێم
شیعرم لاسایی ژیانم ئەکاتەوە!

ئەمی شاعیر عەشقی ژیانەو ئەو شەڕەیشی هەر لەپێناوی ژیاندایە بەڵام پێیوایە ئەوی پیاو یاخود ئەوی کۆمەڵگە کەشاعیر ناوی ناوە (مەرگ)چەند دوژمنی ئازادییەکانی ئەمەو لێناگەڕێ بەدڵی خۆیشی جلوبەرگ بپۆشێ، لەناخەوە حەزی بەدیتنی جەستەی ئەمەو بۆ ماچێکی وەختە سوێی دەبێتەوە،

باوەڕناکەیت چەند دۆستی ژیانم
مەرگ وەختە
بۆ ماچێکم سوێی بێتەوە.

هەموو ئەم شیعرەی کەژاڵ لەهەوڵی بنیاتنانی گوتارێکدایە کەشەڕی کۆنەپەرستی لەدژی کۆمەڵگە راگەیەنێت، بەڵام لەدواجاردا تێدەگات کەئەم بەتەنیا ئەو شەڕەی پێناکرێت و هەر هێندە هەیە مەشخەڵێك دادەگیرسێنێ بۆ دوای خۆی کەڕەنگە رۆژێك بێت لاسایی ئەم بکەنەوەو دژی کۆمەڵگەو ویستەکانی بجوڵێنەوەو بەپێچەوانەی ئاراستەکانی شەپۆلەوە مەلەبکەن. ئەو تێدەگات کەزەمانە واتا کۆمەڵگە دڵڕەقەو ژەهری خۆی دەرخواردی هەرکەسێك دەدات گەر دژی بجوڵێتەوە.

کەچی بەژەهری دڵڕەقیی زەمانە ئەمرمو
لەوێنەی زستانێکی سەر
رۆژژمێری ژوورەکەمدا
رۆژێکیان رەق ئەبمەوە
تەواو ئەبمو
ئیتر بەهارێکی زۆر هار
بەتەنوورەیەکی کورتی سوورەوە، دێت لاساییم ئەکاتەوە.

*لەژمارە(٦٦)ی گۆڤاری ئاینده لەئایاری٢٠٠٦بڵاوبۆتەوە.

وێوڵە باڵێ هەوڵێك بۆ منداڵ بوونەوە لای کەژاڵ ئەحمەد

هەرچی مرۆڤ قوڵتر لەژیان بڕوانێت، قوڵتر لەرەنجی روانیوە..

نیچە

ئەوە شاعیرانن قوڵتر لەژیانو لەرەنجی مرۆڤ دەڕوانن.. ئەوە ئەوانن بۆ رابردوو ئێستاو، بۆداهاتووی خۆیانو سروشتو کۆمەڵگەوتەواوی مرۆڤایەتی هەمیشە لەگریانێکی بەردەوامدان، گریانێک کەزۆر جار هەستەکەیت بیلبیلەی چاویان رژاوەتە سەر پەڕەی کاغەز. شاعیر دەبێت گۆران ئاسا دڵی پەرۆشبێت بۆچڵێ وەنەوشە کەلەژێر سێبەری توتڕکا خامۆشە.. شیعر هەمیشە گەڕانەوە بووە بۆمنداڵیو قسەکردنێکی منداڵانە، ئاخر شاعیران بەزمانێك دەپەیڤن زمانی گەورەکانو باو نییەو زیاتر لەگڕوگاڵی منداڵێك دەچێت تازەفێری قسەبووبێت. چونکە زمانی منداڵیش وەك زمانی شاعیران زمانێکی سرکەو کەوی نابێت، لەزمانی ئاساییو باو ناچێتو هیچ گرامەرو رێسایەکی زمانەوانی ناتوانن سنووربەندی کەنو لەکەوشەنی زمانێکی رەقو وشکدا دیلو یەخسیری کەن. هەرئەم لەمنداڵی چوونەی شاعیریشە والە گۆستاڤ فلۆبێر دەکات بڵێت: شیعر گەڕانەوەیەکی دەستی ئەنقەستە بۆ منداڵی.... گەڕانەوە بۆمنداڵی هەرگەڕانەوەیەکی

سادەو ساکارنییەو تەنیا دەکرێت بەکودەتایەکی شیعری بۆتێکشکاندنی بنەماکانی زمان ئەنجامبدرێتو، لێرەوە ئەو گەڕانەوەیە، گەڕانەوەیەکی نۆستالیژییەو، چوونەوەیە بۆ ئەتمۆسفیرێك کەئیتر ئیمکانی بەدەستهاتنەوەی نییەو هەرئەمەشە دەمانگەیەنێتە ئەوەی کەپێشتر وتمان بەومانایەی تەنیا زمانی شیعری دەتوانێ شەرحی دەردی دڵی مرۆڤ بکات، وەك چۆن حەزرەتی نالی لەغوربەتی شامەوە بۆسالمی ساحێبقڕانی نوسیوە:

لەم شەرحی دەردی غوربەتە، لەم سۆزی هیجرەتە، وەختە دڵ بێ بەئاوو بەچاوا بکات عبوور..

(کەژاڵ ئەحمەد) ی شاعیریش لەشیعری (وێوڵە باڵێ) دا هەمان هەوڵی گەڕانەوەیەتی بۆمنداڵی، هەڵبەت کەسێك ئەو هەوڵە دەدات کەدەورانی منداڵی دەورانێکی خۆشبوبێتو بەخۆشی لێی گوزەرابێت. گەرنا کەسێك ناتوانێ رابردوویەك بیر خۆی بێنێتەوە کەناخۆشبوبێت، چونکە هەمیشە مرۆڤ دەیەوێو لەهەوڵی ئەوەدایە خۆی لەناخۆشییەکان قوتارکاتو بەرەوپیری خۆشییەکان هەنگاوبنێت. کەژاڵیش دەیەوێ وابڵێت: کەبەمنداڵی زۆر یادەوەری خۆشی هەیەو ئێستا وەك تێکستێکی شیعری دەیخاتە بەردیدەی ئێمەی خوێنەر.! کەژاڵ لەم شیعرەدا هەرلەسەرەتاوەو لەناونیشانی شیعرەکەوە پێمان دەڵێت: کەئەم شیعرە باسی جوگرافیایەك دەکات کەئەمی شاعیر لەدەورانی منداڵیدا زۆر تێیدا گەڕاوەو چاوی بەدیمەنەکانیدا گێڕاوەو، دوای عەیامێك بەگەورەیی سەردانی کردۆتەوە بەڵام ئەم سەردانەیان هەرگیز وەك سەردانەکەی منداڵی نییەو شتەکان زۆرگۆڕاونو، دەیەوێ بداتە قوڵپەی گریان بەڵام گۆران گوتەنی ئەو گریانە دەبێتە شیعرو نابێتە ئەسرین. دەکرێ (وێوڵەباڵێ) کلیلی کردنەوەی

باسەکەمان بێت، هێشتنەوەی هەموو ئەو ساتە خۆش و پڕچێژانەی کەژاڵی منداڵ لەسەیرانی دەڤەری هەورامان و سەیرانگەی ئاوێسەر تا ساتەوەختی نووسینی ئەم شیعرەو نەدرکاندنی ئەویادەوەرییانەو هەڵگرتنیان لە دڵدا وەك رازێك بۆخۆی قودرەتی ئەو یادانە نیشاندەدات و، لەوزەدا نەمانی شاعیریش واتا کەژاڵ بۆ چیتر هێشتنەوەی ئەو یادانە لە توێی دڵدا....

ئەوەتا کەژاڵ وەك کانی بەهار دەتەقێت و فوارەی شیعری ئەو زوڵاڵ و بێگرێو گۆڵ و سادەو ساکار چەشنی زەمانی کەژاڵی منداڵ، کەئەم دەیەوێ سەرلەنوێ بۆئەو زەمانەو ئەو چرکەساتانەی ئاوێسەر بگەڕێتەوە. لای (پۆل ڤالێری) شیعر ئەو بێدەنگییەیە کەدەیهێنینە قسە لەساتەوەختێکدا، هەمووئەو چێژەی لای کەژاڵی منداڵ لەو چرکەساتانەی رابردوودا دروستبووەو بەبێدەنگی هێڵدراونەتەوە.... لەساتەوەختی نووسینی شیعرەکەدا دێنە قسەو هەرلێرەیشەوە رەنگە بەهەڵەدا نەچین گەربڵێین: کەژاڵ چەند جارێك ئەم شیعرەی نوسیبێت و لێی رازی نەبوبێت و پێدەچێت زۆر درەنگیش ناونیشانی شیعرەکەشی (وێوڵە باڵێ)ی بۆدانابێت.. چونکە گەرتەواوی شیعرەکە جەستەی ئەو پەیکەرە بێت کە کەژاڵ دەیەوێت بیکێشێ ئەوا ناونیشان دەبێتە سەری پەیکەرەکە، واتا کەژاڵ زیرەکانە ناونیشانەکەی هەڵبژاردووە، چونکە تەواوی شیعرەکە وەسفی هەورامانەو گێڕانەوەی یادەوەریەکە لەو دەڤەرە یە (وێوڵە باڵێ) کەوشەیەکی هەورامییەو بەمانای داهۆڵی ناو کێڵگەی کشتوکاڵی گەنم و جۆ بۆترساندنی چۆلەکەو تەیروتیور دێت. بۆشیعرەکە دەبێتە سەرو ئیتر تۆی خوێنەر لەساتی خوێندنەوەی شیعرەکەدا پەیکەرێکی زیندووی شیعرت

دێتە بەرچاوو هەست بەجوڵەی دەست و پەنجەو سەرو بزەی لێوو تیلەی چاوی پڕ سەرنجی دەکەیت..

دەستو لێوی خەیاڵی ئێستاشم رەشن
بەو گوێزە تەڕانەی تامیان
تا ئەمێستاش لەناو دەمما نەڕۆیشتووە.

شیعرییەت لەم سێ دێڕەی سەرەتادا دەگاتە لوتکەی جوانی و لێرەدا خەیاڵ دەست و لێوی هەیەو، رەشە بەڕەنگی ئەو گوێزە تەڕانەی کەتا ساتی نووسینی شیعرەکەش تامەکەی هەرماوەو لەناو دەمدا نەڕۆیشتووەو رەنگە تاماوەیەکی دوورتریش هەروا بمێنێتەوە. ئیتر کەژاڵ شیوەن بۆ شتێك دەکات کە تەنیا تامەکەی لەدەمیدا ماوەو ئیمکانی بەدەست هێنانەوەی نییەو لەکیس چووە، نوسینی شیعرەکەش بۆ خۆی هەوڵێکە بۆئەوەی ئەو لەدەست چوو لەکیس چووانە بگێڕێتەوەو بەزیندوویی بیان هێڵێتەوە.... ئەحلام موستەغانمی پێی وایە ئێمە بۆیە دەنوسین تا ئەوانەی لەکیسمان چوون و ئەوانەشی لەناکاو لێمان دزران بەدەست بێنینەوە.

شیوەنی کەژاڵ بۆ قۆناغی منداڵی و لەدەستچوونی ئەو قۆناغە دەبێتە حاڵەتێکی سۆفیگەرییانەو، هەروەك سۆفییەکیش بێدەسەڵاتانە روودەکاتە خواو دەیەوێ پێی بڵێت: ئێستای گەورەیی لەکوێ و ئەوسای قۆناغی منداڵی لەکوێ..

ئەو یارییانە چەند خۆشبوون خوایە گیان
قریوەم ئەگەیشتە ئاسمان
هەنوکەش ئەگەر چاو داخەم

هەست بەتەزینی قاچەکانم ئەکەم‌و

گوێم لە شڵپوهوڕی دڵی ئاوێسەرە..

دیسان هەوڵدان بۆ زیندوهێشتنەوەی یادەوەرییەکان‌و بەرجەستەکردنی ئەو یادانە وەك ئەوەی لەچرکەساتی نوسینی، یاخود هەڵرژانی شیعرەکەدا رویاندابێت، لەڕوانگەی (رێنیە وێلك)ەوە شیعر وەك چۆن بۆ گوێ دەنوسرێ، ئاوهاش بۆ چاو دەنوسرێ...

وێنەو رستە شیعرییەکان بەجۆرێکن لەم شیعرەدا هەمان هەست لای خوێنەر دروستدەکەن کەهەم ببیستێ‌و هەم ببینێ.

دەڤەری هەورامان شایەتحاڵی چەندین قۆناغی مێژوویی رابوردوە بنەچەی زمان‌و ئەدەبی کوردیش هەر بۆ ئەو ناوچەیە دەگەڕێتەوە، سەرچاوە مێژووییەکانیش ئاماژە بەوە دەکەن کەبەر لەوەی مرۆڤی ئەم ناوچەیە توانای نوسین لەسەر کاغەز بەدەست بهێنێ بەشیعرو هەر بەزارەکی ئاماژەی بەرووداوە گەورەو مەرگەساتەکانداوە، یەکێك لەو شیعرانەش کەلە سەردەمی زەردەشت داو لەکاتی کاولکاری‌و مەرگەساتێکی ناوچەکە بەدەست شاکانی ئێرانەوە ووتراوە شیعرێکی هەورامییە واتا بە دیالێکتی گۆران نووسراوە کەبۆ خۆی شایەتحاڵی ئەو قۆناغە مێژووییەیە...

هورمزگان رمیان

ئاتران پەتان

خۆیان شاردەوە

گەورە گەورەکان.

کەژاڵیش لێرەدا دەبێتەوە شایەتحاڵی ئەو مێژووەی هەورامان‌و پێمان دەڵێت: لەکاتی هێنانەوە بەرزەینی یادەوەرییەکانی منداڵیمدا هەناسەم سواردەبێت، هەردوو حاڵەتی بینین‌و بیستن لای کەژاڵ ئاوێتە دەبێت‌و زمان لەمەداری خۆی دەردەچێت‌و ئەوەی لەو چرکەساتی جەدەلییەتی نێوان پەنجەو واتا قەڵەم‌و زەیندا دروست دەبێت وێنایەکە لەنێوان ئەوسای منداڵی‌و ئێستای گەورەیی، وێنەیەك بەکرداری مۆنتاژی شیعری جارێك گەورەدەبێت‌و جارێکیش بچووك دەبێتەوە واتا منداڵ دەبێتەوە، لای شاعیر هەمووشتەکانی ئەو سای منداڵی حەقیقەت بوون‌و ئەوانەی ئێستای گەورەییش وەهم‌و سەراب...

لێرەشەوە دەگەینە هەمان بۆچوونی (هێرمان هیسە) کەدەڵێت: لەژیانی مرۆڤدا هەموو گەمەیەك حەقیقەتێکی شاراوەی لەپشتەوەیە. شیعریش جۆرێکە لەگەمەکردن بە وشەو، لەوێشەوە بۆ داپۆشینی ئەوەی کەهەیەو هەبووەو لەگەڵ واقعی ئێستای شاعیردا نایەتەوە...

من وەک هێشوە ترێیەک

لەناو بەرچنەی سەرپشتی ژنێکەوە

چاوی رەشم بۆ تەنیاییەک دەگێڕا

ئێستا باشترین هاوڕێمە...

ئەوسای منداڵی شاعیر، ئەو سای پڕدەنگ‌و پڕ رەنگ‌و قریوەو پێکەنین بووەو وەك هێشووە ترێیەك کەسیفەتێکی کۆمەڵبوونی هەیە، هەوڵی تاك بوونەوەو تەنیایی داوەو بەڵام هەوڵەکەی ئاکامی نەبووە، ئێستاش کەدەیەوێ لەتەنیایی هەڵبێت، تەنیایی خۆی بەرەو پیری دێت‌و دەبێتە

باشترین هاوڕێی. هەر ئەمەش ئەو حەقیقەتە شاراوەیەیە کە هێرمان هیسە ئاماژەی پێدەکات، لەپشت هەموو گەمە کردنەکانی شاعیریشەوە حەقیقەتێکی شاراوە هەیە کەئەو منداڵەیە لەو چرکەساتەدا شتەکان دەگێڕێتەوە. ئەو حەقیقەتەی لەدەورانی منداڵیدا تێیدا ژیاوەو لەناوچەی هەورامان یادەوەرییەکی زۆری هەیەو جگەلەشیعر سەرچاوەیەکی ترنییە نە بۆ خاڵیکردنەوەی هەڵچوونەکانی و نەبۆ داپۆشینی حەقیقەتەکان و روپۆشکردنیان بەوەهم...

فەیلەسووفەکان دەڵێن مرۆڤ بۆ بوونە فەیلەسوف تەنیا پێویستی بەڕامان نابێت لەدنیاو لەشتەکانی دەورووبەر؟ بەڵکوو دەبێت گومان بکات وەك چۆن ڕێنییە دیکارتی فەیلەسوفی سەدەی حەڤدەی فەڕەنسا ووتی سەرەتا دەبێت گومان لەشتەکانی ناو ژوورەکەت بکەی دواتر دەگەیتە ئەوەی کەتۆی مرۆڤ بیردەکەیتەوە بۆیە هەیت..

لەتامی شاتوویەکەوە شیعرم

زاری بە شیرینی پژاو

لەپێوەدانی ناکاوی

زەردەواڵەیەکەوە فێری گومان بووم.

ئەمەش لای کەژاڵ ئاماژەیە بۆئەوەی کەبڵێت من لەمنداڵیشدا وەك هەر منداڵێکی تر شتەکانم نەبینیوەو وەك ئەوانیش لێم نەڕوانیوە بەڵکوو جیاوازتر لەشتەکان گەیشتووم و لەبەردەمیاندا راماوم و تووشی گومان بووم و ئەو گومانەش تانهۆهەرلەگەڵمدایە..

لای شارل بۆدلێر منداڵی نیشتمانە بەو مانایەی منداڵ ئیمپراتۆرێکە بۆ خۆی، هەرچی بکات و هەرچی بوێت بۆی فەراهەم دەبێت و نەچاودێری دەسەڵاتەکان و نەچاودێری کۆمەڵگەی لەسەرەو نەدابونەریتەکانیش دەتوانن سنور بۆ رەفتارو گوفتاری دانێن و شتەکان و دەورووبەری لێ یاساغ کەن...

بەقەولی سایکۆلۆژیستانی ئەوڕۆ منداڵ فەیلەسوفی سەردەمی خۆیەتی، ئەوەی منداڵ دەیبینێ هەمیشە بۆیەکەمجارەو لای منداڵ شتەکان دووبارە بوونەوەیان نییە، بۆیە تەنیا ئەو ساتە دەبینێ و بیری لەچواردەوری خۆی تێناپەڕێت و هەرئەوەشە ئایینەکانی والێکردووە منداڵ وەك فریشتە سەیر کەن و بیکەنە چۆلەکەی بەهەشت..

من وەکو پرچی درێژوپڕی دایکم

لەباوەشا پەپکەم ئەخوارد

وام ئەزانی ئم دنیایە

پێلاوێکی پڕبەپێمە!!

هەموو هەوڵی ئەم شیعرە هەر لەسەرەتاوە تاکۆتایی بۆ هێنانە بەرهەمی گوتارێکی شیعریی لای کەژاڵی منداڵ، دەبێتە ئازارێکی سەرمەدی و والەشاعیر دەکەن بەدەم ئازاری گێڕانەوەی یادەوەرییەکانی منداڵییەوە خۆی لێببێتە عیسای مەسیح و لەکێڵگەی ژیاندابەتەنیا جێبمێنێت بۆیە دەیەوێت داینەگرن و هەر بەوبەرزییەوە بمێنێتەوە..

من بزانم

وێوڵە باڵێ نیم مەسیحی

لەخاچدراوی قەدەرم

قەت لەو بەرزییە داممەگرە..

لای من ئەم شیعرە یەکێکە لەوشیعرانەی مەرزی زمانی باوی تێپەڕاندووەو گوتارێکی شیعری خوڵقاندووە کەتەواو لەزمانی کەژاڵی منداڵ دەچێتو تەواوی رەگەزە زیندووەکانی شیعری لەخۆیدا کۆکردۆتەوە ئەمەش رەنگە تەنیا تێگەیشتنو نەزەری من بێت لەشیعرەکەو رەنگە کەسێکی تر جۆرێکی تر بیبینێت دیارە بۆخۆی جوانیو تەلیسمی شیعر لەو فرە تێگەیشتنەوەیەتی..

بێکەس... پیاوێك لەڕەنگی خەمەکانی نیشتمان

هەوڵدان بۆ خوێندنەوەیەکی تری شیعری بێکەس

سەردەمی ڕۆشنگەری (١٧٢٠ـ ١٧٧٠) چاوی مرۆڤی ئەوروپایی کردەوەو، وای لێکردن بەجۆرێکی تر دنیا ببینن، هەر ئەم تازە ڕوانینەی دنیا بوو، لەساڵی (١٧٧٨) گەلی فەڕەنسای هێنایە جۆشو خرۆشو شۆڕش لەفەڕەنسا هەڵگیرساو قەڵای (باستیل) کەڕەمزی سەرکوتکردنو تاریکی بوو ڕووخا. تیۆرسینی شۆڕشی فەڕەنسی (جان جاك ڕۆسۆ) ئەو دەم وتی: دوای سەرکەوتنی شۆڕش، تەکنیکارێك هەزار شۆڕشگێڕ دەهێنێت. هەر بۆیە ئیتر ئالەو دەمەوە فەیلەسوفو خوێندەواران جەماوەرو گەلانیان بەرەو شۆڕشو ڕزگاربوون لەزوڵمو ستەم ئاراستە دەکرد، وەك چۆن مارکسو ئەنگلسو دواتر لینین لەڕێگەی تێزە فەلسەفیە شۆڕشگێڕانەکانیانەوە پرۆلیتاریای ئەوروپایان بەگشتی ئامادەکرد بۆ شۆڕشکردنو ڕاست

بوونەوە لەڕووی ڕژێمە سەرمایەدارەکانی دەوڵەتو ئیمپراتۆرەکانی ئەوروپادا. سەدەی بیست بۆ تەواوی مرۆڤایەتی چەندە مایەی بەدبەختیو شەڕوشۆڕو دەردەسەری بوو، ئەوەندەش سەدەی دۆزینەوە نوێکان بوو لەبواری زانستو تەکنۆلۆژیادا. کوردستان لەسەرەتای سەدەی بیستدا چەشنی پۆڕی خوراو لە مابەینی شای قاجاری فارسو سوڵتانی عوسمانی تورکدا تەنیا پەڕو پۆڵی مابوو، ژێرخانی ئابوری سفر بوو سەرخانیش کەسیاسەتو بەڕێوەبردنی وڵاتە لە خوار سفرەوە بوو، زمانی کوردی کەتازە ئاهێکی هاتبووەوە بەرو شاعیرانی سێکوچکەی بابان نالیو سالمو کوردیو دواتر حاجی قادری کۆیی شاعیری شۆڕشگێڕو تیۆرسینی نەتەوەیی مان مشتوماڵیان کردبوو، جارێکی تر خەریکبوو لەدەریای هەردوو زمانی عەرەبیو فارسیدا وەك ماسییەکی نابەڵەد بخنکێ.

ئالەو دەورووزەمانەداو (٧)ساڵ دوای مردنی حاجی قادری کۆیی، لەگوندی سیتەکی نزیك سلێمانی فایەق بێکەس لەساڵی ١٩٠٥ دێتە دنیاوە. ئەو سەروبەندە بۆ تەواوی دنیاو بەتایبەت بۆ کورد چارەنوسسازو یەکلاییکەرەوەیە. لەڕوسیا (ڤلادمێر لینین) سەرگەرمی ئاراستەکردنی پرۆلیتاریایە بۆ ڕوخاندنی قەیسەرو هێنانە سەرکاری حکومەتی پرۆلیتاریا، لەتورکیا دەوڵەتە نەخۆشەکەی سوڵتانی عوسمانی لە گیانەڵادایەو لەئێرانیش سەردەمی مەشروتە خوازی لەلایەن قاجارییەکانەوە ڕادەگەیەنرێ کەبەنیازی ریفۆرمی سیاسین لەوڵاتدا.

گەورەبوونی بێکەس لەناو ئەو هەراو زەنایەی دنیاو بەتایبەت لەکوردستاندا دەیکاتە شاعیر.! بەپێی لێکدانەوەی (ئەنتۆنیۆ گرامشی) فەیلەسوفی هاوچەرخی ئیتالی ڕۆشنبیران دوو جۆرن، یەکێکیان ئەوانەن

کەخوێندەوارن وەك مامۆستاو فەرمانبەرو ئیتر ئەوانەی دەتوانن بخوێننەوەو وەك سۆفستائییەکانی پێش سوکراتو ئەفلاتون ئەوەی دەیزانن بەپارە بەخەڵکی دەڵێنەوە، یاخود خەڵکی پێ فێردەکەنو جۆرەکەی تریشیان ئەوانەن کە ئەرکی رۆشنبیر جێبەجێدەکەن کە دیارە ئەرکی رۆشنبیر رێبەریکردنی خەڵك یاخود جەماوەری خەڵکە. بێکەسیش دەچێتە رێزەی دووەم دەستەی ئەو رۆشنبیرانەوە کە بەبڕوای (گرامشی) دەبێ پێشەنگی خەڵك بن بۆ هەر چەشنە گۆڕانێکی سیاسیو کۆمەڵایەتی پێشکەوتنخواز.

بێکەس لەپاڵ ئەرکی مامۆستاییدا ئەرکی نیشتمانیشی راپەڕاندووەو لێرەشەوە ئەوەندەی وەك گوتاربێژێك کاریکردووە کەمتر بایەخی بەلایەنەکانی تری شیعر داوە کەبەبڕوای (رۆبێرت شوڵس) ئەوەندەی شاعیر زیاترو راشکاوانەتر دەوری قسەبێژ بگێڕێ، شیعریش ئەوەندە لەسنورەکانی وتار نزیك دەبێتەوە. لەسەر ئەم جۆرە گوتارانەش چەندینجار لەلایەن ئینگلیزو رژێمی پادشاییەوە بەندکراوە.

گەر لەمێژووی ئەوروپادا (گاری باڵدی ئیتالیو هۆڵدەرلینی ئەڵمانی) وەك شاعیرێك لەڕێگەی شیعرە حەماسیو ئاگرینەکانیانەوە نەتەوەکانیان کۆکردبێتەوە، ئەوا بێکەسیش هەمان وێنەی ئەوانەو وەك چۆن هۆڵدەرلین پێی وایە نیشتمان ئەو شوێنەیە جۆگە خوێنی لەشمانی پێدا دەڕواتو لێیشی وشك دەبێت. بێکەسیش لەسەرەوەختی رزگاربوونی زۆربەی نەتەوەکانی ناوچەکەو جیهانداو لەژێرکاریگەری ئایدۆلۆژی سۆسیالیستیدا کە دەوڵەتی کۆمۆنیستی شورەوی پەیڕەویدەکرد هاواری دەکرد داری ئازادی بەخوێن ئاونەدرێ قەت بەر ناگرێ. لای بێکەسیش دەبێت خوێنی

مرۆڤ بەخاکی نیشتماندا پەخشو بڵاوبێتەوە، ئەو پێی وایە تا خوین جۆگەلە نەبەستێت نیشتمان نابێتە نیشتمانی ئێمەی کورد. ئەمەشی لەزۆربەی شیعرەکانیدا دووپات کردۆتەوە.

دواکەوتوویی کۆمەڵی کوردەواریو داڕووخانی باری سایکۆلۆژی کۆمەڵگەی کوردی وادەکات خەڵکی کورد مل بۆ فتواو فەرمایشتەکانی سوڵتانی عوسمانیو دواتر شافەیسەڵو ئینگلیز کەچکەنو پشت لەنەتەوەی خۆیانو رێبەری نەتەوەکەیان کە ئەو کات (شیخ مەحمود)ی نەمر بووە بکەنو خیانەتی لێبکەن، ئەمەش رەنگدانەوەی لەشیعری بێکەسدا زۆر زەقەو بەڵگەو نمونەی ناوێت. خوێندەواری عەیبەیەو ئەوکەمە خوێندەوارەی کە هەیە جگەلە مەلاو فەقێ لەلای خەڵك قێزەونو ئەوەشی هیواو ئومێدی بەدینو سوڵتانی عوسمانیو ئینگلیز نییەو نەماوە وەك (جەمال عیرفان) غافڵکوژ دەکرێت.

هەر ئەمەشە بێکەس ناچار دەکات بە دوو ئاراستەدا کاربکات لەهەردوو ئاراستەکەشدا خەمی بێکەس نەتەوەو ناسنامەکەیەتی کەزمانە، زمان لای بێکەس لەبیرناکرێتو تا ئەوشوێنەی دەستی بڕکات بەردی زمانی کوردی دەهاوێت... ئاراستەی یەکەمیان ئاراستەیەکی سیاسی نەتەوەییانەیەو، ئاراستەی دووەمیشیان ئاراستەیەکی زانستیانەو هاوچەرخانەیەو بەگشتی هەردوو ئاراستەکەش تەواو حەماسەتو بەرگرییەو بێکەس لەیەك کاتدا هەم وەك سەرکردەیەك، هەم وەك فەیلەسوفێك، هەم وەك زاناو وەك مامۆستاو وەك تاکێکی ئەم کۆمەڵگەیە کاری کردووەو لە دوای حاجی قادری کۆییەوە بێکەس گەورەترین شاعیری شۆڕشگێڕو نەتەوەییمانە. ئاگاداری پێشکەوتنە خێراکانی بواری زانستو تەکنۆلۆژیایە لەدنیاداو زۆر

هەستیارو خوێندەوارەو یەکەم شاعیری کوردیشە کەلەرێگەی شیعرەکانییەوە کورد لەو داهێنانانە ئاگادارکاتەوەو لەسەر ئاستی جیهانیش یەکەم شاعیرە کە شیوەن بۆ خەڵکی سڤیلی هێرۆشیماو ناکازاکی دەکات کە بەچەکی کۆمەڵکوژ (ئەتۆم) لەناو دەبرێن و بێکەس تف و نەفرەت بۆ زانست و تەکنۆلۆژیادەنێرێت کەبەدەست زاڵمو چەوسێنەرانەوە خەڵکی پێدەکوژرێ.

تف لەعیلمو سەنعەتو سەد کارەبا

مەرحەبا ئەی جەهلو وەحشەت مەرحەبا

یادی تۆ ئێستا لەدڵدا خەم لادەبا.

ئالێرشەوە ئەوەندە نائومێدە لەگەورەکان ، ئەوەندە سوکایەتی ئەو جیلەی چەشتووە ناچارو بەمەبەست رووداکاتە منالان و باسی دروستکردنی فڕۆکەیان بۆ دەکاتو پێیان دەڵێت: لە شەڕدا موسیبەتە، لەئاشتیدا نیعمەتە، ئەوە بوو یەکەم فڕۆکە لەناوچەکەدا لەساڵی ١٩٢٣ شاری سلێمانی بۆمباباران کرد.

شیعری بێکە شیعری سەردەمی نوێ یەو قەڵەمبازی شیعری کلاسیکە بەرەو نوێ، لەشیعری بێکەسدا کەرەسەو بابەتەکان نوێن و زمانیش ئەو زمانەی شاعیرانی پێشتر نییەو، سیمای شارستانی و هاوچەرخی بە شیعرەکانییەوە دیارە. گەر شارل بۆدلێر مەعریفەی تێکەڵاوی شیعر کردبێت و بۆ یەکەمجار وشەی مۆدێرنێتەی بەکارهێنابێت، بێکەسیش لەو کەمتری بۆ نەتەوەکەی نەکردووەو لەدوای حاجی قادرەوە بێکەس دووەم شاعیری کوردە کەباس لەپێشکەوتن و شارستانی بوون و هەڵکردنی چرای

زانست دەکات. بێکەس باسی فڕۆکەو مەکینەی هەڵم و رادیۆو ووزەی کارەبا دەکات، لەرۆژی دانان و دەست بەکاربوونی ووزەی کارەبا لەسلێمانی بێکەس شیعرێك دەنوسێت بەناوی (ئەلکتریکی سلێمانی) کەئەمە جگەلەوەی ئاماژەیە بۆ یەکەمجار هێنانی ووزەی کارەبا لەکوردستاندا سەراپای شیعرەکە هاوارە بۆ پێشکەوتن و هاوشان لەگەڵ ئەوەشدا وێنەی شیعری لەبیر نەکراوە

تریفەی کارەبا ئێستا لەناو حەوزو درەختا وەک

تریفەی مانگ و ئەستێرە شەوانی سایەقەی پاکە

بێکەس تەنیا روناکی ماڵ و سەرجادەو کۆڵانی ناوێت و ئەوەی ئەوی دەردەدار کردووە جاهلی و مێشك ووشکی و دواکەوتوویی خەڵکەو لێرەوە ئاواتەخوازی ئەوەیە کارەبا هەر بەوەندەوە نەوەستێت ماڵ و کۆڵان روناك بکاتەوە بەڵکو مێشکیشمان پێویستی پێیەتی و وەك پلاریش بەخەڵکی کۆمەڵگەکەی دەڵێت: ئەوا کارەباش گەیشتە ماڵەکانتان هێشتا باوەڕتان بە هێزوو ئیرادەو مێشکی خۆتان نییە.

وەکو کۆڵان و سەرجادەو کون و قوژبن منەوەربوو

دەماغ و فیکرو مێشکمان وەها تەنویر بکەین چاکە.

ئەو شتانەی بێکەس باسیان دەکات تێکڕا داهێنانەکانی دوای رۆشنگەری و سەردەمی مۆدێرنێتەن، بەڵام جیاوازی بێکەس و بۆدلێر تەنیا ئەوەیە بۆدلێر دەوڵەتێك لە ئامێزی دەگری و بێکەسیش دەوڵەتی نییەو خاوەن کۆمەڵگەیەکە وەك خەیاری تاڵ تفی دەکاتەوە.

رۆژی کارەباو رادیۆو بوخارە

هەر قووەتو فەن ئەمڕۆ بەكارە.

ئەم هاوارو هەنگامەیەی بێكەس بۆ پێشكەوتنو شارستانی بوون، دەرهاویشتەی ئەو دۆخە نالەبارەی ئەوسای كوردە بەدەست توركو عەرەبو فارسەوە، جارس بوونە لەدەست دواكەوتووییو نەخوێندەواری، لەسەردەمی بێكەسدا خوێندەوارو خەڵكانی ڕۆشنبیر تەنیا شاعیرو مەلاكان بوونو مەلاكانیش هەر جۆرە خوێندەوارییەكیان بەزمانی كوردی بەلادان لەدین لەقەڵەمداوەو بەپێی سەرچاوە مێژووییەكانیش تاساڵی ١٩٣٥ لەشاری سلێمانیدا تەنیا (٤) خوێندكاری كچ یاژن هەبووە.

هەرئەمەش والە بێكەس دەكات ئەوەندەی وەك ریفۆرمیستێكی كۆمەڵایەتیو پابەند بەخەڵك كاربكاتو لەو ڕێگەیەوە شیعرەكانی بەخەڵك بگەیەنێت ئەوەندە وەك شاعیرێكی جوانیناسیو ناتورالیست كارنەكاتو دەرنەكەوێت. لای بێكەس سروشتو خەڵك یاسروشتو كورد ئاوێتەو ئاوێزانو هیچیان بێئەویتریان نرخیان نییە، ئەو سروشتێكی ناوێت خەڵكی لێ دابڕێت. سروشت بەبڕوای بێكەس ئەو خەڵكەیە كەلەگەڵیاندا دەژی، نە بێ ئەوان هەڵدەكاتو نەلەگەڵ ئەوانیش توانای ژیانی هەیە بۆیە هەمیشە بەسەریاندا دەقیژێنێو لێیان توورە دەبێت. كۆڵنەدەرانە هەوڵی چاككردنی ئەو دۆخەی كۆمەڵگەكەی دەدات، هەرلەتانە دان لە ڕووبەندو پەچەی ژنانەوە تا دەگاتە قومارو دزیو درۆو فیتنەو ئاژاوەی كۆمەڵایەتی.

وەك یەكەم شاعیریش دەیناسین كەداوای یەكسانی كۆمەڵایەتیو بەرامبەری ژنو پیاو دەكاتو پێی وایە تا ژنو پیاو وەك یەك بەشدارنەبن لە بوارە ڕۆشنبیریو سیاسیو ئابوریو كۆمەڵایەتییەكاندا مەحاڵە كۆمەڵگە ڕزگاری بێت ئەمەش دەمانباتەوە سەر قسەكەی ئەنگلس كەدەڵێت: ڕادەی

ڕزگاری هەر كۆمەڵگەیەك بەندە بەڕادەی بەشداری ژن لەو كۆمەڵگەیەدا. ئۆباڵی تەواوی نەهامەتییەكانی كۆمەڵگەی كوردیش دەخاتە ئەستۆی نەخوێندەواریو ڕێگە گرتن لەبەشداری ژن لەتەواوی بوارەكاندا، لێرەوە یەكەمین بانگەوازی یەكسانیخوازی لە دوای قاسم ئەمینی بەرەچەڵەك كوردەوە لەكتێبی (ئازادكردنی ئافرەت)ەوە لەلایەن بێكەسەوە بەگوێی كۆمەڵگەی كوردیدا دەدرێت، هاواری بێكەس هاوارێكە دژی جەهلو بۆ ڕاچەنینو بێدار بوونەوەی كۆمەڵگەو ژن.

نەسرین دەمێكە داخت لەدڵمە

گیرۆدەی بەندی، ژیانت زوڵمە

ئەم هاوارە تەنیا، تەنیا هاوارێك نییە بۆ لادانی كۆمەڵایەتی بڵاوكردنەوەی فەسادی كۆمەڵایەتیو سنوور بەزاندنی دابو نەریت، لەدێڕەكانی دواتردا بێكەس بیانوی هاواركردنەكەی بەدەستەوە دەداتو زیاتر مەبەستی هاوارەكەی ڕوون دەكاتەوە.

ئەمڕۆ زەمانی عیلمو عیرفانە

عالەم شەوو ڕۆژ والە فەرمانە

فەرقی نێروو مێ نییە بیزانە

هاوكات بەر لەهەنجەتەكانی ڕەگەزی مێ دەگرێتو خۆی وەك ئەو دەناسێنێو پێی دەڵێ ئیتر ئەمە دیوەخانو بەر هەیوانی خێڵ و هۆز نییەو شارستانییەت لەسەر باڵی نێروو مێ دەفڕێت بەرەو ئاسمانی پێشكەوتن.

مەڵێ من كچم، تۆش وەكو منی

موحتاجی عیلمو فەنو خوێندنی

مەجبوری ئیش و خزمەتکردنی

نەسرین لای بێکەس تاقە کەسێکی یا کچێکی دیاریکراو نییەو تەواوی رەگەزی مێ دەگرێتەوە لە کۆمەڵگەی کوردیدا. کارکردن و هەڵکۆڵین لەکەموو کوڕی و کەمایەسییەکانی کۆمەڵگەو رەخنە لێگرتنیان لای بێکەس لەهەمووشت لەپێشترەو لەتەواوی شیعری بێکەسدا خاڵی دابڕان بەدی ناکرێت لەنێوان خودی بێکەس و نیشتمان و، کۆمەڵگەکەیدا هەم وەك شاعیرو هەم وەك ئینسان.

ئەمەش دەمانباتەوە سەر هەمان بۆچوونی رەخنەگری سۆسیالیستی (جۆرج بلیخانۆف) کەدەڵێت: ئەوەندە بەس نییە بڵێین هونەرو دەقی ئەدەبی فۆڕمی وێنەیە بۆ ژیان. هونەر دەبێ دەستپێکی دەربڕینی ژیان بێت لەدینامیکی گۆڕاوەکانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەکەی تێبگات.... هەر بەبڕوای بلیخانۆف هونەر دەبێ بگاتە قۆناغی رەخنەگرتن لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان. کەدیارە هونەرو ئەدەب دەست لەملانی یەکترن. بێکەسیش ئەرکی شیعری بەو رەخنەگرتنە لەپەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان ئەوەندە قورس کردووە کەمتر پەرژاوێتییە سەر ئەوەی ئاوڕ لەخودی شیعرو هونەری شیعر بداتەوەو، لای بێکەس (شیعر بۆ ژیان بووە) نەك بۆ شیعرو، بەبڕوای بێکەس شیعر دەبێت ئاوێنەی واقعی کۆمەڵگەبێت. دەبێت ئاوی شیعر لە چاوەی زوڵاڵی کۆمەڵگەوە قوڵەقوڵ هەڵقو لێت. بۆیە گەر لەڕووی سایکۆلۆژییەوە قسە لەسەر بێکەس و شیعری بێکەس بکرێت دەبینی وشەو وێنەی شیعرەکانی رەنگانەوەی سیماو ناخی خۆی و دواتر رەنگدانەوەی ژیانە تفت و تاڵ و رەق و وشکەکەی کۆمەڵگەکەیەتی و ئالێرەشەوە ئەو حاڵەتە سەر پێ یییە (ئرتیجالی) یە لەشیعری بێکەس دا بەڕوونی

دەبینرێت و ئەوەی بێکەس نوسیویێتی یاخود وتویێتی یەکجاربووەو پاکنوس و رتووش و شتی لەو بابەتەی نییەو، هەست بە زبری و رەقی و گەرمی و ساردی وشەکان دەکرێت

شەرتە شەرتی پیاوەتی بێت گەر خودا دەستم بدات
دوژمنت پەت کەم وەکو سەگ بیخەمە ژێر پێتەوە

ئیتر ئەمە ئەوپەڕی هەڵچوونی بێکەسەو، لوتکەی ئەدەبی بەرگری کوردی پێشان دەدات، ئەوەی لەو چرکە ساتەدا بەخەیاڵی شیعری بێکەس دا هاتووە گۆڕانی بەسەردا نەهێناوەو، شتێکیش کە دەکرێت وەك پرسیار خۆی قوتکاتەوە ئەوەیە تۆبڵێی بێکەس چەند شیعری فەوتابێت و نەخۆی فریای نوسینی کەوتبێت نەخەڵکانی دەوروبەری بۆیان نوسیبێتەوە. بەپێی قسەی شایەتحاڵەکانی ئەودەمیش شەوێك لەسەربانی ماڵێك کوڕی بادەنوشین و شیعر وتن دەبەسەترێ بێکەس لەدەمی مەستیا شیعری ئەی مانگ من و تۆ هەر دووك هاودەردین دەڵێت یەکێك لەئامادەبوان دەینوسێتەوە، دوای چەند رۆژێك بۆی دەخوێنێتەوە بێکەس دەڵێت ئەوە شیعری کێیە کابرا دەڵێ شیعری تۆیە بێکەس ئاخێك هەڵدەکێشی باوەڕ بەقسەی کابرا ناکات.

شیعری بیست و حەوت ساڵە من رەنج بەری تۆم لەساڵی ١٩٤٦ لەبەرامبەر ئەدمۆندزی حاکمی سیاسی ئینگلیزدا دەخوێنێتەوەو پەنجەی رووەو چاوی ئەدمۆندز بەرزدەکاتەوە کەئەمەش بەڵگەی جوامێری و جورئەتی بێکەسەو یەکێك بووە لەرەخنەگرە سەرسەختەکانی سیاسەتی ئینگلیز لەبەرامبەر کورد دا. بەبڕوای من شیعری بێکەس بەتەواوی بوارە کۆمەڵایەتی و سیاسی و گاڵتەگەپ و مناڵان و سروودەوە، هەمووی بەرهەمهێنانی یەك

گوتاری بەرگریو مانەوەیەو گەڕانە بەشوێن ناسنامەی نەتەوەیی خۆیدا کەئیتر لەبێکەسەوە جارێکی تر گیانی بەبەردا دەکرێتەوە. هەربۆیە گەر بێکەس شێوازی گوتاربێژی خۆی لەبوارێکی شیعرەوە بردبێتە بوارێکی تر، وەك لەکوردایەتییەوە بۆ کۆمەڵایەتیو دواتر گاڵتەو گەپو مناڵان، هەموو یەك مەبەستی لەپشتەوەیەو لەلایەك وریایی بێکەس دەردەخات بەگۆڕینی تەکنیکی گوتاربێژیو ئاراستەی قسەی لەچینێکەوە بۆ چینێکی تری کۆمەڵگە. لەلایەکی تریشەوە بێ ئومێد بوونی بێکەس دەردەخات، بێ ئومێد بوون لەتەواوی کۆمەڵگە.

بێکەس کاتێك رووی دەمی دەکاتە چینی هەرە خوارەوەی کۆمەڵگە بێ ئومێدە لەوەی چینی سەروتر قسەکانی وەرگرن، بۆیە روودەکاتە ئەوان بەهەمان وشە سادەو ساکارەکانی ژیانی رۆژانەی خۆیان دێتە گۆ. نا ئومێد بوونی زیاتری بێکەس لە کۆمەڵگەکەی لەو بایەخدانە زۆرەوەی دێت کە بەمنداڵی داوە. مناڵ لای بێکەس وەك بەفری دەست لێنەدراو وایەو هێشتا چڵکی رۆژگار و دەستی زەمانە نەیگەیشتۆتێ، مناڵ ئایندەیەو دەکرێ هیوای لەسەر هەڵچنرێ، بۆیە وەك یەکەم شاعیری کورد زۆرترین کاری بۆ مناڵان کردووەو هەرچی پێشکەوتنو تازەگەریو خۆشەویستی نیشتمانو ئازادیو یەکسانی کۆمەڵایەتیو شارستانییەتە لە رێگەی شیعری مناڵانەوەو بەزمانی ئەوان باسی دەکات..

بەوەشەوە ناوەستێتو لەرۆژی ٦/٩/١٩٣٠ مناڵانی مەکتەبی رووناکی کۆدەکاتەوەو لەپێشیانەوە دەڕوات بەرەو سەراو هوتاف دژی ئینگلیزو شافەیسەڵ دەڵێنەوەو هاوار لە بارودۆخی خراپی کوردستان دەکەن.. ئەوەبوو ئەو راپەڕینە بەزەبری ئاگرو ئاسن دامرکایەوەو عەولەسیسی

پاڵەوانی نەتەوەییمان شەهید دەکرێتو بێکەسیش بەند دەکرێت. دواتر شیعرە ناودارەکەی (وەفدی کوردستان) دژی ئەو کەسانە دەنوسێت کە سازش لەگەڵ ئینگلیزو شا فەیسەڵ دەکەن، کەسەر لەبەری حەماسو نائومێدیو سەرکۆنەکردنی کۆمەڵگەو خەڵکەناپاکەکەیەتی.

بێ هیواییو خەمی نیشتمان بێکەس دەردەدار دەکەنو دەیگەیەننە باروودۆخێکی سایکۆلۆژی زۆر خراپ، ئەم حاڵەتە سایکۆلۆژییەش لەشیعری (تووشی لافاوی عیلم بووم) دا تەواو رەنگی داوتەوەو بێکەس لێرەدا کەساسانەو بەمەحزوونی دەڵێت:

من کەزانیم حاڵی زانا نەفیە، حەپسە، یاشەقە
هەر کتێبێکم هەبوو دوێنێ لە داخانا دڕیم.

بەخوێندنەوەی چەند جارەی شیعرەکانی بێکەس ئەوەت لائاشکرا دەبێت کە بێکەس شاعیرێکی تورەو یاخی بووەو زۆربەی شیعرەکانی ئەم تورەبوونو هەڵچونو یاخی بوونەی پێوەدیارەو، بۆ سارێژ بوونەوەی برینو خەفەبوونی تورەبوونەکانی پەنای بۆمەی بردووە بەڵام وەك گۆران دەڵێت:
ئەو گیرۆدەی مەستی بوو/ مەستی هۆی مەبەستی بوو..... ئالێرەشەوە پەیوەندی بێکەسو مەی پەیوەندییەکی دیالیکتیکییەو شیعر بەرهەمی ئەو دیالیکتیکەیە.

لای بێکەس مەی نۆشین گێڕانەوەی ئینسانە بۆ ئەسڵی خۆی.! وەك ئەوەی کەهەیەو دوور لەڕتووشو قەیدوبەندی کۆمەڵایەتیو هەستیارو بەئاگا. مرۆڤ لەکاتی مەی نۆشیندا ترێ رەشەکەی ژیان دەبینێت بەرلەوەی بکرێتەمەیو شەراب لێرەشەوە چاوی قەڵەمی بێکەس لەدەمی مەستیدا تیژتر دەبێتو هەموو شتێکی ناشرینو دزێو دەبینێت. بۆیە بۆ بێکەس

مەی نۆشین تاکە دەروازەیە بۆ بەتاڵکردنەوەی ئەوەی لەناخی پڕ ئاخیدا پەنگی خواردۆتەوەو باشترین پەناگە بۆ بێکەس مەستی یەو هەرچی رازوو خەمو ئازاری بێکەسە لەدەمی مەستیا خۆیان نمایش دەکەنو دەبنە پشکۆو ژیلەمۆو وەك ئەستێرەی گەلاوێژ دەدرەوشێنەوەو بۆ دوژمنانیش دەبنە گوللەو لێرەشەوە من واهەست دەکەم بێکەس حەقی خۆی نەدراوەتیٚو زۆرلایەنی شاراوەی ژیانی هێشتا وەك رازێك ماوەتەوەو دەکریٚ کەشف کریٚن لەڕێگەی نوسینو هەڵکۆڵینەوە، چونکە پێم وایە بێکەس هاوتای لۆرکاو پۆشکینو زۆرشاعیری تری جیهانییە، کەنمونەی بەرخودانو یاخی بوونو دژی رژێمە سەرکوتکەرو دابونەریتی سەپاوی کۆمەڵگە.

ئەحمەد موختار جاف

شاعیری خەونە گەورەکان

لای نیكۆس كازانتزاكی خەو دادپەروەرە، ئەوەی بێداری لێمانی قەدەغە دەكات، ئەو دەمانداتێ.. مەبەستی نیكۆس بێبەش بوونی مرۆڤە لەژیانو جوانییەكانی ژیانو بەهرە وەرنەگرتنی مرۆڤە لەتەواوی ئەوشتانە بەهۆی خەڵكی ملهوڕو زاڵمەوە لەدنیای واقعدا واتا بێداری، بەڵام خەودێتو باڵی دادپەروەری بەسەر هەمووانـدا دەكێـشیو چیمان بـوێ دەمانـداتێ. تاكەشتێك كەهیچ حكومەتو دیكتاتۆرێك ناتوانن لەمرۆڤی داماڵنو یاساغی كـەن خەونـە، یـاخود خـەوە، كەدەكرێتـە دووجـۆر، جۆرێكیـان خەونـە رۆحییـەكانن، ئـەو خەونانـەن لـەكاتی خەوتنـداو لـەدنیاو سـاتەوەختی نائاگاییدا دەیانبینینو نەدەتوانین نەیبینینو نەدەشتوانین گۆڕان لەسەرەتاو كۆتاییـدا بكـەینو بەهەربارێكـدا بێـت دوای بێـدار بوونـەوە بیردەچێتەوە، زۆرجار كەسی خەوبین ئاخێك هەڵدەكێشیو زۆرجاریش دەڵێ: خوابەخێری بگێڕی، یاخود دەڵێ: ئۆخەی كەخەو بوو..!

جۆری دووەمیان دەكرێ ناوی بنێین هیوایـەت یاخود ئامانج، یان خولیاو زۆر ناوی تریش.. ئەوانە نابینرێن، بەڵكو لەئاسۆدا هەستی پێدەكرێتو،

زیاتر كەسێك ئـەو خەونانـەی هەیـە كەبێبـەشو زوڵـم لێكراو بێـت. جـۆری یەكەمیان واتا خەوبینین لای فرۆید پەوەندی بەڕیخۆڵەكانـەوە هەیـەو كـەپتی جنـسی پاڵنـەری سـەرەكی خـەون بینینـە، هـەرخودی فرۆیـدیش خـەون دەگێڕێتـەوە بۆمانـەوەی شـتەكان لـەیادەوەری مرۆڤـدا، یـاخود حـەزكردنی مـرۆڤ لەشتێك كەلـەدنیای واقعدا بەدەست نایاتو لـەدنیای خەونـدا دەبێتە واقع.. ئێمـەواز لـەوەیان دێنینو بـۆ سایكۆلۆژستانی جێدێڵین قسەی ئێمـە لەسـەر جۆری دووەمیانە كەناومان نـا ئامانج یـان خولیاو ئومێدو ئـاوات.. ئـەوەی كـەمرۆڤ لەئاسـۆدا دەی بینێـتو دەبێتـە دەسـتكەوتێكی ئاینـدەیی (المستقبلیە)..

مرۆڤی ئاسایی خەونی ئاسایی دەبینێتو لەگەڵ خۆیدا دەیباتـە ژێرگڵ، بـەڵام مرۆڤی گـەورە خـەونی گـەورە دەبینیو ئیمكانی وەدی هـاتنی هەیـەو گەرخۆیـشی بـڕوات خەونەكـەی دەبێتـە هـەوێنی گـۆڕانی سیاسـیو كۆمەڵایـەتی گـەورە كـەدیارە ئـەو مرۆڤانـەش فەیلەسـوفانو شـاعیرانو هونەرمەنـدانو بەگـشتی رۆشـنبیرانو شـۆڕشگێڕانن.. لەپـشت ئـەم خەونـە گەورانـەی شـاعیرانو فەیلەسـوفانەوە وشـیاری گـەورەو هەسـتی نیـشتمان پـەروەری بـەتینو تـاو دەبینرێـت. لـەناو شـاعیرانی كـوردی سـەدەی بیـستی رابردوودا ئەحمەد موختار جاف درەوشاوەترین ناوێكە كەخەونو دنیابینی گـەورە لـەدنیای شـیعرو فكـری ئـەو پیـاوەدا دەبینـریو شـیعر لای ئەحمـەد موختـار جـاف دوو ئـەركی هەیـە وشـیار كردنـەوەو ریفـۆرمكردنی خـەڵكو ئامـادەكردنی خـەڵك بـۆ داهـاتوو. لای ئـەم شـاعیرەمان كۆمەڵگـە مـادام خوێنـدەواری بەهێنـد وەرناگرێ كۆمەڵگەیـەكی خـەوتووە، خـەوتنێك دابـڕاو لەدنیای شارستانیو پێشكەوتن، ئەو خەوتنەی شاعیر لەخەڵكو كۆمەڵگەدا

دەیبینێ خەوتنێکی جەستەیی نییەو، خەوتنێکی رۆحییە.. رۆحی خەڵك بەگشتی رۆحێکی بێئاگایەو لەگەڵ خەوتنی جەستەییدا جیاوازی نییە، بۆیە هاوار دەکات خەو زەرەرتانە.!

ئەو زەرەرەی شاعیر باسی دەکات زەرەرێکی مادی نییەو، زەرەرێکە لەمەعنەوییاتو رۆحی رەهای نەتەوە، شاعیر جەخت لەسەر زانستو خوێندنو پێشکەوتن دەکاتەوەو دواکەوتنو بێئاگابوون لەزانستو خوێندنو شارستانی بوون خەوتنەو، خەوتنیش وەك دەڵێن برای مردنە. شاعیر بۆئەوەی شیعرەکەی زیاتر لەیادەوەری خەڵکدا جێبێڵێ دێت کار لەسەر هەستو سۆزی خەڵك دەکات.. کارکردنێك شوێنی خۆی دەگرێو تائێستاش یەکێکە لەدروشمە حەماسییەکانی ئێمەی کورد.

هەموو تەئریخی عالەم شاهێدی فەزڵو هونەرتانە

کەدیارە دوور لەخۆهەڵکێشانو بەچاوێکی رەخنەگرانەی واقع ناسییەوە لەخۆمانو لەڕابردوومان بڕوانین جگە لەشیعر شتێکی ترمان نییە پێی بوترێ هونەرو فەزڵو عیلمو هتد.. کەئاشکرایە ئەوەش هۆکاری سیاسی لەپشتەوەیەو لەم نوسینەدا دەرفەتی باسکردنی نییە. دەکرێ ئەحمەد موختار جاف بەو شاعیرە ناوبەرین کەرۆژگار ناچاری دەکات واز لەجوانیناسی بێنێو قسە لەمەسەلەکانی رۆژبکاتو ئەمەش ئەوەندەی بەرەو گوتاربێژی بردووە کەمتر خەسڵەتی شاعیری پێوە هێشتووە.

شاعیر بەهۆی حاڵو گوزەرانی خراپی نەتەوەکەیەوە، نای پەرژێتەسەر ئەوەی لەگەڵ سروشتدا بژیو سروشت بکاتە چاوگی شیعر نوسینو جارێکی تر هەوڵی نوسینەوەو وێنەکردنەوەی سروشت بداتەوە. لێ هەر دابڕانێك لەسروشت گیانی داهێنان دەکوژێتو بەپێی لێکدانەوەو تێڕوانینی

ئەفلاتون شیعر کارێکی داهێنراوو خوڵقێنراو نییە، بەڵکو سەرئەنجامی لاساییکردنەوەی سروشتو جیهانی مادیو هەست پێکراوە.. ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ ئەفلاتون شاعیرو ئەرکی شیعر بەکەم بگرێت، بەڵکو مەبەستی ئەفلاتون ئەوەیە هەموو ئەوشتانەی شاعیر دەیانڵێت لەسروشتدا بوونیان هەیەو ئەرکی شاعیر تەنیا دۆزینەوەو جارێکی تر وێنەکردنەوەیانە لەڕێگەی شیعرەوە واتا وشە.

بەخودا شیشەی دڵم دایم لەبادەی عەشقی تۆ کەیلە
لەداخی سەروی باڵات ئەشکی چاوم هەر وەکو سەیلە.

رۆژگارو ئەو سەردەمەی ئەحمەد موختاری تێدا ژیاوە رەنگە لەڕوی سروشتو ئاوو هەواوە لەئێستا رەنگینترو دڵ رفێنتر بووبێت بەڵام لەڕوی دۆخی سیاسیو ژیانی نەتەوەی کوردەوە زۆرخراپ بووە، بۆیە شاعیرانی ئەودەم کەئەحمەد موختار یەکێکە لەوان لەسروشت دوور دەکەونەوەو دەبنە ریفۆرمیستو شیعر دەکەنە ئاوێنەی واقعو ئەحمەد موختاریش لەلوتکەی ناسکییەوە بەزمانێکی رەق دەدوێتو شیعر دەکاتە شیعارو خەڵکی پێ هاندەدا. شاعیر لەبلوری شەفافو ناسکی شیعرەوە دەگۆڕێت بۆ ئاوێنە، کەدیارە ئاوێنەش یەك دیوی هەیەو پشتەوەی دیارنییە، بەپێچەوانەوە بلور هەردوو دیوی دیارەو ناتوانیت دەستنیشانی دیوێکیان بکەیت. ئەمەش خەسڵەتی سەرەکی شیعرەو شیعر لەبەستێنێکدا قەتیس ناکرێتو ناتوانرێت لەجوغزی یەك ماناو مەبەستدا گیربکرێت.

بۆیە ئێمە لێرەدا لەسەر یەك شیعری ئەحمەد موختار جاف دەوەستینو قسەی خۆمانی لەسەر دەکەین.. کەناومانناوە خەونەکەی ئەحمەد موختار جاف، کەزیاتر لەگوتارو پێش بینی دەچێتو کەمتر ئاوڕ لەجوانیناسی

دراوەتەوە لەو شیعرەدا، کەدیارە ئەمەش ئەوەناگەیەنێت کەزاتی ئەوەبکەین بڵێین داهێنانی تێدانییە، بەڵام ئەم شیعرە خەونی تێدایەو خەونیش هاولاتی ئیمپراتۆرییەتی داهێنانە. گەر کورد رێنیسانس یاخود سەردەمێکی هەبێت بۆ رابوونەوەی رۆشنبیریو فەرهەنگی دەکرێت ئەو سەردەمە سەرەتای سەدەی بیستی رابردوویێت لەسەردەستی شاعیرانی وەك پیرەمێردو ئەحمەد موختار جافو زێوەرو بێکەسو قانعو زۆری تریش. هەربۆیە شیعرەکانی ئەم شاعیرانە زیاتر لەگوتاری بیریارێك دەچن تاشاعیرێك بەڵام هێندە هەیە کە شیعرەکانیان مەعریفەی بەرهەم نەهێناو عاتیفەی بەرهەم هێناوە. شۆبنهاوەر وایدەبینێت کەئامانجی هونەرو ئەدەب ئامادەکردنی بەشێکی دیاریکراوی هۆشو بیری مرۆڤە لەپێناو جیهانێکی راستەقینەو شایەن بەمرۆڤ.. هەر لەم سونگەیەوە دەکرێ شەنو کەوی شیعرەکەی یان خەونەکەی ئەحمەد موختار جاف بکەین. لەم شیعرەدا گوتاربێژێك دەبینرێ کەلەهەگبەیدا ئازارو ژانێکی زۆری نەتەوەکەی تێدایە، حیکایەتخوانێك حیکایەتی تاڵیو سوێریو کوێرەوەری نەتەوەکەی دەگێڕێتەوە، لێرەدا وێنەگرێك دەبینی فلمێکی مۆنتاژنەکراوی پێیەو دەیەوێ هەر بەوجۆرە نمایشی بکات، دواجار لەم شیعرەدا پیاوێك دەبینین پێشبینی دەکاتو گەشبینمان دەکات بەئایندەو بانگەشەی قڕانی موددەعی دەکات.

دوابەدوای بڕانەوەی جەنگی یەکەمی جیهان لەساڵی(١٩١٨) رۆژهەلاتی ناوەڕاستو ئەم ناوچەیەی دەوروبەرمان گۆڕانی سیاسیو کۆمەلایەتیو فەرهەنگی بەرچاوی بەسەرداهاتو، نەخشەی سیاسی ناوچەکەش سەرلەنوێ داڕێژرایەوەو سنور بۆ پێڕاکێشانەکانی هەردوو زلهێزی

ناوچەکە سوڵتانی عوسمانی شای قاجار دانرا. ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی سوننە مەزهەب بچوك بۆوە بۆ دەوڵەتی تورکو هەر لەژێرکاریگەری ئەم گۆڕانە خێرایانەشدا بوو لەساڵی (١٩٢٣) مستەفا کەمال ئەتاتورك دواسوڵتانی عوسمانی لەگەرووی دەردەنێلەوە بەرەو ئەوروپا راوناو کۆماری تورکیای عەلمانی راگەیاندو، لەئێرانیش رەزاخانی سوپا سالار ئەحمەد شای قاجاری دوا شای بنەماڵەی قاجاری راوناو خۆی بووە ئەعلا حەزرەت. لەهەموو ئەم گۆڕانە بەرچاوو گەورانەشدا کورد هیچی پێنەبڕاو ئەوەی لەسیڤەردا پێی رەوابینرا بوو لەلۆزاندا لێیان سەندەوەو کورد بەسەر ولاتێکی کاولو شەلاڵ لەخوێندا کەوتو تاکەدەروازەش بۆ خاڵیکردنەوەی ئەو هەموو ژانو ئازارە لای کورد دەبێتە شیعرو شاعیرانی کورد لەرێگەی شیعرەوە شەرحی حاڵی خۆیانو نەتەوەکەیان دەکەن.

دێتە گوێم دەنگێ بەسۆزو شیوەنو گریانەوە
ناڵەیی دڵمە لەحەسرەت خاکی کوردستانەوە.

شاعیر سەرەتا باس لەڕابردووی کورد دەکات کەبەدەست ئەودوو زلهێزەی ناوچەکەوە مەرگەساتی بەسەردا هاتووەو هەریەکەو بەنۆرەی خۆیو بەدەسەلاتی خۆی سنوری کوردستانی بەزاندووەو ئەوەندەی بۆیانکرابێت کوردیان کوشتووە. ئیمپراتۆری عوسمانی بۆ جولاندنی عاتیفەی خەڵکی کورد پەنای بۆمەسەلەی دین بردووەو کورد تائەمڕۆش زۆرپابەندی مەسەلەدینیەکانەو عوسمانییەکانیش دەیانزانی کورد زۆرینەی سوننەیە لەدژی فارسە سەفەوییە دواتر قاجارییەکان کەشیعە مەزهەب بوون بەکاریان هێناونو هەرکاتێکیش لەگەڵ ئێراندا لەئاشتیدا بوونبەهەردوو لایان کوردیان پلیشاندۆتەوەو بەم جۆرە لەنێوان بەرداشی رۆمو عەجەمدا وەك

نەوشیروان مستەفا ناوینـاوە کورد بەجۆرێك هاڕدراوە تائەمڕۆش کۆنەبۆتەوەو ئەمەش لەشیعرەکەی ئەحمەد موختاردا رەنگی داوەتەوەو دواتر باسی بێپشتو پەنایی کورد دەکات.

لانەوازو بێکەسو مەزڵوومن ئێستە قەومی کورد

گابەدەستی تورکەکانو گابەدەست ئێرانەوە.

هەرلەدوای وەستانی شەڕ ویدرۆ وڵسن سەرۆکی ئەودەمی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەڕاگەیاندنێکی (١٤) بەندیدا مافی نەتەوەکانو دادپەروەری کۆمەڵایەتیو یەکسانی راگەیاند کە لەمێژوودا بەڕاگەیاندنەکەی وڵسن ناسراوە. بەلام نەشۆڕشە پڕۆلیتارییەکەی ئۆکتۆبەری روسیاو نەبەندەکانی راگەیاندنەکەی ویدرۆ وڵسن مافی کوردیان نەسەلماندو کورد لەجاران بێ پشتو پەناترو کەساستر مایەوەو شاعیریش بەتوانجەوە ناوی ویژدانو دادپەروەری دێنێو بەچاوبەستو فێڵو دەهۆی دەزانێت.

ئیسمی ویجدانو عەدالەت بێ موسەمایەو درۆ/ بۆسیاسەت ئەم قسە کەوتۆتە سەرلێوانەوە. بۆزیاتر بەدرۆخستنەوەی دادی کۆمەڵایەتیو مافی نەتەوەکان لەلایەن زلهێزەکانەوە بەڵگەو نمونەی زیاتر دەهێنێتەوەو پەنابۆ ئیبرازکردنی ناسکترینو هەستیارترین مەسەلەی مرۆیی دەبات ئەویش سەرگەردانیو سەختی ژیانی منداڵی کوردو ناڕۆشنی ئایندەیانە لەژێر سایەی ئەوسیاسەتو دەسەلاتەی حکومەتەکانی سەردەستەی کورد لەناوچەکەدا پەیڕەویدەکەن. لێرەشە منداڵ لای شاعیر ئایندەیەو وێڵو سەرگەردانی ئەوان مانای ناڕۆشنی ئایندەی نەتەوەیە بۆیە دەڵێت: شتێك نییە ناوی دادپەروەری بێت گەروایە بۆچی حاڵی منداڵانی کورد بەوجۆرەیە.

راستە گەر ئیسمی عەدالەت بۆچی منداڵانی کورد

وێڵو سەرگەردان بسوڕێنۆ بەسەر کێوانەوە.

لەدوای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقەوە کەباشوری کوردستانی بەزۆر پێوەلکێنرا ئیتر کورد دەکەوێتە بەرڕەحمەتی دەسەلاتی عەرەبو هەر لەسەرەتاشەوە دەردەکەوێت کەعەرەب لەتورك زاڵمترەو ئیتر کوردستان بۆکورد دەبێتە گۆڕستانو ئەوەبوو بینیشمان لوتکەی دڕندەیی شۆڤێنییەتی عەرەب کوردی ئەنفالکردوو بەکیمیایی خنکاندی، هەرئەوکات شاعیر پێشبینی دەکاتو دەڵێ: کورد لەمەلێك دەچێت کاتێك دەکەوێتە داوی منداڵانەوە کەدەربڕینێکی شاعیرانەی زۆر جوانە بەتایبەت بۆ ئەوسەردەمە.

هێندە حیزە بەختی کورد بۆکوشتنو تالانیا

کومەڵێ هاتوون بەسواری حوشتری مل پانەوە.

حاڵی کورد ئێستا لەبەینی تورکو ئێرانو عەرەب

بێچوە تەیرە کەوتۆتە داوی منداڵانەوە.

لەلایەك ئەوە دەخاتە روو کەعەرەب بەسواری حوشتری مل پانەوە وەك سەردەمی فتوحات دێنو کوردستان تالان دەکەنو خەڵکی کوردیش کۆمەڵ کوژ دەکەن. لەلایەکی تریش لەوکاتەدا باس لەدابەشکردنی تازەی کوردستان دەکات بەسەر هەر چوار دەوڵەتی ئێران، عێراق، تورکیا، سوریا،

کەدیارە ئێرانو تورکو عەرەب مانای دەسەڵاتەکانی عەرەبو تورکو فارس دەگەیەنێت.

هەر لەو ساڵانەدا بەهۆی سەربەخۆبوونی زۆربەی نەتەوەکانی جیهانەوە لەلایەن زلهێزانی ئەودەم ئەمریکاو بەریتانیاو روسیاو فەرەنساوە هەوڵدەدرێت کەئۆرگانێکی نێونەتەوەیی دروست بکرێت هەم بۆ رێگەگرتن لەجەنگێکی تری لەشێوەی جەنگی یەکەمی جیهانی، هەم بۆسەربەخۆیی نەتەوەکانو هاوکاری کردنی ئەو نەتەوانەی بەنیازی دامەزراندنی دەوڵەت بوون کەیەک لەو نەتەوانە کورد بوو.. بۆیە کۆمەڵەی گەلان (عصبه الامم) دروستبوو، بەڵام هەرزوو ئاشکرابوو کە (کۆمەڵەی گەلان) هیچی لەباردانییەو یارمەتی وڵاتە زاڵمەکانی وەک تورکیاو ئێرانو سوریاو عێراق دەداتو پشتگیری کورد ناکات لەجەنگی سەربەخۆییاندا لەدژی ئەو دەوڵەتانە. کورد لەوەش بێ هیوا دەبێتو بەدەم ئازاری ژانەکانی خۆیەوە دەتلێتەوە شاعیریش جەزبەی رۆژگار وای لێکردووە چیتر بەو قسانە فریونەخواتو بەقسەی رووتیان دەزانێت.

ئەم قەراری عوسبە واخەڵق ئەڵێن بۆ کورد ئەبێ
هەر قسەی رووتەو قسە ناچێتە ناو گیرفانەوە.

یەکێک لەلایەنە هەرە درەوشاوەکانی ئەحمەد موختار جاف وەک شاعیرێک بوێرییە، لەم شیعرەشدا بوێری ئەو دەگاتە لوتکەی خۆی.. شاعیر جگەلەوەی لەناو خەڵکدا وەک شاعیرێک ناسراوە، لەدەسەڵاتی ئەو دەمی حکومەتی عێراقیشدا پێگەی هەبووەو قائیمقامی هەڵەبجەبووەو لەپەرلەمانی عێراقیش نائیب بووە، کەسێک لەوکاتەدا سڵ لەوەنەکاتەوە لەوەزیفە دەرکرێو لەرێگەی شیعرەوە هاوار لەبێدادی نەتەوەکەی بکات

بەدەست عەرەبەوەو خەڵک وشیارکاتەوە دیارەئەبێ هەر خاوەنی ئەو بوێرییە بێت، لەبەرئەوەی زۆرکەس وەک ئەو لەدەسەڵاتیشدا نەبوون شیعریان بۆ برایەتی کوردو عەرەب دەنوسی.

زیندوێتی ئەم شیعرە لەو رەهەندە گەشبینییەوەیەتی کەشاعیر بەیانی دەکات، گەشبینی شاعیر لەدێڕەکانی دواییدا دەبێتە خەونی گەورەو هیوای گەورەی لەسەر هەڵدەچنرێ. ئەو شۆڕشی زانستو خوێندەواری لەئاینەدەدا دەبینێو وەک هاتنەدی هیواو خۆزگەکانی لێی دەڕوانێت.

ئەمڕۆ باوابێ بەڵام رۆژێ ئەبێ ئەولادی کورد
دێنەوە مەیدان بەعیلموسنعەتو عیرفانەوە.

دەکرێ ئەم شیعرە بکەینە سێ نەسک، واتا شیعرەکە دابەشکەین بەسەر سێ تەوەردا، شاعیر لەتەوەری یەکەمدا شەرحی حاڵی کورد دەکاتو بەکورتترین وشەو ڕستە ژانو ئازارەکانی کورد لەسەردەمی رابردوو ئێستای شاعیردا باس دەکاتو لەتەوەری دووەمدا باسێکی چڕوپڕی جوگرافیای سیاسی کوردستان دەکاتو خاکی کوردستانی گەورە دەستنیشان دەکاتو تەواوی سنوری کوردستانی گەورەو دەوڵەتانی داگیرکاری کوردستان ناس دەکات، کەئەمە بۆئەو سەردەمە کاری نەکردە بووەو رەنگە هیچ شاعیرێک تائەو دەم بەوشێوەیە ناوچەو شارەکانی کوردستانی گەورەی نەزانیبێو وشیاری سیاسی کۆمەڵگەش نەگەیشتۆتە ئەو ئاستە بەرزەی کوردستانی گەورە بکاتە ئامانجی خۆی.

نەوجوانانی وەتەن تەوحید ئەکەن ئەم میللەتە
هەرلەکرماشان هەتا ورمێو سنەو بۆکانەوە.

کارێکی تری شاعیر کوردانـدنی وشەکانە لەو سەردەمەدا هەرچی وشەی عەرەبییە دەیکاتە کوردیو (وگن) دەکاتە (وەتەن) (گیر) دەبێتە تەیرو زۆریتریش. هەرلەدوای ئەو دوودێڕەوە شارەزایی ئەم شاعیرە لەجوگرافیای کوردستانی گەورەدا زیاتر دەردەکەوێو مەبەستەکەی دەپێکێ.

ڕێک ئەخەن وەزعی یەتی وانو جزیرەو باشقەڵا

عەقرەوو زاخۆ دەبەستن ڕێک بەقەد بۆتانەوە

خانەقینو مەندەلی، خاکی لوڕستان یەک بەیەک

وەک وەسا ئەدروون بەباڵای مەنتیقەی بابانەوە.

تەوەری سێهەمی شاعیر قسەکردنە لەئامانجو ئاواتێکی گەورەی نەتەوەی کورد. شاعیر پێشبینی دەکاتو گەشبینمان دەکات بەوەی ئەم دۆخە واتا دۆخی سەرکوتو چەوسانەوەی نەتەوەیی تێدەپەڕێو سەردەمێکی گەش بەڕێوەیە، کەدەکرێ خۆمانی بۆ ئامادەکەین. هاواری هاتنی سەردەمێکی تازە دەکاتو تێدەگات هۆی دواکەوتنو داگیرکردنمان بەرلەهەرشت نەبوونی شاروو ئاوەدانی گەورەو دەرکەوتەکانی شارستانین، هەموو ئەمانەش دەبەستێتەوە بەو دووژمنە زاڵمەی کەلەبەر دواکەوتویی خۆی ڕێگەی پێشکەوتنی ئێمە نادات و شاعیریش دەڵێت: تائەو دوژمنە بمێنێ ئێمەش هەر بەوجۆرە دەمێنینەوە.

پاش قڕانی موددەعی دەس پێ ئەکەن تەعمیری موڵک

ڕێگەی ئاسن ئەچێتە شاخی هەورامانەوە.

ڕێگەی ئاسنو تەعمیری موڵک دەرکەوتەکانی سەرمایەدارینو شاعیریش هاواری سەرمایەداری دەکاتو دەزانێ گەرپەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانو

قۆناغی کۆمەڵگە لەفیوداڵییەوە بەرەو سەرمایەداری بڕۆن، فەرامۆشکراوترین ناوچەی کوردستان کەهەورامانە دەبێتە ئاوەدانترینو دڵگیرترین ناوچەو ڕێگەی ئاسن ئەچێتە شاخی هەورامانەوە.

کێوو کەژ گشتی ئەبێتە باغو جادەو قەیسەری

بۆ تەماشای دەستە دەستە دێن لەئینگڵستانەوە،

ئەو سەردەمەی شاعیر خەونی پێوەدەبینێو دڵنیایە لە هاتنی دیارە سەردەمی ئەمڕۆیە کەدوای (٨٠) ساڵ لەشیعرەکەی ئەحمەد موختار جاف جارێکی تر کوردستان دەبێتەوە خاڵی وەرچەرخانی ناوچەکە بەگشتی، بەڵام بۆ خۆشبەختی ئێمە ئەم جارەیان وەرچەرخان لەسوودی ئێمەیەو گۆڕان لێرەوەو لەچیاکانی هەورامانەوە شەپۆل ئەدات بەرەو ناوچەکانی تری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. ئیتر لەم گۆڕاشدا خەونەکەی شاعیر دەبێتە واقعو ڕێگەی ئاسن دەچێتە هەورامانو کێوو کەژ گشتی ئەبێتە باغو جادەو قەیسەریو ئەوساش کوردستان دەبێتە دڵڕفێن ترو ڕەنگینترین ناوچەی گەشتیاری لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستداو دەستە، دەستە نەك هەر لەئینگڵستانەوە بەڵکو لەتەواوی دنیاوە دێنەسەیریو هەموو ئەمانەش گۆڕانی گەورە لەپەیوەندییە کۆمەڵایەتیو ئابورییەکانی کوردو کوردستاندا دروست دەکەنو دەچینە قۆناغی سەرمایەدارییەوە.

هەموو ئەوشتانەی وتمانو نوسیمان لەسەر شیعرەکەو دنیابینی شاعیرو دیوی ناوەوەی شیعرەکەو ناخی شاعیریش ئاماژەن بۆیەك ڕاستی ئەویش وشیاری سیاسیو کۆمەڵایەتی شاعیر واتا ئەحمەد موختار جاف، چونکە لەڕوانگەی (جۆن لۆك)ەوە " شتێك نییە لەئەقڵی مرۆڤدا ئەگەر پێشتر بەهەستەکاندا تێنەپەڕیبێ.. ئەقڵی مرۆڤ وەك پەڕەیەکی سپی هیچ لەسەر

نەنوسراو وایە، ئەزموون و تاقیکردنەوە شتی لەسەر دەنووسن ". شاعیریش هەموو ئەو شتانەی باسی دەکات لەرێگەی هەستەوە گەیشتونەتە هزرو دواتر لەوشیاری و ئاوەزیدا رەنگی داوەتەوە.

ئەو سەرچاوانەی سودیان لێوەرگیراوە

١. بوون و داهێنان د. محەمەد کەمال
٢. بنەڕەتەکانی فەلسەفە د. حەمید عەزیز
٣. بینای وێنەی هونەری لەشیعری کوردیدا: سەردار ئەحمەد حەسەن گەردی.

*لەژمارە(٤٢١)ی ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ رۆژی ٢٠٠٥/٢/٣ بڵاوبۆتەوە.

قسەیەك بۆ شیعر.. قسەیەك بۆ دڵدار

گەرکاری ئەدەبی جاشیعر بێت یان چیرۆك یاخود رۆمان لەهەنگاوی یەکەمدا سەراسیمەبوونی مرۆڤ بێت بەرامبەر سروشتو دەورووبەر، گیاو گوڵو سەوزەلانیو زۆریتریش.. ئەوا لەهەنگاوی دووهەمدا دروستکردنەوەی جۆرێکیترە لەسروشت. واتا خوڵقاندنی سروشتێکیترە جیا لەسروشتی بەرهەست، لەم سروشتەدا هەمووشتێك هەیەو مرۆڤ دەتوانێ خۆی ببێتە خوڵقێنەرو هەرخۆیشی پادشای تاج لەسەری ئەو مەملەکەتەبێت، هەڵبەت خودی ئەوکەسەی کارەئەدەبییەکە دەنوسێت. هاوکات خوێنەریش دەتوانێ یابۆی هەیە بێ گوزەرنامەو روخسەت خواستن لەپادشا واتا خاوەنی تێکستە ئەدەبییەکە سەردانی ئەو ئیمپراتۆرییەتە بکاتو بەو دەهالیزانەدا بگەرێت کەنوسەر خوڵقاندوونی. شێرکۆ بێکەس لەدەربەندی پەپولەدا ولاتێك دەخوڵقێنێ، ئەو لەوێدا نالیو شەریف پاشای سەعید خەندانو رەفیق حیلمیو دواجار شێخ مەحمودی نەمریش زیندو دەکاتەوەو خوێنەر واهەست دەکات لەگەڵ ئەو کەسایەتییانەدا دەدوێت.

گۆران رۆیی، بەلام ئەو ولاتو سروشتەی ئەو خوڵقاندوێتی هەرماوەو هەردەمێنێو هەروەختێك بمانەوێ دەتوانین سەردانی بکەینو لەوجوانییە بگەین کەبای پاییز گەلای زەردناکات هەرگیز .. گەربگەرێینەوە سەرتیۆری ماتەریالیزمی دیالکتیك ئەوا دەبێت کۆمەڵگە وەك سەرخانو ژێرخان ببینینو لێرەشەوە ئەدەبو هونەر بەگشتی دەبنە سەرخانی کۆمەڵگەو یەکێك لەستاتۆ گرنگەکانی سەرخانی کۆمەڵگەن، چونکە گەرئەدەبێکی باشت نەبێت هەڵبەت شارستانییەتێکی لەسەر پێ وەستاوت نابێت.

رەنگە گەر رەسوڵ حەمزاتۆفو جەنگیز ئایتماتۆف نەبوونایە کەس ناوی داغستانو قیرغیزستانی نەبیستایە، حەمزاتۆف لەرێگەی نووسینە ئەدەبییەکانییەوە داغستانی بەدنیا ناساندو کردییە ئەفسانە، هەمان شێوەی ئەو ئایتماتۆفیش هەروەتر بۆ قیرغیزستان. بۆئێمەی کوردیش هەروایە، گەرئەدەب بەتایبەت شیعر کەپانتاییەکی فراوانی لەژیانی سیاسیو کۆمەلایەتی ئێمە داگیرکردووە، لەخۆمان داماڵین تۆبڵێی چیمان بمێنێتەوە.؟ گرفتی سەرەکی ئێمەی کورد لەوەدایە هەرچۆنێك بتەوێت قسەبکەیتو لەسەر هەرشتێك ئێستێك بکەیت دواجار دەچیتەوە سەر سیاسەت.! کۆمەڵگەی ئێمەی کورد کۆمەڵگەیەکی سیاسییە رەنگە ئەمەش بەمانا ئەرستۆییەکەی نەبێت چونکە ئەرستۆ پێی وایە مرۆڤ بەئەسڵ بوونەوەرێکی سیاسییە، مرۆڤی کۆمەڵگەی ئێمە خۆی حەزی لەسیاسەت نییە، بەڵکو دوژمنانی دەیسەپێنن بەسەریدا.

وەك چۆن هەموو رێگاکان دەچنەوە بانە، هەمان شێوە هەموو قسەکانیش دەچنەوە سەرئەسڵە سیاسییەکەی، هەرئەمەشە بووەتە پەتاو لەدوای ناردنی نامەکەی (نالی)یەوەی بۆ (سالمی ساحێبقڕان) تابەئەمڕۆش دەگات

شيعرى ئێمەى كورد جگەلەكارەكانى (گۆران)و تاكو تەرايەكيتر سەرپاكى نوقمى حەماسەو دروشمو خوێندنەوەيەكى شيعرييانەى لاوازى ئەو واقعەيە كەكوردى پێداڕۆييوە. كەئەمەش دوورە لەهونەرى شيعرو كارى داهێنەرانەى شيعرەوە، ئەوەندە هەبووە ئێمە هەميشە لەدۆخى خەباتو تێكۆشانو بەرگريدابووين لەنيشتمانەكەمان بۆيە ئەو شيعرانەش بۆئەوسەردەمە كارى داهێنەرانەبوون، بەڵام بۆلەمەودوا رەنگە وانەبێت.

لاى (پەرناسەكان) هونەر خۆى لەخۆيدا ئامانجێكە نەك ئامرازێك بەومانايەى هونەرو ئەدەب نابێت بكرێنە ئامراز بۆگەيشتن بەشتێكتر واتا ئامانجێك، بەڵكو بۆخۆى هونەرو ئەدەب ئامانجەو ئەركى ئەو گەڕانە بەشوێن جوانيداو كەشفكردنى ئەوجوانييەيە وەك گۆران دەڵێ:

كانييەكى رونى بەرتريفەى مانگەشەو

لەبنيا بلەرزێ مروارى زيخو چەو.

لێرەدا دەبينين گۆران بەشوێن جوانيدا وێڵەو راستەوخۆ بۆى دەگەڕێت، وەك چۆن يەكێك لەپێشڕەوانى پەرناس (تيۆفێل گۆتيێ) پێى وايە " هەمووكاتێك هەرشتێك بەسوود بوو، ئيتر ناتوانێ جوان بێت. ئێمەبەرگرى لەسەربەخۆيى هونەر دەكەين. هونەر بۆ ئێمە ئامراز نييە بەڵكو ئامانجێكە." لێرەوە گەر بەم پێوەرە جوان ناسييانە بڕوانينو كورد تەواو بچێتە سەردەمێكى شارستانيترەوە زۆرشيعرى ئێمە لەبەين دەچنو لەشيعردەكەونو دەچنە ئەرشيفى بەرخودانمانەوە.. دڵدار تەمەنێكى كەم ژياو بەرهەمێكى كەميشى دابەدەستەوە، كەگرنگترينيان ئەى رەقيبەو بووەتە سرودى نيشتمانى ئێمە كەوەك تەواوى نەتەوەكانى دەوروبەرمان سرودەكەى ئێمەش هەمووشتێكى تێدايە تەنيا شيعرييەت نەبێت.

سەردەمى دڵدار سەردەمى خەفەبوونى شۆڕشى كوردەو حكومەتە سەردەستەكانى كورديش لەلوتكەى دڕەندەيى خۆياندابوون، بۆيە ئەويش هاوار دەكات ئەى رەقيب هەرماوە قەومى كورد زوبان. گەرقسە لەسەر كارێكى لەوشێوەيە بكەين ناكرێت بەهەمانپێوانەو كێشانەى ئەمڕۆ قسەى لەسەر بكەين دەبێت ئەوە بزانين كەئەو واقعەى ئەو سەردەمە هەر ئەى رەقيبى بەرهەم دەهێنا كەتەوژمو خوێنێكى نوێى دەكردەوە بەگيانى كورددا. وەك تەواوى شاعيرانى سەردەمى خۆى ئەميش بەئەركى سەرشانى خۆى زانيوە بەشيعر نەتەوەكەى هانبداتو ئومێدبكاتەوە بەريان بۆيە رووەدەكاتە نەتەوەكەى خۆيىو دەڵێت: جيهانگيرانى هاوتيرەت كەدوێنێ

هەروەكو تۆ بون

ئەوان واپێگەيشتوونو ئەتۆش هەركاڵو هەرخاوى

لاى دڵدار كورد هيچى لەوان كەمترنييەو زۆرجار ئەفزەلييەت بەنەتەوەكەى خۆيشى ئەدات. لەم هاوارەشدا دڵدار ئومێدى بەلاوانەو گوتارى شيعرى دڵدار رووى لەلاوانەو ئاراستەيان دەكات بۆ خەباتو تێكۆشانو هەستانەوە بەڕووى دوژمناندا، ئەو لاوان بەگيانى ئەوجەستەيە دەزانێت كەنەتەوەيە، بەومانايەى لاى دڵدار گەر نەتەوە جەستە بێت ئەوا لاوان گيانى ئەو جەستەيەن. هەركاتێكيش لاوان چالاك نەبن ماناى وايە نەتەوە جەستەيەكى بێ گيانە بۆيە دەبێت ببنەوە بەگيانو لەجەستەى نەتەوەدا بكەونەگەڕ..

چونكە ميللەت بيتو لەش بێ لاوە رۆحى ئەم لەشە

بيتو ئەم رۆحە نەمێنێ ئەو لەژيينا بێ بەشە.

لەوشیعرە کەمەی دڵدار جێی هێشتووە کاریگەری سێ شتی بەسەرەوە دیارە لەلایەک هەستی نیشتمانی بەهۆی دڵڕەقیو درندەیی دوژمنانەوە تێکەڵ بەخوێنی بووەو لەلایەک سروشتی کوردستان کاری تێدەکاتو وڵاتی لێدەبێتە قیبلە.

کوردستانی خۆش

نیشتمانی جوان

تۆ قیبلەگاهی منی بێگومان.

لەلایەکیتریش بەرەو مەیلێکی عارفانە رۆییوەو دەیەوێ شەنو کەوی گەردوونو بوونی مرۆڤ بکاتو هەندێك لەو رازە بدات بەدەستەوە کەمرۆڤ لەمێژەوە بەدەستییەوە دەناڵێنێ، بەڵام سەرەداوێك نایات بەدەستییەوە بۆیە ناچار دەڵێت:

ژیان خەونێکە ئەی بینین بەتیژی دێتو ئەڕواتن

لەپەنهانی نیهانی دا ئەوی دانابێ نادانە.

دڵدار پێی وایە ئەوەی لەچارەنوسی مرۆڤ نوسرابێ هەردەبێو ئیتر پێویست ناکات هەوڵی گۆڕینی چارەنوسی مرۆڤ بدرێ، کەئەمەپێچەوانەی ئەی رەقیبە، ئەو لەو شیعرەدا ئومێد ئەدات بەدەستەوەو هێوادارمان دەکات، کاتێکیش مەسەلەدێتە سەر قسەکردن لەکەینونەی مرۆڤ خۆی ئەداتە دەست قەدەرو دەستەوئەژنۆ دادەمێنێو لەو دامانەشدا پێی وایە تەنیا مەستی دەتوانێ ئێمەلەوشتانە بپارێزی کەعەقڵ دەیهێنێتە پێشمان..

بەمەستی خۆت لەپەستی عەقڵو ئەندێشە تەوەللاکە

ئەوی رۆییوە رۆییوە ئەوی نەبوە لەپەنهانە.

ئەم پارادۆکسە لەزۆر شیعری دڵداردا هەستی پێدەکرێت، کەدژەبۆچوون لەشیعرەکانیدا دەبینرێت لەشوێنێك دژی مەی نۆشینەو لەشوێنێك هانی مەی نۆشین دەداتو تەنانەت لەشیعرێکیدا دژی ژن دەوەستێتو بەلاوازییان دەداتە قەڵەم کەجێی گومانە کەسێکی وەك دڵدار هەم شاعیرو هەم پارێزەر بەو جۆرە بڕوانێتە ژن کەباڵێکی کۆمەڵگەیە.

دەوری نوستنتان بەسەرچوو سەیری ئەم ناودەورەکەن

عەیبە چی تر بەس لەدەوری مەی مەکەن غیرەت کەشی.

یان لەبەرامبەر ژندا دەڵێت:

ئەوە ژین نیە کەوەک ژن بژیت

ئەبێ هەم ئازاو هەم مەزن بژیت.

ئەوەش زیاتر بۆسەردەمەکەو بۆ خودی دڵداریش دەگەڕێتەوە کەژیانێکی کوللەمەرگیو کەساسانەی بردۆتە سەر خاوەن بیرو باوەڕێکی جێگیر نەبووەو بەجەستەش هەردەم نەخۆشو بێ هێز بووە تادواجار هەرئەو نەخۆشییانە گیانی لێدەسەننەوە. شتێك کەلەشیعری دڵداردا هەستی پێدەکرێتو جیاوازە لەشاعیرانی سەردەمی خۆی بایەخدانی زیاتری دڵدارە بەهێڵی درامی شیعرو دروستکردنی چیرۆك لەشیعردا، وەك دەزانین جیاوازی هەرەسەرەکی شیعری کلاسیکو نوێ، یەکێتی بابەت (وحدة الموضوع)و فرەبابەتییە واتا لەکلاسیکدا هەردوو بەیتەو بەجیاو سەربەخۆ خاوەن ماناو دەلالەتی خۆیەتی بەڵام لەشیعری نوێدا یەکێتی بابەت هەیەو دەبێت تەواوی شیعرەکە لەخزمەتی یەك تێگەیشتندابن کەلەئەوەڵەوە تاکۆتایی ئەو شیعرە لەدەوری بابەتی سەرەکی خولدەخوات. لێرەشدا هێڵی

درامی وەك تاڵە دەزوویەكی باریك‌و نادیار دەبێتە گرێچنی شیعرەكەو بەمجۆرەش شیعری نوێ دەكرێ وەك چیرۆكێكی شیعرئامێز لیێ بڕوانین وەك چۆن لەئێستاشدا ڕۆمانەكانی ئەحلام موستەغانمی سەرڕێژن لەو زمانە شیعرییەو شیعرییەتیان لێدەچۆڕێت. دڵداریش لەو سەردەمەدا بەوستایلە كاریكردووەو ئەو كەمە شیعرەی هەیەتی هیچی لەو زمانە دراميیە دوور نەكەوتۆتەوەو هەرشیعرێكی دەكرێ چیرۆكێك بێت، جائەمەش خۆی وای ویستووەو یان حاڵەتی هەڵڕژانی شیعرەكە وای خواستووە نازانین، هێندەهەیە لەشیعری دڵداردا هەست بەسەنعەتی كەلام دەكرێ تاسروش‌و بۆهاتن، دڵدار شیعر دەنوسێ، نەك شیعر دڵدار بنوسێ وەك چۆن شاملۆ دەڵێت: ئەوەمن نیم شیعر دەنوسم بەڵكو ئەوە شیعرە من دەنوسێت..

ئەو زمانە دراميیەی باسمان كرد یاخود ئەو چیرۆك ئامێزییەی لای دڵدار هەیە لە هەردوو شیعری (توتنەوان)و(لالە باس) دا تەواو ڕەنگی داوەتەوەو بەتایبەتی لەتوتنەواندا دڵدار لەهەوڵی نوسینی داستانێكدا بووە، كەفریانەكەوتووە تەواوی كات‌و بەنیوەناچڵی جێی هێشتووە، دڵدار لێرەشدا ئەوەندەی لەهەوڵی نوسینەوەی واقعدا بووە ئەوەندە لەهەوڵی تێپەڕاندنی واقعەكەدا نەبووە. گەر دروست بێ بڵێین هەردوو چیرۆكە شیعری (توتنەوان)و (لالە باس) لەژێر كاریگەری ئایدۆلۆژیای ماركسیزمدا نوسراون، كەئەوكات لەهەموودنیادا ببووە مۆدێل‌و كوێرانە خەڵك دوای كەوتبوون، لێرەدا بەزمانێكی سۆز ئامێز دەكەوێتە شیكردنەوەی بارودۆخی جوتیاری كوردوو ئەیبەستێتەوە بەقۆناغی سەرمایەدارییەوە كە تائێستاش كورد نەچۆتە قۆناغی سەرمایەدارییەوە، هەر لێرەشدایە دڵدار بێ ئاگا لەگەشەو پێشكەوتنی كۆمەڵگە باس لەهاتنی سۆسیالیزم دەكات‌و مژدەی

مەرگی سەرمایەدار بەگوێماندا دەخوێنێ. ئەویش بەتوانج‌و پلاردان لەئاغاو كوێخاو دەرەبەگی كوردەواری، لەچیرۆكە شیعری (لالە باس) كوێخاو ئاغا زوڵمێكی زۆر لە لالەباس دەكەن‌و بەرووبومی زەوییەكەی لێزەوت دەكەن لالەباس پەنا بۆ پۆلیس واتا میری دەبات بۆیەكلاكردنەوەی كێشەكەی ئەبینێ میریش پشتی كوێخاو ئاغا دەگرێت‌و لەسەر ئەم هەڵناداتێ.

یەكێك لەشیعرە هەرە بەرزەكانی دڵدار بەبڕوای ئەوانەی تائەمرۆ قسەیان لەشیعری دڵدار كردووە شیعری (خەندەكەی بایی)یە كەهەم لەڕووی فۆرمەوە هەم لەڕووی ناوەرۆكەوە هەوڵی تێدایە بەرەو نوێگەری، لەم شیعرەدا خەیاڵ ڕۆڵی خۆی دراوەتێ‌و شاعیر تەنیا ئەركی دواكەوتنی ئەو خەیاڵەی لەو چركەساتەدا كەوتۆتە ئەستۆ، كەمتر سەنعەتی كەلام‌و زۆتر خەیاڵ تێیدا باڵادەستە. چیرۆكی خەندەكەی بایی لەنێوان خەون‌و خەیاڵدایەو دڵدار دەبێتە نوێنەری نەتەوەو خەو بەفریشتەی ئازادییەو دەبینێ‌و لەئاسۆدا بەخەیاڵ دەیبینێ‌و دەیەوێ دەست لەملانی بێت بەڵام ئەو تەنیا بەزەردەخەنەیەكی فریودەرانەو لەخۆباییەوە خۆی پیشان دەدات.

زمان لەشیعری دڵداردا بەرەو پاراوی دەڕوات‌و وشەعەرەبی‌و فارسییەكانیش بەكوردی دادەڕێژێتەوەو لەهەندێك شوێندا وشەی داتاشیوە هەرچەند ئەمەیان كاری زمانەوانەكانە كەشفیكەن. (سزاواری‌و نەمرینی) دوو وشەی ئەون، سەرلەبەری شیعری كوردی بگەڕێیت دوو وشەی لەوشێوەیەت بەرچاو ناكەوێت ئەمەش زۆركەس بەداهێنانی دڵداری دەزانن. سەرباری ئەوەش ئەوەندەی سەرنج بدرێت دڵدار نەلەبواری ئەویندارییدا تەواو تواوەتەوەو شیعری زۆرداوە بەدەستەوە، نەلەبواری سروشتدا، ئێمەتەنیا بەهۆی سرودی ئەی ڕەقیب كەبۆتە سروودی نیشتمانیمان

دڵدارمان ناسیوەو وەك پێشتریش باسکرا گەرئێمە نەتەوەیەکی زوڵملێکراو نەبوینایەو وڵاتمان داگیرنەکرایە رەنگە ئەی رەقیبیش ئەوناوەی نەبوایە یارەنگە هەرنەنوسرایە. دیارەئەمەش بۆکەمی تەمەنی دڵدار دەگەڕێتەوە کەمەرگ بواری نەدا قەڵەمی خۆی لەبواری سروشتو جوانناسیدا بخاتەکارو ئەوڕێچکەیەی لەهەردوو شیعری گوڵی سوور و خەندەکەی باییدا گرتویێتییەبەر درێژەی پێبدات.

ئەو سەرچاوانەی سودیان لێوەرگیراوە.

* رێبازە ئەدەبییەکان و/ د. فەرهاد پیربال
* دیوانی دڵدار
* لەژمارە(٤٢٣)ی ئەدەبو هونەری کوردستانی نوێدا لەرۆژی پێنج شەممە ٢٠٠٥/٢/١٧بڵاوکراوەتەوە.

راکردن لەمەرگ یان چوون بەرەوپیری

لەو ڕۆژەوەی مرۆڤ خۆیناسیوە بەشوێن سەرچاوەکانی بوون و دواتر هۆی نەبوون و فەوتانیشیدا گەڕاوەو لەم پێناوەشدا زۆری پێشکەشی دوای خۆیکردووە، بەڵام سیحری ئینسان لەوەدایە هەرگیز ناگاتە پلەی تەواو کۆیی و تێرنابێت لەهەموو ئەوشتانەی لەدەوروبەریدا هەن و ناشگاتە ئەوەی هۆی بوون و لەناوچوونیشی دەستنیشانکات. هەر زوو سوکرات مرۆڤی لەوە ئاگادارکردەوە کەپێویستە خۆی بناسێت، سوکرات ناسینی بەرامبەری بەناسینی خودەوە دەبەستەوە، ئەو دەیویست ئینسان لەناسینی خۆیدا بگاتە سەرچاوەکانی عەقڵ و لەوێوە بتوانێ لەسەر پێی خۆیبوەستێ.
لێرەوە مردن بووەتە بابەتێکی هەرە هەستیارو ترسناک و قورسایی هەموو ئایین و فەلسەفەکانیش خراوەتە سەر مردن و ئەوەندەی بۆیانکرابێت چ کەسانی لاهووت و چ کەسانی فەلسەفە لەمردنیان کۆڵیوەتەوەو هەریەکەو بەبۆچوونی خۆی بۆمەسەلەکان چووەو لەم بوارەشدا هەردوولایان

هەنجەت و هۆکار دەبیننەوە هەم بۆمردن و هەم بۆ هاتنە دنیاش واتا ژیان. ئایینەکان دەڵێن مردن سنووردانانە بۆ کردەوەو پێڕاکێشانەکانی ئینسان و گەر نەبوایە بەشەر بەشەری دەخوارد، دواتر ئەوان دەڵێن ژیان تەنیا ئەزموونێکەو دواییدێت، بەڵام دوای مردن ژیانی جاویدانی دەست پێدەکات، هەرئەمەشە ئینسان دەگەیەنێتە ئەوەی لەناوئاپۆرایەکی مرۆڤدا خۆی بتەقێنێتەوە تازووتر بگاتە ئەو ژیانە جاویدانییەی دوای مردنەکەی ئەم دنیا دەست پێدەکات. ئەمەش گیانێکی مەرگدۆستی(Nekrophillia) لەناو ئەوخەڵکە باوەڕدارانەدا دروستکردووە، بەپێچەوانەوە فەلسەفەی هاوچەرخ لەدوای (تۆمای ئەکوینی)یەوە پێمان دەڵێت: سەرزەمینی تۆ لێرەیەو دەکرێت لێرە بگەیتە هەموو ئارەزووەکانت و شتێك نییە بەناوی ژیانی جاویدانی و بەهەشتی بەرین و حۆری و غیلمانی بەژن زراف. ئەکوینی وتی ڕەنگە عیسا هەزاران ساڵیتریش نەیاتەوە بۆ ڕزگارکردنی بەشەرییەت، دەبێت بەشەر خۆی خودی خۆی ڕزگاربکات. ئینسان هەمیشە لەمردن ڕایکردووەو هەموو شەڕوشۆڕو بەناو سەرکەوتنەکانی بۆدرێژەدان بووە بەژیان، بەڵام لەپڕ بەبێ ئەوەی بەخۆی بزانێ مردن دێت و لەگەرمەی شادی و خۆشیدا لاری دەکاتەوە، ڕەنگە لەسەردەمی زوودا تەنیا مردنی خودایی و نەخۆشییە کوشندەکان ئینسانی ڕاپێچی مەرگ کردبێت، بەڵام دوای کۆبوونەوەی بەشەرو دروستبوونی دەستەو گرووپە مرۆییەکان و دواتر تادەگاتە دەوڵەت و دیکتاتۆرەکان، مەرگی خودایی زۆرکەم بۆتەوە بەتایبەت بەهۆی تەکنۆلۆژیاو دۆزینەوە پزیشکییە نوێکانەوە کەبەردەوام تەمەنی ئینسان درێژدەکەنەوەو هۆی مردنی بەنەخۆشییەکان دواتر دەخەن.

بەهۆی ئەوانەشەوە کەباسکرا واتا راکردنی ئینسان لەمەرگ، سەردەمی نوێ لەگەڵ خۆی تاراوگە نشینی دێنێ جا بەهۆی سیاسەتەوە بێت یان ئارەزووی ئینسان، لەئەمڕۆدا خەڵکانی خاوەن بیرو ئەوانەی سەروبۆر لەدنیا دەردەکەن، لەرژێم و حکومەتە سەرکوتکەرەکان هەڵدێن و زێدو مەفتەنی خۆیان جێدێڵن کەدیارە ئێمەی کوردیش لەوبابەتە پشکی شێرمان بەرکەوتووەو شاعیرانی وەك نالی و حاجی قادری کۆیی و مەولانای نەقشبەندی نمونەی ئەوانەن کەتاراوگەنشین بوون و هەر لەتاراوگەیشەوە شیعریان بۆنیشتمان نوسیوەو دواتر کەلەمردن هەڵاتوون کەچی هەرلەوێش مردوون. بەرزان هەستیاری تاراوگەنشین، هێندە ژیانی خۆشدەوێ لەم دۆزەخەی نیشتمانەوە گەیشتە ئەو بەهەشتەی تاراوگە، بۆیە لەوێش دیسانەوە هەمان نائومێدییەکەی نیشتمان لەسەریدەدات و لێناگەرێت پشووبات.

رەنگە نوسین یاهەرکارێکی هونەری و ئەدەبی جوانترین فێڵێك بێت کەئینسان بیکات لەخۆی بۆئەوەی مەرگی بیرچێتەوەو هێندەی بۆی بکرێ راکات لەدەستی، یاخود بیەوێ لەرێی نوسینەوە نەمری بەدەست بێنی، ئەو دەزانێ وەك جەستە نامێنێ، ئەو بۆشاییەی جاران پڕیدەکردەوە ئیتر دوای مردنی تەنانەت بۆشاییەکەش نامێنێتەوە، بۆیە دەیەوێ لەرێگەی نوسینەوەو لەسەر کاغەز زیندوبمێنێتەوەو نەمربێت. (مردن لێرەوایە قوربان) قەسیدە یان شیوەن نامەیەکی هەستیارە بۆ مردن و لەدەستچوونی ژیان، هەستیار بەکوڵێ ئومێدو پرۆژەوە بەرەو تاراوگە ملیناوە، کەچی دەبینێ ئەوبەهەشتە وەك (یۆتۆپیا)کەی تۆماس مۆر وایەو لەئەرزی واقعدا نییە. لای نیکۆس کازانتزاکیز (جەوهەری ژیان بریتییە لەپەرشبوون بۆ

پاوانخوازی و کۆنترۆڵکردن) بەم پێیەبێت بۆیە ئینسان رقی لەمەرگە چونکە کۆتایی بۆ پرۆژەو پیلانەکانی داهاتووی دادەنێ، مردن دێت و سنوورێك بۆ ئارەزووەکانی ئینسان دادەنێت، مەرگ هێڵێکی سوورە لەبەردەم ئینساندا، بۆیە ئینسان رقی لێیەتی و ئەوەندەی بۆی بکرێت لەدەستی رادەکات و خۆی شێوەی مەرگ و شوێنی مەرگی خۆی هەڵدەبژێرێت، وەك چۆن (هەمنەگوای) لەئاوی ئەتڵەسیدا خۆی خنکاندو (کاواباتا)ی یابانیش لەسەر شێوازی سامورای ناوسکی خۆی بەشمشێر رادا، ئینسان دەزانێت هەڵلووشینی هەموو دنیا ئارەزووەکانی تێرناکات، بۆیەخۆی بەو دەردە دەبات.

رەنگە سبەی

لەسیلەی کوڵانێکا بکوژرێم

خوێنم بەسەر خرکە بەردەکانا پەرش بێت

لێرەدا خەمی شاعیر خەمی مردن نییە یادروستتر برڵێین ترسی ئەو ترسێك نییە لەمردن بەهێندەی ترس و خەمە لەوشێوێنەی لێی دەمرێ، ئەو لەوەدەترسێت خوێنی بەسەر خرکەبەردەکانا بڵاوبێتەوە، لێرەوە ئەوە تێدەگەین ئەم ترسەی ئەو رێشەکەی دەچێتە سەر مردنێك دوور لەمەرگی خودایی، مردنێکە ئینسانەکانی تر دەستیان تێیدایەو، رەنگە ترس بێت لەتیرۆرو کردەوەی تیرۆرستی کەلەئێستادا باڵی رەشی بەسەردنیادا بڵاوکردۆتەوە. ئینسان بەربۆتە گیانی یەکتری و بەبێ ئەوەی بیناسێ دەیکوژێ و دواتر سەریدەبڕێ و زۆرجار ناوسکیشی هەڵدەدڕێ و پڕیدەکات لەوردەبەرد، دنیایەك دروستبووە ئینسان هەموو چرکەیەك خۆی ئامادەکردووە بۆمەرگ، چونکە لەهەر چرکەیەکدا ئیمکانی ئەوەهەیە

ئینسانێکی چارەڕەش خۆی بتەقێنێتەوەو تۆش و خۆیشی و دەیان ئینسانی تریش بەرەو مەرگ راپێچکات، بۆیە شیعرەکەی هەستیاریش لاوانەوەیەکە بۆمەرگێك کەدوورنییە تیاچوون بێت لەکردەوەیەکی تیرۆریستیدا.

رەنگە سبەی

لەباخچەیەکا بکوژرێم

لاشەم بکەوێ بەسەر لاسکی گوڵیکاو

هێزی ئەوەم نەبێ/ داوای لێبوردنی لێبکەم.

لێرەدا شاعیر شەرحی ئینساندۆستی خۆیدەکات بەوەی پێی ناخۆشە تەنانەت لاشەکەشی بکەوێت بەسەر لاسکی گوڵێکدا، وەك چۆن گۆرانیش وایکرد ئاخر ئەویش دڵی بۆتەڵێ وەنەوشە پەرۆشبوو کەلەژێر سێبەری توتڕکێکدا خامۆشببوو. ئەم دەیەوێ داوای لێبوردن لەو گوڵە بکات خوێنەکەی پەڕەکانی سوورتردەکات، ئەو دەزانێ گوڵ خۆی دەردەدارەو ئەم نایەوێ دەردەدارتری کات، هێمن لەزمانی گوڵەوە دەڵێت: من کەناگاتە هەفتەیەك تەمەنم/ بۆچ بگریم و بۆچ پێنەکەنم.

سەرباری ئەوەش وەسییەت دەکات کەگەر ئەو پێی راگەیشت بەمیهرەبانییەوە بەو گوڵە بڵێت ئەو نەیوست لێرە بمرێت و ئیوە ئەو خوێنە ببینن. لێرەدا تێدەگەین شاعیر پێشبینی ئەوەدەکات بەرلەگەیشتنی شیعرەکەی مەرگ دەیباتەوە، بۆیە ئەوی بەرامبەر جائیتر یارە یائەغیار گرنگ نییە رادەسپێرێ داوای لێبوردن لەو گوڵە بکات. دواتر شاعیر بەوەشەوە ناوەستێت و دەیەوێ ئەو گوڵە نەبێتە شایەتحاڵی مەرگی ئەم،

چوون دەزانێ مردنی ئەمی ئینسان دۆست دەبێتە کۆست و کارەسات بۆئەوی گوڵ.

گەرچی ئەو شێتانە..

بەگوڵجارەکانی عیشقا ئەگەڕا

بەڵام جارێک پرکێشی ئەوەی نەکرد

بۆ تەسریحەی یارەکەی

دەست بەرێ بۆ خونچەیەکتان،

پێی خۆشنەبوو

وەک گەمژەیەک بتانگوێزێتەوە

نێو ژووری بێ ترووسکەی گوڵدانێک.

دەیەوێ پێمان بڵێت ئەم لەژیانیدا وەك ئینسان مامەڵەی کردووەو هەرگیز نەیکردووە چەپکێك گوڵ بچنێت و لەژوورە تاریکەکەیدا بیخاتە ناو ئینجانەیەك، چوونکە ئەم خستنەناو ئینجانەی گوڵ و دانانی لەژووری تاریکدا بەکوشتن و لەناوبردنی گوڵ دەزانێت.

رەنگە هەر ئەمڕۆ دەستێک بێ و

بەرلەوەی خەیاڵەکانم..

بۆنی شەوبۆیان لێ هەستێ

رەنگی نێرگزیان لێ بچۆڕێ

پێش کامڵ بوونی ئارەزووەکانم..

ئەو لەپشتەوە دڵرەقانە تیرۆرمکات.

لێرەدا هەست بەتێکچوونی باری سایکۆلۆژیو نائارامی شاعیر دەکرێت، ئەو بارە سایکۆلۆژییەش دۆخی ئاڵۆزی جیهان بەسەر شاعیردا سەپاندوویەتی کەلەئەمڕۆدا تیرۆر باڵی رەشی بەسەر دنیادا کێشاوە، شاعیریش وەك ئینسانێك پریشكی ئەو بارە ئاڵۆزەی جیهانی بەردەکەوێتو دوورونزیك دەبێتە بەشێك لەو جیهانەی تیرۆر سەرقاڵی هەڵوەشاندنییەتی. جیهانێك تەکنۆلۆژیا دەیەوێ بچووکی کاتەوەو بیکاتە یەك، کەچی تیرۆر ئەوەندەی بۆیبکرێت گەورەی دەکاتو هەڵیدەوەشێنێتەوە، ئەمەش دەرهاویشتەی ئەو دۆخەی ئەمڕۆیە تیرۆر وای لەئینسانەکان کردووە لەهەر چرکەو لەهەر شوێنێکدا پرۆژەیەك بێت بۆمردنو رووبەڕووی مەرگ دەبێتەوە. کێشەی شاعیریش لەوەدایە فریای زۆرشت ناکەوێ کەبەنیازبووە فریاکەوێت، ئەودەیەوێ خەیاڵەکانی رەنگی نێرگزیان لێبچۆڕێو بۆنی شەوبۆیان لێهەستێ، یاخود ئارەزووەکانی کامڵ بن دواتر بشمرێ گرنگ نییە. لێرەدا جارێکیتر دەبێ بگەڕێینەوە بۆ سەر ئینسانو حەزو ئارەزووە بێسنوورەکانی، ئینسان دەیەوێ دنیا هەڵلوشێو کەچی ئەوەش تێری ناکات. وەك نیکۆس کازانتزاکیس دەڵێت(جەوهەری ژیان بریتییە لەپەرشبوون بۆ پاوانخوازیو کۆنترۆڵکردن..) بەبۆچوونی کازانتزاکیس ژیانی ئینسان تەنیا راکردنو باوەشکردنە بەوشتانەی لەژیانیدا هەنو خۆی دروستیان دەکاتو خۆشی خاوەنیانە، هەر ئەو باوەشکردنە بەژیانیشدا تەمەنی ئینسان لەرەنجو کوێرەوەریدا کورتو کەمدەکاتو ئەو رۆژەی ئینسان دەمرێت، وەك ئەوە وایە کەهەرنەبووبێت. خەمی شاعیریش خەمێکە

بۆ لەدەستچوونی ژیانو ئەو شتانەی کەلەژیاندا هەیە، شاعیر تەنیا وەك ئینسانێکی سادەو ساکار لەژیان ناڕوانێتو ئەو دەیەوێ پرۆژەی هەبێتو هەرچی هەیە لەژیاندا ئەزموونی کاتو تاموچێژی لێوەرگرێت. شاعیر لەغوربەت تووشی نامۆیی بووە، نامۆ بەهەمووشتەکانی تاراوگە چونکە شتەکانی ئەوێ هیچی هی ئەم نینو بەکارهێنانو ژیان لەگەڵیاندا تووشی ئەو دۆخە سایکۆلۆژییە ئاڵۆزەی کردووە، بۆیە هەردەم لەبیرکردنەوەیەکی پەرشوبڵاودایەو تاراوگە تووشی گرێی دەروونی کردووەو پێیوایە رەنگە لەگێژاوی بیرکردنەوەکانیدا بێئاگابێتو ئۆتۆمۆبێلێك لەپڕبێتو بیشێلێت. لەوەش تێدەپەڕێو دڵنیامان دەکاتەوە لەدۆخە سایکۆلۆژییە خراپەکەی چونکە دەڵێ:

سبەی نا رەنگە هەرئەمڕۆ
لەغەفڵەتێکدا ئۆتۆمۆبێلێک بمشێلێت و
کەس نەبێ بمناسێتەوە،

لێرەدا گرفتی شاعیر گرفتێکە لەگەڵ تاراوگە بەرلەوەی گرفت بێت لەگەڵ مەرگ، چونکە بەردەوام جەخت دەکاتەوە لەسەر ئەوەی کەئەم تاراوگەنشینە. تاراوگەش زێدی ئەمنییەو کەس دەربەستی مەرگی نایات وەك چۆن لێرە واتا لەوڵاتی خۆی ئاپۆرایەك دوای تەرمەکەی دەکەوێ و شیوەنی بۆدەکەن. ئەمەش وادەگەیەنێت کەئەم کوڕی کلتورو ترادیسیۆنێکە حورمەت لەئینسان دەگرێتو بەتەنگ لەدەست چوونیەوەیەتی، پێچەوانەی ئەوێ کەکەس گوێ بەمەرگی ئەمی تاراوگی نشین نادات.

رەنگـە چـركەی هەڵڕشـتنی شـیعر نائومێدانـەترین چركەسـاتی ئینـسان بێـت، چـونكە ئینـسانی شـاعیر هەسـتیارترین ئینـسانێكە كـەزووتر هەسـت بەمەسـەلەكان دەكـاتو رووداوو مەسـەلەكانیش زوتـر كاریگـەری لەسـەر سـایكۆلۆژیای ئینـسانی شـاعیر جێـدێڵن. شـاعیر خـۆی تـەنیا دەبینێتـەوەو ناچار پـەنابۆ قەڵـەمو كاغـەزێك دەباتو چـەند دێڕێك دەنوسێت، ئەودێڕانـە هێنـدەی راسـتگۆیی خاوەنەكـەی توانـای مانـەوەیان هەیـە لـەیادەوەری خوێنـەردا، بۆیـە پێدەچێت ئـەوەی لـەم شیعرەدا دەدوێت ئـەو بەرزانـە بێت كەلەبـەردەم لەشـكری خـەمی تاراوگـەدا تێكـشكابێت نـەك ئـەو بەرزانـەی كەهەمیشە زەردەخەنەیەك بەسەر لێوەكانییەوەیەتی.

سەمای شیعر لەبەستەڵەکی ژووروودا

قسەکردنێك لەسەر شیعری (شەونوێژی نامۆیان)ی عەبدوڵا پەشێو

مرۆڤ تێکەڵەیەکە لەسروشتو هەستی مرۆڤانەی خودی خۆی، سروشت کاردانەوەی سایکۆلۆژی سەنگین لەسەر مرۆڤ دادەنێت بەڕادەیەك کەسروشت کۆنترۆڵی هەموو بوونو کەینونەی مرۆڤی کردووە، ئەمەشە والە مرۆڤدەکات زۆر گرێدراوی سروشت بێت بەجۆرێك خۆی بکاتە قوربانی، وەك چۆن بەدرێژایی مێژووی مرۆڤایەتی هەمیشە مرۆڤەکان لەپێناوی زێدو نیشتمانی خۆیاندا جەنگاونو شەهید بوونو بەردەوامیش مرۆڤ ئەو ئامادەییەی زیاتر لادروستدەبێت. لێرەدا هەردوو لایەنی جەستەییو رۆحی مرۆڤ ئەم ئامادەییە دەسازێنن، چونکە مرۆڤ تالەڕووی سایکۆلۆژییەوە ئاوێتەی سروشت نەبێت ناتوانێ وەك جەستە بەناو ئەو سروشتەدا بگەڕێتو گەشتو سەیران سازکاتو ناوچەیەکی کوێستانی بەدارو درەختو گوڵو گژوگیا رازاوە بکاتە شوێنی حەوانەوەو پشوودانی خۆی.

گەر بۆکەسێکی ئاسایی نیشتمان تەنیا شوێنی ژیانو مردنێکی ئاسایی بێت، ئەوا بۆکەسێکی ئەندێشمەندو خاوەن پڕۆژەو بەرنامە بۆ خزمەتی

نیشتمانو کۆمەڵگەکەی نیشتمان ماناو تێگەیشتنی زۆرترەو تەنیا بۆ مردنو ژیانە ئاساییەکە نییە. ئەمەش لەوەوە هاتووە ئەوکەسەخاوەن هەستە دەیەوێت بەهرە لەژیان وەرگرێتو نیشتمان لەڕووی سایکۆلۆژیەوە ئاسوودەیی بداتە ئەمو ئەمیش لەڕووی مادییەوە، وەك پرۆژەو پیلانی پێشەکەوتن خوازانە خزمەتی نیشتمان بکات. رەنگە بۆشاعیر سەختترین مەسەلە دووری بێت لەنیشتمانو زێدی لەدایکبوون، چونکە شاعیران کەسانێکی هەستیارنو زیاتر سۆز بەسەریاندا زاڵە، هەمیشە لەگریانێکی بەردەوامدان بۆ مناڵیو نیشتمان، شاعیر دەڕواتو لەدوای خۆیەوە نیشتمانو مناڵی جێدەهێڵێ. ئالێرەوە دەکرێت قسەلەسەر شیعرێك بکەین کەشاعیرێك نوسیویێتی زیاتر لەسی ساڵە ئاوارەو پەڕاگەندەیەو لەتاراوگەدەژی، کەهەر لەسەرەتاوە ئەوەمان لادروستدەبێت کەشاعیر هەرچی بنوسێت ریشەکەی دەچێتەوە سەر خۆشەویستی نیشتمانو گەڕانەوە بۆمناڵیو بۆ زەمینێك کەلێوەی هاتووە.

(شەونوێژی نامۆیان) ئەو شیعرەیە کەدەمانەوێت لێیبدوێین، ئەم شیعرە خاوەنەکەی(عەبدوڵا پەشێوە)و لەمۆسکۆ نوسراوە، کەئەوکات شاعیر ماوەی چەندساڵێکە لەوشارە دەژی، زەمەنی بڵاوبوونەوەو خوێندنەوەی لەلایەن خوێنەرەوە زۆردواکەوتووەو، دوور لەهەرجۆرە موجامەلەو حەماسەتێك دەکرێت وەك یەکێك لەشیعرە جوانەکانی کورد لێی بڕوانین. ئەکرێت ناونیشانی شیعر یاهەر کارێکی تری ئەدەبی کلیلێکی باش بێت بۆ کردنەوەی دەرگاکانی شیعرو دۆزینەوەی کۆدەکانی ئەو تێکستەی کەلێی دەدوێین. نوێژ لەکورتترین لێکدانەوەو شیکردنەوەیدا مانای نزیك بوونەوە لەوکەسە یاخود لەوشتەی کەدەتەوێت یادی کەیتەوە، چونکە دەبێت

ئەوەمان بیرنەچێت کەبۆخۆی نوێژ یادکردنەوەو دواندنی کەسێك یاشتێك دەگەیەنێ. وەك چۆن لای ئیسلام رۆژی پێنج جار نوێژی فەرز مانای پێنج جار یادکردنەوەو دواندنی خودا، پاڕانەوە لەخودا بۆئەوەی بیپارێزێتو یارمەتی بداتو گەرکرا دوای مردنی بیخاتە ئەو بەهەشتەی خۆی بەڵێنی پێیداوە. بەنەبوونی ئەوشتانە لەکەسی موسوڵماندا لەهەموو ئەوشتانە بێبەبەشدەبێت کەپێشتر لێی دوایین، بۆیە لای شاعیریش هەروایە گەر رۆژانە یادی نیشتمانەکەی نەکاتو بەخەیاڵو لەتەقسێکی سۆفییانەدا نەیدوێنێ ئەوکاتە نیشتمان باوەشی بۆناکاتەوەو لەیادەوەری خۆیدا هەڵیناگرێت، کەهەموو هەوڵی ئینسانی نووسەرو شاعیرو ئەوانەی خۆیان بەبابەتێکەوە سارقاڵکردووە بۆئەوەیە لەیادەوەری نیشتماندا بمێننەوەو ببنە بەشێك لەمێژووی نیشتمانەکەیان. شەونوێژی نامۆیان واتا ئەم شیعرە کاریگەری شەوی زیاتر بەسەرەوەیە ئەویش بەوەی کەسی تاراوگەنشین لەشەودا تەنیاییو نامۆیی زیاتر باڵی بەسەردا دەکێشێت، لەرۆژدا ئاپۆرای خەڵكو چوونەدەرەوەو گەڕان لەفەزایەکی فراوانتردا خەمی دووری نیشتمانو نەبوونی هاوڕێو هاودەم لەبیردەباتەوە، بەڵام هەرهێندەی شەوداهاتو ئینسان بەرەو ماڵ گەڕایەوە ئیتر تەنیاییو نامۆییو خەمو خەفەت یەخەی دەگرێت، ئیتر ئەمە لەهەرگۆشەیەکی دنیادا وایە تەنانەت لەناوماڵو نیشتمانی خۆشتدا هەروایە بەڵام لەتاراوگەو دوور لەیارو نەیار ئەو وێنەیە تۆختر دەبێتەوەو ئینسانی شاعیر هەموو شەوێکی بەساڵێك لێدەڕوات.

لەڕوانگەی(هیپۆلیت ئادۆڵف تاین)ەوە قسەکردن لەسەر هەرکارێکی ئەدەبی دواجار قسەکردنیشە لەسەر خاوەنی بەرهەمەکە ئەو دەڵێت(

بۆئەوەی بەوردیو دروستی لەبەرهەمێکی ئەدەبی بگەین دەبێ هەم لەتێکست هەمیش لەنوسەر بکۆڵدرێتەوە.) بۆئێمە پەشێو شاعیرێکە رۆچوو بەناخی نیشتمانو نەتەوەداو تەواوی بەرهەمی ئەوپیاوە لاواندنەوەی نیشتمانو سروشتو خەڵکی نیشتمانەکەیەتی، بۆیە ئەوەندەی باسی شیعرەکە دەکەین دەکرێت باسی شاعیریش بکەین، ئەم شیعرەشی گریانێکی بەخوڕە بۆنیشتمان، کەلێی دوورەو ئەمیش هەرچی شتێك ببینێت پێیوایە ریشەکەی لەنیشتمانی خۆیدایە. ئەوکاتەی ئەم شیعرە نوسراوە(١٩٧٩) چەند ساڵێکە شۆڕشی کورد نوشوستی هێناوە تازە لەسەرەتای دەسپێکی شۆڕشێکی تردایە، واتا ئەو دەمە کورد بەسەختترین قۆناغدا تێدەپەڕی، شاعیریش بەهۆی نەبوونی هۆکانی پەیوەندییەوە بەدەگمەن هەواڵی پێدەگەیشتو دەیتوانی هەواڵی خۆی بنێرێ. لێرەشەوە تاکە پەناگەی ئارام بۆ شاعیر شیعرەو لەڕێگەی شیعرەوە خۆی لەو سۆزو هەستە خاڵیدەکاتەوە کەبۆ نیشتمان هەیەتی، واتا لەنەبوونی کەسی دووەمدا ئەم شیعر دەکاتە کەسو قسەی خۆی بۆ دەکات شیعریش وەك هەمیشە بەدەنگییەوە دەچێتو لەتوێی وشەو دێڕەکانیدا هەستو نەستی ئەمی شاعیر تۆماردەکاتو بەدرێژایی سەردەمەکان هەڵیدەگرێت.

لەهەر جێیەک چیاببینم

دڵم

وەک لەژوانی یەکەممدا،

دادەخورپێ، رادەچڵکێ،

سەرسام دەوەستم لەبنیا..

واتێدەگەم،

لەچیای منرا دەست پێدەکەن

چیایەکانی هەموو دنیا!

دەکرێ سەرەتا لەخورپەوە دەست پێبکەین کەحاڵەتێکی زۆر دەگمەنەو زیاتر کەسێك باوەڕی پێیەتی کەزۆر عەشقی شتێك یا مەسەلەیەك بێت وەك لایەنێکی سۆفیگەری یان عارفانە باوەڕی تەواوی پێی هەبێت، پەشێویش ئەوەندە لەیادەوەری نیشتمان و سروشتی نیشتمانەکەیدا دەژی بەبینینی چیاوکانی کەدووسمبولی مانەوەو جوانی نیشتمانەکەی خۆیین دڵەخورپەی پێدەکەوێت. کوردو چیا پەیوەندیەکی رۆحییان پێکەوە هەیە، بەجۆرێك کورد مانەوەی خۆی دەبەستێتەوە بەبوونی چیاکانەوە پێشی وایە تاچیابمێنێ کوردیش دەمێنێ، هەزاران ساڵە بەهۆی چیاکانەوە خۆی لەبەردەم هێرشی داگیرکەران و دوژمنانیدا راگرتووەو بەردەوام لەکاتی لێقەومان و هەڵاتندا چیاکان سنگی رەقیان بۆ کورد بۆتە باوەشێکی نەرمو ئاوەڵاو دالدەی کوردیان داوە، هەرئەمەشە وای لەکورد کردووە کەتەنیا چیاکان بەهاوڕێو پشتیوانی خۆی بزانێت، ئەمە لای بیانییەکانیش سەلماوەو یەکێك لەو رۆژنامەنووسانەی سەردانی ناوچەکەمانی کردووەو لەسەرکوردیان نوسیوە وتویانە کورد جگەلەچیاکان پشتیوانی تری نییەو تەنیا چیاکان هاوڕێی کوردن. یاخود ئەوان لەنوسینی خۆیاندا دەڵێن لەهەرکوێ چیا دەستیپێکرد کوردستانەو کوردەکان ئامادەن خوێنی خۆیانی لەپێناودا بڕژن، بۆیە ئاساییە کورد هەمیشە بەبینینی چیا خۆشحاڵ و شاگەشکەبێت.

ئایینەکان گرنگییەکی زۆریان بەئاوداوە لەژیانی ئینساندا، بەرادەیەك لەقورئانی پیرۆزدا هاتووە(وجعلنا من الماء کل شيء حی) واتا هەمووشتێك لەئاو دروستبووە بەخودی ئینسانیشەوە، دواتر زانستیش سەلماندوێتی کەجەستەی ئینسان چەندە پێویستی بەخوێنە ئەوەندەش پێویستی بەئاوەو هەرئاویش پێکهێنەرێکی سەرەکی جەستەی ئینسانە. گەربچینەوە سەر ئەو قسە نەستەقەی کورد کەدەڵێ ئاوو ئاوەدانی، ئەوە تێدەگەین کەهەرئاوەدانییەك بەبێ ئاو هیچ ناگەیەنێ، یان بەمانایەکیتر بێ بوونی سەرچاوەیەکی ئاو ئاوەدانی دروستنابێت، چونکە هەمیشە مانەوەی ئینسان بەئاوەوە بەندەو کوردیش بەهۆی ئاوێتەبوونی لەگەڵ سروشتدا زۆرگرێدراوی ئاوو سەرچاوەکانی ئاوە، سەرباری ئەوەش کوردستان زیاتر ناوچەیەکی کوێستانییەو سەرچاوەی ئاوی زۆرە، ئەمە رەنگە هەر بۆکورد وانەبێت بەڵکو شتێکی سەراپاگیرەو ئینسان هەمووی وایە، هەرسەیرانگەیەك ئاوی لێنەبێت نابێتە سەیرانگاو کەس رووی تێناکات. بەڵام گرفتی کورد هەرئەوەنییە بەتەنیا بەڵکو ئەوەشە کەلەئاوی کانیدا پاکی و بێگەردی دەبینێتەوەو پێیوایە ئەوەتەنیا ئاوی کانییە دەتوانێ تینوێتی ئینسان بشکێنێ.

ئەمی شاعیریش ئەوەندە گرێدراوی نیشتمانەکەیەتی کەهەرئاوێك ببینێ بێ گوێدانە ئەتەکییەت و رەچاوکردنی داب و نەریتی مۆسکۆ وەك خۆی دەڵێ بینی پیوە دەنێ، بێن پێوەنانیش حاڵەتێکی سادەو ساکاری خەڵکی گوند نشینی گوندە کەلەسەر کانییەکە رادەکشێ و دەم بەڕووی ئاوەکەوە دەنێ و تاتینوێتی دەشکێ ئاو دەخواتەوە، لێرەدا دەکرێ ئەوە ببینینەوە لەپەشێودا کەپێمان دەڵێت من هەرکوڕە سادەو ساکارەکەی (بێرکۆت)م و

لەخۆم نەگۆڕاوم. ئەو پێیوایە ریشەی ئەم ئاوە گەرلەکوردستانیش نەبێت ئەوا شیرناوەکەیان لەسەرچاوەی ئاوەکانی نیشتمانەکەیەوە دێ.

لەهەر کوێ کانی ببینم
دڵم
وەک لەژووانی یەکەم دادەخورپێ، رادەچڵەکێم
پێش ئەوەی بینی پێوەنێم،
لەبەردەمیا
بەهێمنی چۆک دادەدەم،
قەوزەی سەری،
وەک شابسکی شۆڕە ژنێک،
شانە دەکەم،
چونکە من وام بەبیردادێ،
کەشیرناوی گشت کانیەکان
لەنیشتمانی من رادێ!

گەر وردتر لەم وێنە شیعرییە کورتە بڕوانین ئەوسا پەی بەناسکی شیعرەکەو سەلیقەی شاعیرەکە دەبەین لەوەی چۆن بابەتەکان لەیەکتر نزیک دەخاتەوەو بۆ خاڵی هاوبەشییان دەگەڕێت. کانی یاخود ئاو هۆی بەردەوامی ژیانە، ئینسان رەنگە بتوانێت دەستبەرداری هەموو ئەوشتانە بێت کەلەسروشتدا هەن ئیتر خواردەمەنی بێت یاخود شلەمەنی، ئەتوانێ گۆشت نەخوا وەك چۆن لەئێستادا دەیان دەستەو گروپ هەن بوونەتە

رووەکی و وازیان لەخواردنی گۆشت و چەورییەکان هێناوە، هەیە هیچ شلەمەنی و شەربەتێك ناخوا بەلام کەس ناتوانێ واز لەخواردنەوەی ئاوبێنێت و ئاونەخواتەوە، لێرەوە ئەوەمان دەستدەکەوێ کەئینسان بێ ئاو هەڵناکات، واتا ئاو بەردەوامی دەدات بەژیانی زیندەوەران کەئینسان سەروەرییانە. دواتر قەوزەی سەر کانییەکە بەشابسکی ژن دەچوێنێ، واتا کانی و ژن لای پەشێو دەبنە یەك و بەردەوامی بەژیانی ئەم دەدەن، ژنیش وەك کانی هۆی بەردەوامی و مانەوەی ژیانی ئینسانە بەتایبەت بۆ پیاو کەهەرگیز بێ ژن هەڵناکات و لەدوای ئاو تینوێتی پیاو ژن دەیشکێنێ.

سادەیی لەوشەو رستەداو قوڵی لەڕوانین و ناوەرۆکدا پایەیەکی سەرەکی سەرکەوتنی هەرشاعیرێك پێکدەهێنێ، تەمومژ خوێنەر لەهەرنوسینێك دووردەخاتەوە چجای ئەو نوسینە شیعربێت، کەشیعر بۆخۆی جەماوەریترین ژانری ئەدەبییەو خەڵکی سادەو خەڵکی نوخبەش دەیخوێننەوەو هەریەکەو بەجۆرێك چێژی لێوەردەگرن. پەشێو هەر لەسەرەتاوە تادەمی ئەمڕۆش بەسادەیی دواوەو ئەوسادەییەش ئەوی گەیاندۆتە ئەو پایەیەی ئێستا لەشیعری کوردیدا هەیەتی. فرناندۆ دی سوسور پێیوایە(قسەی شاعیر لەسیستمێکی نیشانەیی جیاواز لەگەڵ سیستمی بەکارهێنراوی ئاخێوەرێکی ئاساییەوە سەرچاوە دەگرێ.) واتا ئەوەی شاعیر دەیڵێ ریشەکەی دەگەڕێتەوە سەر وتنەکانی کەسێکی ئاسایی، هەمان قسەی کەسێکی ئاساییە بەلام بەجۆرێکیترو جیاواز لەگرامەرو رێسازمانییەکانی کەسی ئاسایی، چونکە دەبێ باوەڕمان بەوەهەبێ کەشیعر ملکەچی گرامەر نابێت بەڵکو گرامەرو زمان بەگشتی ملکەچی شیعرن و لەکانی شیعر ئاوەدەخۆنەوە، زۆر وشە لەزمانی

ئاخاوتنی خەڵکدا بیردەچنەوە بەڵام جارێکیتر شاعیر دەیانهێنێتەوە نێوزمان.

سەرمای گەڵێک شارانم دی،
بەڵام پەنجەم لەگۆنەچوون،
چونکە سەرمای هەموو جێیەک
تیشکێک رۆژی
نیشتمانی منی تیایە. گەرمای گەڵێک شارانم دی،
بەڵام گیانم وەڕس نەبوو،
چونکە گەرمای هەموو جێیەک
سروەیەکی
نیشتمانی منی تیایە.

سروشتی ئینسان وایە بەگەرمای زۆرو سەرمای سەختیش هەراسان دەبێت، بەڵام رەنگە بۆ ئینسانی عاشق سەرماو گەرماش کاریگەری نەبێت چونکە عەشق ئینسان دەکاتە دەروێشو وای لێدەکات تەحەمولی هەرئازارو دەردەسەرییەك بكات. پەشێویش عاشقی نیشتمانەو هەست بەسەرمای بەستەڵەکی ژوورو گەرمای هەندێك ناوچەی ترناکات کەپێشتر لێی ماوەتەوەو تیایدا ژیاوە. ئەمەش لەوەوە هاتووە کەشاعیر واهەستدەکات سەرماو گەرمای ئەو شوێنانەش تیشکی رۆژو سرەوەکەی نیشتمانەکەی خۆی تێدایە کەکوردستانە، کوردستان وەکلایەنی سروشتی وڵاتێکە هەرچوار وەرزەکەی ساڵی تێدا دروستدەبێت بۆیە خەڵکەکەی هەم بەسەرماو هەم بەگەرماکەشی رادێن، بەڵام وڵاتێکی وەکو مۆسکۆ کەئەم شیعرەی تێدا

نوسراوە ساڵ دوازدەی مانگك بەفرو كڕێوەیە، كەڕەنگە بۆ ئینسانێكی رۆژهەڵاتی زۆری بوێت تالەگەڵ ئەو بەستەڵەكەدا هەڵبكات.

لای سوكرات (چاو چرای لەشە) لەش یاجەستە ئەشكەوتێكی تاریكەو چاو رووناكی دەكاتەوە، بەگشتی جەستەی ئینسان چاو تەواوكەرییەتی، ئینسان رەنگە بتوانێ بێ دەستو قاچ درێژە بەژیان بداتو چێژ لەژیان وەرگرێت، بەڵام بەبێ چاو ئینسان ژیانی بەزەحمەت لێدەگوزەرێو چێژیش لەژیان وەرناگرێت. سەرباری ئەوەش چاو سەرنج راكێشترین بەشی جەستەی ئینسانە وەك چۆن ئینسان لەچاوەوە دەبینێ، بەهەمان شێوەش لەچاویشەوە دەبینرێ، هەمیشە گەركچێك بییەوێ لەكوڕێك بڕوانێ سەیری چاوی دەكات، بۆ كوڕیش هەروایە بەر لەهەرشتێك چاوی كچەكە دەبێتە جێگەی سەرنجی. هەرچاویش جوانی ئینسان دیاریدەكات، وەسفی ئینسانیش بەبێ ناوهێنانی چاو هیچ ناگەیەنێتو ناگاتە تەواو كۆیی. چاویش رەنگی رەشو شینو سەوزو قاوەییشی هەیە كەزۆرجار بەهەنگوینی ناوی دەنێن، لەناوچە ساردەكاندا چاوشینو سەوز زۆرنو بەدەگمەن چاوی قاوەییو رەش دەبینرێت، بەپێچەوانەشەوە لەناوچەگەرمەكانی وەك وڵاتی خۆشمان چاوی شینو سەوز كەمەو دەبێتە جێی سەرنج.

چاوی كیژی ئەوروپایی
گەر شینیش بێ خۆشم دەوێ
گەرسەوزیش بێ خۆشم دەوێ
واتێدەگەم

شینترین چاو،

سەوزترین چاو

لەم دنیایە

تۆزێک رەشی

چاوی کچی

نیشتمانی منی تیایە!

لەروانگەی زانستەوە سۆمای چاو یان بینایی لەدوو ئاوی رەشو سپی پێکهاتووە، بەنەمانی یان کەمبوونەوەی هەر یەکێکیان چاوی ئینسان توشی گرفت دەبێ، سەرباری ئەوەش لەهەر چاوێکی سەوزو شینیشدا ئەو دوو ئاوە هەرهەنو لێرەشەوە ئەو دەربڕینەی پەشێو دەچێتەوە سەر لێکدانەوە زانستییەکە کاتێك پێیوایە لەهەر چاوێکی سەوز یا شیندا تۆزێك رەشی چاوی کچی نیشتمانەکەی ئەمی تێدایە. لەسەرەتای نوسینەکەدا وتمان ئەو ساڵەی ئەم شیعرەی تێدانوسراوە بۆ کورد زۆر سەختبووەو ئەمی شاعیری ئاوارەش جەستەی لەوێو رۆحی لێرەبووە، بۆیە بەهیچ شتێکی ئەوێ رانایاتو هەمیشە خەیاڵی دەیهێنێتەوە بۆ ئەمێندەر، پێیوایە چیاکانی هەموو دنیا لێرەوە دەست پێدەکەنو ئاوی کانیاوەکانی هەموودنیا لەکانیاوەکانی کوردستانەوە هەڵدەقوڵێنو سەرماو گەرمای هەموودنیاش ریشەکەی لێرەوەیەو دواتر بۆیە کچە چاوشینو سەوزەکانی مۆسکۆشی خۆشدەوێ چونکە تۆزێك رەشی چاوی کچانی کوردستانەکەی خۆی لەچاوی ئەواندایە، ئەمە رەنگە لای هەندێك وەك مەیلێکی شۆڤێنیستی لێکبدرێتەوە بەوەی سەرچاوەی هەموو شتەکان بۆ

کوردستانەکەی خۆی دەگێڕێتەوە، بەڵام بۆشاعیرێك کەهێندە گرێدراوی وڵاتەکەی خۆیبێت دەبێت هەروابێ،

هەموو هەوڵی پەشێو لەم شیعرەدا بەرهەمهێنانی گوتارێکە لەمەڕ ناسنامەی خۆی، بەڵام ئەم وەك نەتەوە بیردەکاتەوەو وەك نەتەوەش دەدوێت بۆیە ئەو گوتارەی بەرهەمیدێنێ گوزارشت لەبۆچوونی کۆی نەتەوە دەکات.

نیشتمانم

تۆ وەک تانەی لەسەر چاوم

تۆ وەک تەمی،

لەگشت لاوە دەورەت داوم

تۆ ئاوێنەی

لەناو تۆدا هەموو دنیا بەدی دەکەم،

تۆ تەیمانی

بەهۆی تۆوە هیچ نابینم

نەکەل دەبینم، نەزەوی

نەخوادەبینم، نەئاسمان

جانازانم

نەجیهان وەک تۆ بچوکە

نەتۆ گەورەی بەقەد جیهان

نیشتمانەکەم کوردستان.

پەشێو نیشتمانی لێبۆتە تانەو نەبۆی دەکرێ لەگەڵیدا هەڵکاتو نەلەدوری ئەویش هەڵدەکات، نیشتمان وەك تەم دەورەی دەداو هیچ نابینێ، لێیدەبێتە ئاوێنەو هەموو دنیا لەکوردستانەکەی خۆیەوە دەبێنێ. بەهۆی وێرانی کوردستانو بێکەسی کوردەوە نەخوا دەبینێ نەئاسمانو نەکەل دەبینێ نەزەوی، رەگی ئەم شیعرە پێدەچێت بچێتەوە سەرشیعرێکی کورتی کەهەر لەو سالآنەدا نوسراوە کاتێك دەلێ: چاو مەگێڕە بۆ ئاسمانو ئەستێرەو خوا/ ئەوەی بستێك خاکی نەبێت خواو ئەستێرەو ئاسمانی کوا.

کاریگەری تاراوگە لەسەر شیعری کوردی

عەبدوڵڵا پەشێو وەك نمونە

لەوەتای ئینسان پێیناوەتە سەر زەوی و وەك ئایینەکان دەڵێن لەبەهەشتی خودا دەرکراوە، هەم نیشتمان هەبووە، هەم دوور لەنیشتمانی، واتا تاراوگەو دوورە ولاتی. چونکە لەهەموو سەردەمەکاندا کۆمەڵێك خەڵکی ملهوڕ بەناوی سیاسەت و دەسەڵات و بەرگریکردن لەنیشتمان و کۆمەڵگەو نەتەوەوە بوونەتە بار بەسەر خەڵکەوەو ڕێگریان لەهەست و نەست و ئازادی خەڵك کردووەو لێرەیشەوە ئەوەی بەدڵی ئەوان نەبووبێت یاکوژراوە یاخود توانیوێتی هەڵبێت و لەولات دوورکەویتەوە. بەتایبەت بۆ نووسەران و بیریاران و ئیتر هەموو ئەوانەی لەبورای ئەدەب و هونەردا کاریان کردووە. هەر لەم سونگەیەشەوە لەوەتای ئەدەبیش هەیە بەشێك لەو ئەدەبە لەهەموو سەردەم و کاتێکدا لەتاراوگە نووسراوەو کاریگەری تاراوگەی کەم و زۆر بەسەرەوەیەو زۆرجار جوانترین کارە ئەدەبییەکانیش ئەوانەن لەتاراوگە نووسراون و کەسی نووسەر یاخود شاعیر لەو دوورەوە جوانترین و گەرمترین

گۆرانی بۆ زێدو مەفتەنەکەی چڕیوە. ئەم جۆرە لەئەدەب لەناو کوردیشدا تەمەنێکی تاڕادەیەك درێژی هەیە. شاعیرانی کلاسیکمان زۆرینەیان لەدوورە ولاتییەوە شیعریان بۆ نیشتمانەکەیان نووسیوە، کەدیارترینیان (نالی و حاجی قادری کۆیی و مەولانا خالیدی نەقشبەندیی)یە. لەناوشاعیرانی هاوچەرخی سەدەی بیستیشدا ئەدەبی تاراوگەو ئەو شیعرانەی لەتاراوگە نووسراون کەمنین، کەڕەنگە دیارترینیان (نالەی جودایی) (هێمن) بێت کەلەشاری بەغدادو لەهاوینی ساڵی(١٩٧٥)داو لەگەرمەی کۆست و کارەساتی نسکۆی شۆڕشی کوردا نووسیوێتی. رەنگە یەکەمین شیعرێك لەئەدەبیاتی کوردیدا کەکاریگەری تاراوگەو دوورە ولاتی لەسەر بێت چامەکەی (نالی) بێت بۆ (سالم)ی ساحێبقڕان کەلەشامەوەو لەسەرو بەندی کۆتایی هاتنی دەسەلاتی (میرانی بابان) بەدەستی تورکە عوسمانییەکان نووسرابێت. زۆرینەمان ئەو چامەیەمان خوێندۆتەو دەشزانین لەوێدا نالی چی لەسالم دەوێ و چۆنی بۆ نووسیوە. ئێمە لێرەدا دەمانەوێ لەسەر (عەبدوڵلا پەشێو)و کاریگەری تاراوگەو دوورە ولاتی لەسەر شیعری ئەو شاعیرە بزانین و هەندێك قسەی لەسەر بکەین.

بەپێی لێکدانەوەی (فەرهاد پیربال)[1] مێژووی کۆچ یاخود تاراوگە نشینی لەناو کوردا بەچوار قۆناغدا تێپەڕدەبێت، قۆناغی یەکەم: زۆر کۆنەو پێش دروستبوونی هەردوو ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی و سەفەوییە، قۆناغی دووەم: دوای دروستبوونی ئەو دوو ئیمپراتۆرەیەو نمونەی بەرچاویش(مەولانا خلیدی نەقشبەندییە)(١٧٧٣ــ ١٨٢٦) ئەم قۆناغە قۆناغێکی ناچارەکی بووەو (مەولانا) وەك رۆشنبیرێك لەدەست زوڵم و زۆری هەردوو دەسەلاتی سەفەوی شیعە مەزهەب و عوسمانی سوننە مەزهەب

هەڵاتووە بۆ هیندستان. هەر ئەمەش وایکردووە شیعرەکانی مەولانا بۆنی دوورە وڵاتی و خەونی گەڕانەوەی وڵاتیان لێوە بێت. ئەم قۆناغە دوورو درێژەو تاکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە دەخایەنێ، واتا بەرلە رووخانی هەردوو دەسەڵاتی عوسمانی و سەفەوی کەلەو وەختەدا (قاجارەکان) دەسەڵاتداربوون لەئێراندا. قۆناغی سێهەم: لەساڵی(١٨٩٨)ەوە دەست پێدەکات و بەدروستبوونی دەوڵەتانی نەتەوەیی لەناوچەکەدا رەت دەبێت و تەواو قاوغێکی سیاسی دەگرێتە خۆیی و لەم قۆناغەدا زۆرینەی کۆچەکان ناچارین و پاڵنەری سیاسی و شۆڕشگێڕیان هەیە. قۆناغی چوارەمیش: بەڕای (پیربال) لەساڵی(١٩٥٨)ەوە دەست پێدەکات و تائێستایش درێژەی هەیەو تێکەڵەیەکە لەهەردوو کۆچی ناچاری و ئارەزوومەندانەو لەهەمووشیان بەرهەمدارتربووە بۆ کورد، بەتایبەت لەبواری ئەدەبی و رۆشنبیریدا.

عەبدوڵڵا پەشێوە لەشاعیرانی نەوەی دوای (گۆران)ەو بەپێی کۆمەڵە شیعرەکانی بێت لەسەرەتای شەستەکانی سەدەی پێشووەو شیعر دەنووسێت و بڵاویدەکاتەوە. ئێمە لێرەدا لەشاعیرێتی ئەو نادوێین، چوون هەموو شاعیرێتی ئەومان بۆ دەرکەوتووەو کەم و زۆر ئاگاداری پێشکەوتنی ئەوین لەهەردوو بواری فۆڕم و ناوەڕۆکدا کەلەو بارەیەوە جێدەستی دیارە. بەڵام ئەم پێشکەوتنەی پەشێو بەداخەوە بەردەوامی نەبووەو نەیتوانی و وەك (شێرکۆ بێکەس)و شاعیرانی هاوچەرخی خۆی درێژەی پێبدات و هەر لەو چوارچێوە تەسکەی خۆیدا ماوەتەوە. دەکرێ لەم شیعرە وردبینەوە کەلەساڵی(١٩٦٥)نووسراوە.

پەشیمانی

من هەڵە بووم
لەڕۆژانی جوانی و گەنجیم بەپەلە بووم.
هەر نەسرەوتم...
بەشوێن هەستێکی ون کەوتم...
تاکوو لەسەر سنگی نەرمی خەیاڵی پووچ
کپ بووم، خەوتم
رابرد گەنجی...
تاوێک نەمدی بەری رەنجی.

ئەم شیعرە چەند دێڕێکی تریشی لەگەڵە لەوەختێکدا نووسراوە شاعیرانی دوای (عەبدوڵڵا گۆران) کەمتر ویستویانە بەو جۆرە بنووسن، بەڵام پەشێو کردی و وەك دەبینین تائێستایش بەردەوامە. لەتازەگەریدا (پەشێو) بایەخێکی زۆر بەفۆڕم و ناوەڕۆك دەدات و ئەوەیشی جێگەی داخە لەم بیست ساڵەی دواییدا ناوەڕۆکی پێش فۆرم خستوو نەیتوانی درێژە بەداهێنانەکانی شەستەکان و حەفتاکانی بدات و فۆڕمی جوانتر دابهێنێ، بەمەش زیانێکی زۆری هەم بەئەزمونی خۆی و هەم بەشیعری کوردیش گەیاند، کەئەمە بۆ شاعیرانی نەوەکەی جۆرێکی تربوو بەتایبەت لای (شێرکۆ بێکەس و رەفیق سابیر) کەدرێژەیان بەداهێنانەدا لەبواری فۆڕمداو سەرکەوتنی زۆریان تێدا بەدەست هێناو رەنگە بەرچاوترین نمونەیش لەهەردوو شاعیر لای (رەفیق سابیر) (وەرزی سەهۆڵ بەندان و لاوکی

هەڵەبجـە)و لای (شـێركۆ بێكـەس)یـش (دەربەنـدی پەپولـەو خـاچ و مـارو ڕۆژمێری شاعیرێك) بێت.

سەرەتا دەكرێ لەوە بدوێین كەتاراوگە نشینی یاخود دووره وڵاتـی دوو شێوە یادوو جۆری هەیە، جۆرێكیان ئەوەیە كەخۆت وەك ئارەزوویەك هەڵیدەبـژێری و دەتـەوێ لـەوڵاتێك بـژی یـاخود هـەر ڕۆژو مـانگ و سـاڵەی لەوڵاتێك بژی ئیتر بەپێی ویستی خۆت و لێرەشدا هیچ سیستمێك كۆنترۆڵی تۆ ناكات و بەشدار نییە لەو دووره وڵاتییەی تۆدا، تـەنیا گـەر وەك لایـەنی دیموكراسی و ئازادی نەبێت كەسیستمێك لەوڵاتێكدا بۆ خەڵكەكەی دابین دەكات و ئارەزووەكانی خەڵك بەدیدێنێ و نابێتـە ڕێگر لەبەردەمیانـدا. لـەم جـۆرە تاراوگـە نشینی و دووره وڵاتییـەدا كـەمتر خـەونی گەڕانـەوە بـۆ وڵات هەیە، چوون كەسی دووره وڵات كـەی بیـەوێ دەتـوانێ سـەربداتەوە. لێرەوە گـەر ئـەو كەسـە شـاعیر یـا نووسـەر بـوو ئـەوە ڕەنگدانـەوەی تاراوگـە كـەمتر بەسەر بەرهەمەكانییەوە دیارەو دەبینرێ. جۆری دووەمیان تاراوگە نشینی ناچـارییە، واتـا كەسـێك لەبـەر هۆیـەك كـەزیاتر سیاسـییە لـەوڵات دووردەكەوێتەوەو ناتوانێ بەسـەردانی ئاساییش بۆی بگەڕێتـەوە. ئەمـەش زیاتر پەیوەستە بەوڵاتە دیكتاتۆرییەكان و ئەو وڵاتانەی دەسـەڵاتەكەیان زۆر تۆتالیتارییە لەوێنەی عێراقی خۆمان. لەم جۆرەیاندا خەوبینین و گەڕانەوەی ڕۆحی بۆ وڵات شتێكی بەردەوامەو لەبەرهەمی شاعیرو نووسەراندا زۆرترین پانتایی داگیر دەكات. كەئەمە بۆ (عەبدوڵڵا پەشێو) تـەواو ڕاستە. لـەدوای ساڵی (١٩٧٣)وە كـە ئـەم شاعیرەمان ئاوارە دەبێـت دێرێكـی ئـەم شـاعیرە نابینی ئاماژەیـەكی بۆ نیشتمان و وڵاتەكـەی تێدا نـەبێت و هـەڵگری خـەونی گەڕانەوە بۆ وڵاتەكەی نەبێت. كەباس لەسروشت دەكات دواجار دەگەڕێتەوە

سەر سروشتی كوردستان، كەباس لەژن دەكات لەكۆتاییدا دەگەڕێتەوە سـەر خۆشەویستی بۆ ژنانی كوردستان، كەباس لەمناڵیش دەكات بەهەمان شێوە دیـسان دەگەڕێتـەوە بـۆ خۆشەویـستی و دوانـدنی منـاڵانی كوردسـتان و لێرەیـشەوە گەمـەی شیعرییانەی پەشـێوە لـەنێوان تاراوگـەو دووره وڵاتیـدا دێت و دەچێت و لەهیچ كامیان ئارام ناگرێ، چوون تـادوێنێ وڵاتەكـەی ژێر دەسـتـەی بـەعس بـوو، ئـەمڕۆ ژێـر دەسـتـەی جۆرێـك لەدواكـەوتووی كۆمەڵایەتی و گەندەڵیی ئیدارییە بەدەست خـودی خۆمانـەوە. پەشێو ڕەنگـە یـەكێك لەشـاعیرانی نـەوەی دوای گـۆران بێـت كـەمافی خـۆی وەك شـاعیرێكی گـەورە نـەدراوەتێ و ڕەخنـەو لێكۆڵینـەوەی كـوردی كـەمترین ئـاوڕی لێداوەتەوە. ئەمەش زیاتر پەیوەندی بە دەسـەڵاتەوە هەیە كەپێشتر ڕژێمـی بەعس ئـەوی یاساغ كردبوو لەئەمڕۆشدا لەبـەر ئـەو ڕەخنـە زۆرەی پەشـێو لەڕێگـەی شـیعرەوە ئاراسـتەی شۆڕشـی كـوردو حزبـەكانی دەكـات دیـسان بـەجۆرێك لـەجۆرەكان سانـسۆری خراوەتـەوە سـەرو وەك پێویـست قـسەی لەسەر نەكراوە.

بەپێی ڕوانگـەی (هیپۆلیـت ئـادۆڵف تـاین)(ڕەخنەی ئەدەبی و قوتابخانەكانی لا...٦٧)(٢) بۆ ئەوەی بەوردی و دروستی لەبەرهەمێكی ئەدەبی بگـەین، دەبێت هـەم لـەدەق و هـەمیش لەنووسـەر بكۆڵدرێتـەوە. واتا ئێمە كاتێك لەشیعری پەشێو دەدوێین ناكرێ واز لەخۆی بێنین، چونكە دواجار ئەوە بەرهەمەكـەی هێناوەتـە بـوون و ئـەوەی دەیخوێنینـەوەو دەمانهـەژێنێ هەسـت و نەسـتی خودی شاعیرە لـەو چركەساتەدا كەشیعرەكەی تێدانووسراوە. ئێمە كاتێك دەمانـەوێ ڕەنگدانـەوەی تاراوگە لەسـەر شیعری پەشێو هەسـت پێبكـەین و ئاشكرای كەین دەبێت دیسان لەسـەر ژیـانی پەشـێویش وەك بەشـێك لـەدەق

قسەبکەین، چونکە دەق هەمیشە بەشێکە لەژیانی نووسەرو شاعیرو بەردەوام لەڕێگەی ئەو دەقە شیعریو ئەدەبیانەوە بەشێك لەژیانی خۆیان دەخەنە رابردووەوە، بەڵام ئەو بەشە بەزیندوویی دەمێنێتەوە چوون ئەو ژیانەی لەو دەقەدا هەیە زیندووەو هەناسە ئەداتو زەمینو زەمان ناناسێتو پاسپۆرتی هەموو سەردەمەکانی هەڵگرتووە. دیسان (ئادۆلف تاین) دەڵێ: بۆ تێگەیشتن لەدەقێکی ئەدەبی دەشێ لەو هۆکارە دەوروبەریو ژینگەییانە وردبینەوە کەلەخوڵقاندنی ئەو دەقەدا دەستیان هەبووە. لێرەوە دەکرێ ئەوە بڵێین لەم شیعرانەی پەشێودا کەدواتر قسەی لەسەر دەکەین تاراوگە بەمرۆڤو سروشتو تەواوی شتەکانی تریەوە ئامادەیەو هەر قسەکردنێك لەسەر شیعرەکان دواجار قسەکردنە لەسەر خودی تاراوگە، چونکە ئەوە تاراوگەیە وایکردووە ئەو شیعرانە بنووسرێن. گەر پەشێو لەکوردستان بوایە ئەو هەستو نەستەی بەرامبەر وڵاتەکەی خۆی نەدەبوو وەك ئەوەی ئێستاو لەکاتی نووسینی ئەم شیعرانەدا هەیەتیو هەی بووە.

پەشێویش وەك زۆرینەی شاعیرانی کورد لەژێر هەردوو ئایدیای نەتەوەییو مارکسییەتدا ئەوەندە کاری بۆ جوانکردنی ژیان کردووە لەڕێگەی شیعرەوە، کەمتر کاری بۆ جوانکردنی شیعر کردووە لەڕێگەی ژیانەوە، لای پەشێو نەتەوە لەپێشترە تا ستاتیکای شیعریو لێرەوە پەشێو وەك ریالیستێك هونەری خستۆتە پێناوی ژیان، نەك هونەر بخاتە خزمەتی هونەر. لای پەشێو لەوڵاتی ژێر دەستانو برسیاندا شیعر دەبێت گوللەو گڕبێت بۆ سووتانی داگیرکەران، چونکە ئەو (زمانی گڕ دێنێتەوە بۆ لاڵەکان/ شاپەڕی گڕ دێنێتەوە/ بۆ فڕندە بێ باڵەکان) ئەرکی شیعر لای پەشێو لەئەرکێکی ستاتیکییەوە بۆتە ئەرکێکی کۆمەڵایەتی سیاسیو ئەوەندە

ئەرکی قورس خستۆتە سەر شانی شیعرەکانی پشتیان شکاوەو رەنگە شیعرە سیاسیە رەخنەکانی نەتوانن وەك شیعرە ئەویندارییو غەزەل ئاساکانی خۆیان بگرنو بەدرێژایی مێژوو لەبیر نەچنەوە. ئەمەش دیارە بۆ تێپەڕاندنی قۆناغەکە دەگەڕێتەوە لەلایەن نەتەوەکەیەوە کە تادوێنێ پێویستی بە(دوازدە وانە) هەبوو بۆ منداڵان ئەمڕۆ ئیتر رەنگە قۆناغەکە گۆڕانی بەسەردا هاتبێتو خوێنەری ئێمەیش پێویستی بەشیعرێك بێت پڕ بێت لەسۆزو ناسکی، کەدیسان پەشێو لەمەشیاندا کارامەیە. یەکەمین شیعری پەشێو لەتاراوگە شیعرێکە بەناوی (ئەگەر هاتی تەنیا وەرە) لەم شیعرەدا پەشێو دەیەوێ تۆڵەی هەموو دڵشکانەکانی نیشتمانەکەی بکاتەوەو بەتەنیا لەگەڵ ئەوینەکەیدا دانیشی ژوان بگرێ، لە تەنیاییدا جەستە گڕدەگرێو تێك ئاڵان دەبێتە زمانی ئەوین. ئەو لەناپاکییەك کەلەوڵاتەکەی لێکراوە بێزارو ماندووەو دەیەوێ قەرەبووی بکاتەوە. لەنیشتماندا رۆژێك لەڕۆژا لێنەگەڕاون خۆشەویستەکەی بەتەنیا ببینێ. بۆیە روودەکاتە ئەوینەکەیو پێی دەڵێ (ئەگەر هاتی تەنیا وەرە ئەو بارانە پەستم دەکات کەڕەشەبای لەگەڵدابێ/ پەسەتەبم بەو گوڵە گەنمەی لەگەڵ ژەنگدا پەنجەیان تێك هەڵکێشابێ. لێرەدا باران هێمایە بۆ ژنو رەشەبایش هێمایە بۆ پیاو، پەشێو هەر دوو لایەنی ژنو پیاوو نیشتمانو تاراوگە تێکەڵ دەکاتو ژەنگ رەنگە ئاماژەبێت بۆ (شورەوی کۆمۆنیست) سۆڤێتی جاران کەخیانەتی لەشۆڕشی کورد کردوو پشتی حکومەتی عێراقی گرت لەو وەختەدا. لەم شیعرەدا تاراوگە کەمتر رەنگی داوەتەوە ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە هێشتا شاعیر تازە گەیشتۆتە ئەوێو کەمتر خەو بەوڵاتەوە دەبینێ. بەتایبەت ئەو وەختە هێشتا نێوانی حکومەتی عێراقو شۆڕشی

کورد تێکنەچووەو شتێك هەیە بەناوی ئۆتۆنۆمی و ئەو بەئارەزووی خۆی چۆتە دەرەوەو هێشتا باوەڕی بەوە ماوە کەکەی بیەوێ دەتوانێ سەربداتەوە. جگەلەوەش ئەوەی لەم شیعرەدا هەیە هێشتا هەر یادەوەری وڵاتەو خەیاڵی شاعیر هێشتا لێرەیە لەدەمی نووسینی شیعرەکەدا، واتا ڕەگی شیعرەکە هێشتا لەوڵاتدایەو پێی نەناوەتە خاکی غەریبییەوە. هەمیشە خەیاڵی مرۆڤ لەڕابردوودایەو لەوەختی نووسینی شیعرەکەشدا پەشێو خۆی گەیشتۆتە (ڤەرۆنێژ) کە شیعرەکەی لێ نووسراوە، بەڵام هیشتا خەیاڵی لەگەڵ نەچۆتە ئەوێو لەوڵات جێماوە. دواترو لەشیعری (بۆ نێرگزێکی کیویلکە)دا پەشێو بەخۆیو خەیاڵییەوە گەیشتۆتە (ڤەرۆنێژ)و ئیتر لێرەوە تاراوگە بەسەر پەشێودا قلّپ دەبێتەوەو وەك گورگی برسی دانی لێ جیڕدەکاتەوە. لەم شیعرەدا پەشێو یەکسەر لەڕێگەی سروشتەوە دێتەوە بۆ وڵاتەکەی، سروشتی وڵاتی شورەوی کەساردو سڕو شەختەیە بەکچە کوردی لادێ دەچوێنێو پێیوایە هەردووکیان وەك یەك سارود سڕنو درەختەکانی فەڕۆنێژیش وەك کچە کوردەکانی لادێی کوردستان شەرم دەکەن خۆیان رووتکەنەوەو جەستەی جوانو ناسکیان پێشانی خەڵك بدەن. ئەمە لەگەڵ ئەوەی کەهەوای پاییزیشیان بەسەردا دیت، لەکاتێکدا پاییز هەموو درەختێك رووتووقووت دەکاتەوەو جەستەی دەردەخات، جوانیو ناشیرینی ئاشکرا دەکات. لەتاراوگەدا هەستەکان بەسەر دوولایەندا دابەشدەبەن، لایەنێکیان بیرکردنەوە لەسروشتی وڵاتەکەتو لایەنی دووەمیش بیرکردنەوە لەخەڵکی وڵاتەکەت. سروشتێك تێیدا گەورەبوویتو یاریت کردووە هەڵساویو دانیشتوی لەسەری، خەڵکێك قسەت لەگەڵ کردوونو پێکەنیویو گریاوی لەگەڵیانو شەڕت بووەو ئاشتبوویتەوە

لەگەڵیان. ڕەنجاویتو خەڵکت ڕەنجاندووە، دڵداریت کردووەو دڵیان شکاندووی. ئەمانە هەموو دەبنە هەوێنی ئەوەی پێی دەڵێن نامۆییو بیرکردنەوە لەوڵاتو یادەوەری. لەهەمووشی گرنگتر مناڵییە، مناڵی مرۆڤ لەهەر شوێنێك بێت هەمیشە خەیاڵیشی لەوێیە. مناڵی وەك داربەڕو ڕەگی دەچێت بەناخی خاکاو مرۆڤ بۆ هەرکوێ بڕوات هەموو چرکەساتێك بیری لای مناڵییەو ناتوانێ دەست بەرداری بێت. چونکە مناڵیو ئەو قۆناغە کورتو کەمخایەنە مۆری خۆی لەچارەنووسی مرۆڤ دەداتو مرۆڤ لەوێوە هەڵبژاردنێك لەنێوان شتەکانی دەوروبەریدا دەکاتو دواجار بڕیار دەدات ببێتە شتێك، شتێك جیاواز لەخەڵکی دەوروبەری، ئەوەبوو پەشێو بڕیاریداوەو بۆتە ئەو شاعیرەی ئێمە قسەی لەسەر دەکەینو مێژوو دەیخاتە ئامێزی خۆیەوە.

بۆ نێرگزێکی کێویلکە

درەختەکانی ڤەرۆنێژ
وەکو کیژە کوردی لادێ،
شەرم دەکەن رووت بینەوە،
هەرچەند هەوای پاییزیشیانم بەسەردا دێ.

شاعیر ئەم شیعرەی کاتێك نوسیوە سیمای کچێکی ڤەرۆنێژی لەبەرچاو بووەو ئەیەوێ ئەوەی پێبڵێ کەهەرچەند دەکەم تێت ناگەمو پەی بەدڵت نابەم، ڕاستە کچانی لای خۆمان شەرمنو ساردو سڕبوون وەك درەختەکانی وڵاتەکەی تۆ بەڵام هێشتا بۆ من ئەوان خۆشەویست ترن لەبەر هێندەی کە تێیان دەگەمو دەتوانم بچمە دڵیانەوە، کچانی وڵاتی من سادەو ساکارنو

شتی شاراوەیان نییەو پیاو لەگەڵیان هەڵدەکات. راستە تۆ هەمیشە لەگەڵمایتو شارەزای کۆنو کەلەبەری ئەم شارو وڵاتەت کردووم، بەڵام ببورە کە تائێستا ماڵی دڵت نازانمو ناتوان لەدەرگاکەی بدەم. ئەمەش دیارە نەریتێکی رۆژهەڵاتیانەیەو دەکرێ بەنامۆیی و ئاوارەییەوە گرێبدرێتەوەو دیوێکی تریشی ئەوەیە کەپیاوی رۆژهەڵاتی ناتوانێ نەریتی رۆژئاوایی لەخۆیدا بچێنیو دەست بەرداری نەریتە رۆژهەڵاتییەکانی بێت. پیاوی رۆژهەڵاتی ژن یاکچێکی دەوێت کە ملکەچی بێتو بەپێی ویستو خواستی ئەو بجوڵێتەوەو هەڵسێو دانیشێ. پیاوی رۆژهەڵاتی دەیەوێ ژن ببێتە کاڵاو چۆنی بوێ ئاوا هەڵیسورێنێ. لێرەدا پەشێو ئەوەندە بیری وڵاتەکەی دەکات ئامادەیە هەموو دڵشکانەکانی وڵاتەکەی لەلایەن کچانەوە قبوڵ کاتو پێی رازی بێت تەنیا لەبەر ئەوەی کەکچانی وڵاتەکەی رازی دڵیان بۆ ئەم ئاشکرا دەکەنو کچانی ئەوێی هەندەرانیش ئەو رازە ئاشکراناکەن، چوون لەڕاستیدا ئەوان رازێکیان نییە ئاشکرای کەنو تائەودەمەی بەپیاوێک رازیبن لەگەڵیدانو کەی دڵییان لێی رەنجا لەژێر سەقفێکدا لەگەڵی دانانیشنو ناژین. کەئەمە بۆ ئێمەی رۆژهەڵاتی زۆر قورسە، ژنێک لەدەستمان راکاتو بڵێ بەتۆ رازی نابم.! مرۆڤ هەیە سی چل ساڵ لەگەڵ کەسێک لەژێر سەقفێکدا دەژیو بەدڵیش خۆشی ناوێت.

ئەی نێرگزە کێویلکەکە!
تۆ شارەزای جادەکانی
ئەم شارە غەریبەت کرد.
بۆ بەر تیشکی چرای کزی

هەموو باخە پڕ نهێنییەکانت بردم.
کۆڵان کۆڵان،
داڵان داڵان،
هەمووی گەڕاین.
کۆگا کۆگا،
رێگا رێگا،
هەمووی گەڕاین.
کام سووچ تاریکو نووتەکە،
لەوێ... خۆمان کرد بەچراو
تیا داگیرساین!

ئەو کچە کەلای شاعیر وەك نێرگزی کێویلکە جوانو ناسکە ئەمی بۆ هەموو شوێنێك بردووەو لەگەڵ خۆی گێڕوایێتی، خۆی بۆ رووت کردۆتەوەو لەگۆشە تاریکەکانی شاری ڤەڕۆنێژدا جەستەی لەگەڵ جەستەی شاعیر کردۆتە چراو داگیرساون، بەڵام شاعیر هێشتا خەیاڵی لەوێ نییەو لەنیشتمانەکەیەتی، خەیاڵی بۆتە باڵندەیەکو بەسەر نیشتماندا دەخولێتەوە. لەپرۆسەی سێکسیشدا خەیاڵ رۆڵی سەرەکی دەگێڕێتو جەستە تەنیا تەواوکەری ئەرکی خەیاڵە. ئەم حاڵەتە لای (شێرزاد حەسەن)ی چیرۆك نووسیش لەچیرۆکی (لۆزان)دا خۆی بەرجەستە دەکاتو لەقوڵایی تێکەڵ بوونی جەستەو پرۆسەی سێکسیدا پاڵەوانی چیرۆکەکە خەیاڵی لای دابەشبوونو لەتکردنی کوردستانە بەپێی رێکەوتنێك کەلەساڵی(١٩٢٣)لەشارێکی (سویسرا) کراو شارەکەیش ناوی (لۆزان)ەو

دواتر ڕێکەوتنەکەیش بووە ڕێکەوتننامەی (لۆزان) کچی ناو چیرۆکەکەیش واتا دڵداری پاڵەوانی چیرۆکەکە ناوی (لۆزان)ەو لێرەوە سەر لەبەری ئەو پرۆسەی سێکسییە ناکامڵ دەمێنێتەوە چونکە یەکێك لەبکەرەکان، کەبکەری سەرەکییە خەیاڵی لەشوێنێکی ترەو دوورە لەجەستەی ئەویترەوە. پەشێویش هەمان گرفتی هەیەو رقێك کەلە(شورەوی) هەڵگرتووە بەژنێکی داماوی دەڕیژێ‌و پێیوایە دڵی بۆ نەکردۆتەوەو ئەم پەی پێنابات‌و ڕێگەکەی نازانێ کەچوار پەنجە لێوەی دوورە.

ئەی نێرگزە کێویلکەکە،
سوپاس بۆ تۆ!
کەشارەزای جادەکانی
ئەم شارە غەریبەت کردم.
سوپاس بۆ تۆ!
بۆ بەر تیشکی چرای کزی
هەموو باخە پڕ نهێنییەکانت بردم.
بەڵام توخوا، لێم ببورە
ئەگەر بڵێم ڕێگەی دڵت پێ نازانم،
کەچوار پەنجە لەمن دوورە

٢١/ ٩/١٩٧٣ ڤەرۆنێژ

لێرەدا جەختکردنەوەی شاعیر لەسەر ئەوەی کەئەوینەکەی لێی ببورێ بەوەی کەڕێگەی دڵی پێنازانێ بەو مانایەیە کەئەم دڵی لەشوێنێکی ترەو ئەو چرکەیە دڵی لەگەڵ ئەودا نییەو ئەوە تەنیا جەستەکانن ئاشنایەتیان

پەیدا کردووەو ڕۆحەکان زۆر دوورن لەیەکترەوە. ئەوەی وای لەشاعیر کردووە ماڵی دڵی ئەوینەکەی پێنەزانێ نیشتمانە، نیشتمان لەو چرکەیەدا دەبێتە لەمپەرو ڕێگری لەبەیەك گەیشتنەکان دەکات‌و دەچێتە خەیاڵدانی شاعیرەوەو بەمەش شاعیر هەرچەند دەکات ماڵی دڵی ئەوینەکەی نادۆزێتەوە کەچوار پەنجە لێوەی دوورە. ئەم نانۆمییە وا لەشاعیر دەکات لەشیعرێکی تردا دان بەتوندڕەوی‌و دواکەوتووی‌و خۆیی‌و کۆمەڵگەکەیدا بنێت، ئەمە تەنیا لەبەر هێندەی کە لەساردی‌و کەموکوڕی خۆی ئاماژەیەکی چاوپۆشین وەرگرێت، چاوپۆشین لەوەی کەبەدڵی ئەونییە. لەم شیعرەدا دەیەوێ پێی بڵێ لێت تێکنەچێت من پیاوی ڕۆژهەڵاتیم‌و نەریتی ڕۆژهەڵاتیانەم لەگەڵ خۆم هێناوە، ئەمە بەرلەوەی هەستی نامۆیی‌و دوورە وڵاتی تێدا دەرکەوێت، ئەوەی تێدا دەبینرێت کەشاعیر دەیەوێ لەڕێگەی ئەم شیعرەوە سەرکۆنەی پیاوی ڕۆژهەڵاتی بکات‌و پێیان بڵێت ئێوە ناگۆڕێن‌و کەدێنە ڕۆژئاواش ئەو نەریتە دواکەوتووانەش لەگەڵ خۆتان دەهێنن‌و تەنانەت لێرەیش واز لەکوشتنی ژن‌و کچانتان ناهێنن. ئەم چەند ساڵەی دواییش بەکوشتنی ئەو ژمارە ژن‌و کچە لەلایەن هاوسەرو باوکانیانەوە گەواهی ڕاستی‌و دروستی پێشبینییەکانی شاعر دەدەن لەو شیعرەدا. شاعیر بەجورئەتەوە دەڵێ لێت نەگۆڕی من پیاوێکی ڕۆژهەڵاتیم‌و خەڵکی شاری ئەستێ کوژم‌و خوێن لەدەست‌و پەنجەم دەچۆڕێ.

لێت نەگۆڕێ

کەزیت چەپکە ئاگرێکە،
هەموو ڕۆژێ دەرژێتە ناو ژووری دڵم

واهەست دەکەم،

رۆژێک دادێ... لافاوی ئاگر هەڵدەستێ.

زەردەخەنەت کەشتییەکە،

هەموو رۆژێ رێ ون دەکا،

وا هەست دەکەم، رۆژێک دادێ

لەبەندەری دڵی مندا رادەوەستێ!

نهێنی خۆم

تائێستا بەکەس نەگوتوە،

بە تۆی دەڵێم:

من چیاییم،

خەڵکی شاری(ئەستێ) کوژەم..

هەموو رۆژێ

خوێنی زینێک لەخەنجەرم دادەچۆڕێ.

گەر دێتە لام، وریای خۆت بە،

خۆشت نەوێم، لێت نەگۆڕێ!

١٩٧٤/٩/١٣ مۆسکۆ

دەیەوێ ئەوە بڵێ کەساویلکانە وەك نەریتی رۆژئاواییانەی خۆتان نەکەویتە داوی ئەوینی منەوە، چونکە من ناتوانم وەکو پیاوانی وڵاتەکەی خۆت لێتببورم کەدواتر دڵت دەدەی بەکەسێکی ترو لەمن دوور دەکەیتەوە. سەرباری ئەوەش ئەم پێیوایە خۆشەویستی وڵاتو بابەندبوون بەدابو

نەریتو ترادسیۆنەکەیەوە وەك نهێنییەك وایەو بەهەموو کەس ناوترێ، بەڵام لەبەر خۆشەویستی ئەو پێی دەڵێت. ئەو نهێنییەش ئەو کلتورەیە کە وادەکات ژن بکوژرێ لەسەر عەشقو ئەوین. لێرەدا شاعیر لەو هەستە مڵکایەتییە دەدوێت کەوادەکات پیاو ژن بەموڵکی خۆی بزانێتو بەپێچەوانەشەوە ژنیش هەروا، کەخۆشی ویست ئیتر زەوتی کاتو بەفەرمانی ئەو بێتو بچێت، ئەمە تائێستایش لای ئێمە هەر وایەو خۆشەویستی لەم وڵاتەی ئێمەدا مانای کۆیلەبوونو بوونە شتی یەکتری، شتێك کەناکرێت بگۆڕدرێتەوەو ئەو دووە دەبنە کاڵا بەدەستی یەکترەوەو هەر ئەمەیشە سەرچاوەی سەرەکی تەواوی کارەساتەکانی نێوان هاوسەرەکان لەم وڵاتەدا، بەتایبەت بۆ ئەوانەی کەدوای ئەوینێکی بەتینو تاو چوونەتە پرۆسەی هاوسەرییەوە تەواو راستە. لێرەدا ئەم چیایی بوونەو ئەم دان پێدانانەی شاعیر رەگێکی قوڵی بەو یادەوەرییەوە هەیە کەلەوڵات جێی هێشتووەو دەیەوێ پێمان بڵێت سەرباری رەقو تەقی نیشتمانەکەم لەگەڵ ژن هێشتا ئەم بەنیشتمانی خۆی دەزانێتو ناتوانێ خۆی لێ بگۆڕێتو خۆی نەبان کات، تەنانەت گەر لەگەڵ جوانترین کچی دنیادا بێت، هێشتا کچانی وڵاتەکەی خۆی لەبیرەو بۆ ساتێك فەرامۆشیان ناکات.

هەموو مرۆڤێك پۆتانسیەلێکی زۆرو شاراوەی لەناخدایەو گەر دەرفەتی بۆ بڕەخسێت دەبێتە جوانترین داهێنان، ئەم پۆتانسیەلە، ئەم وزە شاراوەیە، کاتێك زیاتر خۆی دەردەخات کەکەسێك لەدوورە وڵاتە رۆژانە رووبەڕوی کەسی خۆییو ناسیاوی نابێتەوەو تەنیاییەك راپێچی دەکاتو لەخۆیەوە تووشی مەنەلۆژ دەبێتو ئەم مەنەلۆژەیش دواجار دەبێتە داهێنان. هەمیشە تەنیایی بواری زیاتر بۆ رامان لەدنیاو دەوروبەر

دەبەخشێتە مرۆڤ، قەرەباڵغیو ژاوەژاو وزەی مرۆڤ هەڵدەلوشنو ناهێڵن ئەوەی لەناخیدایە وەك داهێنێكی ئەدەبی بێتەدەرەوە. وابەستە كۆمەڵایەتییەكان بەتایبەت لەم وڵاتەی ئێمەدا ڕێگە بەتەقینەوەی ناخی نووسەرانو شاعیران نادەن، چوون بواری تەنیاییان كەمتر بۆ دەرەخسێتو گەر كەسێكیش بییەوێ تەنیا بێت وەك شێتو سەرگەردان لەقەڵەمی دەدەنو دوورەپەرێزی دەخەنو ئیتر ئەو كەسەیش ئەوەندە بێئاگایانە دوای ئەو هەستەی خەڵك دەكەوێت. ئەوەندەی بیروهۆشی بەوانەوە سەرقاڵدەكات ئەوەندە بیرو هۆشی سەرقاڵی داهێنانو كارە ئەدەبیەكانی خۆی ناكات. هەر ئەمەیشە دەردی ڕۆشنبیریو بواری ئەدەبی ئێمە. نووسەرانی ئێمە هەمیشە لەقەرەباڵغیدانو كەمتر ئارەزووی تەنیایی دەكەنو كەمتریش بۆیان دەرەخسێ خۆیان تەریك كەن لەخەڵك.

مرۆڤی كورد كاتێك پێدەنێتە وڵاتێكی تازەوە بەتایبەت وڵاتانی ئەوروپا، چوون ئەو رقەی لەناخی ئێمەی كورددا بەرامبەر ئەوی دوژمن (عەرەبو فارسو تورك) دروستبووە ناهێڵێ جوانییەكانی كۆمەڵگەو وڵاتەكانیان ببینین. یەكسەر ئەوەی بەبیردا دێت كەبۆچی ئێرە وایەو بۆچی وڵاتەكەی من وانییە.؟ بۆچی خەڵكی ئێرە بەمجۆرەنو خەڵكی وڵاتەكەی منیش بەو جۆرە.؟ بۆچی ژیان لێرە وایەو لای ئێمەیش وا.؟ بۆچی لێرە ژیان خۆشەویستەو لای ئێمەیش مەرگ.؟ لای ئێمە هەمیشە مەرگ خۆشەویست دەكرێتو بەشانو باڵایدا دەوترێتو زۆرینەی ئەدەبیاتی ئێمە ستایشی مەرگو شەهادەت دەكەن، كەدیارە ئەمەش قۆناغێك سەپاندوێتی. ئەمانە كۆمەڵێك پرسیارن هەمیشە خەڵكی كورد بەتایبەت ڕۆشنبیرەكانی تووشی شۆك دەبنو وەك گرێیەك لێیان نابێتەوە. چونكە ئەمەیش دواتر

پرسیاری تری بەدوادادێت، پرسیاری خەڵكی ئەو وڵاتە، واتا خەڵكی بیانی دەیەوێ بزانێ تۆچیتو لەكوێوە هاتوییو بۆچی هاتووی.؟ هەمیشە ئەم پرسیارانەیش وەڵامی سیاسی بەشوێن خۆیاندا دەهێننو لەمەشدا مەیلی نیشتمان شین دەبێتەوەو شاعیر دەیەوێ بەم وەڵامە سیاسییە سەرنجی ئەوی بیانی بەلای خۆیدا رابكێشێو تەنانەت گەر لەبواری عاتیفەشدا بێت هەندێك سواڵی عاتیفەی پێبكات.

چەند وشەیەك دەبارەی تەمەنی خۆم

كاتێ ڤالیا لێم دەپرسێ:
كەی پێت نایە ئەم دنیایە؟
پێكەنینم وەكو چوزەرە ڕێواسێك،
لەژێر بەفری دەمو لێوما سەر دەدێنێ.
پێكەنینم ـ گریانێكە،
زەردەخەنەی هەموو دنیا دەگەچڵێنێ!
بەڵێ، ڤالیا!
نیندەرتاڵ بووم
كاتێ پێ خۆم نایە دنیا.
بەچاوی خۆم
چاخی هەموو پێغەمبەرەكانم دیوە.
كاروانی مێژووی شەرمەزار
بەسەر لۆژی ناوچەوانما تێپەڕیوە.

کەچی هێشتا...

ئۆفیسە قۆڵبڕەکانی

ئەم چاخە ویژدان تۆپیوە

لەدەفتەری زینوواندا

ناوی منیان نەنووسیوە!

١٩/١٠/١٩٧٤ مۆسكۆ

لەم شیعرەدا پەشێو دەیەوێ ئەوەش بڵێ کەئەم سەدەیە سەدەی ئاوابوونی موراڵو بەها مرۆییەکانەو هەموو شتێك لەچاوی بەرژەوەندییەوە دەپێورێ. شاعیر پێیوایە ویژدانی دەسەڵاتدارانی ئەم سەردەمە تۆپیوە، بۆیە کوردیان وەك نەتەوەیەکی زیندوو حساب نەکردووەو ماف دەخۆن. چونکە هەمیشە خەڵکی زیندو دەبێ لەلایەن زیندووەکانی ترەوە حسابیان بۆ بکرێت، بەڵام مادام ئەوان ماف نادەنە کوردو وەك مردوو نەبوو حسابی بۆدەکەن لێرەدا دەبێت یاکورد مردو بێت یاخود ئەوان، بەڵام لەڕوانگەی پەشێوەوە ئەوەی کەمردووە ئەوانن نەك کورد. لێرەدا هەڵچوونو تەعەسووبی پەشێو گەیشتۆتە رادەیەك کەوشەی تۆپیو بەکار بێنێ، ئەمەش دیارە بۆ ئەو ئاژەڵە دڕندانە بەکاردێت کەگۆشتی مرۆڤ دەخۆن وەك سەگو گورگو لێرەدا پەشێو دەیەوێ بڵێ بڕیار بەدەستانی دنیای ئەمڕۆ وەك گورگو سەگ وانو لەکەللاکی کورد خڕبوونەتەوە.

هەمیشە تاراوگە شوێنێك بووە بۆ دۆزینەوە، هەم دۆزینەوەی خودی خۆتو هەم نیشتمانەکەشت، ئەو کەسەی چەندین ساڵ بەدووی دەیان ئایدیاو فکرە دەکەوێت بۆ دۆزینەوەی خودی خۆییو نیشتمانەکەی دواجار لەتاراوگەدا دەیدۆزێتەوە، تاراوگە ئەو کتێبەیە کەبەقوڵی وەسفی نیشتمانت بۆ دەکاتو وەك کچێکی ناسكو نازدار پێت دەناسێنێو پێت دەڵێ خۆشت بوێتو شیعری ناسکی بۆ بنووسە. ئەو نیشتمانەی تالەناوەوەی هەستی پێناکەیتو جوانیو ناشیرینییەکانی کەمتر دەبینی. (مەحمود دەروێش)ی شاعیری فەڵەستینی لەدیدارێکیدا ئاوا لەتاراوگەو نیشتمان دەدوێت. پەیوەندی پتەوم لەگەڵ خاکدا زیاتر لەمەنفا یاخود لەدەربەریدا دروستبوو. تۆ ئەو کاتەی لەنێوماڵی خۆتدایت، ئەوەندە ماڵەکە پیرۆزناکەیتو هەست بەبایەخو سۆزەکەی ناکەیت. بەڵام ئەو دەمەی بێبەشت ئەکەن لەماڵ، ئیتر ماڵت لێدەبێتە یارو مەعشوق، وەك ئەوەی تاقە ئاواتی سەرجەمی گەشتەکەت بێت. ئەوە مەنفا بوو کەچەمکی ماڵ، نیشتمانی، قوڵکردەوە، چونکە مەنفا بۆ خۆی دژو پێچەوانەی هەردووکیانە. بەڵام لەئێستادا من ناتوانم مەنفا بەهۆی دژەکەی خۆیەوە پێناسە بەکەم هەروەها نیشتمانیش بەهۆی دژەکەی خۆیەوە پێناس بکەم، ئەمێستاکە مەسەلەکە گۆڕاوەو نیشتمانو مەنفاش بوونەتە دوو مەسەلەی تێکچڕژاو...(٧١١٣)(٣)

زۆرکەس هەبوون لەناوەوە باوەڕیان بەناسیونالیزمو نەتەوە پەرستیو خۆشەویستی نیشتمان نەبووەو پێیان وابووە نیشتمان ئەو شوێنەیە کەدڵت پێیخۆشەو دەتوانی تێیدابژی، ئیتر گرنگ نییە لەوڵاتی خۆتی یاخود وڵاتی بێگانە. بەڵام تاراوگەنشینی هەموو ئەو قسانە بەدرۆدەخاتەوەو توندترین خەڵکی مارکسی کردۆتە نەتەوەپەرستێکی توندڕەو. دەیان کەسمان هەیە تالێرە بوون رقییان لەکوردو کوردایەتیو نەتەوەپەرستی دەبۆوە کاتێکیش چوونەتە ئەوروپا لەژێر ئاڵای کوردستاندا وێنەیان بۆ کەسو کاریان

ناردۆتەوە. هەموو ئەمانەیش پەیوەندی بەو هەستە نیشتمان پەروەرییەی خەڵکی ترەوە هەیە، خەڵکی ئەو وڵاتەی تۆی تێدا دەژی، خەڵکێك بەنیشتمانەکەیەوە ماندوو بووەو خۆشیدەوێ، خۆشویستنێك ئامادە نییە لێگەڕێ گوڵی باخچەیەکی لێکەیتەوە. تۆ وەك کوردێك رۆژانە رووبەڕووی ئەم هەستەی ئەوان دەبیتەوەو پێت سەیرە تۆ وانیت، وانیت بۆیە نیشتمانەکەت کاول‌و خۆشت سەرگەردان بویت بەو وڵاتانەدا دەسوڕێیتەوەو منەتی ئەم‌و ئەو قبوڵدەکەیت. ئەمانە وا لەتۆ دەکەن لەخۆت بپرسی ئەرێ من کێم.؟ لەکوێوە هاتووم.؟ بۆچی لێرەم.؟ ئیتر وەك شەربە ئاو سەرەوخوار دەبیتەوەو دەتەوێ هەرچی لەناختایە بی هێنیتەوەو سەرلەنوێ بەخۆشەویستی نیشتمانەکەت پڕیکەیتەوە، بەدووی وەڵامی پرسەکاندا دەگەڕێیت، سەرەتا خۆت دەدۆزیتەوەو دەزانی چیت‌و بۆچی هاتویتە ئێرە، دواتر نیشتمانەکەت دەدۆزیتەوەو لەوە تێدەگەی بۆچی لەدواوەیت‌و کێ وایکردووە لەدواوە بیت، پاشان لەوەش تێدەگەی خەڵکی بۆچی وڵات‌و نیشتمانەکەی خۆش دەوێت‌و تۆش بۆچی رقت لێیەتی.

پەشێویش لەم شیعرەدا شەرحی حاڵی نەتەوەکەی بۆ کچێکی بێگانە دەکات، کچێك کەخەڵکی وڵاتیکە دۆستی دوژمنەکانی کوردەو بەبەرچاوی ئەوەوە نیشتمانی کورد دەسوتێنن‌و ئەویش ئاگریان دەداتێ. ئەو کچە لێی دەپرسێ ئێوە بۆچی سەرگەردان‌و بێ خانەو لانەن.؟ ئایا نەتەوەیەکی تازەن‌و وەك قارچك هەڵتۆقیون.؟ یاخود رەگتان بەناخی ئەم زەوییە پان‌و بەرینەدا رۆچۆتە خوار.؟ لێرەدا پەشێو دەگەڕێتەوە بۆ هەزران ساڵ پێش ئێستاو لەوێوە مێژووی خۆی وەك نەتەوەیەك بەو کچە دەناسێنێ‌و پێیدەڵێ کەتەواوی لەشکرە هارودڕندەکانی دنیا لەنیشتمانەکەی مندا شەڕەکانیان

یەکلاییکردۆتەوەو خۆشمان هیچمان بەرنەکوتووە. لەم هیچ بەرنەکەوتنەشدا پەشێو تەنیا خەتاکەی دەخاتە ملی بێگانەو زلهێزەکان‌و لەبەردەم بێگانەیەکدا نایەوێ باسی خراپی‌و خۆخۆری خۆی بکات، نایەوێ ئەوی بێگانەیش بزانێ کەکورد خۆخۆروو دواکەوتووە، بۆیە هیچی بەهیچ نەبووەو لەکاروان جێماوە. لای پەشێو زمان پتەوترین کۆڵەکەی نەتەوەیە، زمان نەتەوە بەخەڵك دەناسێنێ‌و زمانیش نەتەوە بەرەو پێش دەبات‌و بەکورتی هەرچی نەتەوە هەیەتی لەزماندا رەنگ دەداتەوەو زمان شانۆی دەرکەوتن‌و گەورەبوونی تەواوی نەتەوەیەکە بەسەنگینی خۆی وەك (هایدیگەر)یش دەڵێت شیعر رووداوێکە لەزماندا روودەدات. لەدەرەوەی زمان شتێك نییە ناوی شیعر بێت، ئەوە زمانە شیعر دەهێنیتە بوون. هەربۆیە دەبێت زمان بگاتە ترۆپکی گەشەو نەشەی خۆی‌و پتەو بێت لەبەرامبەر گوێگردا، پەشێو کاتێك شیعرێك دەنووسێت دەیەوێ لەو شیعرەدا زمان سەنگەرێکی قوڵ‌و قایم‌و وشە گوللەو کۆی شیعرەکەیش بەرەی شەڕێکی یەکلاییکەرەوە بێت لەبەرامبەر ئەوی دوژمندا. (ویلهلم فۆن همبۆڵیت) پێیوایە زمان دەرکەوتووترین دەرکەوتەی رۆحی نەتەوەیە، زمان رۆحی نەتەوەو رۆح زمانی نەتەوەیە. پەشێو پێیوایە ئەوە زمانە دەتوانێ نەتەوە بەرەو ئاراستەیەکی باشتر بەرێت، چونکە ئەم واقعە رەنگە تەنیا لەتوانای زماندا بێت کەبیگۆڕێت، بەتایبەت بۆ ئێمەی کورد کەلایەنەکانی ترمان بەتایبەت شەڕو شۆڕشمان زۆر تاقیکردەوە، زۆر تامی تاڵی هەرەس‌و شکستیشمان چەشت. لای (بەختیاریش عەلی)ش ئەمەوایە، ئەو پێیوایە بەبێ گۆڕینی زمان واقع ناگۆڕێت، چونکە زمان سەرەتای دەرککردنمانە بە واقع.

لەشیعری (تاڤگە)دا کەبۆ کچێکی برازای نووسیوە بەناوی تاڤگە، بیرکردنی ولاّت لای پەشێو دەگاتە ئاستێك کەهەموو منالاّنی مۆسکۆی لێدەبێتە تاڤگەو لەچاوی تاڤگەشدا هەموو منالاّنی کورد دەبینێ. لێرەدا ئەوەی پەشێو دەیبینی تراویلکەیە نەك خود تاڤگە، ئەوە بیرکردنەوەی بەردەوامی شاعیرە وادەکات هەمیشە وێنەیەکی هەبێت‌و لەشێوەی تاڤگەی برازایدا بێتە بەر خەیاڵ‌و زەینی. لەگەڵ ئەوەشدا پەشێو پرسیار لەچۆنێتی گەیشتنی تاڤگە دەکات بۆ مۆسکۆ. بەتایبەت لەو وەختەدا کەکوردستان دەسووتا. ئەم پرسیارکردنە، پرسیارکردنە لەناخی خۆی وەك شاعیرێك، کەئایا بۆچی ئەم بیرکردنەوە بەردەوامەی تۆ لەولاّت‌و نیشتمان‌و خەڵکەکەی بۆ چرکەیەك لێت دوور ناکەوێتەوە.؟ لەسەر شەقام‌و لەناو پۆلی خوێندنداو لەناو میترۆو لەهەموو شوێنێکدا تاڤگە هەیەو دەبێتە بەفرو هەمیشە لەئاسمانی مۆسکۆوە دەبارێ. شاعیر دیەوێ بڵێ هەمیشە لەخەیاڵی نیشتمان و خەڵکەکەیدامو منالّیشی وەك ئایندەی ولاّت بەکار هێناوە بەوەی کە ئایندەیەکی گەش هەم چاوەڕێی ولاّت‌و هەم چاوەڕێی خۆیش دەکات وەك شاعیرێك. جەلەوەش دەیەوێ بڵێ منالاّنی مۆسکۆیش یاخود منالاّنی تەواوی دنیا وەك تاڤگەی برازام پاك‌و بێگەردن‌و دژی شەڕو هەموو جۆرە چەوسانەوەیەکی مرۆیین، بەلاّم ئەوە گەورەکانن لێناگەڕێن ئەو ئارەزووەی منالاّن بێتەدی. پەشێو ئەمەی لەشێعرێکی تردا بەڕوونی دەربڕیوە کاتێك دەڵێ من دژی دیکتاتۆرەکان نیم، بەلاّم ئەمەوێ منالاّن دیکتاتۆربن. سەرباری ئەوەش وشەی کێویلکە ئاماژەیە بۆسرکی‌و خۆبەدەستەوە نەدانی کوردو دەستەمۆنەکردنیان لەلایەن دوژمنەوە. لێرەدا تاڤگە کەڕەمزی کچانی کوردە وەك نێرگزێکی کێویلکە وایە هەم بۆنی

جیاوازە هەم داب‌و نەریتی‌و مل بۆ هەموو شتێك نادات‌و هەستێکی یاخی گەریی تێدایە.

تاڤگە،
ئەی سمۆر کێویلکەکەم!
تۆ جاران تەنیا تاڤگە بووی.
ئەمڕۆ لای من گەورە تری...
ئەمڕۆ لای من ئەلبومێکی
وێنەی هەموو منالاّنی
کوردستانم بۆ هەڵدەگری!
زستانی ١٩٧٤ مۆسکۆ

ئەم شیعرە لەکاتێکدا نووسراوە کوردستان لەلایەن بەعسەوە دەسووتێنراو لەناوەندی دەسەلاّتی ولاّتە زلهێزەکانیشدا ئەوانەی بانگەشەی پارێزگاری نەتەوەکان‌و مافی مرۆڤ دەکەن پشتگیری ئەو رژێمە دەکراو چەك‌و چۆڵی بۆ رەواندەکرا. بەتایبەت ئەو ولاّتەی پەشێوی لێبووەو ئەو دەم خۆی بەقەلاّی چەوساوەو نەتەوە بەشخوراوەکانی دنیا دەزانی. پەشێو لەوێوە گۆرانی غەمگین بۆ ولاّتەکەی دەڵێت‌و دەیەوێ بڵێت من دەزانم ئەم ولاّتەش دەستی لەسەربڕینی ولاّتەکەی مندا هەیە، بەلاّم من تەنیا ئەوەم لەدەستدێ ئەم گۆرانییە غەمگینەی بۆ بڵێم.

لەشیعری (چەند وشەیەك دەربارەی دڵی خۆم) شاعیر قوڵتر رۆییووەو دڵی خۆی بە فارگۆنی شەمەندۆفێر دەچوێنێ‌و وایدەبینێ کەلەهەر وێستگەیەك رێبوارێك دادەبەزێت‌و رێبوارێکی تر سەردەکەوێت، بەلاّم ئەم ئەم فارگۆنەی

دڵـی ئـەم لەفارگۆنـەکی هـیچ شـەمەندۆفێرێك ناچـێت و لـەوەتای هەیـە ڕێبـوارێکی هـەڵگرتووەو ئـەو ڕێبـوارە لـەهیچ وێـستگەیەك دانابـەزێ، ئـەو ڕێبـوارە بـرینی شـاعیرو لانکـەی یەکـەم ئەوینییـەتی، ئـەو ڕێبـوارە کوردسـتانەکەیەتی کەلـەناو دڵیـدا هـەڵیگرتووەو دڵیـشی بۆتـە فـارگۆن و بەدرێژایی تەمەن و بەتەیکردنی ئەو هەموو وێستگەو ئەو هـەموو وڵاتـە ئەو ڕێبـوارە دانابـەزێ و دانابـەزێ. ئـەو ڕێبـوارە لەگۆشـەیەکی ئەوسـەری دنیـا بەشوێن ناوی خۆیدا وێڵە. ئەو وەختەی پەشێو ئـەم شیعرەی تێدانووسیوە جالییـەی کـوردی لـەدنیادا زۆرکـەمبووەو بـەم هۆیەشـەوە نـاوی کوردسـتان زۆرکـەم چۆتە سـەرزاری خـەڵك و سـەرپەڕی ڕۆژنامـەکانیش، شـاعیر پێیوایـە ئـەوە کوردستانە بۆتـە ڕێبـوارو لـەناو فـارگۆنی دڵـی ئەمـدا دانیـشتووەو بـۆ ناوی خۆی دەگەڕێت و نەدەیدۆزێتەوە نەماندوو دەبێت و هەمیشەیش لـەدڵی ئەمدا هەڵکورماوە. لێرەدا دەکرێ لە بەکارهێنانی وشەی فارگۆن وردبینەوە، بـەوەی کـە شـاعیر لـەخۆڕا بـەکاری نـەهێناوەو بـەڵکو ئـەوە میتافۆرێکـە بـۆ قـەرەباڵغی و ئاوەدانی ئـەو دڵـەی، دڵێـك کەهەمیـشە لەکوردسـتانەو بـەخاکی غەریبی ڕانایات، هەمیشە قەرەباڵغەو هەموو خەڵکی کودری تێدا جێبۆتەوە. ئەمـەش سـیفەتی فارگۆنـە کەهەمیـشە قەرەباڵغـەو بـواری گۆشـەگیری و لاتـەریکی بەخـەڵك نـادات. ئەمـەش ئاگاداریيـەکی شـاعیر کەدەیداتـە ئێمـە بەوەی کەهەرگیز دڵـی ئەو تەنیانەبووەو تاراوگە کاری تێنـەکردووەو (پـڕە) لەخۆشەویستی ئێوە بەهەموو ناڵەو هاوارو ئازارەکانتانەوە.

ئەم دڵەی من

وەک واگۆنی قیتارێکەی

هەزارو یەک وێستگەی هەیە.

لەهەر یەکێک لەو وێستگانە ڕابوەستێ،

ڕێبوارێک بەجێی دەهێڵێ،

ڕێبوارێک خۆی تێدەپەستێ.

بەڵام وەتەی ئەم دڵەی من بۆتە واگۆن

ڕێبوارێکی پەستی تیایە،

دانابەزێ،

دانابەزێ

لەسوچێکی ئەم دنیایە.

ئەو ڕێبوارە بەدوای ناوی خۆیدا وێڵ...

ئەو ڕێبوارە بەدوای چاوی خۆیدا وێڵ...

ئەو ڕێبوارە برینمە.

ئەو ڕێبوارە زەردەخەنەو گرینمە.

ئەو ڕێبوارە کوردستانە،

لانەی یەکەم ئەوینمە.

١٩٧٤/١١/٢٢ مۆسکۆ

شاعیر ئەوە دەست نیشان دەکات کەپێشتر دڵـی واگـۆن نـەبووەو تـازە بۆتـە واگـۆن و لـەو وەختەشـەوە بۆتـە واگـۆن ئـەو ڕێبـوارە پەسـتەی تێدایـە، ئـەو ڕێبوارەی لەدنیای بەرژەوەندی و سەرمایە پەستەو کەس هاواری نابیستێت. شـاعیر لـەوڵات گۆشـەگیربووەو کەچۆتە دەرەوەو دڵـی بۆتـە واگـۆن و هـەمو کوردستان بەخاك و خەڵکییەوە لەناودڵیدا دەژین. لێـرەدا دەکرێ بگەڕێنـەوە

بۆ رستەیەك كە(نیكۆس كازانتزاكیس) لەڕۆمانی زۆربادا لەسەر زاری (زۆربا)وە دەڵێ: (خودا ئەوەندە گەورەیە كە لەحەفت نهۆمی ئاسمان جێگەی نابێتەوە كەچی لەدڵی مرۆڤێكی باوەڕداردا نیشتەجێدەبێت.) كوردستانیش ئەوەندە گەورەیە لەهیچ گۆشەیەكی دنیادا جێگەی نابێتەوەو ناهێڵن دانیشێتو ژیان بكات، كەچی لەو دڵە هەلاهەلایەی شاعیرێكی وەك پەشێودا دانیشتووەو بەشوێن ناوو چاوی خۆیدا وێڵە تا هەم گوێی لەناوی خۆی بێت كەبانگی دەكەن هەم بەچاوی خۆی هەم دۆستو دوژمن ببینێت هەم ئازارەكانی خۆی. لێرەدا دەكرێ كەمێك لەسەر مۆزیكی شیعری قسە بكەین، وەك چۆن لەنیوەی یەكەمی سەدەی نۆزدەدا (جەلیل محەمەدی فەراهیدی) عەرەب هاتو بەحرەكانی شیعری عەرەبی دۆزییەوەو لەوێشەوە تەواوی شیعری كلاسیكی رۆژهەلات كەوتە هەمان بۆتەی بەحرەكانی فەراهیدییەوە. پێش فەراهیدیش ئەو بەحرانە هەبوونو بەگشتیش لای خەڵك وەك شیعری كلاسیكو كێشو قافییەدار ناودێر دەكران، بەلام فەراهیدی هاتو ئەو ناوەی بەسەردا دابڕیو تائێستایش هەر بەبەحر شیعری كلاسیكی دەست نیشان دەكرێتو ئەم دۆزینەوەیە بۆ فەراهیدی دەگەڕێتەوە. لێرەوە ئەوە تێدەگەین كەهەمیشە لەئەدەبیاتدا ئەو رێچكەو رێبازو دیاردانە بۆ پۆلێنو پێوانەكردنی شیعر هەن، بەلام وەختێك دەست نیشان دەكرێن كەكەسێكو دێتو دەیان دۆزێتەوەو ئاشكرایان دەكات. بۆ مۆزیكی شیعریش هەروایە، ئەو كێشو قافییەی لەشیعری كلاسیكدا بەكارهاتووەو وەك داهێنان بۆ خاوەنەكانیان دەگەڕێتەوە، دەكرێ وەك مۆزیكیش ناوی بەرین. لەشیعری ئازاددا یاخود ئەوەی ناویان ناوە تازەگەری لەشیعردا، مۆزیك شوێن بەكێشو قافییە لێژ دەكاتو ئیتر

هارمۆنیایەك لەنێوان وشەكاندا دروستدەبێتو بەو هارمۆنیایەش دەوترێت مۆزیك. ئەم مۆزیكە لەنیوەی دووەمی سەدەی بیستدا زیاتر ئاشكرا دەبێتو شاعیرانو رەخنەگران قسەی لەسەر دەكەن. (ئەندریە سوارس) پێیوایە قەسیدەی شیعری بۆخۆی بیریتییە لەو رازە مۆزیكەی لەنێوان وشەكاندا هەیەو ئەوەش بۆخۆی كاكڵەی قەسیدە كەیە(٥) وەختێك شیعرێكی نوێت بۆ دەخوێننەوە گەر شیعرەكە نەبینی نازانی كەئەمە بەشێوازی نوێ نووسراوەو هەستەكەی كێشو سەروای هەیەو ئەمە پارچەیەك یاخود دوو بەیتی شیعری كلاسیكە. لەهەردوو حاڵەتەكەشدا كەپەیوەستە بەسەردەمەكانو گۆڕانە كۆمەلایەتیو رۆشنبیریو فەرهەنگییەكان بەگشتی هەم كێشو سەرواو هەم مۆزیكیش بۆ ئەوە بەكارهاتوونو بەكاردێن كەخوێنەر بەدەستیانەوە ماندوو نەبێتو لەیادەوەری خۆیدا سەیڤی كات. چونكە هەمیشە شاعیران لەخەمی ئەوەدان ئەو شیعرەی دەینووسن زۆرترین خوێنەری هەبێتو زۆرترین ماوەی زەمەنی بەسەر زاری خەڵكەوە بمێنێتەوە، بۆ ئەوەی نەمری بەدەست بێنێتو شاعیرەكەی وەك شاعیرێكی گەورە بچێتە مێژووەوە.

گەر سێوێک بوو، لەتی دەکەم:
لەتێک بۆخۆم، لەتێک بۆ تۆ.
بزەیەک بوو، لەتی دەکەم:
لەتێک بۆ خۆم، لەتێک بۆ تۆ.
خەفەتێک بوو، بەشت نادەم،
هەڵی دەمژم وەک دوا پەتۆ.

ئـەم پارچـه شـیعره جـوانترین مـۆزیکی تێـدا بـەکار هـاتووه، بـەجۆرێك گـەر کەسێك شیعرەکه نەبینێ وادەزانێ ئەوه کلاسیکەو کێش‌و سەرواى هەیە. لەم بوارەدا پەشێو دەستێکی باڵای هەیەو تەلاری هونەری شیعری پەشێو لەسەر ئەو مۆزیکە وەستاوەو ئەمە کاتێك جوانتر ئاشکرا دەبێت کەپەشێو بۆ سفت‌و سۆڵترین وشە گەڕێت‌و ئەو سفت‌و سۆڵییەی وشەیش مۆزیکی زۆر ناسك دەداتە شیعرەکەو وادەکات لەکاتی خوێندنەوەدا هەست بەهەناسە سواری‌و دۆش دامان نەکرێت‌و ئەمەش وایکردووە شیعری پەشێو لەیەکەم خوێندنەوەیدا لەیادەورەیدا جێگەی خۆی بگرێت‌و بەسەر زاری خوێنەرەوە بێت‌و بچێت. سەرباری ئەوە لەگفتوگۆی رۆژانەی خەڵکیشدا ئەمە هەر وایەو کام وشە ناسکتر بێت‌و مۆزیکی زیاتر هەبێت ئەوە بەسەر زاری خەڵکەوە دەنیشێ. هەمیشە لەکاتی گفتوگۆدا دەڵێین (شیرین‌و فەرهاد) ئەمە گەر باسی ئەو داستانە کرا، هەرگیزو بەرێکەوتیش ناڵێین (فەرهادو شیرین)، یاخود دەڵێین (خەج‌و سیامەند) نەك (سیامەندو خەجێ). جائەمە دیوێکی تریشی هەیە بەوەی کەهەمیشە وشە ناسکەکان رۆڵی مێ دەبینن لەزمانداو وەك مێ حسابیان بۆ دەکرێت‌و پێش دەخرێن ئەمەش بەخاتری خۆش هاتنیان لەسەر زمان. ئەمە تەنیا بۆچوونێکی خۆمە.

قورسایی کاریگەری تاراوگە لەسەر شیعری پەشێو لەشیعری (ئەگەر ئەمجارە بێمە)دا دەردەکەوێت، لەم شیعرەدا شاعیر منداڵ دەبێتەوەو هەرچی بەمناڵی کردویەتی‌و نەیکردووە دەیەوێت بیکات‌و بەسەر ئەم خاکەدا بنووشتێتەوە کڕنووش بۆ هەموو شتێکی بەرێت. (سیگمۆند فرۆید)

وایدەبینێ کەسەرچاوەی داهێنانی نووسەران لەدەورانی مناڵییەوە دەردەکەوێت. ئەو پێیوایە لەنێوان مناڵێك کەیاری دەکات‌و نووسەرێك کەچیرۆکێك دەنووسێت وێکچوونی زۆر هەیە. ئەم دووە واتا مناڵ‌و نووسەرەکەیش هەر یەکەی بۆخۆی دنیایەکی تایبەت دروستدەکات(٦) ئەمە تەواو بەسەر پەشێودا ساخدەبێتەوە، شاعیر لەم شیعرەدا پەنا بۆ کەرەسەو شتگەلێك دەبات کە هەر لەدەورانی مناڵیدا بەکاردێن‌و هەر لەمناڵ دەوەشێتەوە ئەو رەفتارانە بکات کەپەشێو لەم شیعرەدا دەیەوێت بیکات‌و زۆریش موشتاقە بۆی. یەکێك لەسەرنج راکێشترین ئەو شتانەی مناڵیش ئەوەیە کەهەر کارێکی دەیکات بەتەواوی توانای خۆیی‌و شەوق‌و زەوقەوە دەیکات، ئیتر گرنگ نییە بەلای ئەوەوە کە ئەو یارییەی ئەو دەیکات خولەکێك دەمێنێتەوە یاخود ساڵێك. گەر میکانۆیەك بدەیتە دەست مناڵێك رەنگە دوو کاتژمێر خۆی پێوە خەریکیات تا شێوەیەك دروستدەکات، بەڵام دوای یەك خولەك رەنجی دوو کاژێری بەبادەدات‌و تێکی دەداتەوە، ئەمەش هەر لەمناڵ دەوەشێتەوەو گەورەیەك بیکات بەشێتی دەدەنە قەڵەمو لەم حاڵەشدایە شێت‌و مناڵ یەکدەگرنەوەو بۆیە بەکەسێك دەڵێن شێت چونکە دەورانی مناڵی جێنەهێشتووەو شتگەلێك دەکات کەهەر لەمناڵ دەوەشێتەوە. لێرەداو لەم شیعرەدا ئەوەی دەدوێ پەشێوی شاعیرە نەك پەشێوی ئاسایی ناو خەڵك، چوون شاعیر لەحاڵەتی نووسینی شیعردا دەبێتە سۆفی‌و ئەوەی دەیڵێ دواتر خۆیشی باوەڕی پێناکات. ئەوە راستە کەشیعرە لەئێستادا لەسروش‌و هاتنە خوارەوەیەکی بان مرۆیی دەرچووە، بەڵام هەمیشە یەکەم دێڕو سەرەتای شیعر یا هەر چیرۆك‌و رۆمانیش چەند رۆژێك لەمێشکی مرۆڤی شاعیرو نووسەردا دێن‌و دەچن‌و لانە دەکەن‌و دواتر

لەوەختی داڕشتن‌و هەڵڕشتندا شاعیر چەند وشەیەك لادەبات‌و چەند وشەیەکی تر دادەنێت‌و لێرەدا دەتوانین بڵێین شیعر یاخود هەر بابەتێکی تری ئەدەبی خەیاڵ ڕۆڵی سەرەکی دەبینێت تێیدا بەڵام دواتر عەقڵ کۆنترۆڵی ئەو خەیاڵە دەکات‌و لەچوارچێوەیەکی لۆژیکیدا دەی مەێنێ‌و دەکرێ بەم چوار چێوەیەش بڵێین تەکنیکی هونەری لەنووسیندا.

ئەگەر ئەمجارە بێمەوە:

بەینیان،
وەک بەرخۆڵەیەکی ساوا،
لەناو قەرسیلی پاراوا
تل دەخۆم‌و
گیایەکی تفت... تێرتێر دەجووم،
تاکفت دەبم،
پێ‌و بەلەکم
لەشەونمی سارد هەڵدەسووم!

لێرەدا شاعیر دڵنیانییە دێتەوە، ئەمەش بەهۆی بارودخی ناجێگیری نیشتمانەکەیەوە، بەڵام بەڵێنی ئەوە دەدات گەر هاتەوە سپێدان وەك بەرخۆڵەی ساوا، لەناو قەرسیلی پاراوی گەنمدا پاڵدەکەوێت‌و تل دەخوات‌و گیایەکی تفت تێرتێر دەجوێ‌و تاکفت‌و ماندووش دەبێت قاچوقولی لەئاونگی بەیانیان هەڵدەسوێ. ڕەنگە شاعیر ئەمانەی بەمناڵی نەکردبێت، بۆیە لەناخیدا ماوەو دەبێت لەگەورەییدا بیانکات، چوون ئێستا بۆی دەڕەخسێت. لێرەوە جارێکی تر پەنا بۆ (فرۆید) دەبەین‌و ئەو پێمان دەڵێ

کەئەو شتانەی گەورەیەك دەیکات‌و زۆر نائاسایی دێنە بەر چاومان بۆ ئەوەدەگەڕێتەوە کەئەو کەسە لەمناڵیدا بۆی نەڕەخساوە ئەوە بکات‌و ئێستا کەبۆی دەڕەخسێ دەیەوێ قەرەبووی هەموو شتە لەدەستچووەکانی مناڵی بکاتەوە. شاعیر ئاخ هەڵدەکێشێ بۆ تەنیا جارێك هاتنەوە، تاوەك سمۆرەیەك بەدارگوێزە بەرزەکانی نیشتماندا هەڵگەڕێت‌و ببێتە پەڵەهەورێك‌و کێڵگە تینووەکان پاراوکات. وەك شۆڕەبیش بەسەر چەم‌و زنارەکاندا بچەمێتەوە. لەنیشتمانی پەشێودا مرۆڤ سەری بۆ ئاسمان هەڵبڕیوەو چاوەڕێی خێرو بەرەکەتی ئەوەو وازی لەزەوی هێناوەو لێرەیشەوە بیرکردنەوە لەنیشتمانی پەشێودا مانایەکی نییەو کەسێك ڕۆژێك نەهات بیر لەنیشتنەوەی پەڕەسێلکە بکاتەوە لەسەر تێلی کارەبای سەر ڕێگەکان. کەس بیری نەکردۆتەوە زەڕنەقوتە چۆن باڵدەگرێ‌و جۆگەلەکان لەکوێوە دێن‌و بۆ کوێ دەچن. شاعیر ئەمانە لەوڵاتێك فێربووە کەشارستانییەتێکی هەزاران ساڵەی هەیەو دەیەوێ کەهاتەوە ئێرە خەڵکی نیشتمانەکەی خۆیشی فێری ئەو بیرکردنەوەو تێڕامانە بکات. لەم شیعرەدا رامان‌و دنیابینییەکی فەلسەفی ئامادەیی هەیەو شاعیر بەزمانێکی سادەی خەڵك دەری بڕیوە. ئاخر شاعیر کوڕی وڵاتێکە تائێستایش ڕێژەیەکی زۆری نەخوێندەوار تێدایەو ئەمەش بۆ ئەو کاتە هەم بۆ شیعرو هەم وەك لایەنی ڕۆشنبیریش قەڵەمبازبووە.

سەرنج دەدەم،
زەڕنەقوتە چۆن باڵ دەگرێ،
پەڕەسێلکە کۆچەرەکان،
لەسەر تێلی کارەبای ڕێ،

چۆن ریز دەبن،

جۆگەلەکان لەکوێوە دێن،

بۆ کوێ دەچن!

شاعیر پێیوایە تالەوڵات بووە هەستی بەخۆشەویستی وڵاتەکەی نەکردووەو زۆری لەدەست چووە لەبەرامبەر وڵاتەکەی کەهەر هاوڵاتییەك دەبێت بکات. بۆیە دەیەوێ لەم تەنیا جارە گەڕانەوەیەدا تەواوی وڵاتەکەی بەسروشتو خاكو خەڵکەوە بەسەرکاتەوەو بیان لاوێنێتەوە. ئەم لاوانەوەیەش جیاوازە لەلاوانەوەی هەر کەسێکی تر، چونکە ئەمەی پەشێو لاوانەوەی یەکجارییەو رەنگە ئیتر وڵات نەبینێتەوەو دیسان رەنگە ئەمجارەش هاتنەوەکەی سەرنەگرێت بۆیە ئەوەندە بەجۆشو خرۆشە بۆ هاتنەوەو بۆ لاواندنەوەی نیشتمانێك کەبێنازترین نیشتمانی دنیایەو خەڵکەکەیشی خۆشی ناوێتو لەپێناویدا تێناکۆشێت. ئەم شیعرە لەمانگی ئایاری ساڵی(١٩٧٥)دا نووسراوە، واتا رێك دوومانگ دوای هەرەس. کاتێك نووسراوە شۆڕشو خەڵکی کورد لەمێژووی هاوچەرخدا تووشی گەورەترین شکست بووەو هەستانەوەی کورد لەژێر ئەو باری شکستە قورسەدا کاری نەکردەبووە، ئەمەش وایکردووە ئەم شیعرە سەراپا نائومێدی پێوە دیاربێتو شاعیر هەر لەسەرەتاوە ئەگەرێك دانێت لەبەردەم هاتنەوەیدا کەهەمیشە ئەگەرەکان ئەنجامی باشیان نەبووەو نابێت.

ئەگەر ئەمجارە بێمەوە:

لەگۆی مەمکی هەر کانییەک

قومە ئاوێک دە خۆمەوە،

گشتیان دەکەم بەدایکی خۆم،

لەهەر ئەشکەوتێکا، شەوێک

سەر بەگاشە بەردێک دەکەم،

گشتیان دەکەم بەلانکی خۆم.

لەنیشتمانی شاعیردا فڕندەکان بێباڵەکانو خەڵکەکەیشی نازانن زمان لەپێناوی مانەوەو خۆشەویستیدا بەکاربێنن، ئەرکی شاعیر ئەوەیە لەم تەنیا جارە هاتنەوەیەدا هەم زمانی گڕ بۆ لاڵەکان هەم شاپەڕی گڕ بۆ فڕندە بێباڵەکان بهێنێتەوە. لەنیشتمانی شاعیردا خەڵك تەنیا چەپکە گوڵ بۆ ناوگوڵدانێك دەچننو لەسەر مێزێك دایدەنێنو ئیتر ئەو گوڵانە وەك مردو وانو، ئەرکێکی رۆمانسیان نەدراوەتێ وەك وڵاتانی تر، لاوەکان نازانن دڵداری بکەنو گوڵ پێشکەشی ئەوینەکەیان بکەن، شاعیر دەیەوێ لاوانی نیشتمانەکەی فێرکات چۆن گوڵ بچننو بیدەن لەیەخەی دڵدارەکانیان. ئەم خەیاڵەی شاعیر هەستێکی شۆڕشگێڕانەی لەپشتەوەیەو دەیەوێت بەجارێك ترادیسیۆنی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەکەی بگۆڕێتو لەوێوە بەردی بناغەی کۆمەڵگەیەکی نوێ دانێت کەبگاتە ئاستی کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانی دنیا کەئێمە چەند سەدەیەك لەدوای ئەوانەوەین.

ئەگەر ئەمجارە بێمەوە:

زمانی گڕ دەهێنمەوە بۆ لاڵەکان.

شاپەڕی گڕ دەهێنمەوە

بۆ فڕندە بێ باڵەکان!

ئەگەر ئەمجارە بێمەوە:

ناهێڵم لاوان گوڵ بچنن

بۆ گوڵدانی مردووی سەرمێز.

فێریان دەکەم،

کەچوونە ژوان،

لەبەرۆکی کچانی دەن،

ئەوسا بیان کەنە ئامێز!

هەندێك شتی زۆر بچووك هەن لەهەر کۆمەڵگەیەکدا کەوردبوونەوە لێیان شتی زۆر گەورەترت بۆ ئاشکرا دەکات. گەر لەشارێکدا چەند رۆژێك بمێنیتەوەو شەقامەکانی ببینیو سەرنجی خاوێنی ئەو شەقامانە بدەیت، ئەوەت بۆ دەردەکەوێت کەئەو خەڵکە خاوەنی فەرهەنگو کلتورێکی بەرزن، بۆیە بەو جۆرە خاوێنیٚ شارو وڵاتەکەیان رادەگرن. شاعیر لەم شیعرەدا باس لەشتگەلێك دەکات کەلەمۆسکۆوە بینیوێتیو فێربووە کە لەخۆڕاو لەماوەی شەوو رۆژێکدا دروستنەبووەو بەری رەنجی چەند سەدەیەکی ئەو وڵاتانەیە. ئەو شتگەلە بۆتە فەرهەنگو ناسنامیە ئەو خەڵکەو تابێت جوانتر دەبێت تیایاندا. ئەم شاعیرەمان بڕیاریداوەو لەمناڵانی مۆسکۆوە فێربووە کەبەبیٚ شیرینیو دیاری مناڵانە سەرنەکات بەهیچ ماڵێکدا، بۆیە دەیەوێت لەم هاتنەوەیەیدا سەربکات بەهەموو ماڵەکانی ئەم نیشتمانەداو شیرینیو دیاری بداتە هەموو مناڵان. ئەیەویٚ بڵیٚ من پێشڕەوی گۆڕینم لەم کۆمەڵگەیەداو ئەونەریتە من دەبمە سەرمەشقی. ئەمەش دیارە لەدنیادا ئەرکی رۆشنبیران بووە کەهەمیشە پێشڕەو بن بەتایبەت لەو گۆڕانە کۆمەڵایەتییانەدا.

ئەگەر ئەمجارە بێمەوە:

مناڵانی مۆسکۆی چاوشین فێریان کردووم بیٚ شیرینی

سەرناکەم بەهیچ ماڵێکدا،

زۆر جۆلانەی نەرمو سادە

بۆ مناڵان هەڵدەبەستم.

لەجەژنی لەدایکبوونیانا

کەنیانە

بەشداردەبم...

لەباتی مۆم دادەگیرسێنم ئەنگوستم.

گرِ بەردەدەک لەگلێنەی چاوەکانم،

لەساواترین هەڵبەستم.

کۆمەڵگەی کورد بەهۆی شەڕو شۆڕە بەردەوامەکانی لەگەڵ داگیرکەراندا هەمیشە لەدواوەبووەو جیا لەچەژنو بۆنە ئاینییەکان رۆژێکی تری تەرخان نەکردووە بۆ دەربڕینی خۆشگوزەرانیو بایەخدان بەژیان، ئەم کۆمەڵگەیەی ئێمە ئەوەندەی هەوڵی ناشیرین کردنی ژیانی داوە کەمتر هەوڵی جوانکردنی داوە. ئەمەش لەئەدەبیاتەکەیدا دەردەکەوێت کەیەك پارچە بۆنی خوێنی لێدێتو ناسکترین غەزەلی دڵداری گەڕانەوەی تێدایە بۆ نیشتمانو شەهید بوون لەپێناویدا. ئەدەبیاتی ئێمە یەك پارچە پیاهەڵدانە بەمەرگو شەهیدبوونو بەهیچ نەزانینی ئەم ژیانە، لەکاتێکدا خودی ئەم ژیانە شایانی بایەخپێدانو پیاهەڵدانە نەك ژیانێك لەدوای ئەمەوە کەبوونی نییە.

ئەمەش بەشێکی بۆ ئاین دەگەڕێتەوە کەهەمیشە ئینسان بۆ ژیانی دوای مردن ئامادەدەکاتو ئەم ژیانەی لەبەرچاو ناشیرین دەکات لەلایەکیش بۆ سروشتی ئەم کۆمەڵگەیە کەهەمیشە لەشەڕدابووە لەپێناوی مانەوەی خۆیداو لێرەیشەوە تاقە چەکی دەستی ئەدەب بووە بۆ جوڵانی هەستو نەستی خەڵك، چوون هیچ سەرچاوەیەکی میدیایی تری بەدەستەوەنەبووە. جەژنی منالاّن یەکێکە لەو بۆنانەی کە جوانترین دەربڕینە لەبەرامبەر خۆشگوزەرانی ژیاندا، ڕەنگە لەڕوانگەی دینەوە بیدعەو گومڕابوون بێت. کۆمەڵگەکانی دنیا لەڕێگەی بایەخدان بەمناڵەوە بایەخ بەژیان دەدەنو دەیانەوێ ئایندەیان وەك بلور روونو زولاڵ بێت، کەئەمش تەنیا بەبایەخدان بەمناڵ دەکرێتو هەر کۆمەڵگەیەکیش منالّی بەلاوە گرنگ نەبێت مانای ئەوەیە کە ئایندەی بەلاوە گرنگ نییە. شاعیر لەکاتێکدا باس لەجەژنی منالاّن دەکات کەدوای سی ساڵ لەکۆمەڵگەکەیدا وردەوردە ئەو ڕۆژە دەبێتە جێگەی بایەخ لەلای خەڵكو دەسەلاّتیش. ئەمەش بۆ دنیابینی شاعیر دەگەڕێتەوە لەوەی کەشتەهەستیارەکان بوروژێنیو بیکاتە ئامانج لەنووسینی شیعردا. پەشێو دەیەوێ لەجەژنی منالاّندا بەشدار بێتو هەر خۆیشی ئەو جەژنە سازکاتو گرێبداتە هەڵبەستەکانیو پەنجەکانی بکاتە مۆمو ناسکرتین جۆلانەشیان بۆ داخات. لێرەدا شاعیر دەبێتە بابەنوئێلو دڵی منالاّن خۆشدەکات، ئەمەش ئەوە دەردەخات کەشاعیر لەخەمی ئایندەی ولاّتەکەیدایەو دەیەوێ گەشترین ئایندە بۆ ولاّتەکەی بنیات بنێت. ئەم خەمەی شاعیر لەدوا پارچەی شیعرەکەدا زیاتر خۆی نمایشدەکاتو دیسان جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە گەر هاتەوە، واتا لەهاتنەوەکەی بەگومانەو ئاخی بۆ هەڵدەکێشیو کەهاتیشەوە بەشێنەیی بەسەر هەر بێشکەیەکی

مناڵدا دەنووشتێتەوەو کڕنووشی بۆ دەبات. واتا شاعیر کڕنووش بۆ ئایندەی ولاّتەکەی دەبات کەدڵنیانییە لەوەی بەگەشی دەیبینێ یاخود وێرانتر دەبێت.

ئەگەر ئەمجارە بێمەوە:

هەر بێشکەیێک بێتە سەر ڕێم،

بەشێنەیی بەسەریا دەنووشتێمەوە.

ئاخ، منالاّن!

ئاخ، بەس ئەمجارە بێمەوە.

شیعری (بۆ قەرەجێك) یەکێکی ترە لەو شیعرانەی پەشێو کەکاریگەرییەکی زۆری تاراوگەی لەسەرەو هاوکات تەمی نائومێدییەکی چڕیش دەوری داوە. لەم شیعرەدا شاعیر خەمی بێ ولاّتی تەنگی پێهەڵچنیوەو ئامادەیە واز لەماڵو مناڵ بهێنێ تەنیا بۆ ئەوەی ببێتە خاوەنی ولاّت، شاعیر نەسەروەتو سامانی دەوێت نەژیانێکی کۆمەلاّیەتیانەی وەك تەواوی مرۆڤەکانی تر، بەڵکو تەنیا لەخەمی بێ ولاّتیو بێ دەوڵەتیدایە. لێرەدا فاڵگرەوەیەك یا بەقەولی کورد قەرەجێك بەنیازی دەستگرتنەوەیە بۆ شاعیر تاپێی بڵی تۆ چی بەچی دەکەیتو دەبیتە خاوەنی چیو لەسنووری فاڵی ئەو قەرەجەشدا شتێك نییە ناوی ولاّتو دەوڵەت بێت، چوون قەرەج بۆخۆی هیچ یەکێك لەوانەی نییەو گرفتێکیشی نییە لەنەبوونی ئەو دووەدا. دواتر ئەوەی قەرەجێك وەك فاڵگرتنەوە بەخەڵکی دەڵێت بەگشتی لەسنووری سەروەتو سامانو خۆشەویستی دەرناچێت، هەر بۆیە هەرچەند دەکاتو لێیوردەبێتەوە لەناو لەپی شاعیردا شتێك بەو دووناوە نییەو نازانێ چی

بەم شاعیرەمان بڵێ، بۆیە ناچار شاعیر خۆی دێتە قسەو پێی دەڵێ: من ئەو دووشتەم ناوێت کەتۆ لەناو لەپی مندا بۆی دەگەڕێی، بەڵکو من دەردەداری شتێکی ترم کەلەخەیاڵی تۆو لەفاڵەکەی تۆدا چنگ ناکەوێ.

بەس تەماشای ناولەپم کە!

خۆمن نامەوێ پێم بڵێی،

دەبم بەباوکی چەند مناڵ،

زەنگین دەبم یا هەروا لات....

تەنیا شتێکم پێ بڵێ:

هەتا ماوم وەک تۆ دەژیم،

یاخود دەبمە خاوەن وڵات؟!

شاعیر رووی دەمی دەکاتە قەرەجەکەو دەیەوێ ئەوەی لێبپیستێ کەئایا هەتا ماوە وەك ئەوی قەرەج دەژیو نابێتە خاوەنی وڵاتو دەوڵەتو بەکورتی خاوەنی خۆی. بەڵام لێرەدا شاعیر ئەوەندەی لەخەمی وڵاتەکەیدایە ئەوەندە لەخەمی بیرۆکەی شیعرەکەدا نەبووە، چوون کوردو قەرەج زۆر لێك جیاوازن، کورد بەتایبەت لەو وەختەی ئەم شیعرەی تێدانووسراوە لەدنیادا ناوی نەبووەو بۆ هەرکوێ چووە دوژمن بووەو ئازاد نەبووە، بەڵام قەرەج بەدرێژایی سەردەمەکان بەتایبەت لەهەندێك وڵاتی ئەوروپادا کەیەك لەوان ئیسپانیایە ئازادیەکی زۆری هەیەو مافێکی زۆریشیان لەهەموو بوارەکانی ژیاندا پێرەوابینراوەو رێگری لەهاتوچۆو چۆنێتی ژیانیان ناکرێت، کەئەمە بۆ کورد تائێستایش لەوڵاتانی داگیرکەری سەردەستا بەو جۆرەنییەو وەك قەرەجیش ژیان بەکورد رەوانابینن.

دیسان شاعیر رووی دەمی دەکاتەوە قەرەجەکەو دەڵێ: هیچ خۆت ماندومەکەو تووڕەش مەبە، چوون دەستی من نهێنییەکی تێدایەو ئەو نهێنییەش هەموو کەس تێی ناگات، بەتایبەت تۆیەك کە بەژیانی قەرەجیو رەوندی خۆت راهاتویتو ئەو ژیانەشت لای خەڵکی دەوروبەرت ئاسایی وەرگیراوەو رێزی لێدەگیرێ.

مەراق مەخۆ،

سەغڵەت مەبە، من بۆ تۆمە.

بەری دەستم کەس تێی ناگا ـ

نهێنییەکەی هەر لای خۆمە.

ناولەپ نییە!

نەخشەیەکی پڕ نەواڵو چیاو چۆمە!

قسەیەکی باو هەیە دەڵێ: خەڵکی رۆژهەڵات بەگشتی سەریان بۆ ئاسمان هەڵبڕیوەو هەمیشە چاوەڕێی باران دەکەنو ئاگایان لەزەوی نەماوە، لەکاتێکدا ژیانی ئەوانو بوونو مانەوەیان بەندە بەزەوییەوە، ئەمەش تێگەیشتنێکە رەگی قوڵی لەئاییندایەو مرۆڤی رۆژهەڵاتی پێیوایە ئاسمان نەبێت ئەو دەمرێ لەبرساو گەر ساڵێك باران نەبارێو وشکە ساڵی بێت ئەوە ئیتر ژیان تەواوبووە. هەر ئەم سەر هەڵبڕینە بۆ ئاسمان وای لەخەڵکی کورد کردووە بەدرێژایی مێژوو ئەوەی بیرنەکەوێتە کەئەو خاوەنی خاکێکەو ئەم خاکە ئازادی دەوێتو گەر ئازاد نەبێت ئەویش بەهۆی ئەو خاکەوە دیلەو دیلیش ژیانی پڕ دەردەسەرییە. ئەمەش والە شاعیر دەکات زۆر تووڕەو بەدەنگێکی دلێر بەسەر خەڵکی کورددا هاوارکاتو بڵێ:

ئاسمانی تۆ ـ بەرپێی خۆتە.

سەرت شۆڕکە،

ملت کەچ کە،

چاو مەگێڕە

بۆ ئاسمان و ئەستێرەو خوا ـ

ئەوەی بستێک خاکی نەبێ،

خواو ئەستێرەو ئاسمانی کوا؟!

لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە گەر کورد بیتوانیایە سوود لەو هەلە مێژوویە وەرگرێت و کەمێك دەستبەرداری هەستی ئایینی خۆی بوایە، رەنگە ئێستا وەك عەرەب خاوەنی دەوڵەت بوینایە، بەڵام بەهۆی هەستی ئایینی کەخەلیفەکانی عوسمانی بەدرێژایی چەندین سەدە کوردیان پێ گۆشکردبوو کورد پاڵیدا بەخەلیفەکانەوەو دەستبەردرای ئایین نەبوو ئەمەش وایکرد کەهیچمان بەهیچ نەبێت و بەژێر دەستەیی بمێنینەوە. پەشێویش پێیوایە کەهەر کەس یاخود هەر نەتەوەیەك بستێ خاکی نەبێت نەخودای هەیەو نەئاسمان و ئەستێرە. دیستۆڤسکی دەڵێ: هەر نەتەوەیەك خاوەنی خودایەك نەبێت رزگاری نابێت. لێرەدا دیستۆڤسکی مەبەستی ئەوە نییە خودایەك جیا لەخودای خەڵکی تر، بەو مانایەی ئەو بانگەشەی فرە خودایی ناکات، بەڵکو ئەو مەبەستی نمونەیەکی باڵایەو هەر نەتەوەیەکیش خاوەنی ئەو نمونە باڵایە نەبێت ناتوانێ بەرەو پێشبچێت و ببێتە خاوەنی خۆی و بەمجۆرەش رزگاری نابێت لەژێردەستەی. شاعیر دەڵێ کەی بویتە خاوەنی زەوی ئەوسا هەم خودا پەرستی خۆت بکە، هەم

چاوەڕێی ئاسمانیش بکە. تۆ کەزەوییەکی ژێرت هی خۆت نییە ئیتر چۆن دەتەوێ ئاسمانەکەی ببێتە هی تۆو ئەستێرەی تێدا ببینی.

کارلۆس فۆئینتس(٧) لەوتارێکیدا لەسەر (نیکۆلای گۆگۆڵ) دەڵێ: کاری داهێنەرانەی ئەم نووسەرە ئەوەیە کەئاوڕی لەشتگەلی زۆر ورد داوەتەوە، ئەو شتانەی کەچاوی مرۆڤی ئاسایی نایانبینێ ئەم خستویێتییە بەر مایکرۆسکۆپی بینین و شتی گەورەی لێدروستکردووە. ئەم قسەیەی فۆئینتس مانای ئەوەیە کە داهێنەر ئەو کەسەیە لەشتی نەبرینراوو پەراوێزخراو شتی گەورەتر دروستکات. پەشێویش وەك داهێنەرێك هەمیشە ئاوڕی لەشتگەڵی بچووك داوەتەوەو ئەو شتگەڵەی گەورەکردووەو زۆرجار دەیان هێنێتە قسە. لەشیعری (کرێوە)دا کەنامۆییەکی زۆری پێوە دیارە هەست بەم داهێنانەی پەشێو دەکرێ. لەم شیعرەدا پەشێو وەك چۆن (سەمەدی بەهرەنگی) کلوە بەفرێکی هێنانەوەو لەوێوە خەمی هەژرانەی خۆی بەیان دەکات، پەشێویش لەڕێگەی ئەو کلوە بەفرەوە خەمی دوورە وڵاتی و بێ وڵاتی خۆی بەیان دەکات. ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە شاعیر هاوشێوەییەك لەنێوان بەفرو کورددا دەدۆزێتەوە، بەوەی کە بەفریش وەك کورد نیشتمانی نییەو هەر رۆژەی لەشوێنێك هەواری هەڵدەدات و سەرباری ئەوەش تەمەنی زۆر کورتەو دوژمنیشی زۆرەو ئیتر باران یاخود هەتاو یارەشەبا دەیکاتەوە بەئاوو دەیخاتەوە ناخی زەوی.

کرێوە بوو، دنیا بولێڵ...

لەپم کردە لانەی کلوە بەفرێکی وێڵ.

وەک ئاشقێک، تاتوایەوە تێمڕوانی.

کەبوو بەئاو ناسیمەوە:

لەکوردستان

دڵۆپێک بوو... لەناو کانی!

ئەم زیاد پێوەنانو وەك دەڵێن (موبالەغە)یە هەر لەشیعردا جێی دەبێتەوەو کاتێك لەشیعریشدا جێی بۆوە دەبێتە کاری داهێنەرانە. هەموو کلوە بەفرمان بینیوەو بەرامبەری راماوینو زۆرشتمان دروستکردووە بەخەیاڵ بەهۆی ئەو کلوە بەفرەوە، بەڵام بۆ کەسێکی ئاوارەی وەك ئەم شاعیرەمان لەمۆسکۆی چوار وەرزە بەفردا، پێیوایە هەموو کلوە بەفرێك ریشەی لەخاکی کورددایەو پێشتر دڵۆپە ئاوێکی ناو کانیاوێکی کوردستان بووەو بۆتە هەڵمو دواتر لەئاسمانی مۆسکۆدا باریوەو کەوتۆتە سەر لەپی دەستی شاعیر. ئەوە دوورە نیشتمانیو غوربەتە واله شاعیر دەکات موبالەغەبکاتو چیرۆکێك دروستکات کەلەدنیای واقعدا خۆیشی بڕوای پێنەکات، ئاخر ناچێتە ئەقڵی مرۆڤەوە ئەو کلوە بەفرەی لەمۆسکۆ کەوتۆتە سەرلەپی دەستی شاعیر سەرەتا دڵۆپە ئاوێکی ناو کانیاوێکی کوردستان بێت، بەڵام کەلەڕێگەی ئەم شیعرەوەو بەهۆی ئەو خوزنە زۆرەی شاعیر بۆ نیشتمان دەیخوێێنەوە هەستەکەین لەبەردەم جوانترین شاکاردا وەستاوین.

تەمەنی مرۆڤ زۆردرێژبێت لەسەدەیەك تێناپەڕێت، ئەمە جگەلەوەی کە لەوڵاتێکی وەك کوردستاندا لەشەست بەرەو سەر مرۆڤ ژیانی دەبێتە دەردەسەری، سەرباری ئەوەش بۆخۆی ژیانی مرۆڤ نیوەی خەوە. گەر بەرێژەیش داینێین ئەوە تەمەنی مرۆڤ لەپەنجا ساڵ تێناپەڕێت، چوون گەر سەد ساڵ بژی وەکو ئەوە وایە پەنجا ژیابێت ئاخر ئەو پەنجاشی خەوتووەو

خەویش قۆناغی سستبوونی مرۆڤەو بەزیندوو نادرێتە قەڵەم. بەکورتی بەهۆی بارودۆخی سەختی ئەم وڵاتەی ئێمەو بەهۆی دایگرکەرانەوە ژیانی مرۆڤی ئێمە بەدەگمەن خۆشی تێدایە بەتایبەت بۆ ئەو نەوەیەی شاعیر، هەر ئەم رابردووەشە وایکردووە پەشێو لەوڵاتێکی پڕ خۆشگوزەرانی وەك (فنلەندا)دا دڵی بەژیان خۆشنەبێتو وەك بیگانەیەك باس لەخۆی بکات. ئەم شاعیرەمان ماتەریالیزمانە دەڕوانێتە دنیاو پێیوایە لەدوای مردن زیندووبوونەوە نییەو گەر ژیانێك بۆ مرۆڤ هەبێت ئەمەیەو ئیتر پێویستە لێرە خۆش بیگوزەرێنیو خۆی هەڵنەگرێت بۆ دنیایەکی تر کەلەڕوانگەی شاعیرەوە نییە. شاعیر رووەدەکاتە خوداو پێیدەڵێ: تازە ئەم ژینەم لەدەستچوو تەمەنم بەرەو کۆتایی دەڕوات، گەر دەکرێ ژیانێکی، یاخود تەمەنێکی ترم خەڵاتکەو بەبستە زەوییەکیش رازیم بەمەرجێك وەك بێگانەو نەناس لێم نەڕوانن. شاعیر دوای نزیکەی سی ساڵێك هێشتا هەستەکات خەڵکی ئەو وڵاتانە نییەو بێگانەیە، ئەمەش وادەکات بەبستە زەوییەك رازی بێت بەمەرجێك ئەو بستە زەوییە خۆی خاوەنی بێتو داگیر کەرێك فەرمانڕەوایی نەکات. سەرباری ئەوە داوای تەمەنێکی درێژی وەك ژیانەکەی پێشووی ناکاتو دەیەوێ وەك تەمەنی گوڵو پەپولە تەمەنی ئەمیش لەم ژینە تازەیەدا کورتیش بێت هەر رازییە بەڵام سەبەخۆو ئازاد بژێ.

خەڵات

ژینێکی ترم خەڵات کە، خوایە!

باکورت بێ وەک هی گوڵو پەروانە،

بەههر بستێ عەرد من قنیات دەکەم،

بەڵام تیا نەژیم وەکوو بێگانە!

شیعری پەشێو ئەوەندە خۆماڵیو مۆرکی کوردی پێوە دیارە لەهەندێك شوێندا هەستەکەیت بۆنی خاکی لێدێت، بۆنی خاکێك کەبارووت سووتاندوێتی، ئەم حاڵەتە لای (شێرکۆ بێکەس) چڕتر دەبێتەوە، بەگشتی نەوەی شەستەکان، نەوەی ناو ئاگرو ئاسنی شۆڕشی کورد جۆرێك نووسیویانەو دەنووسن هەستەکەیت قەڵەمەکەیان لەبری مەرەکەب قوڕو لیتەو تەپو تۆزی ئەم وڵاتەی تێدایە، بەتایبەت ئەو شیعرانەی ئەو شاعیرانە کەلەتاراوگەو دەربەدەری نووسراون. ئەمەش خەسڵەتێکی سەرەکی شیعرو ئەدەبە لەتاراوگەدا. (وەدیع عوبێدی) شاعیرو نووسەری عێراقی کەلەتاراوگەو لەنەمسا دەژی، پێیوایە تێکستی تاراوگە واتا ئەو تێکستەی لەتاراوگە دەنووسرێت تێکستێکی تەواو ئازادەو هاوکات تێکستێکی خۆماڵیو رەسەنیشە[٨]. چوون لەئازادیدا لەدایكو بووەو نووسەر بەزمانی دایك دەینووسێتو زەمینەی ئەو نووسینەیش خودی ئەو وڵاتەیە واتای وڵاتی نووسەرەکە کەلێی هەڵاتووە. رەنگە لێرەدا هەر ئەوەندە بوترێ لەسەر شیعری ئەم شاعیرەمانو کاریگەری تاراوگەو ژیان لەتاروگە لەسەر شیعرەکانی. شیعری پەشێو قسەی زۆرترو هەمەلایەنەتر هەڵدەگرێت بەڵام کاری من لێرەدا تەنیا قسەکردن بووە لەسەر ئەو شیعرانەی لەتاراوگە بەتایبەت نووسراونو کاریگەری زۆری تاراوگەشیان بەسەرەوەیە. ئەوەی دەکرێ لەم کۆتاییەدا ئاماژەی پێبدەین ئەوەیە کەبەداخەوە حەماسەتو خەمی نەتەوە رووبەرێکی زۆریان لەشیعری پەشێودا داگیرکردووە بەجۆرێك لەهەندێك شوێنو هەندێك شیعردا زمانی دابەزاندۆتە ئاستی دروشمو وتاری سیاسیو بەمەش زیانێکی زۆری هەم لەئەزموونی شیعری خۆی،

هەم لەرەوتی بەرەوپێشچووی شیعری کوردیداوە. ئەمەش هەر لای پەشێو نییەو دەردەکە بەهۆی باری نالەباری کوردەوە تەواوی شاعیرانی کوردی لەسەدەی بیستدا گرتۆتەوە، جگەلە لەنەوەی هەشتاکانو نەوەی دوای راپەڕین. بەهەرحاڵ ئەم نووسینەی من گەر بڕیاربێت پێی بوترێ لێکۆڵینەوە هەوڵێکی خاکەڕاییانەیە بۆ دەرخستنو ئاشکراکردنی هەندێك لایەنی زۆر جوانو درەوشاوە لەشیعری پەشێودا. ئەوەی وەك ئەنجامیش هەڵمانهێنجاوە ئەوەیە کەتاراوگە ئەزموونی شیعری پەشێوی دەوڵەمەندکردووەو پەشێو بەهۆی کاریگەری تاراوگەوە لەسەر لایەنی رۆحی خەرمانی داهێنانی بەبەرەکەت تربووەو ئەمەش بۆ فراوانبوونی جیهانبینی شاعیر دەگەڕێتەوە لەتاراوگە، بەڵام مەرجیش نییە تاراوگە بۆ هەموو کەس ببێتە سەرچاوەی داهێنانو فراوانبوونی جیهانبینی. رۆحی داهێنەرانە لەشاعیردا هەبووەو تاراوگە بۆتە هۆی تەقینەوەی ئەو رۆحەو شاعیریش بەسەلیقەی خۆی سوودی لەو تەقینەوەیە وەرگرتووەو پێگەی خۆی لەشیعری کوردیدا پێ قایمکردووە.

سەرچاوەکان

١ ـــ وتـــارێکی دکتـــۆر فـــەرهاد پیربـــاڵ لەیـــەکێ لـــەژمارەکانی گۆڤـــاری یـــەکگرتن کەلەهەشتاکانی سەدەی پێشوودا لەدانیمارك دەرچووە.
٢ـ رەخنەی ئەدەبی و قوتابخانەکانی
٣ ـ مەحمود دەروێش
هەڵدانەوەی دەفتەرەکانی شیعرو سیاسەت و تازەگەریی
هەڤپەیڤین
وەرگێڕانی جەمال غەمبار
دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
چاپی یەکەم ٢٠٠٦
٤ ـ گۆڤای سەردەمی رەخنە ژمارە(١) ٢٠٠٥
بەختیار عەلی... لەدەنگی زمانەوە بۆ بێدەنگی مانا..
٥ ـ الغة الشعرية في خطاب النقدي العربي
محمد رضا مبارك
دار الشؤون الثقافية العامة
بغداد ١٩٩٣
٦ ـ نقد ادبی و دموکراسی
جستارهای در نظریه و نقد ادبي جديد
حسين پاينده
انتشارات نيلوفرچاپی یەکەم ١٣٨٥
٧ ـ از چشم فۆئنتس

کارلۆس فۆئنتس
ترجمە: عبدلله کوسری
انتشارات ترح نۆ
٨ ـ الهروب من الفردوس لايعني النجاة من افاعيه
ادب المنفي بين الحرية وحلقات الحصار
وديع العبيدي
پێگەی رۆشنبیر

*ئـــەم لێکۆڵینەوەیـــە لەیازدەهـــەمین ڤێـــستیڤاڵی گەلاوێـــژ لـــە(٢٠ تا ٢٠٠٧/١١/٢٧)خوێندراوەتەوە.

بۆ تۆ وڵات شیرینتربوو

یەکێك لەگرفتە سەرەکییەکانی ئێمەی کورد هەر لەدێرەوە تانهۆ نەبوونی قەوارەیەکی سەربەخۆ بووە جائەو قەوارەیە ئیمپراتۆر بووبێت یاخود دەوڵەت، تالەو ڕێگەیەوە کلتورو فەرهەنگی خۆمان بپارێزین، لەلایەکیتریشەوە ئەوەی هەشمانبووە بەهۆی لەشکرکێشی ئیمپراتۆرو زلهێزەکانی ناوچەکەو جیهانەوە لەناوچووەو هیچ بۆ ئێمە نەماوەتەوەو سەرباری ئەوەش خۆشمان تائەمڕۆشی لەگەڵ بێت ئەوەندە دەربەستی فەرهەنگو کلتوری خۆمان نین‌و تائێستاو دوای نزیکەی پازدە ساڵ ئازادی کوردستان نەمانتوانیوە دەزگایەکی گەورەی ئەرشیفسازی دامەزرێنین بۆ کۆکردنەوەو سەرلەنوێ چاپکردنەوەی میراتی ئەدەبیمان کەتاکە شتێکە ئێمە بەڕابردووەوە دەبەستێتەوەو دەتوانین لای بێگانە باسیبکەین. سامانی ئەدەبی ئێمە نەهامەتییەکی تریشی هەیە ئەویش ئەوەیە کەبەیەك

دیالێکت(زاراوە) نەنوسراوەتەوە، بەڵکو بەزۆر زاراوەی کوردی نوسراوەتەوە ئەمەش زۆر کێشەی بۆ دروستکردوین چونکە ئەدەبیاتی کلاسیکی کوردی لە(بابە تاهیری هەمەدانییەوە)(عوریان)(٩٣٥تا ١٠١٠ز)، دەست پێدەکات، کەچی تائێستاش فارسەکان خۆیان بەخاوەنی (بابە تاهیر) دەزانن‌و ئەوەندەی ئەوان خزمەتی دەکەن‌و بەتەنگ شیعرەکانییەوەن ئێمە بەتەنگییەوە نین‌و هەرئەوەش داشی فارسەکانی سوارکردووە، ئەمەش تەنیا لەبەر ئەوەیە کە(بابە تاهیر) بەزاراوەی لوڕی نوسیوێتی‌و فارسەکانیش ئەوە بەزارێکی زمانی فارسی دەزانن، (خانای قوبادیش) بەزاری هەورامی نوسیوێتی‌و (ئەحمەدی خانی‌و مەلای جزیری‌و فەقێ تەیران‌و پرتەوی هەکاری)و زۆر شاعیری تریش بەدیالێکتی کرمانجی ژووروو چەند دیالێکتی تر شیعریان نوسیوە.

لەدوای (ئەحمەدی خانی)یەوە (جگەرخوێن) یەك لەو شاعیرانەیە کەبەزاری کرمانجی ژووروو شیعری حەماسەت‌و بەرگری نوسیبێت‌و شیعری وەك گوتاری مانەوەو دروستکردنی هەستی نەتەوەیی بەکارهێنابێت، بەڵام جیاوازی (خانی‌و جگەر خوێن) تەنیا هەرلەوەدا نییە ئەویان کلاسیك‌و ئەمیشیان هاوچەرخ‌و ڕۆمانتیك، بەڵکو کۆمەڵێك جیاوازی هەیە لەنێوان (جگەر خوێن‌و خانی)دا کەلەهەموویان گرنگتر زەمینەو زەمانی هاتنە دنیایانە. (خانی) لەسەردەمی پاشاو ئیمپراتۆرەکاندا ژیاوەو (جگەر خوێن)یش لەسەردەمی پڕ هەراو هوریای دروستبوونی دەوڵەتی نەتەوەییدا، بەڵام خاڵێکیش کەئەم دوو شاعیرە مەزنە پێکەوە دەبەستێت‌و هەردووکیان کۆکن لەسەری دروستکردنی گوتارێکی نەتەوەییانەیە. (خانی) لەخەمی ئەوەدایە کەکوردان هەستی نەتەوەییان نییەو کەسێك نییە ئەو

هەستەیان تێدا دروستکاتو سنورەکانی جوگرافیای کوردستان بکاتەوە بەیەک. بەڵام (جگەرخوێن) سەرباری ئەوخەمانەی (خانی) مەزن هەیەتی لەخەمی ئەوەشدایە چۆن شیعری کوردی هاوشانی ئەو پێشکەوتنە تازانەی دنیا بخاتەڕێو وەک شیعری نەتەوەکانی دەورووبەر بەرەو پێشەوەی بەرێت، بۆیە دەبینین هەرلەسەرەتاوە جگەر خوێن بەرەو تازەگەری دەڕواتو لەسەر هەردوو ئاستی فۆڕمو ناوەرۆک ئەو کارەدەکات.

لەسەردەمی (جگەر خوێن)دا خاکی کوردستان بەواقعی دابەشدەبێتە سەر چوار پارچەو هەر پارچەیەو بەر دەوڵەتێک دەکەوێتو وەک لایەنی کلتوریش کورد دەبێتە پاشکۆی سێ کلتوری لێک جوودا کەدووانیان (تورکو عەرەب) زیاتر گرێدراوی ئایینی ئیسلامنو تاڕادەیەکی زۆریش بیابان نشینیو کێونشینی بەوانەوە دیارەو لەو ناوەدا تەنیا (فارس) شارستانییەتێکی دێرینی هەیەو لەلایەنی داگیرکارییەوە هەندێک شتی بەئێمە بەخشیوە لەناویاندا هونەری گۆرانیو مۆسیقایە کەلەئێستادا باڵی بەسەر مۆزیکی ئێرانیدا کێشاوە. شاعیر هەموو زوڵم زۆرەکانی ئەو چوار وڵاتە دەرهەق بەکورد لەسەردەمی تازەی دنیادا دەبینێتو ئەوەش دەبینێت کەتازە زلهێزەکانی دنیا بەرژەوەندی چاوی کوێرکردوونو گوێ بەوە نادەن کورد چێپێدەکرێو چیلێدەکرێت لەلایەن ئەو دەوڵەتە تازە دروستبووانەوە.

سەدەی بیست وەک چۆن سەرەتای پێنانە قۆناغێکی نوێی شیعری کوردییە، ئاواش گیرۆدەبوونی شیعری کوردییە بەزۆر ئەرکو مەسەلەیتر کەوەک بیگارێک وایەو شیعری کوردی رایدەپەڕێنی. ئەرکی شیعرنییە مێژوو بنوسێتەوە، ئەرکی شیعرنییە ئامۆژگاری خەڵک بکاتو شاعیر هەوڵبدات وەک ریفۆرمیستێکی کۆمەڵایتی خەڵک بۆ کاری باشە هانبدات، ئەرکی

شیعرنییە لاوان بەرەو کۆڕی خەباتو تێکۆشان بەرێت، ئەرکی شیعرنییە ژنان پەلکێش کات بەرەو ئازادیو بەرابەری لەگەڵ پیاواندا، بەڵکو ئەرکی شیعر تەنیا شیعرەو هیچیتر. کەچی لەبەدبەختی کورد شیعری کوردی لەسەدەی بیستدا هەموو ئەو ئەرکانەی گرتۆتە ئەستۆو زۆرکەمتر خۆی لەقەرەی شیعرداوە لەپێناوی شیعرو دۆزینەوەی جوانیدا وەک چۆن لای (گۆران) لەنیوەی دووەمی سەدەی بیستدا دەگاتە لوتکە. شاعیرانی ئێمە لەسەرەتای سەدەی بیستدا هەموو وەک ریفۆرمیست کاریانکردووەو ئەرکێکی زۆرو زەوەندو هەمەلایەنەیان داوەبەشانی شیعردا کەئەرکی شیعرنییە، شاعیرانی ئێمە تەنیا لەڕێگەی بینینی شتەکانەوە توانیویانە بگەنە وەسفێکی سادە یان بەدەگمەن قوڵی شتەکان ئەویش بەزمانێکی سادەی دوور لەشیعرییەت، جگەلە شاعیرانی کلاسیکمان لەشێوەی (مەحوی) لەکاتێکدا ئەرکی شیعر خوڵقاندنی جۆرێکی ترە لەزمانو لەڕوانینو لەدەربڕینو جیهانبینی بۆدنیاو بۆ شتەکان. (جگەر خوێن)یش یەک لەو شاعیرانەیە کەشیعری بەو ئاراستەیەدا بردووە، کەدیارە ئەمەش رەنگە دیاردەیەکی تایبەت نەبێت بەکوردو بەڵکو رەنگە زۆر نەتەوەی تر لەقۆناغی رزگاری نیشتمانیدا هەمان شێوەی ئێمەبووبن بەڵام هێندە هەیە کەمەسەلەی داگیرکاری بۆکورد زۆر جووداترە لەنەتەوەکانیتر.

(جگەر خوێن) لەسەر دەمێکی زۆر هەستیاردا هاتۆتە دنیاوە، بەتایبەت کەخۆی وەک کوردێک شایەتحاڵی تەواوی ئەو زوڵمو زۆرە بووە کەلەنەتەوەکەی کراوە لەلایەن داگیرکەرانی هاوچەرخەوەو بەبەرچاوی گەورە هێزە تازەکانەوە. ئەمەش کاریگەریەکی زۆری لەسەر شیعرو دنیابینی (جگەر خوێن) داناوەو وەک حیکایەتخوانێکی راستگۆ وردو درشتی ئەو

رووداوانەی وەك شیعری بەرگری بەدیالێکتی کرمانجی ژووروو نوسیوەتەوە. سەردەمی هاتنە دنیای جگەر خوێن سەردەمی خێرای بەشارستانی بوونی نەتەوەکانەوەو، هاوکات سەردەمی بەدڕندەبوونی زیاتری داگیرکەرانی کوردیشە چونکە داهاتنی تەکنۆلۆژیای نوێی سەربازی زیاتر کۆمەکی داگیرکەرانی کوردی کرد بۆ قڕکردنی کوردو سووتاندنی تەواوی نیشتمانەکەی بەسیاسەتی ئاگرو ئاسن. ئەو شایەتحاڵی کۆمەڵکوژییەکانی دوای دامرکانەوەی شۆڕشەکەی (شێخ سەعیدی پیران)و لەسێدارەدانی شۆڕشگێڕانو دواتر کۆمەڵکوژییەکانی دۆڵی (زیلان)ی بەچاوی خۆی بینیوە کەبەهۆی سەر هەڵدانەکەی (سەید رەزای دەرسیمە)وە لەساڵی(١٩٣٧) رژێمی دڕندەی (ئەتاتورك) بەربۆتە گیانی خەڵکی ئەو ناوچەیەو بەهەزارانی لێ گوللەباران کردوون. لای جگەر خوێن ئەم رووداوە دەبێتە شیعر

پشتی شەرێ ئەرارات
بسەر کورد دە بەلاهات
زارو زێچو مێرو ژن
کەتن ناڤ لەپێ دژمن
دبێن چلوحەفت هەزار
هەمی رەبەن، تەڤ هەژار
ئاژوتن گەلیێ زیلان
هەمی دانەبەر گوللان

ناونیشانی شیعرەکەی دڕندەیی دوژمنە(هۆڤیتییا دژمن)ەو تێیدا باسی ئەوە دەکات کەچۆن تورکە کەمالییەکان لەدوای شەڕی ئاراراتەوە هاتوونەتە ناوچەی زیلانو چلو حەوت هەزار ئینسانی کوردیان بردۆتە دۆڵێکەوەو گوللەبارانیان کردوون. لەوە دەدوێ کەچۆن تورکە کەمالییەکان کوردستانیان سوتاندووە چۆن ناوی شارو گوندو ناوچە کوردییەکانیان گۆڕیوەو دڕندانە بەربوونەتە گیانی خەڵکی کوردو دەستیان لەمناڵی ساواش نەپاراستووە

من دی زارۆکەک پەپووک
پەرێشانو پر بچووک
ژ ناڤ ئاگر درەڤی
دڤێ کو زوو دەرکەڤی

ئەمیش چەشنی خانی هاواری یەکبوونی کوردان دەکاتو پێیوایە گەر کورد یەك بێتو دوای زانستو وشیاری کەوێت لەژێردەستەیی دەردەچێتو کەس زاتی چەوسانەوەی ناکات

رابن ببن یەک، دەستان بدن هەڤ
ژ بۆمە دڤێت تەنێ هشیاری
شازدە ملیون کورد گەرناسو مێرخاس
دانە سەرێ خوە ئەڤ رەشە چاری
تاکەنگێ دژین پەرچە پەرچە کورد
ما کی دخوازی ڤی ئێشو کاری

راسته بن دەستی کاریٚ قەلسایە

لسەر خوە راکن ویٚ ئەم نەچاری

جگەر خوێن حیکایەتخوانی ژان و ئازارەکانی نەتەوەکەیەتی و زیاتر بەتەنگ مەسەلە مێژووییەکانەوەیە، ڕووداوەکان لەیادەوەری تاکەوە دەکاتە یادەوەرییەکی دەستە جەمعی و بۆ هەتاهەتایی دەیپارێزی. ئەوەی لای ئەم هەستیپێدەکرێت یەکێتی بابەت و هێڵی درامی شیعرە بەجۆرێك باسی مێژوو دەکات کەڕووداوەکانی وەك ڕۆژژمێرێك بەدوای یەکدا دێن و بەمەش ئەرکی شیعری قورسکردووەو کردوێتییە لقێك لەمێژوو، چونکە دەبێت ئەوە بزانین کەهەمیشە ئەدیبان ئەو کونج و گۆشانەی مێژووی ئینسان بەسەر دەکەنەوە کەخودی مێژوونوسان بەسەریدا تێدەپەڕن، بەڵام لای جگەرخوێن مێژوو وەکو ئەوەی ڕوویداوە دەنوسرێتەوە، واتا ئەم شاعیرەمان مێژوو لەبۆتەی شیعردا دادەڕێژێت و وەك لاوك و حەیران دەیگەیەنێت بەئێمە.

ئەو بارو دۆخە خراپەی ژیانی کورد وایکردووە شیعری ئێمە یەك پارچە ببێتە حەماسەت و دووربێت لەهەر جوانکارییەکی شاعیرانە وەك لەسەریشەوە ئاماژەمان پێدا جگەر خوێن لەم ڕووەوە گەورەترین زیانی لێکەوتووەو وەك شاعیرێکی حەماسەت و بەرگری ناسراوەو ئەمەش ر ەنگدانەوەی خراپی دەبێت لەسەر نەتەوەو (ئەفلاتوون) گوتەنی هەرکۆمەڵگەیەك بەرەو حەماسەت بڕوات لەعەقڵانییەت دوور دەکەوێتەوە. ئەمەش لەوەوە هاتووە کەکۆمەڵگە حەماسییەکان پڕن لەعاتیفەو بەبیٚ پرسیارکردن دوای هەر شتێك دەکەون و دواجار ئەمەش بەرەو هەڵدێریان دەبات.

لای جگەر خوێن فۆڕمێکی دیاریکراو نییەو ئەو وەك وێنەکێشی ژیانی خۆی کە نمونەیەکی بچوکی ژیانی پڕ چەرمەسەری نەتەوەکەیەتی فۆڕمی شیعری داڕشتووە بۆیە دەبینین پەنای بۆ زۆر فۆڕم بردووەو دەتوانین بڵێین هەموو ئەو فۆڕمانەش فۆڕمی کوردین و لاساییکردنەوەی بێگانەنین. فۆڕم لای ئەم شاعیرە تەواوکەری ناوەڕۆکەو پەیوەندییەکی هارمۆنی لەنێوان فۆڕم لەلایەك و ناوەڕۆکیش لەلایەك هەیەو هەر دووکیان پێکەوە دەتوانن ئەوەی لەئەندێشەی شاعیردایە بیخەنە سەر پەڕەی کاغەز. ئەم لەشیعری خۆیدا هاوشێوەی (بێکەس)ی نەمر لە سیٚ دەرگای داوە (سیاسەت و کۆمەڵگەو عەشق) لەشیعرە سیاسییەکانیدا جگەلەوەی مێژوو دەگێڕێتەوە، سیاسەتی ئاگرو ئاسنی دوژمنانی کوردیش لەبەرامبەر کورددا باسدەکات و ئەوەندەی بۆی کرابێت ڕووی دزێوو دوژمنکارانەی دەوڵەتە سەردەستەکانی کوردی خستۆتە ڕوو بەتایبەت ڕژێمی کەمالیستی (ئەتاتورك) لەتورکیا، لەهەندێك شیعریشدا گەڕاوەتەوە بۆناو نەتەوەو کۆمەڵگەکەی خۆیی بەر نەشتەری ڕەخنەی داون و سەرۆك هۆزو ئاغاکان و بیری فیوداڵیزمی کوردی بەهۆی دواکەوتوویی کوردو داگیرکردنی زانیوە.

لەشیعرە جڤاکی(کۆمەڵایەتییە)کانیدا هەمان شێوەی بێکەس بەشێوازێکی ساتیرو ئایرۆنییانە قسەلەسەر ڕووە ناشیرنەکانی کۆمەڵگەکەی دەکات و دەیەویٚ لەو ڕێگەیەوەو بەو زمانە گاڵتەجاڕییە زۆر سادەو ساکارە لەخەوی غەفڵەت ڕایانپەڕێنی، بەزمانێکی کۆمیدی پڕ لە(نۆستالیژیا) لەوە دەدویٚ کەکورد هەمیشە نۆکەرو ئەڵقەلەگوێی داگیرکەرانی بووەو ئەنجامیش هیچی پێنەبڕاوەو مایەپووچبووە.

تە ئەز کرم کولیٚ نەیار

ته ئەز ژ بانی برمه خوار
بن دەستێ دژمن مەست و ژار
دەرمان چیه کار وەر بێژ؟ کورتان ل مل ئەز بوومه کەر
بارێ نەیاران تم لسەر
پشتا منە ئاه و کەسەر
بیرومژی تەڤ بوون قرێژ

(بێکەس) دەڵێ (شەرتە کەریم بارە گوێزم لێبنێن خڕەی نەیات) لای جگەرخوێن حاڵەتەکە تەواو ریالیستییەو شاعیریش ریالیستیانە شتەکان دەبینێو لەوێشەوە حوکمی خۆیدەدات، بەڵام بێکەس پێیوایە میللەت یان کۆمەڵگە وشیاربۆتەوەو هەست بەژانو ئازارەکانی خۆیدەکات بۆیە دواجار بڕیاردەدات ئەمیش وەك عەوامی خەڵك کەربێتو ئەوەندە بەدڵسۆزی بێتو بچێت گوێزەکان خڕەیان نەیات واتا ئیتر ئەمیش لەئاست خەمی خۆی کەخەمی تەواوی کۆمەڵگەیە خۆی لەگێلی بدات. لێرەشدا جگەرێن وەك بێکەس دەبێتە ریفۆرمیستێکی کۆمەڵایەتیو پێیوایە دەتوانێ شەڕی جەهالەتی کۆمەڵگەکەی بکاتو بیانباتە سەر ڕێگەی ڕاستو ڕووناکییان پێشانبدات، بەڵام ئەمیشو بێکەسیش درەنگ زانیتیان شەڕی دۆنکیشۆتانەیان کردووەو کۆمەڵگە لەوەش چەقیوترە لەلیتەی نەزانیدا کەئەمان هەستی پێدەکەنو دەیانەوێ دەریبێننەوە.

ئەڤین یان لایەنی سۆزداریش لای شاعیر گرنگی خۆی هەیەو، شیعرە ئەویندارییەکانیشی دواجار هەر گەڕانەوەیە بۆ مەسەلەی نیشتمانیو نەتەوەیی، ئەم ڕەوتەش لەشیعری کوردیدا لەسەرەتای سەدەی بیستدا

لەلای (فایەق بێکەسو ئەحمەد موختار جاف) دەردەکەوێتو دواتر لای (هێمن) تەواو چڕ دەبێتەوە بەجۆرێك کەزۆرجار نازانێ ئەوەی شاعیر ئەیدوێنێ ڕەگەزی مێیە یان نیشتمان. لەگەڵ ئەوەشدا کەجگەر خوێن کاری لەفۆڕمی شیعریدا کردووە، هاوکات گەڕاوەتەوە بۆ کلاسیکی کوردیو دواتر بۆ کێشی پەنجەو کێشە خۆماڵییەکانیتر کەلە(توحفەی موزەفەریە)دا (ئۆسکارمان) باسیدەکاتو نمونەی ئەو جۆرە کێشانەی لەفۆلکلۆری کوردیدا دۆزیوەتەوە.

ئیشەڤ ژڤانێ مەیە
بێژن کەچی بلا بێ
لناڤ بەخچە ڕێ هەیە
کو ئەم ڤەخون شەرابێ
ئەمێ ڕوونن لبانی
ماسە لرۆژ مەدانی
دا کو نەبت خوبانی
شرین و ماهیتابێ

یان:

کو دەڤ بکەن تێ بال مەدا، سۆرگول لهاویر شین دبن
لێ ئەز دزانم وێ چکێ،کو ئەبروان وەک شوور دکی
وی خوێنخوارێ تالان کرم، کو دانە بەر پێ جان و دل
لێ ئەڤ ستەم ماکی دکی، وەک گوهرەش و تەیموور دکی

دیارە ئەمەش، ئەم یاریکردنە بەوشەو هونەری شیعر بۆ شارەزایی جگەر خوێن دەگەڕێتەوەو ئەوەش دەردەخات کە ناوبراو زیاتر هەوڵیداوە شیعر لەگەڵ سەردەمەکەدا بەرێتە پێشەوەو لەتازەکردنەوە جێنەمێنێ، شتێکیتر کەدەکرێ لەکۆتایی ئەم نوسینەدا باسی لێوەبکرێت تێکەڵاوبوون و فێربوونی (جگەر خوێن)ە بەدیالێکتی سۆرانی و نوسینی شیعرە بەو دیالێکتە. گەر بگەڕێنەوە بۆ سەرەتای چلەکان و لاپەڕەکانی (گۆڤاری گەلاوێژو هاوار) هەڵدەینەوە چەند شیعرێکی ئەو دەبینین کەبەزاری سۆرانی نوسراوەو لەو شیعرانەشدا کە بۆ (ئەسیری) شاعیری شۆڕشگێڕی ناردووە شارەزایی ئەو زیاتر لەزاری سۆرانیدا دەردەکەوێت و پاڵنەری ئەمەش هەستی نیشتمان پەروەری و گیانی بەرگری بووە کەئەم دوو شاعیرە شۆڕشگێڕەی بەیەك ئاشنا کردووەو هەر لەخۆشەویستی (ئەسیری)شدا بووە کەشاعیر فێری سۆرانی بووەو شیعر پێنوسیوە.

ئەم شاعیرەمان وەك زۆر شاعیری ترمان زۆرداری کردییە شاعیرو لەپێناوی ئازادی و هەر بەئازادیش لەئاوارەی و دەربەدەری لەنیوەی دووەمی هەشتاکانی سەدەی رابردوودا لە(ستۆکۆڵم)ی پایتەختی دیموکراتیترین وڵاتی دنیا (سوێد) گیانی سپاردووە.

*لەژمارە(٣٧)ی رۆڤار لەمانگی دوازدەی ٢٠٠٥بڵاوبۆتەوە.

شار دۆزەخێك بۆ ئینسان.. یان ئاسمانێك بۆ داهێنان

ئاوڕێك لەشیعری (شار)ی سوارەی ئیلخانیزادە

مرۆڤ لەگوندەوە بەرەو شار بەڕێکەوتووە، واتا شار پێگەی دووەمی ئینسانە، مرۆڤ لەگونددا ئازادی زۆرترەو لەشاردا دەخرێتە ژێرچاودێری دەسەلاتەوە، لێرەوە رەنگە گوند شوێنێکی ئارامبێت بۆ مرۆڤ، بەلام شوێنێك نییە بۆ ژیانێکی شارستانییانە بەتایبەت گوندەکانی کوردستان، بەپێچەوانەوە شار ئارامیو ئازادی لێوەردەگرێتەوە بەلام زۆردەسکەوتی تریشی دەداتێ. لەوەتای ئینسان پێی ناوەتە شارەکانو شاری بنیاتناوە کێشەو گرفتەکانی زۆرتربوونو بەبڕوای شارەزایانی بواری سۆسیۆلۆژیا شارەکان سەرچاوەی گرفتی سەرەکی ئینسانن. سەرباری هەموو ئەو دەسکەوتانەی ئینسان لەشاردا دەستی دەکەوێت. گەر وەك لایەنی ئەدەب لەشار بڕوانین دەبینین هەرچی ئەدەبێك لەشاردا دەنوسرێت رەگێکی دەچێتەوە سەر رەشبینیو بەگشتی ئەدەبی شار وەك ئەدەبێك کەڕیشەکەی لەگوندەکاندایە گەشبین نییەو بارگاوییە بەوئاپۆراو جەنجاڵییەی شارەکان، شار ئینسان تووشی نامۆیی دەکات، چونکە ژینگەی شار وەك ژینگەی

گوند خاوێن نییەو پەیوەندییە کۆمەلایەتییەکانیش لەشاردا گۆڕانیان بەسەردا دێتو هەمان پەیوەندییەکانی گوند نین. شار وەك سەنتەری بەیەك گەیشتنوو کۆبوونەوەو نیشتەجێبوونی کۆمەڵە مرۆڤێك زۆرجار لەنەتەوەی جوودا، بەجیاوازی ئاستی فەرهەنگیو کۆمەلایەتیو ئابووریو دواتر جیاواز لەڕووی دیانەتو ئایینزایشەوە، مێژوویەکی دێرینی هەیەو لەوەتای مرۆڤ قۆناغی کۆچەری تێپەڕاندووەو ئارەزووی ژیانی بەکۆمەڵی کردووە جائیتر بەناچاری بووبێ، یاخود پێویستی رۆژگار سەپاندبێتی بەسەریدا شارەکان دروستبوون. دواتر وردە وردە بوونەتە خاوەن تایبەتمەندی خۆیانو لێرەشەوە بونەتە ستانداردێك بۆ پۆلێنکردنی شار لەجیهاندا، شار لەئێستادا دەبێ باڵە خانەی بەرزوو هەوربڕوو هێڵی شەمەندەفەرو فرۆکەخانەو سینەماو رۆژنامەو زۆرترین کارگەو تەواوی پێداویستییەکانی تری مرۆڤی لێبێت، کەدیارەی هەموو ئەوانەی باسکران لەگوندو شارۆچکەکاندا دەست ناکەون.

ئەدەبی هاوچەرخی کورد لەم سەد ساڵەی رابردوودا بەرەو پێشچوونێکی باشی بەخۆوە دیوە لەچاو سەدەکانی پێشووتردا، مرۆڤی کورد روویکردە شارەکانو ئەدەبەکەشی وەك زۆر شتی تر بووە ئەدەبێکی شاریو لێرەشەوە دیاردەی نامۆیی لەئەدەبی کوردیدا سەری هەڵدا، رەنگە یەکەم حاڵەتی نامۆیی لای مەلا خدر (نالی) ببینرێ لەو نامەیەدا کەبۆ (سالم)ی دەنوسێ بەلام ئەو نامۆییە نامۆییەکە لەدووری نیشتمان وەك زێدی شاعیر، نامۆیی ئەو وەختە دەچێتە قاڵبە فەلسەفییەکەیەوە کەئینسان لەنیشتمانی خۆیدا بەدەستی خاوەنی کارو کارگەکانەوە دەبێتە ئامێر وەك (مارکس) ئاماژەی پێداوە، کەدیارە ئەوەش لەشارەکاندا روودەدەن، مارکس

پێی وایە ئینسان لەشاردا چەند کاربکات هێشتا تیرسکی خۆی نان ناخوات‌و دواتر ئەو دۆخە کاریگەری لەسەر دەروونی دادەنێت‌و تووشی نامۆیی دەکات.

ئینسانی کورد گوندنشین بووەو ژیانی شارەکان بۆئەو تاڕادەیەك دژواربووەو تەمەنی ژیانی ئینسانی کورد لەشارەکاندا هەرسەدەیەك دەبێت، بۆیە دەبینی لەشیعری کوردی سەدەی بیستدا واتا شیعری هاوچەرخی کوردی دیاردەی نامۆیی سەریهەڵداوەو زۆربەی ئەو حاڵەتەش لەشارەکاندا روویداوە، واتا شیعری ئەو شاعیرانە نامۆیی تێدا دەبینرێت کەلەشاردا نیشتەجێن‌و لەشاریشدا دەنوسن. ئەمەشە دەمانباتەوە سەر ئەوبۆچوونەی پێشتر کەوتمان نامۆیی دیاردەو هەڵقوڵاوی شارەکانە، چونکە لەشاردا هۆکانی بەرهەمهێنان‌و پەیوەندی کۆمەڵایەتی‌و ژینگەکەشی وەك گوندەکان نییە، هێمن (ناڵەی جودایی) لەجەنجاڵی شاری بەغداد نوسیوە، شێرکۆ بێکەس (دەربەندی پەپولەی) لەئاپۆرای ستۆکهۆڵمی پایتەختی سوێد نوسیوە، ئەم دوو شاکارە هەردووکیان لێوان لێون لەنامۆیی‌و نائومێدی، هاوارن بۆ بێکەسی‌و سەرگەردانی ئینسان، شیوەنن بۆ ئاوابوونی نۆرم‌و بەهاکان.

(سوارەی ئیلخانیزادە) یەکێکە لەشاعیرە نوێخوازەکانی ئێمەو ئێمەش بیئاگاین لەگەورەیی‌و رەنجی ئەو لەبواری نوێگەری لەشیعری کوردیدا، سوارە هاوکات لەگەڵ (گۆران)ی نەمردا دەستی بۆ تازەگەری بردووەو بەوکەمە شیعرەوە کەنوسیوێتی هەندێك پێیان وایە گەر مەرگ مۆڵەتی دابا رەنگە لەگۆرانی تێپەڕاندبایە، ئەو چەند شیعرێك‌و دووقەسیدەی درێژی نوسیوە (خەوە بەردینە و پیرە هەڵۆ) کەهێشتا هێندەی گەورەیی خۆیان

قسەیان لەسەر نەکراوەو لای خوێنەری ئەمڕۆی کورد لەتەواوی کوردستان نەك ئەو دوو قەسیدەیە بەڵکو خودی سوارەش نەناسراوە. ئێمە لێرەدا ئاوڕێك لەشیعرێکی تری سوارە دەدەینەوەو قسەی خۆمانی لەسەر دەکەین ئەویش شیعری شارە، کەلێرەدا بەناوەرۆکێکی فەلسەفی‌و دەربڕینێکی رۆمانسیانەوە باسی شار دەکات.

هەرلەسەرەتای دەسپێکی شیعرەکەوە هەست بەدۆخێکی دژواری دەروونی دەکەیت کەشاعیری تێکەوتووە، دۆخێك کەوایلیکردووە کەوتۆتە دیالۆژو مەنەلۆژ لەگەڵ خودی خۆیداو رقی لەهەموو سیمایەکی شارو شارستانی دەبێتەوە، شاعیر لەگەڵ کەشی شاردا هەڵناکات‌و لێرەشەوە ئەوی شاعیر دەبێتە هەموو ئەوەکانی کوردو بۆمان دەردەکەوێت کەئینسانی کورد نابێتە شارستانی‌و ناتوانێ لەو دۆخە کێوییەی خۆی دەرچێت‌و دەواری عەشرەت جێبێڵێت‌و لەباڵەخانەکانی شاردا ژیان بگوزەرێنێ. ئینسانی کورد ژیانی کۆچەری‌و کۆڵبەکۆڵی بێزاریکردووەو بەوحکومەی هەموو ئەوزوڵمەی لێیکراوە سەرچاوەکەی لەشاردا بووە، دوژمنانی کورد لەشارە پڕ ئاپۆراو جەنجاڵەکانەوە لەشکری هاروو دڕندەیان بۆ کوردستان‌و کۆمەڵکوژو راوەدوونانی خەڵکی سادەو سڤیلی کورد بەڕێخستووە بۆیە ئینسانی کوردیش رقی لەشارو ژیانی شارەکانە، شۆڕشەکانیشمان لەگوندەکاندا دروستببون‌و هەرلەوێشەوە ویستویانە کۆنترۆڵی شارەکان بکەن، ئەمەش جارێکی تر فەزڵی گوندی داوە بەسەر شارەکاندا. تەمەنی شارەکانی ئێمەش هیچی ناگەنە سەد ساڵ گەر وەك شارێکی پێوانەیی لەئاستی جیهانیدا چاویان لێبکەین. لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت رقی ئینسانی کورد لەشارو ژیانی شار رقێکە لەدەسەڵات‌و ئەو خەڵکانەی

فەرمانڕەوایی کوردیان کردووەو درێغییان نەکردووە لەکوشتو بڕی کورد، لێرەشەوە ئەو مەیلە سیاسییە لەم شیعرەدا هەست پێدەکەین کەسوارە لای گەلاڵە بووەو دەیەوێ لەڕێگەی شیعرێکی ڕۆمانسییەوە کوڵو کۆی دڵی دامرکێنێ. شاعیر بەپرسیارێك شیعرەکەی دەسپێدەکاتو بێ ئەوەی چاوەڕێی وەڵامی بەرامبەرەکەی بێتو هۆی بێزاریی و شارجێهێشتنەکەی لێبپرسێت ئەم بیانووەکانی بۆ دەژمێرێ. ئەوەی لەناوەوە دەیخوات دەیکاتە شیعرو کەفوکوڵی خۆی هەڵدەرێژێ.

گوڵم

دڵم پڕە لەدەردوکوڵ

ئەڵێم بڕۆم لەشارەکەت..

ێرەوە هەست دەکرێت دۆخی سایکۆلۆژی شاعیر پەشێوەو خۆی بەکەسێك نازانێ لەخەڵکی ئەو شارە، شار لێرەدا تەنیا موڵکی ئەوی بەرامبەرەو هەرئەویش دەتوانێ لەگەڵ شارێکدا هەڵکات کەئەم لێیبێزارە. ئەم عەشقی ئاهورایەو شارەکەشی بۆتە ئەهریمەن، شارەکەی دەستی ناوەتە بینیو بەهۆی شارەکەوە خۆشەویستەکەشی فەرامۆش دەکاتو نایەوێ لەشارێك خۆشەویستی بکات کەجێگەی هەموو شتێکی تێدادەبێتەوە تەنیا ئەوین نەبێت، ئەمی شاعیریش تاکە هیوای هەرئەوینەو شیوەنی شاعیر شیوەنێکە بۆنەمانی ئەوین وەك شاملۆ دەڵێت: هەموو هەوڵی ئینسان بۆ گێڕانەوەی گوزارشتی خۆشەویستییە کەلەمێژە دۆڕاندویەتی.

سەرەتای شیعرەکە بەپرسیار دەست پێدەکات، پرسیار لەغیابێك، لەکەسێك کەدەکرێ وەك خۆشەویستێك ناوی بێنین، پرسیارەکەی ئەم تەنیا

پرسیارێکە لەدیوی دەرەوەی دەق، واتا لەناوەوە تەنیا دەربڕینێکە بۆ ئاگادارکردنەوەی ئەوی بەرامبەر، ئەمی شاعیر دەزانێ کەپرسیارەکەی ئەم لای ئەوی مەعشووق شتێك دروستناکاتو داوای روونکردنەوەی زیاتری لێدەکاتو ئەمیش لەشیعرەکەدا دیارە کەحەوسەڵەو وزەی ئەوەی تێدانەماوە وەڵامی پرسیارەکانی ئەوی مەعشووق بداتەوە چونکە حاڵەتی سایکۆلۆژی ئەمی شاعیر لەو پەڕی داڕووخاندایە.

پێدەچێت ئەو بۆنەی لەسووتانی مۆم دەگاتە لوتی ئینسان بۆمێشكو ئارام بوونەوەی باری سایکۆلۆژی سوودی زۆربێت، گوندەکانی ئێمە تانیوەی دووەمی سەدەی بیست کارەبایان پێنەگەیشتووە، بۆیە زۆربەی زۆری خەڵکی ئێمە یان لەبەر شەوقی چرادا شەوی گەیاندۆتە رۆژ یاخود لەبەر رۆشنایی مۆم، لێرەشەوەیە کەئەو ئەتمۆسفیرەی گوند لەیادەوەری ئینسانی ئێمەدا جێگەی باڵای گرتووەو لەسەر دەمی سپلیتدا مرۆڤی ئێمە خەیاڵی لای حەوزو ئاوی مزگەوتەکەی بەرماڵانە.

ئەڵێم بڕۆم لەشارەکەت

لەشاری چاو لەبەر چرای نیئۆن شەوارەکەت،

لێرەدا ئەشێ شەوقی نیئۆن تەنیا هەر گوزارشت نەبێ لەگڵۆپ، دوورنییە ئەو مەبەستی ئەوەبێ کەناتوانێ لەسیماو چاوی خۆشەویستەکەی بڕوانێت، ئەمەش گرێی خۆبەکەمزانیینە لەئینسانی کورددا هەر لەکایەی کۆمەڵایەتییەوە تادەگاتە سەر سیاسەتو بازرگانیش هەمیشە ئینسانی کورد شتەکان وەك لایەنی سۆزداری وەردەگرێو کەمتر پەراوێزێك بۆ عەقڵ دەهێڵێتەوە،

برۆمە دی کەمانگە شەو بزێتە ناوبزەم

چلۆن بژیم لەشارەکەت کەپڕ بەدڵ دژی گزەم.

بڕوایەك کەلای ئینسانی گوندنشینی کورد دروستبووە ئەوەیە کەشار سەرچاوەی بەدرەوشتیو فیتنەو فەسادی کۆمەڵایەتییەو ئەو حەیاو حورمەتەی ئینسانی گوندنشین بەدرێژایی تەمەنی کۆیکردۆتەوە بەهەفتەیەك لەشاردا بە(با) دەچێت. ئەمەش دیارە لەمێژە داگیرکەرانی کورد کاریان بۆیکردووەو لەڕێگەی دینو موقەدەساتە ئایینییەکانەوە کاریان بۆیکردووەو ئینسانی ئێمەش ئەوەندەی لەدووی ژیانێکی سادەوساکار گەڕاوە ئەوەندە بۆئەوە نەگەڕاوە کەبەهرەی زیاتر لەژیان وەرگرێت، ئاخر لەگوندەکانی ئێمە تەنیا ژیان هەیەو ئەو هۆکارانەی ژیان جواندەکەن دەست ناکەوێتو ئەوە لەشارەکاندا هەیە. ئەم کەسێکی پاكو بێگەردوو دژی هەر زووڵمو زۆرێکەو نایەوێ فێڵو دەهۆ لەکەسبکاتو پێی وایە شار خەڵك فێری دزیو فزی دەکاتو ئەو سروشتە پاکەی خۆی دەدۆڕێنێت بۆیە دەیەوێ چیزووترە شار بەجێبهێڵێتو بەرەو زێدی رەسەنی خۆی کەگوندە بگەڕێتەوە.

شار پڕە لەبینای بەرزو ژیانێکی وشكو رەق بەئینسان دەبەخشێتو بوونی ئەو هەموو ستونی کارەباو رایەڵی ستونەکان ئینسانی سادەو ساکار تووشی سەراسیمەبوون دەکەنو، شاردەکەنە ئاسنێکی رەقو لەهەموو سۆزو بەزییەك دای دەماڵن. بۆیە ئەمی گوندنشین کەلەناو ئەو بارودۆخە نوێیەی شاردا خۆی دەبینێتەوە پێیوایە لەزینداندایەو دەستەکانی بەستراون. لەم روانگەیەشەوە پێیوایە لەشاردا شتێك نییە ناوی خۆشەویستی بێت.

لەشارەکەت، کەرەمزی ئاسنو منارەیە

مەلی ئەوین غەوارەیە

ئەڵێی لەدەوری دەستو پێم

ئەوەی کەتێلو تانو رایەڵە، کەڵەپچەیە.

رووی دەمی شاعیر لەخۆشەویستەکەیەتی کە شارنشینەو دەیەوێ پێیبڵێ ئەم شارەی تۆ ژیانی منی کردۆتە دۆزەخو هەستەکەم لەزینداندامو دەستو پێم بەستراوەتەوە. ئەم پێیوایە خۆشەویستی بەشارێکی لەمجۆرە نامۆیەو تێیدا هەڵناکات. ئەمی شاعیر ئەوەندە رقی لەشار دەبێتەوە بەو هەستە ناسکەی خۆیەوە پەیکەرو ستونی کارەبای لێدەبێتە یەك شتو بەهەردووکیشیان رۆحی ئەم دەکرۆژن، چونکە ئەم پەیکەرەکەی لێدەبێتە داهۆڵی ناو مەرەزە کە بۆ دوورخستنەوەی چۆلەکە لەمەرەزەکە بەکاری دێننو ستونی کارەباشی لێدەبێتە سێدارە.

ئەوەی کەپەیکەرە میسالی داوەڵە

ئەوەی کەدارە تێلە مەزهەری قەنارەیە.

ئەوانەی کەلەسوارەوە نزیك بوونو ئاشنایەتیان هەبووە لەگەڵیدا بەتایبەت لەو ماوەی چەند ساڵەی سوارە لەتارانی پایتەختی ئێران ژیاوە ئاگارداری ئەوەن کە سوارە عاشقی کچێکی فارس بووە بەناوی(ئاهورا)و ئەم شیعرەشی بۆ ئەو نوسیوە، چونکە لێرەدا سوارە رقێکی زۆری لەشار دەبێتەوە بەهۆی ئەوەی کەئەو کچە دڵی سوارە دەشکێنێ، لەبەر ئەوە دەبێت ئاگامان لەوە بێت سوارە رۆشنبیرێکی کۆنەپەرست نەبووە تا لەخۆیەوە ژیانی شار رەتکاتەوەو شار بەزیندانو قەڵای ستەم بچوێنێ، ئەم

رقەی سوارە رقێکە لەپەیوەندییەکانی ئینسان لەشاردا نەک لەخودی شار بەو هەموو دەستکەوتەی پێشکەشی ئینسانی دەکات. شارنشینەکانی ئێران یاخود خەڵکی فارس بەگشتی زۆر عاشقی کوورەو کوانوون لەماڵدا(شومینە) لەبری سۆپاو هەر جۆرە ئامێرێکی تری گەرمکەری کارەبایی کوورە دادەگیرسێنن‌و لەزۆرینەی ماڵەکانی تاراندا ئەو کوورەیە هەیەو بەردەوام دەسوتێ. سووتانی ئەم کوورانەش وادەکات بەردەوام لەدوو کەڵکێشی سەربانی ماڵەکانەوە ستوونی دووکەڵ بەرەو ئاسمان بەرزەبێتەوە بەجۆرێك ئاسمانی شارەکە تەڵخ دەکەن‌و لێناگەڕێن تیشکی هەتاو تەواو دەرکەوێت‌و کاریگەری هەبێت. سوارەش وەك کەسێك کەخۆی بەلایەنگیری خەڵکی هەژار دادەنێت‌و لەو روانگەیەشەوە بۆ مەسەلەی خۆشەویستی دەچێت پێیوایە ئەو کوورانەش تەنیا لەماڵی دەوڵەمەندەکاندا هەیەو بۆ ئەوەیە تیشکی هەتاو بەندکەن‌و خەڵکی هەژاری لێبێبەش کەن، کەهەمیشە لەبەر هەژاری خۆی حەزی بەتیشکی هەتاوە.

لەشارەکەت کەمەندی دووکەڵە
کەدێتەدەر لەماڵی دەوڵەمەند
وەتیشکی بێ گوناهی خۆرەتاو ئەخاتە بەند.

وەك دەزانین شار هەمیشە جەنجاڵەو ئاپۆرای خەڵك هەڵلاو هەنگامەیەك دەنێتەوە ئینسان تووشی حاڵەتێکی دەروونی خراپ دەکات، بەتایبەت بۆ خەڵکێکی نامۆ هەموو ئەو ژاوەژاوەی ناو بازاڕەکان وەك شیوەنێکی لەکوڵ دەبیستریٚ‌و پێیوایە ئەوەی لەوێیەو تووشی ئەم دێت هەمووی بێگانەیەو ناسیاوێکی تێدانییە، کەئەم دڵی پێیبکرێتەوە.

لەهەر شەقام‌و کوچەیەک شەپۆلی شینە
دێ بەرەو دڵم
دەستی گەرمی ئاشنا نیە کەئەیگوشم
دەستی چێوی یە.

وەك لەسەرەتاوە باسمان کرد لەشاردا پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان سفر دەبن‌و پەیوەندنی بازرگانی‌و بەرژەوەندی شوێنیان دەگرێتەوە، لێرەیشەوە ئەوەی ناوی پیاوەتی‌و شەهامەتە بەمانا کۆمەڵایەتی‌و گوند نشینییەکی مانایەکی نامێنێ، کەسێك نییە پیاوەتی بکات‌و مانای پیاوەتی بزانێ‌و کەسیش رێز لەکەسێك ناگرێت گەر فێڵزان‌و پارەدار نەبێت.

لەشارەکەت زەلیلە شێر، باوی رێوی یە.

لای سوارە شێر بەمانای پیاوی پیاوانەو رێویش کەسێکە کە تەنیا فێڵ‌و دەهۆی خۆی وایکردووە حسابی بۆبکرێت‌و لەمەشدا شار کۆمەکی رێوییەکە دەکات نەك شێرەکە چونکە رێوییەکە لەسەر فێڵی خۆی دەژی‌و شێرەکەش دەیەوێ بەشان‌و شەوکەتی خۆی بژی کەئەمە ئامازەیە بۆ ئەوەی گەر لەگوندا کەسێك باوانی بەئەشراف‌و بەگزادەیی ژیابن ئەواخۆیش هەر وادەژی‌و کەسی ناکەسبەچەو رێوی ئاساش تاهەتایە هەر وادەمێننەوە.

سوارە ئەوەندە دڵی شکاوەو لەشار رەنجاوە بۆیە دەیەوێ بەهەر شێوەیەك بێت لەشار دوور کەوێتەوەو بڕواتەوە گوند، کەتاقە شوێنێکە ئارامی بەمی شاعیرو عاشق ببەخشێت. هەر لەبەر ئەمەش پێیوایە گەر بڕو بیانووش نەبێت ئەم هەر شتێك دەکات بۆئەوەی بیانویەکی دەست کەوێت‌و لەشار دوور کەوێتەوە.

بەهەر نیگایەکـو پەتایەکـ

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت.

ئەم گەیشتۆتە بڕوایەك کەئیدی شار وەك ناوچەیەکی زۆنگاوو زەلکاو وایە مەحاڵە ببێتە ناوچەیەکی بەگوڵو گوڵزار رازاوەو جاڕە گوڵ. لای وایە کە لەشاردا رێز لەمرۆڤی باش ناگیرێتو هەرچی مانای خۆشەویستییە لەشاردا بوونی نییەو عەشق لەشارێکی تەسکدا ناژیو ئەم شارە تەنیا بۆ خەموو خەفەت فراوانەو ئامێزی والآیە.

گوڵم هەرێمی زۆنگـو زەل

چلۆن ئەبێتە جاڕە گوڵ

لەشاری تۆ، لەبانی عەرشە قۆندەرەی دڕاو

شارەکەت

ئاسکە جوانەکەم!

تەسکە بۆ ئەوینو بۆ خەفەت هەراو.

سوارە وایدەبینێ کە شاری تاران کەخۆشەویستەکەیشی خەڵکی ئەوێیە شارێکە هەژار تیایدا ناژیو تەنیا بۆ خەڵکی پارەدارو دەوڵەمەندە، جگەلەوەش بۆ ئەمی عاشق تاران شارێکە خەڵکەکەی گوێ لەسروتەکانی خۆشەویستی ناگرنو تەکنۆلۆژیا ئینسانەکانی هاڕیوەو ئەم ناتوانێ رازی دڵی کەپڕە لەئایەتەکانی عەشق بۆ هیچ کەس ئاشکراکات.

لەکۆتایی شیعرەکەیدا سوارە وەك هەر تاکێکی تری کورد مەیلە خێلگەریو دژە شارستانییەتەکەی خۆی ئاشکرا دەکاتو پێیوایە ئەمێك کە لەژێر دەوارو ساباتی عەشرەتدا پەروەردە بووە ناتوانێ لەشاردا هەڵکات، هەر ئەمەش وایلێکردووە کەجەستەی بەدارەتەرمی کووچە تەنگەکانی شار رانایاتو تەنیا هەر بناری پڕ بەهاری گوندەکەیان دەتوانێ رەنگی سوورو شین بدات بەعاتیفەی گەشی. سوارە ماوەی چەندساڵێك نەخۆشییەکی سەخت دەگرێتو هەموو جەستەی لەگەچ دەگیرێو کەس بەتەمای نەماوە، ئەم شیعرەش بەرهەمی ئەو ماوەی نەخۆشییەیەتی. جگەلەوەش ئەم دربڕینە مەیلێکی زۆر رۆمانسییانەیەو دەیەوێ بڵێت منی شاعیر لەشارێکدا ناتوانم شیعر بنوسم کە دابڕابێت لەسروشت، چونکە هەردەم سروشتو ئینسان زۆر پێکەوە گرێدراونو بەبێ یەکتر هەڵناکەن.

منێ کەگۆچی تاوی گەرمی بەر دەوارەکەی عەشیرەتم

بەدارە تەرمی کووچە تەنگەکانی شارەکەت

رانەهاتووە لەشم

بناری پڕ بەهاری دێ

رەنگی سوورو شین ئەدا

لەشێعرو عاتیفەی گەشم

ئەڵێم بڕۆم لەشارەکەت گوڵم.

*لەژمارە(١١١)ی گۆڤاری رامان لەئابی ٢٠٠٦ بڵاوبۆتەوە.

لەچاوەڕوانی وەهمێکدا

ئایا شیعر دۆزینەوەی مانای ترە لەو دیو ئەو مانایانەی کەخۆمان دەیزانین؟ یاخود شیعر دۆزینەوەی جوانییە لەناخی دزێوی و ئاشکراکردنی نیانییە لەماڵی سەدەف؟ هەرچییەکیان بێت شیعر ئەو هاوارە بووە کەبەدرێژای ژیان، ئینسان لەدەمی دەرچووەو گوزارشتی پێکردووە لەئاست بێدادی دەسەڵاتداران و جوانی سروشت و دەوەر وبەرو ژن و ئازارەکانی ناخی خۆی. هەموو شاعیرێك لەسەرەتای تەمەنیدا تەنیایی و حوزنێکی کابوس ئاسا دەستی لەبینی گیرکردووە، لەگەرمەی خۆشی و شادیدا وەك تەزووی کارەبا لەمێشکی داوەو هێناویێتییەوە خاڵی سفر، ئالێرەوە ئینسان وەك لەبنی بێرێکدا بێت تابتوانێ لەسەرنوکی پێدەوەستێ و دەستی بەرەو سەروی بیرەکە درێژ دەکات و دەیەوێ گەر چڵە پوشێکیش هەبێت دەستی پێوەبگرێت تانەخنکێ، گەر هاتوو دەستی لەچڵە پوشەکە گیرکرد ئەوسا ئینسانەکە ناخنکێت و دەبێتە خوڵقێنەر. لێرەدا ئەو چڵە پووشەی بوو بەفریاد رەسی کەسەکە دەبێتە شیعرو خودی کەسەکەش شاعیر. بەڵام گەر چڵە پووشەکە دەست نەکەوت یاخود دەستی نەیگەیشتێ ئەوسا نەپووشەکە دەبێتە شیعرو نەکەسەکەش شاعیرو ئیتر بۆخۆی دەخنکێ.

ئەمەش جەدەلییەتێکە لەنێوان ئینسان و بێ هیوایی و نامۆیی لەژیاندا، کەبەرهەمی ئەو دووە شیعرە، واتا بەپێی تیۆرەکەی (مارکس) ئینسان تێزە، نامۆیی ئەنتی تێزەو، شیعریش سەنتێزە یاخود (سەیرورە)یە کەبەرهەمی جەدەلی ئەو دووەی پێشووە.

بەم هەموو تاریکییەوە لەدایک بووم

بەم هەموو تاریکییەوە هاتم و

بەم هەموو تاریکییەوە ئەڕۆم.

ژوان ئاوارە لەقەسیدەی (لەچاوەڕوانی پیاوێکدا)ئاوها لەژنێتی خۆیی و هاوڕەگەزەکانی دەدوێ. لەچاوەڕوانی پیاوێکدا مانیفێستی ژنێکە لەچاوەڕوانی ئەوی پیاودا، بەڵام ئەو پیاوەی شاعیر دەیەوێ، ئەو پیاوە نییە کەلەڕاستیداو لەناو کۆمەڵگەدا هەیە، بەڵکو پیاوەکەی شاعیر بەتەمایەتی پیاوێکی ئایدیاڵییەو خاڵییە لەوهەمەکانی پیاوەکەی (نیچە) کەپێیوایە گەربچێت بۆلای ژن دەبێت قامچییەکەی بیرنەچێت. لەنیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەدا بزووتنەوە فیمینیستییەکان لەئەورووپا دەرکەوتن و بەو نیازەی سنورێك بۆ پێڕاکێشانەکانی پیاو دانێن دەیان رێکخراویان بۆ پاراسانی مافەکانی ژنان وە یەکیان لەگەڵ پیاوان دامەزراند، سەرەتای کاری ئەو بزووتنەوانە بۆ ئەوەبوو کەلەکارگەو شوێنەکانی کارکردندا ژن و پیاو وەك یەك ئەرك و مافیان هەبێت و چیتر مافیان لەلایەن پیاوانەوە نەخورێت. بەڵام دواترو لەگەڵ بەرەو پێشچوونی بزووتنەوەکانی ژناندا ئیتر داواکارییەکانی ژنانیش زیادی کردوو چووە تەواوی بوارەکانی ژیانەوەو هەر لێرەیشەوە ژنان هەنگاویان بەرەو دنیای ئەدەبیات هەڵهێناو

ئەدەبیان کردە ئامانجێك بۆ دەستخستنی مافەکانیان و نیشاندانی ئازارەکانیان. ئەوەی سەرنج راکێشەو بزووتنەوەکانی ژنان لەئەوروپاو خۆراوا بەگشتی کاریان بۆیکردووە ئەوەیە کەژن خاوەنی خودی خۆی بێت و کەسێکیتر لەبر ئەو قسەنەکات و رۆڵەکان وازی نەکات.

بەو پێیەی کۆمەڵگەی کوردی هیچ کام لەقۆناغەکانی ژیانی کۆمەڵگەی بەشێوەیەکی سروشتی نەبڕیوە ژیان و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان تاڕادەیەکی زۆر تێیدا شێواون و لەم ناوەشدا نەك ژنان بزووتنەوەیەکیان بۆ دەستخستنی مافەکانیان بەڕێنەخستووە بەڵکو نەیانتوانیوە لانیکەم رووبکەنە بوارەکانی ئەدەب و هونەرو هەر ژنێك تاسەرەتای هەفتاکانی سەدەی رابردووش دێڕە شیعرێك یاخود گۆرانییەکی وتبێ وەك لادەرو بێ رەوشت یاخود شێت حسابی بۆکراوە، ئەم جۆرە چاودێریکردنەی کۆمەڵگە یەك شتی زۆر ئاشکرا لەخۆیدا دەشارێتەوە ئەویش ئەوەیە کە کۆمەڵگە ترسی ئەوەی هەیە لەشیعر نوسینی ژنێك یاخود گۆرانی وتنی چوونکە دەزانی لەشیعرەکە یاخود لەگۆرانیەکەدا باسی بێدادی خۆیدەکات و پیاویش وەك تاوانبار دەناسێنیّ و وەك دەزانین کۆمەڵگەش مانای پیاو، دواتر ئەوەش دەزانین کەژن لەم کۆمەڵگەیەدا تائەمڕۆش هی پیاوە، واتا وەك هەمووشتەکانی تری ژیانی پیاو ژنیش شتێکەو پیاو خاوەنییەتی، ئالێرەیشەوە ئەم هی پیاو بوونە ژنی لەچوار چێوەیەکی داخراودا هێشتۆتەوە، وەك ئەوە وایە لەتاریکیدا بێت و لەبینینی روناکی واتا لەجوانییەکانی ژیان بەهرەمەند نەبێت. بەڵام شاعیر پێیوایە لەنێوان هەموو پیاوانی دنیادا تاقە پیاوێکی ئیدیاڵی دۆزیوەتەوەو دەهێنیّ بەهەموو تەمەنی چاوەڕوانی کات، ئەمی ژن کەعومرێکە ئەو هەموو دەردەسەری و

نەهامەتییە بەهۆی ئەوی پیاوەوە دەیچژێ لەئێستادا ئامادەیە لەهەمووی خۆشبێت بەمەرجێك جارێکیتر ئەوی پیاو دەست بەرداری خووە نەگریسە رۆرژهەڵاتیانەکەی بێت.

بەم چەترە لەتەم چنراوەی ئایندەمەوە

لەژێر لێزمەی ئەم بارانە لەغوربەت باریوەی ئیحساسما

ماتڵی تۆم،

ماتڵی تۆم ئەی ئەو پیاوەی هەر شەوە شەمعێکم پێ ئەسوتێنییءو هەر نایەی! قەسە کردنی شاعیر قسەکردنێکی فەلسەفیانەی ئالودە بەمیتافۆرە، بەپێچەوانەی پیاوی کورد کە چەوسانەوەی دژ بەژن چەوسانەوەیەکی داب و نەریتی و هەڵقوڵاوی دینەو قسەکردنێکی راستەخۆی دور لەمیتافۆرە، واتا شاعیر قوڵتر بۆ مەسەلەکان دەڕوانیّ و پێی وایە بەکەمگرتنی ژن لەکەینونەی ئینسان یاخود پیاوی کوردا چەسپیوەو قورسیشە راستەوخۆ ئەوەی پێبوتریّ چونکە قبوڵی ناکات، بەلای پیاوی کوردەوە ژنی کورد مافی تەواوی دراوەتیّ و لەژنانی کۆمەڵگەو نەتەوەکانی دەوروبەر ئازادترە. ئەمەشی کاتێك بۆ دەچێتە سەر کەسەفەرنامەی گەڕیدەو رۆژهەڵاتناسە ئەورووپیەکان دەخوێنێتەوەو ئەوان دەڵێن لەچاو ژنانی کەمەڵگەکانی تری رۆژهەڵاتدا ژنی کورد لەهەموویان ئازادترو سەربەخۆترە، یەکێك لەو رۆژهەڵاتناسانە (ڤلادیمێر منۆرسکی)یە کەباسی (عادیلە خانم)ی ژنی (وەسمان پاشای جاف) دەکات(دایکی ئەحمەد موختارو تاهیر بەگی جاف) کەماوەی چوار ساڵ سەرۆکایەتی هۆزەکەی کردووە. بەڵام یەك شت هەیە لێرەدا دەبێت بیزانین ئەو ئازادییەی ژنی کورد هەیبووە لەو کاتەدا لەگوندەکاندا بووەو

ئەویش بۆکارکردنو نان پەیداکردن بووە بۆ دیوەخانەکانی پیاوان. ژنی کورد ئایندەی نادیارەو وەك ئەوەوایە لەژێر چەترێکی لەتەم چنراودابێت، لای (ژوان ئاوارە) ژن بەدرێژایی تەمەنی هەر شەوەی مۆمێك دادەگیرسێنیو چاوەڕوانی پیاوێکی نمونەییەو هەرنایات، مۆم لێرەدا ئاماژەنییە بۆ نەبوونی کارەبا بەڵکو ئاماژەیە بۆ لەتاریکیدا مانەوەی ژن، کەدواجار مانای دیلی دەگەیەنێ. ژن هەمیشە لەدۆخێکدا دەژی کەپێیوایە پیاو ناپاکە بەرامبەریو خیانەتی لێدەکات، ئەو وایدەبینێ پیاوەکەی هەمیشە خەیاڵی لای ژنێکی ترەو هەڵە دوای هەڵە بەناوی موحیبەتەوە تۆماری دەکات.

تۆ هەر شەوە لەچاوی عەشقێکی سەرەڕۆدا ئەخەویتو
هەر رۆژە هەڵەیەک لەهەڵەکانی موحیبەت ئەنوسیتەوە
ببورە ئەرێ موحیبەت لەئەزەلەوە هەڵەیەکی جوان بوو
یاخود حەقیقەتێک لێوان لەخواستی ئیلاهی!!

دواتر پرسیارێکی کەینونەیی دەکات، پرسیارێك کەدەکرێ ئینسان لێی رابمێنێ، پرسیار لەوەی کەهەر لەئەزەلەوە، لەسەرەتای بوونەوە موحیبەت هەڵەیەکی جوان بووە؟ کەئینسان ئەوەندە ئاشوفتەی بووە. یاخود حەقیقەتێك بووە خودا بەسەر ئینسانیدا سەپاندووە. شاعیر پێیوایە پیاوان لەخۆپەرستی خۆیاندا بووە کە موحیبەتو عەشقیان دۆزیوەتەوەو هەمیشە بەشوێن ژندا گەڕاون، شاعیر پیاو بەخۆ پەرستو نەرجسیەت تاوانباردەکاتو وایدەبینی گەر بیان توتانییایە بەتەنیا بژین بۆ ژن نەدەگەڕان، ئەمەش قسەیەکی نەستەقی عەرەبمان بیردەخاتەوە(پیاوان نەدەتوانن بێ ژن بژین، نەدەشتوانن لەگەڵ ژن هەڵکەن) واتا پیاو نەلەگەڵ

ژندا دەتوانێ ژیان بگوزەرێنێ، نەدوور لەژنیش، ئەمەش دیارە خۆپەرستیو نەخۆشی پیاو دەگەیەنێ لەڕووی دەروونییەوە. دوات ربەبۆچوونی شاعیر پیاوان بۆ هەڵهاتن لەتەنیایی هەوڵی دۆزینەوەی عەشق دەدەن، لێرەیشەوە جارێکیتر دەگەڕێتەوە بۆ شیوەن کردن بۆ تەنیایی خۆیان واتا ژنو پێیوایە لەوەتەی ژن هەیە لەفارگۆنێکی تارێکی شەمەندۆفێرێکدایە کەناوی ژیانە.

وەلێ ئەوان بۆ هەڵاتن لەتەنهایی موحیبەتیان دۆزییەوە
لەوەتەی هەین لەم فارگۆنە تاریکەداین.

بەڵام ئایا ئەو گوناهەی ئینسان دەیکا بەتەنیا پیاو تیایدا تاوانبارەو ژنیش بێ تاوان؟ هەڵبەت نەخێر بۆیە لێرەدا شاعیر وەڵامی ئەم پرسیارە دەداتەوەو دەیەوێ بێلایەنانە بدوێ هەر بەیەکەوە گوناە ئەکەینو پێکەوەش پەشیمان ئەبینەوە. پەشیمان بوونەوە خەسڵەتێکی دەروونی ئینسانەو ئەوەی هەست بەپەشیمان بوونەوە نەکان چەند هەنگاوێك لەئینسانییەتی خۆی دوور کەوتۆتەوە، بۆیە شاعیرۆ لێرەدا پەنای بۆ وشەی پەشیمان بوونەوە بردووە تائەوەمان بیرخاتەوە، کەژنو پیاو دەتوانن پێکەوەو دوور لەهەر کێشەو گرفتێك بژین بەڵام دەبێ هەمیشە هەستی پەشیمان بوونەوە لەناخی هەردوو لادا بمێنێ. هەستێك لای شاعیر درووستبووە، هەستێکە لەخود پەسندییەوە هاتووەو ئەو وەك چۆن چاوەڕێی پیاوێکی ئایدیالی دەکات هەمان شێوە خۆیشی وەك کچێکی ئایدیالی دەبینێتەوەو پێیوایە هەر ئەم شایانی ئەوەیە پیاوێکی ئایدیالی بیدۆزێتەوە، چوون ئەم دەزانێ کەهەموو کچانی کۆمەڵگەکەی بەقەدەری خۆیان رازینو حەز بەیاخی بونو سەربزێوی ناکەنو بەچارەنوسی خۆیان رازین، بەڵام ئەم ئەو چارەنووسە رەت

دەکاتـەوەو وەك چـۆن خـۆی پـێ نمونەییـە ئاوهـاش پیـاوێکی دەوێـت نمونەیی.

منیش لەکەژاوە ئاوریشمییەکانی (زین)دا

بیر لەگەیشتنی تۆ ئەکەمەوە

بیر ئەکەمەوەو پاپەکەم پێ ئەکەم

بیر ئەکەمەوەو عەشق ئەکێشم!

بیر ئەکەمەوەو کچە قۆشمەچیەکانی هاوڕێم پێم ئەڵێن:

یاریکە ئەی جوانترین دەبەنگ لەکایەکانی ئەم دنیایەدا

بەدۆڕاوی ئەمێنیتەوە.

لێـرەدا شـاعیر ئامـاژەك دانـی بەکـچە قۆشمەچـیەکانی هـاوڕێی ئامـاژەدانـە بەکۆی گشتی کۆمەڵگەو، پێیوایە کۆمەڵگە گاڵتەی بەم جۆرە بیرکردنەوەیەی ئەودێت. لەمێژە پیاوان ژنان بەوە تاوانبار دەکەن کەزۆر ماسۆشین‌و حەز بەئازاردەکـەن بۆیـە تەحـەموولی هـەموو نەهامەتییـەك دەکـەن بەدەسـت پیاوەوە، چەندە پیاو لەگەڵیاندا رەق بێت هێشتا ژنان هـەر رازیـن‌و یـاخی نـابن، ئـەم هەسـتە بەتایبـەت لەکۆمەڵگـەی کوردیـدا لـەوەوە هـاتووە کـە ژن هەمیشە لەلایەن ماڵی باوك‌و ماڵی مێردیشەوە هەمان حسابی بۆ کراوە واتا ئـەو وەختـەی کـە مێردەکـەی خراپـەو رەقـە لەگەڵیـدا ماڵـە بـاوانیش هـەمان هەڵوێـستی مێردەکـەیان هەیـەو بـەرگری لێناکـەن، لای شـاعیر ئـەم ماسۆشـییەتەی ژن بـۆ تەنیاییەکـەی دەگەڕێتـەوە، تـەنیاییش مانـای بـێ پاڵپشت‌و پەناو لێرەیشەوە ژن ناچارە پـەنا بۆ پیـاو بەرێتـەوەو رەقییـەکانی

قبوڵکـات بـەڵام ئـەم پیـاوەی شـاعیر چـاوەڕێیەتی شـایانی ئـەوەی چـاو لەخراپییەکانی بپۆشرێ.

من خەیلێکە ماتڵی تۆم

ئەی پیاوێک ئەتوانی

لەئەدگاری ئاوێنە تەماوییەکانی بیرچوونەوەدا

هەناسەی شپرزەیی ئەم ئێوارانە بنووسیتەوەو

ئاسکی ئەم نیگەرانییە راو بکەیت،

تۆ کەئەزانی من دڵم وەک خیابانێکی تەنیا

سینەی بۆ پاژنە قوڕاوییەکانی ئارەزووت رائەخات

ئەم پیاسەیە بۆ ناکەیت؟!

ئەم پیاسەیە بۆ ناکەیت‌و پێکی ئەم حەسرەتە بۆ ناخۆیتەوە؟

هەوڵی ئـەم تێکستە بـۆ بەرهـەمهێنانی گوتـارێکی دوو سـەرەیە لەلایـەك بـۆ سـەلماندنی کەسـێتی ژن لەلایـەکیش بـۆ ئاشـکراکردنی ئـەوەی کەئـەمی ژن چاوەڕوانی وەهـا پیاوێکـە کـە جیـاواز لـەپیاوەکانی تـر بیرکاتـەوەو دەسـت بەرداری ئەو بیرکردنەوانەی پێشووتری بێت کە کۆمەڵگەو کلتـور تیایانـدا چانـدووە، لـێ چـاوەڕوانییەکەی بـێ ئاکـام دەبێـت‌و ئـەو پیـاوە هـەرنایات. ئەمـەش پەیوەنـدی بـەگۆڕانی بەشـێنەیی کۆمەڵگـەوە هەیـە، لەڕوانگـەی (هیگـڵ)ەوە قۆنـاغی دەرەبەگایـەتی‌و دەردەسـەرییەکانی شـتێکی حـەتمین‌و دەبێت کۆمەڵگە هەر بیانبڕێت‌و پیایاندا بڕوات‌و نەهامەتییـەکانی بچێژێت، ئـەوەش دەزانـین کـە سـوك روانـینی کۆمەڵگـە بـۆژن ریـشەیەکی پتـەوی لــەقۆناغی فیــوداڵی‌و پەیوەندیــە کۆمەڵایەتییــەکانی ئــەو قۆناغەدایــە.

بەپێچەوانەی سەرەتای شیعرەکەوە کە شاعیر زۆر گەشبینە لەوەی پیاوێکی نمونەیی دەبینێ، لەکۆتاییدا زۆر رەشبینانە باسی ئەو چرکەساتە بێ ئومێدیانەی خۆی دەکات و دڵنیایە کەئەم بەهەڵەدا چووەو ئەو پیاوە هەرنایات و ئەمیش دەفتەری رۆژەکانی رەشدەکاتەوە.

ئەزانیت هاورێ

من بەدیار گەڕانەوەی پیاوێکەوە

بەپەنجە قوڕاوییەکانی یەئسمەوە

دەفتەری رۆژەکانم رەش ئەکەمەوە کەنایە!!

ئەزانم تۆش وەختێ پاپەکەت پێ ئەکەی

وەختێ فلوتی بەردەکان ئەژەنی

ئای کە شەونامەی گەشتنی پیاوێک ئەنوسیتەوە کەنایە!

*لەژمارە(٥١٠)ی ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ لەڕۆژی٩/١١/٢٠٠٦ بڵاوبۆتەوە.

هەوڵدان بۆ دروستکردنی دیسکۆرسێکی فێمینیزمانە

لای کەژاڵ ئیبراهیم خدر

ڕەنگە شیعر ڕنینەوەی پێستی وشە بێت تا بەربوونی خوێن. ئەشێ شیعر خەزانێك بێت بۆ هەڵوەراندنی گەڵاکانی درەختی شیعر، تادەرکەوتنی جەستەی باریكو بنێسی درەختە ڕووتەڵەکە. بەدیوێکی تردا ڕەنگە شیعر ئەو ڕەشەبایە بێت کەتەنورەی کچێکی جوان هەڵدەداتەوە، تاپاوپوزوو شلکەی ڕانی کچی شیعر دەرکەوێت. هەر چۆنێك لێی بڕوانین شیعر گەڕانە بەشوێن دۆزینەوەی شتێکی جیاوازو جوانتر لەوەی کەدەیبینین و لێی رادەمێنین، شتێك کەلەدۆخی ئاگاییدا نایبینین و لەدۆخی ناگاییدا دێتە بەرشەپۆلی خەیاڵو بیرکردنەوەمان. لەوەتەی دنیا دنیایە شیعر هەیەو هەر دەمێنێ، چونکە بۆخۆی شیعر وێنەیەکی بچووککراوەی دنیایە، بەوەی هەمیشە لەدنیاو ژیاندا شتی تازەتر دەبینین و لەشیعریشدا هەروا.

لەوەتەی ئەدەب بۆتە بەشێك لەژیانی ئینسانو وەك پێویستییەکی رۆحی لێهاتووەو دواتر بۆتە ستونێکی شارستانی هەر میللەتێك، هەر ئەدەبی مرۆڤایەتی بووەو ڕۆژێك لەڕۆژان ئەدەبێك نەبووە بەناوی ئەدەبی پیاوانو ژنان. ئەم ڕەوتی ئەدەبە بەشێوەیەکی مرۆیی تانیوەی دووەمی

سەدەی نۆزدەهەم بەردەوام دەبێت، بەڵام لەوەودواو بەهۆی سەر هەڵدانی بزووتنەوەکانی فێمینیزم بۆ داواکردنی ماف بەرابەری ژنان لەگەڵ پیاوان، ئەدەبیش دەبێتە گۆڕەپانی ململانێکانی ژنانو پیاوانو لێرەوە هەندێك لەژنانی فێمینیزم لەچەشنی(ڤێرجینیا وۆلفو کاترین مەنسفێڵدو ڕێبێکا وێستو دۆرۆتی ریچاردسۆن) ویستویانە جۆرە ئەدەبێك دروستکەن بەناوی ئەدەبی ژنانەو تیایدا لەژانو ئازارەکانی ژنان بدوێن و لەپاڵیشییەوە سەرکۆنەی پیاوان بکەن و بەزمانێکی زبر پیاوان بدوێنن. چونکە ڕەخنەگرانی فێمینیست وای لێکدەدەنەوە کەبەرهەمی ڕەسەن نیشاندەری دەسەڵاتی گرووپی خاوەن هێزی کۆمەڵگەیە، کەیان پیاون، یان سەر بەچینی نێوەنجی و باڵان، یان سپی پێستن. لەدوای ڕاپەڕینی خەڵکی کورد لەم باشوری کوردستانەو ئازادی بەربڵاوی ڕێکخراوەکانی ژنانو هەڵکشانی مەسەلەی ژن و زۆربوونی هۆکارەکانی راگەیاندن و چاپەمەنی ئەم جۆرە لەژنانەکردنی تەواوی کایەکانی کۆمەڵگەو وەرگرتنەوەی زمانحاڵی لەپیاوان بەتایبەت لەبواری ئەدەبدا زیاتر خۆی نواندووە، تەواوی ئەو نوسەرو شاعیرو ڕۆژنامەنوسە ژنانەی لەبوارەکەدا کاردەکەن هەوڵیانداوەو هەوڵەدەن بۆ دروستکردنی دیسکۆرسێکی ژنانە یاخود(فێمینیستی) ئەمەش لەزۆر حاڵەتدا بەزیانی بزووتنەوەکانی ژنانو ئەدەبیاتو بواری ڕۆژنامەگەری کەوتۆتەوە.

شیعری کوردی دوای ئازادی کوردستان زۆرترین پشکی ئەم زیانەی پێکەوتووەو چونکە لەماوەی پازدە ساڵی ئازادی کوردستاندا بەهێندەی پازدە سەدەی رابردوو زیاتر شیعر نوسراوەو ژنان پشکیان لەو شیعر نوسینەدا هەبووە، لەمێژووی دووروو نزیکی کورددا هەرگیز وەك ئەم پازدە

سالە ژنان نەهاتوونەتە تەواوی بوارەکانی ژیانی کۆمەڵگەوە. بۆیە لێرەوە ئاساییە ئەو مەیلەی ژنانیش بۆبوونە خاوەنی دیسکۆرسێکی تایبەت بەخۆیان ئاسایی ببینرێ، بەڵام ئەوەی ئاسایی نییە ئەوەیە کە ئەم مەیلە لەبواری ئەدەبدا بەدەگمەن کاری داهێنەرانەی ژنانەی لێکەوتۆتەوە. لەشیعری ژناندا ئەوەندی قسە دەبینرێ، زۆرکەم شیعر دەبینرێ، ئەوەندەی سوکایەتی بەپیاو کراوە زۆرکەم هەوڵی نزیکبوونەوەو لێتێگەیشتنی دراوە. بەکورتی ئەدەبی ژنانە تەنیا دەلاقەی نێوان ژن‌و پیاوی گەورەتر کردووەو هیچیتر. (کەژاڵ ئیبراهیم خدر) یەك لەو شاعیرە ژنانەی سەردەمی ئازادی کوردستانەو ماوەی چەند ساڵێکە ئامادەیی تەواوی هەیەو وەك یەکێك لەژنە شاعیرەکان ناودەبرێ‌و لەزۆربەیشیان پڕ بەرهەمترەو پێدەچێت بەردەوامیش بێت، دیارە بەردەوامیش کامڵی زیاتری بەدواوەیە. شیعر لای کەژاڵ گەڕانە بەشوێن ناسکی‌و جوانیدا، لەشیعری کەژاڵدا وەسف زاڵەو بایەخ بەفۆڕم دراوەو کەمتر ئاوڕ لەجەوهەری شیعر دراوەتەوە، لێرەوە کەژاڵ بێئاگایانە بێت یان بەمەبەست دەکەوێتە هەڵەی ئەوەوە کە جیهانبینی‌و ناوەرۆکی شیعرەکانی بەسادەیی بهێڵێتەوەو زیاتر ببێتە شاعیرێکی سادەنوس‌و چاوەڕوانی ئەوەنەکات کەشیعرەکانی نوخبەیەك لەخوێنەر پەلکێشکەن. هەر ئەمەشە وایکردووە کەخۆی قەتیسکات لەفۆڕم سازی‌و وەسفی سەرپێییانە لەنوسینی شیعرداو هەنگاو بەرەو پێشەوە نەنێت بۆ کاری داهێنەرانە.

تائێستا زۆر خۆم بەشیعری ئەم شاعیرەوە سەرقاڵنەکردووە، بەڵام قەسیدەی (بەپێنوسی ژنێك) کەچەند کۆپلە شیعرێکە، ناچاریکردم چەند جارێك بیخوێنمەوەو هەستم کرد ئەم شاعیرە هەنگاوێکی بەرەو پێشەوە هاویشتووە. بەپێنوسی ژنێك دوازدە کۆپلەیەو بەهەر دوازدەییان هەوڵی

دەربڕین‌و دروستکردنی گوتارێك دەدەن کەژن دروستکەرەکەیەتی، واتا خوڵقێنەری ئەم گوتارە ژنە، بەڵام ئەوەی تێبینی دەکرێت ئەم گوتارە گوتارێکی ئاسایی نییەو هەڵگری کۆمەڵێك مەدلولە. دیسانەوە دەبێت ئەوەش بزانین کە خوڵقێنەری گوتارەکەش ژنێکی ئاسایی نییەو وەك لەدرێژەی شیعرەکەدا دەردەکەوێت بەوشیارییەکی تەواوەوە ئەوەی دەیەوێ دەریدەبڕێ. دەسپێکی شیعرەکە پرسیارە، پرسیار لەئەوی پیاو، پرسیار بۆخۆی هەڵگری حاڵەتێکی دەروونی زۆر جار خراپ‌و شێواوە. واتا کەسی پرسیار کەر گرفتێکی هەیە، لەشتێك تێنەگەیشتووە، داوای روونکردنەوەی زیاتر دەکات.

ئەی پیاو

تۆ بۆچی نوێژ بۆ بەهەشت دەکەیت

کەخواوەند لەماڵەکەی خۆتدا

بەهەشتێکی پێ بەخشیوی کەژن.

شاعیر پرسیاری ئەوە لەئەوی پیاو دەکات، کەڕەنگە ئەو پیاوە هاوسەر بێت، کەبۆچی نوێژ دەکات تابەهەشتی بەنسیب بێت، کەدواجار بەهەشت مانای حۆری‌و وەك دەڵێن ژنی جوان، ئێخۆ هەموو پیاوێك لەماڵەکەی خۆیدا ژنێکی جوانی هەیە، جائیتر بۆ نوێژ یاخود ئیتاعەی ئەو ژنە ناکات کەئێستاهەیەو لەپاڵیدایە. خودا لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ (بەهەشت لەژێر پێی دایکاندایە) دەکرێ ئەم رستەیە فراوانترو سەراپاگیرتر بکرێت‌و بۆ ژن‌و خوشکیش بەکاربێت واتا تا ژن‌و خوشك‌و دایك لەپیاو رازی نەبن بەهەشتی بەنسیب نابێ. لێرەوە تێدەگەین لای شاعیر نوێژی هەموو پیاوێك

بە ریایی و رووکەش لێکدەداتەوەو وایدەبینێ کەئەو نوێژەی پیاوان زیاتر بۆداپۆشینی خراپەکانییەتی لەبەرامبەر ئەوی ژندا.
بەپێی وەسفی کلاسیك کەپەڕیوەتەوە سەرزاری خەڵك بەگشتی و دواتر وەك لایەنی بایۆلۆجیش هەمیشە جەستەی ژن وەك گول پیاویش وەك شتێکی پێچەوانەی گوڵ ناسێندراوە، ئەمەش بۆ سروشتی هەردوو رەگەز دەگەڕێتەوە، ژن ناسك و نەرمونیانەو پیاویش رەق و توندویتژ. شاعیر پێیوایە پیاو ناتوانێ وەك هەنگیش بێت کەلەپێناوی گوڵ و مژینی هەڵاڵەکەیدا ئامادەیە گیانی خۆی دانێت، بەڵام ژن زیاتر ئامادەی قوربانیدانەو هەمیشە ژن لەپێناوی شەرەف و شان و شەوکەتی ئەوی پیاودا تیرۆرکراوەو دەبێت بکوژرێت، چونکە دواجار وەك کورد دەڵێ حەیاو شەرەڤ هەرچی پیاوی بنەماڵەیە دەچێت گەر بێت و ئەو ژنە نەکوژرێت کەپەیوەندی لەگەڵ پیاوێکدا هەبووەو ئێستا پەیوەندییەکەی ئاشکرا بووە. ئەمەش دیاردەیەکی ناو کلتوری کوردەو بەردەوام خۆی نمایشدەکاتەوەو رۆژانە لاپەڕەی رۆژنامەکان دەیان هەواڵی کوژران و سووتانی ژنمان دەخەنە بەرچاو. لەلایەکیتریشەوە تیرۆرکردنی ژنەکە وەك چۆن لەپێناوی پیاودایە، بەهەمان شێوە پیاویش بۆتە هۆی ئەو کوژرانە، چونکە ئەم حەزی لەپیاوێك کردووە، دواتر ئەو پیاوەش گەر ئاشکرابوو رەنگە بکوژرێت، گەرنا ئەوا وەك بەرزەکی بانان بۆی دەردەچێت و ناوی ئەو ژنە لای خۆی دەسڕێتەوە.
وتەیەکی عەرەبی هەیە دەڵێ: پیاوان نەدەتوانن بێ ژن هەڵکەن و نەلەگەڵ ژنیش هەڵدەکەن. ئەمە گەر بۆ تەواوی پیاوی دنیا وانەبێت لانیکەم بۆ تەواوی پیاوی رۆژهەڵات وایە.
ژن لەڕووبارێک دەچێ

نەتینوێتیتان لێی دەشکێ، نەکەم دەکات
بەڵام کامتان دەتوانن
مەلەی تیابکەن و نەخنکێن.
رووبار سروشتی وایە هەمووشتێك لەخۆیدا کۆدەکاتەوەو زوو لەگەڵ شتەکاندا رادێت، لێرەدا شاعیر وەك میتافۆرێك رووباری وەك ژن چوواندووە بەوەی ژنیش هەموو شتەکانی پیاو قبوڵدەکات و بەسەر خۆی ناهێنێنێ، دەتوانێ پیاو لەخۆیدا نوقم کات و بیخنکێنێ، ئەمە حاڵەتێکە بەسەر پیاودا دێت کە لەبەردەم هێزی شەهوەتدا بۆ ژن دێتە سەرچۆك و هە رهێندەی کاری خۆی تەواوکرد ئیتر سروشتە رەقەکەی لەبەرامبەر ژندا بۆ دەگەڕێتەوەو پێویستی بەژن نییە. لای شاعیر مەسەلەی چەوساندنەوەی ژنان لەلایەن پیاوانەوە ریشەیەکی فەسلەجی و بایۆلۆجی هەیەو چارەسەری زەحمەتە، چونکە ئەوە سروشت و هێزی ماسولکەو ئاوەزی پیاوە وەك رەگەز بوار بۆ چەوساندنەوەی ژنان خۆشدەکات. لای (سیمۆن دیبۆڤار) ژن ئەوی ترەو پیاو بۆی هەیەو وەك هەرشتێکی تری ژیانی بەکاری بێنێ، لەڕوانگەی دیبۆڤارەوە پیاو بکەرەو ژنیش بەرکارو لێرەیشەوە ئەوەندەی پیاو ماڤ گوزارشتکردنی لەخۆی دراوەتێ ژن ئەوەندەی نەدراوەتێ. ئەمی شاعیر پێیوایە گەر ئەمیش پیاوبوایە بەهەمان شێوەی ئێستا ژنەکەی خۆی دەچەوساندەوە.
ئاواتم بوو
تۆ ژن بویتایەو منیش پیاو
بەڵام جیاوازییەک نەبوو

ئەو کاتە من تۆم دەچەوساندەوە.

لێرەدا شاعیر تەواو تەسلیمی ئەو یەقینەبووە کە چەوساندنەوەی ژنان شتێکە لەناخی پیاوداو ئیمکانی گۆڕانی نییە، چونکە سروشتکەی وایلێدەکات، ئەمەش کاتێك تەواو دڵنیامان دەکاتەوە کەدەڵێ: گەر منیش پیاو بوومایە ژنەکەم دەچەوساندەوە. هەوڵی ئەم شیعرە بۆ بەرهەمهێنانی گوتارێکی فێمینستییە تالەڕێگەیەوە خەمەکانی ژن یاخود خودی ژن خۆی بنوێنێ، لەم شیعرەدا هەوڵی بەسەنتەرکردنی ژن دراوە لەسەر حسابی دوور خستنەوەی پیاوان بۆ دەرەوەی سەنتەر. هاوکات هەوڵی نزیکبوونەوەش لەپیاو دراوە، بەڵام شاعیر ئەوە دەخاتەڕوو کە چەوساندنەوەی ژنان بەتەینا سووچی پیاو نییەو کۆمەڵگە بەرپرسی سەرەکی چەوساندنەوەی ژن و پیاویشە لەیەك کاتدا. هەر چۆنێك بێت کەژاڵ لەم شیعرەدا هەوڵی تێپەڕینی داوەو زمانی لەدۆخێکەوە بەرەو دۆخێکی تر بردووەو خۆی بەجێهێشتووە، کەلە شیعرەکانی پێشتریدا جێمابوو.

بادڵنیا بێت ئاو.. با دڵنیابێت نیشتمان.

کاتێک نیشتمان لەدەست شاعیرێک هەڵدێت

نووسینو بوونە نووسەر یاخود بوونە شاعیر رەگێکی قوڵی دەچێتەوە سەر خۆپەرستیو حەزکردن لەناوبانگ، رەگێکی دەچێتەوە سەر ترس لەمردن، بەو مانایەی بەرلەوەی بمریت ناوبانگێك دەرکەیت. هەر ئەمەشە وایکردووە زۆرێك لەسایکۆلۆژیستان رەگێکی شێتی دەدەنە پاڵ ئەهلی ئەدەب، بەتایبەت شاعیران بەوەی ئەوەندە بیر لەناوبانگێك دەکەنەوە کەپێش مردن بەریان کەوێت، دەگەنە پلەیەك لەپلەکانی شێتیو خۆپەرستن، بەرادەیەك کەپێیوایە مردنی ئەو وەك مردنی کەسێکی ئاسایی نییەو خەڵکانی شاعیرو نووسەر هەمیشە بۆ مردنیان زووەو بۆ ژیانیشیان درەنگ. واتا ئەوان هەرگیز کاتی مردنیان بەدڵ نییەو پێشیان وایە ئەم سەردەمە، سەردەمی ئەوان نییەو دەبوو زووتر یاخود درەنگتر بهاتنایە دنیاوە. ئەمەش وادەکات هەمیشە نووسینەکان یاخود شیعرەکان تەمی رەشبینیو نائومێدیان لەسەر بێت. ئەم تەمی رەشبینییە لەناو وڵاتدا کەمتر بەسەر شیعرو نوسینەکانەوە دەردەکەوێت کاتێك دەچیتە دەرەوەی وڵات ئیتر زیاترو زۆرتر دەبینرێت. جەمال غەمبار یەك لەو شاعیرانی ئێمەیە کەتا لەوڵاتبوو شیعرەکانی کەمتر بۆنی نائومێدیو رەشبینی لێدەهات، بەڵام لەوەتای چۆتە دەرەوی وڵاتو لەتاراوگە دەژی کەم شیعری هەیە سیخناخ

نەبێت بەرەشبینیو نائومێدی، نائومێدی لەوەی بێتەوەو بەکۆڵانەکانی مەڵکەندیو پیرەمەسووردا پیاسەیەك بکات. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە لەناو نائومێدیدا واتا لەتاروگەدا شیعری ئەم شاعیرەمان زیاتر دەدرەوشێتەوەو دڵنشین تر دەبێت. دەمانەوێ قسە لەسەر قەسیدەی(با دڵنیابێت ئاو)بکەین، ئەم شیعرە هەر دەڵێی وەسێتەو لەسەرمەرگدا دەنووسرێت وەسێتێك بۆ تەواوی نیشتمانەکەی بەخاكو خەڵکەوە. ئەو ئاوەی (غەمبار) دەیەوێ دڵنیای کاتەوە، ئاوێکە کەلەوەختی کفنو دفندا جەستەی مرۆڤی پێدەشۆن، غەمبار دەیەوێ بڵێ با ئەو ئاوە دڵنیابێت کەمن باکم لەمردن نەماوەو کەی دێت بابێت گرنگ ئەوەیە من ئەوەی دەمەوێ بیڵێم وتومەو لێیشی پەشیمان نیم؟ جگەلەوەش شاعیر وا دەنوێنێ کەکەسیکی پاکەو شتنو نەشتنی وەکو یەکەو ئەم لەو کەسە پیسانە نییە کەبەشتنی دوای مەرگ پاك بێتەوەو بەپاکی بچێتە حزووری خودای گەورە. چونکە لەکلتوری ئیسلامدا دەبێت هەموو کەسێك دوای مردنی بشۆرێت پاشان کفنو دفن کرێت تا لەبەردەم بارەگای خودادا بەپاکی دەرکەوێت. بەڵام ئەوەی رەشبینی تەواوی ئەم شاعیرە دەردەخات کەس ئامادەی وەسێت نامەکەی نییەو تەنیا خۆی بۆخۆی دەنوسێتو کەسیش پێی نەوتووە وەسێت بنووسێت. بۆیە رووی دەمی دەکاتە ئاوو پێی دەڵێ دڵنیابە من وەك ئەوانی تر نیم تابێتو پاکم کەیتەوە.

شەوی گۆشەگیری چەندە کورتیش بێت
تازە من ناتگەمێ ئەی سپێدەی ئومێد

شاعیر بەحوزنەوە دەڵێ شەوی گۆشەگیری، شەوی تەنیایو دوورە وڵاتی چەندە کورتیش بێت تازە بۆ من هەر درێژەو ناگەمەوە ئەوەی کەبتوانم

سەرێك لەوڵات بەمەوەو یارو دیارو نەیار بەسەر کەمەوە. لەئەدەبیاتی سەردەمی شۆڕشی ئێمەدا، واتا ئەدەبیاتی بەرگری شەو قەڵای مێردانەو ئەوە شەوە وادەکات پێشمەرگە بێنەوە ناو شارەکانو بدەن بەسەر مۆڵگەو بارەگای بەعسو سوپاو جاشدا، بەڵام لەڕاستیداو لەم وڵاتە بەدبەختەی ئێمەدا شەو بۆخۆی ئاماژەیەکە بۆ ئاوابوونی ئومێدو هیواو، لەشەودا کەمتر مرۆڤ زیندووەو زیاتر وەك مردو حسابی بۆ دەکرێتو زۆرینەی چالاکی ئێمە لەڕۆژدایەو بەشەو خەوتن هەیەو خەویش یانی مردنو بێئاگایی لەدنیا. ئەمەش شاعیر ناچار دەکات بێمنەت بێت لەکورتی شەو، چونکە ئەو ناتوانێو بۆی ناکرێت سەربداتەوە، ئەو دڵنیایە لەوەی ناگاتە سپێدەی ئومێدو سوود لەو سپێدەیەو وەرناگرێ. ئەم کۆپلەیە لەناوخۆیدا هەڵگری ئەو رازەیە کەشاعیری بێ ئومێد کردووە بێ ئومێد لەوەی بگاتەوە وڵات، بێ ئومێد لەوەی یارو دیار ببینێەوە، بێ ئومێد لەوەی سبەینێیەکی پڕ ئومێد بێتو دەستی ئەم بگرێت.

چەنێ درێژیش بێت بەیتی دڵنەوایی دنیا،

تازە مەحاڵە گەڕانەوەی گۆرانیو سێبەر

بۆ عەرعەری تەنیایی من!

ئەم بێ هیوابووە لەوەی گەر بەیتو حیکایەتەکانی بۆ دڵدانەوەی رێکدەخرێتو دەچڕدرێت چەند درێژیش بن ناتوانن دڵی بدەنەوە، چونکە ئەم دەمێکە ئەوەی لەدەستداوەو تازە چاوەڕوانی دڵدانەوە ناکات. ئەم دڵی لەنیشتمانو وڵات شکاوەو تازە شوێنی خۆی ناگرێتەوە. بەمەحاڵی دەزانێ کەگۆرانیو سێبەر وەك دوو شت کەپەیوەندییان بەمرۆڤەوە هەیە، گۆرانی

پەیوەندی رۆحییەو سێبەریش پەیوەندییەکی جەستییە، بەوەی هەمیشە خۆمان دەخزێنین بۆ سێبەرو سێبەر وەك میتافۆرێك بۆ داڵدەو پەنادانیش بەکاردێت. کەسێك دەبێتە سایەو سێبەر بەسەر کەسێکی ترەوە، واتا دەبێتە پارێزگارو پارێزەری کەسێکی ترو لەزوڵمی ئەو کەسە یاخود لەهەڕەشەو گوڕەشەی ئەو رزگاری دەکات. بەڵام ئەم شاعیرەمان لەوە دڵنیایە تازە گۆرانیو سێبەریش نابنە پارێزەری درەختی عەرعەری تەنیایی ئەو، چونکە ئەم رۆحێکی هەلاهەلای هەیەو بەبەرییەوە نەماوە بۆ ئەوەی گۆرانی بیلاوێنێتەوەو درەختی عەرعەریشی لەمێژە گڕەو هەتاو بردویێتیو پێویستی بەسێبەر نییە. ئەم کاتێك پێویستی بەگۆرانیو سێبەر بوو کەدرەختی عەرعەری پڕ شەوقو گەش بووە، ئێستا کەئیتر وانەماوە ئەمیش پێویستی بەگۆرانیو سێبەرە نییەو بێمەنەتە لەگڕەو بابێت چیدەکات بیکات.

ژیان لەگەڵ هەموومان درۆزنە، یاخود ئەوە ئێمەین لەگەڵ ژیان درۆزنین.؟ ئەمە تائێستا ساغ نەبۆتە ژیان بێ وەفایە یاخود ئێمە بێ وەفاین، چوون لەهەردوو حاڵەتەکەدا ئێمەین هەڵگری بێوەفاییو خراپکردنی ژیان، چوون ژیان لەدەرەوەی مرۆڤ بوونی نییە. ئەوە ئێمەین هەست بەژیان دەکەین نەك ژیان هەست بەئێمە بکات، مرۆڤ هەمیشە باجی ئەعقڵو هۆشی خۆیداوە، لەدەرەوەی سنورەکانی عەقڵ شتێك نییە پێی بوترێ ژیانو بێ وەفایی ژیان. مرۆڤ لەو رۆژەوەی هەستی بە عەقڵ کردووە لەخۆیدا، لەو رۆژەشەوە بەدبەختی بەسەردا باریوە، ئاخر هەر ئەعقڵە وادەکات حەزمان لەپارەو سەروەتو سامانو دەسەڵات بێتو ئەمەیش رەواییمان دەداتێ ببینە کەڵەگاو جەللاد بەسەر یەکرتەوەو لێرەیشەوە ژیان لەخۆشمانو لەخەڵکیش

تاڵ دەکەین‌و ئیتر ئەوەی جەلادە دەڵێ ژیان زۆر خۆشەو بەرامبەرم بەوەفایەو تەنیا گلەیی ئەوەیە لەژیان کەمۆڵەتی بات دەست بەسەر زۆرترین مەملەکەت‌و خەڵکدا بگرێت. ئەوەی کەقوربانیشە دەڵێ ژیان ناخۆشەو بێوەفایە بەرامبەرمان‌و رۆرژێك لەحاڵی نەپرسیوینەتەوە.

ویستم دڵی شکاوی سەفەر بدەمەوە
گۆزەیەکی موسافیر خۆی پڕ کرد لەشەرابی مردن‌و
لەسەربانی درۆکانی ژیانەوە خۆی بەردایە خوارێ..

شاعیر چەند جار هەوڵی داوە دڵی شکاوی خۆی وەك موسافیرێك وەك تاراوگە نشین‌و وێڵگەرێك بداتەوە، بەڵام هەوڵەکەی ئەنجامی نەبووەو گۆزەیەکی موسافیر کەئاماژەیە بۆ بەختەوەری مرۆڤ لەسەربانی درۆکانی ژیانەوە خۆی بەرداوەتەوە خوارێ. هەمیشە هەوڵەکانی ئەمی شاعیرو ئاوارە بێ ئاکام بووە لەوەی کە دڵی شکاوی خۆی بداتەوەو وەك کەسێکی گەشبین بەخەڵکی بناسێنێ. شاعیر نایەوێ ئەکتەر بێت‌و باوەش بەژیانێکدا بکات کەلەدرۆدا تابینەقاقا رۆچووەو دەرهێنانەوەی زەحمەتە. ئەمە بواری گلەیی‌و گازندەی دۆست‌و برادەر ناهێڵێتەوە بەوەی پێی بڵێن تۆ خۆت تەممەڵ‌و تەوەزەلی‌و ناتەوێ ژیان بۆت پێبکەنێ چونکە هەوڵ نادەی کەمێك لەخەم‌و کەسەرەکانی خۆت کەمکەیتەوە. ئەم پێیان دەڵێ چەند جارێك هەوڵمداوەو دەواجار بێ ئومێد بووم لەوەی ژیان بەدڵی من بێت، چونکە ژیان راستییەکە پر لەدرۆو منیش تەنیا شاعیرێکی راستگۆم‌و ناتوانم درۆ لەگەڵ خۆم‌و ژیانیش بکەم. دڵگرانی شاعیر تەنیا لەوە نییە کەناتوانێ بێتەوە وڵات، بێتەوەو یارو دیار بەسەر کاتەوە، بەڵکو دڵگرانی ئەو لەو

سەرگەردانی‌و پاشا گەردانییە وڵاتدایە، وڵاتێك حورمەتی ئینسانی تێدا نەماوەو بۆتە دۆزەخ بۆ خەڵکەکەی. لێرەدا شاعیر شەهیدێك دەهێنێتەوە زمان، شەهیدێك زیندو دەکاتەوەو لەوێوە ناڕاستەوخۆ سەرانی بزووتنەوەی کوردی دەخاتە ژێر پرسیارەوە، پرسیار لەوەی دوای ئەو هەموو شەهیدە، دوای لەبەر رۆیینی ئەو هەموو خوێنە بۆچی کۆمەڵگەیەك لەژێر دەسەڵاتێکدا کەتادوێنێ خەونی پێوەدەبینی‌و خوێنی بۆ دەرشت ئاوها ژیان بگوزەرێنێ.؟ ئایا ئەم کۆمەڵگەیە شایانی ژیانێکی شیاوو باشتر نییە.؟ لەکلتوری ئێمە دا شەهید جێگەیەکی باڵای هەیەو وەك موقەدەس حسابی بۆ دەکرێت، بەڵام لەژێر ئەو سمبوڵە باڵایەدا، لەژێر ئەو موقەدەسەدا کەرامەتی تاك‌و کۆی کۆمەڵی کوردی سوکایەتی پێدەکرێت.

لەشەهیدێکیان پرسی: کەی ئەگەرێیتەوە ناومان؟
ئەو وتی: کەشۆڕش دەستی پێکردەوە!

شاعیر پێیوایە لەئیستادا ئەوەی شەهید هەوڵی بۆی داوە ئەنجامی نەبووەو لێرەیشەوە شەهیدیش بۆخۆی ماناکانی لەدەست داوە، لەئێستادا شەهید ئەو جێگە باڵایەی لای سەرانی کورد نەماوە، چوون ئەوان دەستیان لەوە گیربووە کە هەوڵیان بۆیداوەو خەڵکیان لەپێناویدا بەشەهیدکردن داوە، ئەمەش وادەکات شەهید لەئێستادا گەڕانەوەی پێخۆش نەبێت، چوون شەهید کائینێکی پیرۆزەو نایاتەوە بۆ سەرزەمینی ناپیرۆز، سەرزەمینێك پڕ لەگەندەڵی‌و سەرگەردانی‌و سوکایەتیکردن بەمرۆڤ، سوکایەتی کردن‌و بەشەهیدو زیندووەکانیش. شەهید بۆیە خۆی بەشەهیدکردن داوە تا سەرزەمینێکی یەکسانی‌و دوور لەهەر چەوساندنەوەو جیاکارییەك بێنێتە بوون، کەئێستا ئەم شەهیدبووەو ئەو شتانە نەهاتونەتە بوون دیارە ئەم

پەشیمانەو گەر بڕیار بێت بگەڕێتەوە لەئێستادا ناگەڕێتەوە، بەڵکو لەدەستپێکی شۆڕشێکی تردا دێتەوە، چونکە ئەو تەنیا لەشۆڕش و لەگەرمەی خەبات و تێکۆشاندا دەگاتە تەواوکۆیی و مانای تەواوی خۆی دەدات بەدەستەوە.

لەشۆڕشی کورددا گەرمیان و گەرمیانییەکان بەخاک و خەڵک و ئاوەوە زۆرترین پشکی قوربانیان بەرکەوتوو، ئەوان بڕبڕەی پشتی شۆڕشی کوردبوون لەدێرەوە تائەمڕۆش. خودی پرۆسەی ئەنفالیش لەسەر ئەوان تاقیکرایەوەو ئەوانی تێداکرانە ئامانج بەو پێیەی کەزۆرترین کوڕە ئازاکانی شۆڕشی کورد، قارەمانترین پێشمەرگەو شەڕکەرترین ناوچەیش ناوچەی ئەوان بوون، ئەمەش بەبەرنامە کراوەو لەخۆڕانەبووە. هەر ئەم خەڵکە، ئەم خەڵکە رەنج بەخەسارە کەمترین پشکیان لەڕاپەڕین و دەستکەوتەکانی ڕاپەڕین بەرکەوتووە. بێنازترین ناوچەی کوردستان گەرمیانەو دڵشکاوترین خەڵکیش دیسان خەڵکی گەرمیانن. غەمبار لەزۆر شیعری تریشیدا لەڕێگەی ئەنفالەوە گەرمیان و خەڵکی ئەو ناوچەیەی بەسەر کردۆتەوەو بۆتە بەشێك لەخەمە هەمیشەییەکانی. لەم شیعرەدا دیسانەوە گەڕاوەتە سەر گەرمیانییەکان و دەسەڵاتی کوردی دەخاتە ژێر پرسیارەوە بەوەی تائێستا لەئاست قوربانییەکانی ئەو خەڵکەدا نەبووەو نەیتوانیوە بەهێندەی قوربانیدانیان پاداشتیان بداتەوە.

پڕم لەقوتوی بەتاڵی ڕێگەکان.. پڕم لەنیگەرانی..
کەی مناڵێکی موحتاج کۆمئەکاتەوەو
ئەمباتەوە بۆ شار!

رەشەبایەکی ئۆپۆزیسیۆن وای لەسەر دیوارە
غەمناکەکانی گەرمیان نووسیبوو..

لێرەدا ئەوە دەبینین کەگەرمیان وەك قوتووی بەتاڵ.. وەك شوێنێکی پڕ لەنیگەرانی و دوور لەشار قسەی لەسەردەکرێت و شارەکان لەخەمی ناپرسنەوە. ئەو شارانەی دەسەڵاتەکانیان لەسەر خوێنی خەڵکی ئەوێ دروستبووە ئەمڕۆ خۆیان لە گەرمیان بەدوور دەگرن و نایانەوێ ڕۆژنامەی خەمەکانی بخوێننەوەو بزانن لەچی و بۆچی نیگەرانە. مناڵ ئاماژەیە بۆئایندەو شاعیریش وایدەبینێ کەدەبێت چاوەڕێکەین تالە ئایندەدا مناڵێك دێت و خەمەکانی گەرمیان و خەڵکەکەی دێنێتەوە شارو دەیان خوێنێتەوە. مردن تاقە شتێکە کەمرۆڤ نەیتوانیوە تائێستا سنوورێکی بۆ دابنێت و کاتەکەی بزانێت، بۆیە مرۆڤ هەمیشە هەوڵدەدات بەرلەوادەی مردنی، بەرلەوەی مەرگ بێت و ڕاپێچی کات شتێك بکات بۆ ئەوەی نەمری بەدەست بێنێ، تا لەیادەوەرەی خەڵکی نیشتمانەکەیدا بمێنێەوە. شاعیر دەیەوێ بەر لەمردنی تەنیایی لەقوڕی نیشتمان هەڵکێشێت، لێرەدا تەنیایی و قوڕ هاو واتای یەکن و تەنیایی ئینسان بەرەو گۆشەگیری دەبات و دەیکاتەوە قوڕو لەو قوڕە مەخلوقێکی تر ساز دەبێت. قوڕ بۆخۆی ئاماژەشە بۆ دروستبوونی ئینسان لەو قوڕەو بوونەوە بەقوڕیشی دووبارە دوای مردنی. شاعیر دەیەوێ تەنیایی خۆی لەقوڕی نیشتمانەکەی هەڵکێشێت و نەمری بەدەست بێنێت. ئەمەش تەنیا لەبەر ئەوەی کەس لەناڵەو هاوراو فوغانی ناپرسێت، کەسێك نابیتە ئیشکگری خەمەکانی.

بەر لەمردن

تەنیاییم لەقوڕی نیشتمان هەڵئەکێشم

ئاخر کێ لەناڵەی ئەم بارانەی من تێئەگات!

ئەم هەمیشە ناڵەناڵی وەك باران بەسەر تەنیاییدا دەبارێتو کەسیش ناچێت بەدەنگییەوە، هەر ئەمەیشە وادەکات شاعیر لەو شارە پڕئاپۆڕاو پێشکەوتووانەی دنیادا هەست بەتەنیاییەکی کوشندە بکاتو لەوێوە گۆرانی بۆ تەنیایی خۆیی و نیشتمانەکەی بڵێت ئاخر نیشتمانەکەی شاعیر لەهەمووکەس تەنیاترەو وەك چۆن کەس بەدەنگی شاعیرەوە ناچێت ئاوهاش کەس بەدەنگی نیشتمانەوە ناچێتو نیشتمان غەرقی گۆشەگیریی بووەو ڕەنگە بمرێت. لێرەوە دەکرێ ئاماژە بەوە بکەین کەئەم قەسیدەیە لەچەند کۆپلەیە یاخود چەند پارچەیەك پێکهاتووە، ئەمەش ئاماژەیە بۆئەوەی کەشاعیر ماوە ماوە تەنیایی و بیرکردنەوە لەنیشتمان بەقورسی سەری تێدەکاتو لەپەلوپۆی دەخات. لێرەدا ئەوەی دەیبینین شاعیر بەتەنیا خەمی نیشتمانی نییە وەك خاك یاخود جوگرافیایەکی دیاریکراو، بەڵکو شاعیر خەمی خەڵکی نیشتمانەکەیەتی، ئەوەی شاعیر هەمیشە بیری لێدەکاتەوەو هەستەکات بەشێکی زۆرو بنەڕەتی یادەورەییەکانی لەگەڵیانە خەڵکی نیشتمانەکەیەتی نەك خاکێکی لەتلەتکراوی نیشتمانێکی دابەشکراو.

بۆ ڕۆیشتیت ئەی نیشتمانی من! بۆ ڕۆیشتیت..

خۆ تۆ مناڵی دوێنێ بوویت

ئێستاش جۆلانەکەت بێ خۆت دێتو دەچێ!

بۆ ڕۆیشتیت؟

لێرەدا شاعیر پێیوایە ئەوە نیشتمانە لەدەستی ئەم رایکردووە، ئەم نیشتمانی لەدەست چووە، نەك ئەم لەنیشتمان هەڵاتبێو نیشتمان ئەمی لەدەستچووبێت. بەو مانایەی نیشتمان دڵی رەق بووەو ئەمی بەجێهێشتووەو ئەم لەدوریشەوە دەیلاوێنێتەوە. نیشتمان لای شاعیر مناڵێکەو گەورە نابێتو نابێتە ئەوەی کەمرۆڤ رقی لێهەڵگرێت، چونکە مناڵ دڵی پاکەو بەدڵ پاکی خۆیشی دەمێنێتەوە. هەموو رقو ناشیرینییەکان لەگەورەیدا پێدەگەنو تەشەنە دەکەنو دڵی مرۆڤ کرمێدەکەن. بۆیە ئەمیش هێشتا ئەو جۆلانەیەی لەمناڵی نیشتماندا بۆی هەڵخستبوو بەدارەکەوە ماوەو لێینەکردۆتەوەو چاوەڕوانە رۆژێك بێتو نیشتمان دووبارە جۆلانێی لێبکاتەوە. ئەوە نیشتمانە جیا لەهەموو شتەکانی تری وابەستەی ئینسان گەورە نابێتو مرۆڤ هەر خۆشی دەوێ. شاعیر لەڕۆژێکدا وڵاتی بەجیهێشتووە رۆژانە لافیتەی رەش دەست لەملانێی شاردەبوو رق وەك دەریا لەناو وڵاتدا شەپۆلی دەداو وایدەکرد کێ فریاکەوێ خۆی بپێچێتەوەو هەڵبێ. لێرەوە ئەم هەڵاتنە لای شاعیر پێچەوانە دەبێتەوە بەوەی ئیتر نیشتمان چیتر هی ئەم نییەو ئەم پێویستە بچێت بەشوێن نیشتماندا بگەڕێت. رازی هەڵاتنی نیشتمان لەدەستی شاعیر لەو رۆژەوە دەستیپێکردووە کە شەڕی براکان هەڵگیرساوەو وڵات پڕبووە لەلافیتەی رەشو برسێتی تابینەقاقای نیشتمان رۆچووەو گۆرانیش لەشەوێکی تاریکدا لەخاچدراوەو نیشتمانیش دڵتەنگ بووە. شاعیر لێرەوە دەبێتە زمان حاڵی خەڵكو ئەوەندەی دوعاو نزاکردووە بۆ ئەوەی نیشتمان خاڵی بێت لەشەڕی براکانو لافیتەی رەش لەوڵاتدا نەمێنێ تا خودا دوعاو نزاکەی قبوڵکردووە، بەڵام دواتر برسێتیو رق وەك دوو هەڕەشە بۆسەر رەگەزی

مرۆڤ هێشتا بێدارو زیندوونو نیشتمانیش دڵتەنگە بۆ ئەو شەوەی گۆرانییە ئەویندارییەکانیان لەخاچداوە.

چەندە نزام کرد خوا وڵاتێکم بداتێ

خاڵی لەشەڕی براکان. سپیی لەلافیتەی رەش

خوا نزاکەی گیرا کردم. شەڕی براکانی خستە دەریاوە

کەچی رقو برسێتیی هێشتا بێدارن

نیشتمان هێشتا غەمناکە بەشەوی لەخاچدانی گۆرانی!

جارێك خوێندمەوە کە(جمیس جۆیس) وتبوی: ئەو وڵاتە جوانو دڵگیرەی کەهەمیشە نووسەرو هونەرمەندەکانی رەوانەی دەرەوە دەکات. ئەم قسەیەی جۆیس مەبەستی ئەوە نییە کەجوانی ئەو وڵاتانە لەوەدایە کەنووسەرەکانیان دەچنە دەرەوە یاخود وڵاتەکە خۆی رەوانەیان دەکات، بەڵکو ئەو مەبەستی ئەوەیە دواتر ئەو نووسەرو هونەرمەندانە کەبەهەر هۆیەك وڵات جێدەهێڵن دەبنە داهێنەرو جوانی بەو وڵاتەکە دەبەخشن. چونکە ئێمە دەزانین کەکەهەمیشە نووسەرو شاعیرو هونەرمەندان لەنەبوونی ئازادیو باڵادەستی دیکتاتۆری لەلایەن رژێمە تۆتالیتارییەکانەوە وڵات جێدەهێڵن. ناشکرێ وڵاتێك لەژێر سایەی دیکتاتۆرییەتدا بێتو جوانیش بێت. بەڵام دواترو لەرێگەی داهێنانەکانی هونەرمەندو نووسەرانەوە وڵاتەکە جوان دەبێت. ئیسپانیای سەردەمی فرانکۆ کەلەساڵی(١٩٣٦)دا (فدریکۆ گارسیا لۆرکا)یان کوشت ئەو دەم ناشیرینترین وڵاتبوو، بەڵام دواتر لەرێگەی شیعرەکانی لۆرکاوە ئیسپانیا بووە وڵاتێکی جوان. ئەمە رەنگە بەسەر لۆرکادا پراکتیك نەکرێت، چوون لۆرکا فریای هەڵاتن نەکەوتو

پیاوکوژەکانی فرانکۆ گوللە بارانیان کرد. غەمبار لەداخی سووتانی نیشتمانو پیاوکوژەکانی هەڵاتو لەوێیشەوە جوانترین شیعر بۆ نیشتمانەکەی دەنووسیو دواتر لەرێگەی شیعرەکانی غەمبارەوە نیشتمان لەجوانییدا دەدرەوشێتەوە. ئەم شاعیرەمان تالەوڵات بوو یەکێك بوو لەبەرگریکارانو داکۆکیکارانی مافەکانی ژنو هەمیشە هەڵوێستی لەسەر ئەو رووداوانە هەبووە کەدوورو نزیك پەیوەندییان بەژنانو پرسی ژنانەوە هەبووە. هەر ئەمەیشە وایکردووە شیعری غەمبار سەر رێژبێت لەژنو لەجوانییەکانی ژنو لەئێشو ئازارەکانی ژن. هەمیشە گۆرانی بۆ ژنانێك دەڵێت کەهێشتا خودا نەیزانیوە کەدروستیکردوونو پێرانەگەیشتووە بزانێ بۆچی دروستبوونو چییان دەوێتو چۆن دەژین، ئەمەش رەنگە بۆئەوە بگەرێتەوە کەغەمبار زۆر سەرسامە بە(نزار قەبانی) شاعیری گەورەی عەرەبو ئەویش زۆرترین پانتایی شیعری خۆی بۆ ژن تەرخانکردووەو لەیەکێك لەدیدارەکانیشیدا دەڵێت: لەژێر سەرینی هەموو ژنێکی رۆژهەڵاتیدا کەئەو زیاتر مەبەستی عەرەبە شیعرێکی من واتا شیعرێکی نزار قەبانی هەیە. ئەو ژنانەی لەشیعری غەمباردا ئامادەییان هەیە ژنانێکن لەمێژوو جێماونو لەپەراوێزی کۆمەڵدا دێنو دەچنو هەست بەبوونیان ناکرێت، بەڵام غەمبار دەیەوێت ژن لەبەرکارەوە بکاتە بکەرو رۆڵی هەبێت، واتا بەپێچەوانەی ژیانی رۆژانەی ناو کۆمەڵگەوە کەژن پاسیڤە لەشیعری غەمباردا ژن دەبێتە مەخلوقێکی ئەکتیڤو رۆڵ دەگێڕی لەزیندو مانەوەی پیاو. گەر لەکۆمەڵگەو لەژیانی واقعدا پیاو هۆی مانەوەی ژن بێت ئەوا لای غەمبار ژن دەبێتە هۆی مانەوەی پیاو، ئەم سیفەتەی ژن لەنیشتمان دەچێت، نیشتمان هەمیشە مێیەو رۆڵی دایك دەبینی، مرۆڤ لەهەر کوێبێت

بیری دایکی زیاتر دەکات وەك لەباوکی، بیری نیشتمان دەکات وەك لەوەی بیری سەرکردەکانی بکات. دایكو نیشتمان لەم خاڵەدا یەکدەگرنەوە. سەرکردەو باوکیش لەو خاڵەی تردا یەکدەگرنەوە. نیشتمان وەك ئامێزی دایك هەمووبان بەرەو خۆی کێشدەکاتەوە، بەڵام هەمیشە سەرکردەو ڕێبەرانی نیشمان ڕۆڵی باوکێکی دڵ ڕەقیان بینیوەو ئێمە لەدەستیان هەڵاتووینو هەرگیز بیرمان نەکردوونو نەمان ویستووە بگەڕێینەوە ژێر سایەو سێبەریان. هەر ئەمەیشە وادەکات سەرکردەکان تەنیا لایەنە مێیەکەی نیشتمان ببیننو چەشنی مێیینەکانی ناو کۆمەڵگە ڕەفتاری لەگەڵ بکەنو بەبەرچاوی خوداوە ئەتکی بکەن.

ژنێک لەدوورەوە دەستەکانی بۆ خودا درێژدەکات

ژنێک لەدوورەوە کۆڵوانەکەی پڕ ئەکات لەدوعا

ژنێک لەودیو پەنجەرەکانی تیرۆرەوە

دوکەڵ کۆ ئەکاتەوە

حەز ئەکات خۆر زوو هەڵبێت....

ژنێک دەستی لەدڵی مندا چاندووە

بۆ ئەوەی لەلێدان نەکەوێت!

لێرەدا ژنێك دەبینین کە لەدوورەوە دەستی بۆ خودا درێژ دەکاتو هەر نایگاتێ، ژنێك دەبینین کۆڵوانەکەی پڕ ئەکات لەدووعاو یەك دانەشیان گیرانابێتو بەمرازی خۆی ناگات. ژنێك دەبینین لەکەلاوەی تیرۆری پیاواندا دوکەڵ کۆدەکاتەوەو دەبێت تاماوە باجی سەرەڕۆییەکانی پیاوان بداتو بەژیانی خۆی ڕانەگات. ئەم ژنانە حەزدەکەن خۆر زوو هەڵبێت، لێرەدا خۆر

هێمای سەردەمێکی پڕ ئاسودەییەو کۆتایی هاتنە بەمەینەتییەکانی ژنان، بەڵام ئایا بەحەزی ئەو ژنە دەبێتو خۆر زوو هەڵدێت.؟ دواجار ژنێك دەبینین دەستی لەدڵی شاعیردا چاندووە، ئەمەش وایکردووە کەشاعیرەکەمان دڵی لەلێدان نەکەوێتو لەوێشەوە شیعر بەردەوام بێتو ئەمەش پێمان دەڵێت هەمیشە لەپشتی هەر شاعیرێکی جوانەوە ژنێکی جوانو نیشتمانێکی جوانتر هەیەو هەر ئەوەشە خۆراکی ئەو شاعیرە. شاعیر تەواو نائومێد دەبێت کاتێك کەناتوانێ بەبێ بوونی نیشتمان، نیشتمان بەهەموو قورسایی خۆیەوە، عاشق بێت چوون ئەم پێیوایە کە هەموو عاشق بوونێك لەدەرەوەی نیشتمان، یاخود لەدەرەوەی ماڵ بەمانا نەتەوەییەکەی عاشقبوونێکی بێ ئاکامەو هیچ بەرهەمێکی نابێت، ئەمە ڕەنگە لەوێوە بێت کەسەرەنجامی هەموو عەشقێك نزیکبوونەوەو پێکەوە ژیانە لەماڵێك یاخود لەژێر بانیژەیەکدا، بەڵام کاتێك نەماڵەکە هەبێتو نەبانیژەکە ئیتر عەشقیش بوونی نابێت چوون عاشقو مەعشوق دەبێت لەشوێنێکدا هەر پێك بگەن. بۆیە شاعیر پێیوایە عەشقێك لەدەرەوەی نیشتمان بکرێت خاڵییە، عەشقێکە ساردو سڕ.

عیشق چەند خاڵییە بێ تۆ!

هەمیشە نووسەران حەزدەکەن لەهەر کوێی دنیابن چاوێکی نیشتمان واتا چاوێکی خەڵکی نیشتمانیان لەسەر بێت تاهەم خەڵك هەست بەو بکەنو هەم ئەویش هەست بەخەڵك بکات، چونکە نووسین یا هەر کارێکی تری ئەدەبی سەنتێزی دیالێکتیکی خەڵكو نیشتمانە، گەر خەڵك تێز بێت ئەوا نیشتمان ئەنتی تێزەو لەوێیشەوە کاری ئەدەبیو هونەری سەنتێزە یاخود سەیرورەیە، بەرئەنجامی بەریەککەوتنەکانی خەڵكو نیشتمانە،

دەرهاویشتەی ئازارەکانی خەڵك‌و ئازارەکانی نیشتمانە، لەدەرەوەی خەڵك‌و نیشتمان شتێك نامێنی ناوی کاری ئەدەبی بێت. شاعیر وایدەبینی کەهەرچی دەکات بۆ ئاسودەیی خەڵك‌و نیشتمانەکەیەتی، کاتێکیش لەچۆڵەوانی نیشتمانە دەڕواتە ئاوەدانی پڕ جەنجاڵی مەنفا، واهەستدەکات هەموو چاوەکانی مەنفا بەخەمناکی لەو دەڕوانن، پێیوایە خەڵکی ئەوێ هەر وەك بێگانەیەك لێت دەڕوانن وەك کەسێکی گوناهو سەرگەردان دەتبینن‌و بەزەییان پێتا دێتەوە، لەکاتێکدا تۆ پێویستت بەڕێزە. ڕەنگە ئەمە واش نەبێت، بەڵام ئێمە وەك کوردێك، وەك خەڵێکی سەرگەردان‌و بێ دەوڵەت‌و نیشتمان، وەك تاکی نەتەوەیەك کەبەقاچاخ دەگەینە مەنفاو بەهەزار دەردەسەری مافێکی پەنابەریمان پێدەدرێت، هەستەکەین خەڵك وادەمان بینێ. خەڵکانی نەتەوە سەردەستەکانی ئێمەو دەرو دراوسێ هەر وەختێك بیانەوێ دەچنە وڵاتانی ئەوروپاو دەگەڕێنەوەو کەسیش لێیان ناپرسێت چوون پاسپۆرتی ڕەسمیان پێیەو تاکی دەوڵەتێکن کەئامادەیە لەهەر کاتێکدا بەرگرییان لێبکات، کەئەمە بۆ ئێمەو وانییەو کەس ئامادە نییە بەرگریمان لێبکات‌و لەم دواییانەشدا حکومەتی هەرێم بەدەوڵەتی تورکی وتووە هەر کوردێکی باشوورت گرت رادەستی منی کەرەوە بەرمیلێك نەوت‌و دوو سەد دۆلارت دەدەمێ، خەڵکیش لێرە لەسەرما ڕەق بۆتەوە.

بەبێ چاوەکانی تۆ

ئەم کەناری ئاوەدانییە پڕە لەڕوانینی خەمناک..

لەم دواییەدا شاعیر لەشاشەی کوردساتەوە شیعرێکی جوانی خوێندەوەو ئەوەی جوانی زیاتریشیدا بەشیعرەکە گریانەکەی شاعیر بوو، غەمبار لەکۆتایی شیعرەکەیدا دایە پڕمەی گریان‌و نەیتوانی کۆنترۆڵی هەستەکانی

بکات، گریانێك هەستت دەکرد لەناخەوە هەڵدەقوڵێ‌و هەر دڵۆپە فرمێسکێکی قورسایی هەموو تاراوگەیان پێوە دیار بوو. گەر بیرکردنی نیشتمان‌و خەڵکەکەی نەبێت، گەر سووتان نەبێت بۆ وڵاتێك کەچەندین ساڵە دەسووتێت چۆن شاعیرێك لەو وڵاتە پڕ خۆشگوزەرانییەو لەو وڵاتە سروشت جوانەی کتومت بەهەشتی خودایە هەست بەبێزاری‌و دڵتەنگی دەکات‌و پێیوایە هەموو کەس سەیری ئەم دەکەن‌و بەزەییان پێیدا دێتەوە.

بائاو دڵینا بێت من ناوم ئێوارەیە

هەندێک لەساڵەکانی عومرم لێ زیادن

هەندێک خامۆشیم بەقەرز داوەتە جادەکانی ژیان

هەندێک جار عاشقان دێن‌و گۆرانیم تیا دەڵێن!

با ئاو دڵنیا بێت من ئیتر تەمی رووتی شەوگارم

بەسەحەری چ ئومێدێکی شکاو نابەخشم..

با دڵنیا بێت ئاو!

شاعیر تەواو ئومێدی لەدەستداوەو دەشیەوێ ئاو دڵنیاکاتەوە کە خۆی ماندو نەکات لەگەڵ ئەمی شاعیردا بەوەی ئومێدی باتەوە بەر، چوون ئەم لەڕێگەی نائومێدییەکانی خۆیەوە شەقامەکانی ژیانیشی خامۆش کردووەو ژیانیش لەڕێگەی ئەمەوە نائومێد بووە. کاتێکیش ژیان نائومێد دەبێت ئیتر مەرگ دەبیتە تاقە فریادڕەس‌و دەبێت بەو بڵێین فر یامان کەوێت. ئەمەش لوتکە نائومێدی مرۆڤە کاتێك تەنیا چاوەڕێ مەرگ بکات‌و ژیان وەلانێت. ئەمی شاعیر چاوەڕێی ڕۆژێکی نوێ ناکات‌و تەمی شەوگارەکانی بەئومێدی هاتنی سەحەرێکی تر ناڕەوێنێتەوە. هەموو

ئەمانەش بۆیە دەڵێ تا ئاو دڵنیاکاتەوە، بۆئەوەی بێتو بۆدواجار خۆی بەجەستەی ئەم کێشێ، ئەمەش بۆ پاکبوونەوەنا، بەڵکو بۆ سوکنایی هاتنی شاعیر، چوون شاعیر لەدۆخێکدایە تەنیا لەگەڵ ئاودا دەدوێتو لەهەموو دەوروبەر دابڕاوە. کاتێکیش مرۆڤ لەدەوروبەر دادەبڕێت ئیتر تەنیا شتێك کەبۆی بژی مەرگەو، شاعیریش دەیەوێ لەڕێگەی دڵنیا کردنەوەی ئاوەوە بانگی مەرگی خۆی بگەیەنێتە ئێمە. لەوەتای مرۆڤ پێی ناوەتە ئەم ژیانە یاخود ئەم دنیایەوە ئیتر بەڕێکەوتە یاخود بەشێوەیەکی بەرنامە بۆ داڕێژراوبێت لەلایەن خالقێکەوە، بەهیوا بووە بگاتە ئەوەی کەدەیەوێت، کەدیارە ئەم ویستەی مرۆڤیش سنوری نییە، مرۆڤ لەهەموو شتێك زیاتر داوای تەمەن درێژی دەکات، تەمەن درێژییەك شێوەیەك نەمری بداتێ بەوەی تاهەتایە نەمرێتو هەموو سەردەمو شوێنەکان ببێنێت، مرۆڤ هەرگیز تێر لەتەمەن درێژیو کۆنترۆڵکردنی خەڵکی تر ناخوات، هەمیشە حەزدەکات هەر مرۆڤێکی تر لەو پەڕی دینا بکاتە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە هێشتایش پێی کەمە. جەنگیز خانو هێتلەرو تەواوی دیکتاتۆرو پیاو کوژەکانی دنیا هەموو بەو ئاواتەوە بوون زۆرترین تەمەن بژینو ئەسڵەن هەر نەشمرن، بۆئەوەی زۆرترین خەڵك یدنیا بخەنە ژێردەستی خۆیانەوەو حوکمیان بکەن، بەڵام وەختی مردن ئەوەیان بیرکەوتە کە نەبەدڵی خۆیان ژیاونو نەبەئارەزووی خۆیان ژیانیان کردووە. ئەم ئارەزووە سەیرو سەمەرەیەی مرۆڤ، ئەم ویستە بێ ئەنجامانە هەمووی لەبەردەم مەرگدا بەچۆکدا دێنو ئینسان وەختێك دەگاتە سەرەمەرگ ئیتر فریای ئەوە ناکەوێت بزانێ چەندیش ژیاوە. ئەمەش وایکردوە تەواوی ئەدەبیاتی مرۆڤ، تەواوی میراتی بەجێماوی لەدەوری ژیانو مەرگ بخولێتەوە. (ئەحلام موستەغانمی)

دەڵێت: کەخۆشەویستیت مەبەستبێ.. دەبێ مەرگیشت مەبەستبێ چونکە خۆشەویستی لەمردنی دەچێت.. ئەم دووە دوو مەتەڵی مەزنی ئەم گەردوونەن. لەتەمومژیدا، لەدڕیو لەکتوپڕیو لەبێمانایی.. لەپرسیارەکانیشیاندا هەر لەیەکتری دەچن. ئێمە دێینو دەڕۆین، بێ ئەوەی بزانین بۆچی ئەو کەسەمان خۆشدەوێو یەکێکی ترمان خۆشناوێ.؟ بۆیە هەر خۆشەویستیو مردن بەتەنیا خۆراك بەهەموو ئەدەبیاتی دنیا دەدەن. لەدەرەوەی ئەم دوو بابەتە شتێك نییە شایانی نووسین بێت.* بۆیە شاعیریش پێیوایە هەموو چیرۆکە ئەویندارییەکانی دنیا ئەنجامیان دابڕانو بەیەك نەگەیشتنەو ئەمەش وایکردوە سەرگوزشتەی مرۆڤ، ئەو حیکایەتانەی مرۆڤ دەیان نووسێتەوە بەیەك رستە دەست پێبکەن ئەویش نەگەیشتنە بەیەکتری.

دواجار بەیەکتری ناگەین..

لەو رستەیەوە

هەموو چیرۆکەکانی دنیا دەست پێدەکەن!

لێرەدا ئەم تێگەیشتنەی شاعیر بۆ پرسەکان تێگەیشتنێکی بوونگەراییانەیە بەوەی ئەو لەگەیشتن بەیاردا گەیشتن بەژیان دەبینێتەوە، ژیانێك کەئاسوودەیی تەواوی تێدابێتو مرۆڤ خەفەت لەهیچ نەخوات. هەمیشە لەئەدەبیاتدا کەباس لەباخچە دەکرێت، باس لەژیانیش دەکرێت چونکە باخچە بۆ خۆی میتافۆری ژیانە، رەنگە جوانترین شتێك لەدنیادا لەلای مرۆڤ سروشت بێت لەسروشتیشیدا باخچە بۆ خۆی مانایەکی فراوانی زۆری لای مرۆڤ هەیەو بەچوونە ناو باخچەیەکەوە زۆرێك لەخەمو خەفەتەکانی مرۆڤ

دەرەوێتەوە. دیسان دەکرێت باخچە ئاماژە بێت بۆ وڵات، یاخود بۆ ماڵیش بۆیە شاعیر پێیوایە باخچەی ئێمەی کورد، واتا وڵاتی ئێمەی کورد دەستخەڕۆکراوەو فریودراوە بەوەی پێیان وتووە بەدیار گوڵەوە بسووتێ و ئێمەیش بەگۆرانی دەت لاوێنینەوە، بەڵام کاتێك دەزانیت باخچە یەك پارچە بۆتە رەژوو دەنگی سترانێکیش لەهیچ لایەکەوە نابیسترێ. ئەمەش مانای ئەوەی کەئێمە وڵاتێك فریو دەدەین و بەدیار مەرگییەوە هەڵدەپەڕین، ئێمە بەوڵاتمان وت تۆ بەدیار گوڵەوە بسووتێ و گۆرانییەکانت لەسەر ئێمە، کەچی کاتێك وڵات لەئازارەکانی خۆیدا هەڵقرچاو بۆ کڕووزی گەیشتە ئاسمان هەر یەکەو بەلایەکدا رامان کردو کەسمان ئەوەندە لەخۆبوردوو نەبووین سترانێکی بۆ بچڕین و لەگەڵ تەرمەکەی بچینە گۆڕستان.

ئەو دەمەی باخچە دەستخەڕۆ ئەکرێ

پێی ئەڵێن: تۆ بەدیار گوڵەوە بسوتێ

گۆرانییەکانت لەسەر ئێمە...

باخچە ئەبێتە خۆڵەمێش و

دەنگی قەتارێ لەچ لایەکەوە نابیسترێ....

دوای ئەم هەموو دەردە دڵ و سکاڵاکردنە لەدەست تەنیایی و لەدەست خەمەکانی وڵات، لەدەست مەنفاو ئازارەکانی ئەوێ، شاعیر رووەدەکاتە خوداو داوای لێدەکات بارانێك بیارێنێتە سەر خامۆشییەکەی، بەڵکو ئەمە خوایە شتێك لەخامۆشییەکەی سەوز ببێت کەلای شاعیر ئەو خامۆشییە دواجار بەلەدایکبوونی شیعرێك تەواو دەبێت، ئەو پێیوایە ئەو شیعرەی تابارانی لێنەدات ناگاتە لوتکەی تەواو کۆیی و نابێتە ئەو شیعرەی شاعیر

خوازیارییەتی. لێرەدا شاعیر شیعر وەك هەنارێکی ترش بەئێمە دەناسێنێ کەتابارانی لێنەدات تامی خۆش نابێت و نابێتە ئەو هەنارەی خەڵك تامەزرۆی خواردنین. شاعیر گللەیی ئەوە لەخودا دەکات کەنایات و فریای فەرزندەکانی ناکەوێت، ئەم دەیەوێ بڵێ: هەندێك لەفەرزندەکانی تۆ بەناوی تۆو بەپشتی تۆوە ژیان لەئێمە تاڵ دەکەن و ناهێڵن ئاسودەیی بمان گرێتە ئامێز. لێرەدا شاعیر داوای ئەوە لەخودا دەکات کەبۆ یەکلاییەکرنەوەی گرفتەکانی مرۆڤ، هەڵبەت مرۆڤ لەڕوانگەی شاعیرەوە واتا ئەو مرۆڤانەی ژیانیان خۆشدەوێت و لەخۆشەویستی دەگەن، خۆی دابەزێت و دادپەروەری بسەپێنێ و ئیتر ئاسودەیی ببێتە ماڵی مرۆڤ. ئەمەش لەوەوە هاتووە کەشاعیر بێ هیوابووە لەوەی ئەم خوێنبەربوونەی مرۆڤ بەدەستی مرۆڤ بوەستێ و دەبێت هێزێکی بان مرۆیی کەهەر خودایە بێت و ئەو خوێن بەربوونە راگرێت.

خودایا! بارانێک بنێ بەم خامۆشییەی منەوە

درێغی مەکە لەوەی هەڵمکێشیت لەتەماشای خۆت..

خودایا! بەخاتری شیعرم کە.

شەوێک خۆت بکە بەکەلاوەی رۆحما

بڵێ من ئەمەتام لێرەدام لەسووچی شیعرێکدام

لەداخی سەغڵەتیی دنیا، لەداخی تۆفانی غەدرو

لەبەر مەوجی ئەو کوشتارەی

بەناوی منەوە لەگوڵ ئەکرێت

ناچار خۆم هاتوومە ناوتان!

خودایا!

بۆ دواجار لەبۆنی تەنیاییەکەی خۆتم هەڵکێشە..

ئەم خۆشەویستی نیشتمانە، ئەم گۆرانییە حەزینەی غەمبار بۆ نیشتمان دەگاتە شوێنێك کەشاعیر تووشی نەخۆشی(شیزۆفرینیا) دەکات، سایکۆلۆژیستانیش پێیانوایە لەم حاڵەتەدا مرۆڤ دەبێتە دووان، کەسێتییەکی تری لێجیادەبێتەوە، زۆرجار ئەو کەسەی تووشی ئەم دەردە دەبێت نازانێ بەقسەی خودە بنەڕەتییەکەی خۆی بکات یاخود بەقسەی ئەو کەسێتییە تازەیەی لێی جیابۆتەوەو هەر لەگەڵ ئەویشدا دەژی. شاعیریش تووشی ئەم دەردەبووە، هەستەکات کە کەسێکی تر هەیە لەگەڵ ئەمدا دەژی‌و زۆرجار بەڕاستی‌و هەندێکجاریش دێتە خەونی‌و قسەی بۆ دەکات، کەسێك ئەم نایناسێت بەڵام ئەو دەیناسێت، ئەو کەسەش شاعیر خۆیەتی. ئەم دەردە وایکردووە شاعیر هەردوو حاڵەتی گەشبینی‌و ڕەشبینی تێدا دروستبێت‌و ئەمەش وایکردووە کەزۆرجار ڕەشبینی‌و هەندێکجاریش بەپێچەوانەوە گەشبینی زاڵبێت بەسەریدا، لێرەدا ئەوە تێدەگەین لەکۆتاییدا شاعیر دیسان ئومێدی دێتەوەبەرو بەرگێکی گەشبینی دەکاتە بەری شیعرەکەی، گەشبینییەك کەهەستناکەیت ئەمە هەمان ئەو شاعیرەیە کەسەرەتا ئەم قەسیدەیەی نووسیوە. ئەو کەسەی کەدێتە لای شاعیر کەدیارە هێواو ئومێدە، ئاگری نیشتمان‌و بادەی دڵنەوایی‌و کۆتری شیعری نالی‌و هەناسە گەرمەکانی شارەزوور بۆ شاعیر دێنێت.

شەوانە کەسێک،

بێدەنگ، بێدەنگ.. گریان ئەنوسێتەوەو

نیشتمان ئەخاتە ڕستەی تەواونەکراوی تەنیاییەوە!

ئەو کەدێت،

ئەزانیت من لەتەمی کام نیگەرانیدا غەرقم،

ئەزانیت سەری من پڕە لەچەند ئەستێرەی پەشۆکاو..

ئەزانیت شەوە تەنیاکانی من وێڵی کامە نووری خودان!

شەوانە کەسێک، بارانی عیشق تەڕی ئەکات‌و

دێت‌و لەدەرگای ئازارەکانی من ئەدات‌و

دێت‌و لەدەرگای ئازارەکانی من ئەدات‌و

هاوار ئەکات:

ـ بیکەرەوە..! من ئاگری نیشتمانم بۆ هێناویت،

بیکەرەوە، من بادەی دڵنەوایی‌و

کۆترێکی شیعری نالی‌و

هەناسەیەکی سوتاوی شارەزوورم بۆ هێناویت!

بیکەرەوە، من پڕ کتێبەکانی ئاسوودەیی

پڕ بەدنیای موبارەکی پەپوولەکان،

شکۆفەی ماچ‌و

غەزەلی تەڕم بۆ هێناویت...

ئەو، کەدێت... من نایناسم..

کەچی ئەڵێیت سەدەیەکە هاوڕێمە، ئەو کەدێت!

ئۆکتۆبەری(٢٠٠٧) تا کانوونی دووەمی(٢٠٠٨)

* فوضى الحواس، احلام مستغانمي ص. ١٩٥

جەلالی مەلەکشا

شیعرێکی بریندار

سالّی نەوەدوو دووی سەدەی رابردوو خوێندکاری سێی ناوەندی بووم، مەرسەمێکمان کردبۆوەو من بەرپرسی بووم، خەریکی کاری شێوەکاری بووین، بەنیازبووین ئاهەنگێك سازکەین‌و پێشانگەیەکی شێوەکاریش بکەینەوە کەزۆرینەی تابلۆکان من کێشابوومن. رۆژێك یەکێك لەمامۆستاکان هات‌و وتی: ئەم شیعرە بۆتۆ لەئاهەنگەکەدا بیخوێنەرەوە.! ئەوسا حەماسەت‌و کوردایەتی لەگیانماندا قوڵپی دەدا، شیعرەکە ئەمە بوو

ئاخۆ دەبێ،
ئەو رۆژەبێ
کاوەی کورم
جانتای سەفەر کاتە شانی؟
دەڵالانی بەر گاراژی شاری سنە
هاورا بکەن:
سلێمانی، سلێملانی!

ئەوکات نەمدەزانی خاوەنی ئەم شیعرە کێیە، بەڵام ئەو هەستە پان کوردستانییەم هەستپێدەکرد لەشیعرەکەدا. شاعیرێك ئاواتێ ئەوەیە هەر چوار پارچەی کوردستان ببێتە یەك‌و ئەم یەکسەر لەشاری(سنە)وە بەئۆتۆمبیل بێتە (سلێمانی). هەڵبەت سنەو سلێمانی وەك دوو شاری هەمیشە لەڕوودا وەستاوی رژێمە داگیرکارەکانی کورد لەم شیعرەدا ناویان هاتووە. شیعرەکە جوان بوو بەلامەوە، بەڵام ئەوی جێگەی داخبوو نەمدەزانی خاوەنەکەی کێیە، کەئەوە بۆ ئەو کاتی من زۆر گرنگبوو. چەند ساڵێ دواتر لەیەکێ لەژمارەکانی گۆڤاری (سروە)دا کەسێك باسی (جەلالی مەلەکشا)ی کردبوو، لەدێڕێکدا نوسیبووی (کاری ئاقڵانەی ئەم شاعیرە ئەوەیە کەتائێستا کتێبی چاپکراوی نییە.) هاوینی ساڵی (٢٠٠٤) (هەفتەی روناکبیری سنە لەسلێمانی) سازکرا، ئێمە وەك چەند رۆژنامەنووسێك لەبەڕێوەبەرێتی گشتی چاپ‌و بڵاوکردنەوە سەرقاڵی چاپکردنی رۆژنامەیەك بووین بەناوی (ئەردەڵان)و بۆماوەی هەفتەیەك بەردەوام بوو، هەر لەو هەفتە رووناکبیرییەدا سەرباری پێشانگەی شێوەکاری‌و کۆڕی شیعرو رووناکبیری‌و گۆرانی‌و هەڵپەڕیکێ، پێشانگەیەکی کتێبیش کرابۆوەو زۆرینەی کتێبخانەکانی شاری سنە بەشداربوون. لەوێدا کتێبێکم بینی بەناوی(زرەیێ زنجیری وشە دیلەکان) لەخوارەوە نووسرابوو (جەلالی مەلەکشا) سەرنجی راکێشام یەکسەر کەوتمە خوێندنەوەی‌و ئەو شیعرەم بینی، ئینجا تێگەیشتم ئەم شیعرە (جەلالی مەلکشا) نووسیوێتی.

رۆژی (١٠/٦/٢٠٠٦) لەشاری تارانی پایتەختی کۆماری ئیسلامی ئێران بووم، هاوڕێ سنەییەکەم(چنوور سەعیدی) کەلەزانکۆی تاران فەلسەفە دەخوێنێ، وتی ئەمڕۆ کۆڕی شیعر خوێندنەوەو رێزگرتنە لەشاعیر

(جــەلالی مەلەکــشا) بــچین.؟ وتم بابــچین. لــەوێ (جــەلالی مەلەکــشا)م بۆیەکەمجارو بەڕاستی بینی نەك بەوێنە، ڕەنگ بزڕکاوو بێ تاقەت، پیاوێك ڕۆژگار چۆکی پێدادابوو بەڵام هێشتا هەر هەوڵی دەدا وەك براوەیەك خۆی بنوێنێ، کەخەڵك بەدۆڕاویان دەزانی. جەلال چەند ساڵێك لەسەر کوردو کوردایەتی گیراوەو بەندکراوەو وەك لەشیعرەکانیشیدا دەبینرێ ئامادەیە چەندین ساڵیتر زیندانی بچێژی تەنیا لەبەرئەوەی کە (کاوە)ی کوڕی جانتای سەفەر کاتە شانیو دەڵاڵانی بەر گاراژی شاری سنە هاوار بکەن سلێمانی، سلێمانی. مەلەکشا لەشیعرەکانیدا هەستی بەیاخیبوون دەبینرێ، یاخیبوون لەدەسەڵاتە سەردەستەکانی کورد کە دواتر مانای شۆڕشگێڕبوون دەگەیەنێ. ئەم یاخیبوونەی مەلەکشا ئەوەندەی لەپێناوی نەتەوەیەکدایە ئەوەندە لەپێناوی خودی خۆیدانییە تاوەك خۆپەرستو هەلپەرست ببینرێ. مەلەکشا پێیوایە چوونە ناو ئەو شۆڕشەی کە دوژمن پێیوایە گێرەشێوێنیو ئاژاوەیە لەخۆوەوە نییەو ئەوە هەستێکی نەتەوەیی تەواو پالی پێوەناوە. ئەم قسەکردنەی شاعیر لەگەڵ دڵدارەکەیدایە کەدەیەوێ هەمووشتێك بەرپرسو ڕای ئەو بکاتو لەقسەی ئەو دەرنەچێت. ئەو لەخوێندنەوەی سیمای خۆشەویستەکەیدا ئەو گلەییو گازندەیە دەبینێ کەلێیدەکرێو بەپیاوێکی نابەرپرسی دەزانێ بەرامبەر ماڵو مناڵ، کەئەمە بۆ زۆرینەی شاعیرانو نووسەران وایە، بەڵام شاعیر پێیوایە بەرپرسیارێتی بەرامبەر نیشتمان لەبەرپرسیارێتی بەرامبەر ماڵو مناڵ گرنگترەو شاعیر وایدەبینێ ئەوەی نیشتمانی سەربەخۆ نەبێت ناتوانێ سەربەخۆیی ماڵو مناڵیشی بپارێزێت. لێرەدا شاعیر بەبێ ئاگایی خۆی کەوتۆتە ناو بیرکردنەوەیەکی (ئەفلاتون)یانەوە بەوەی نیشتمانەکەی پێش

ماڵو مناڵ یاخود خۆشەویستەکەی دەخاتو زیاتر خەمی ئەمیانییەتی وەك خەمی ئەویان.

دەپرسی بۆ
خۆم خستە ناو ئەم فەرتەنە؟
من دەمەوێ
بەگاسنی وشەی شیعر
وەرزی تازە بکێڵمەوە
بۆ چاندنی زەردەخەنە.

وەڵامەکەی شاعیر وەڵامێکە بەرپرسانەو پابەند بەخەمی گەورەی نەتەوەیەك، نەتەوەیەك کەلەتاریکیدا جێماوەو دوژمن لێناگەڕێ چرایەك داگیرسێنێو بەرێی خۆی ببینێ. کۆمەڵگەکەی شاعیر پڕ لەگریانو شیوەنەو ئەمیش تەنیا شیعر شك دەبات تالەڕێگەیەوە تۆوی شادمانیو زەردەخەنە بچێنێ. شاعیر لەم وڵاتانەدا ئەوەندەی بەدبەختیو نەهامەتی بۆ خاوەنەکەی دێنێ ئەوەندە بەختەوەری ناکات، ئەوەی شاعیر لەم کۆمەڵگە ژێردەستانەدا دەستی دەکەوێت تەنیا خۆشەویستی خەڵکە بەتایبەت بۆ شاعیرێکی شۆڕشگێڕی وەك (مەلەکشا) کە ئەوەندەی زیندانو ئێشو ئازاری لەسەر شیعر چەشتووە ئەوەندە لەززەتی لەو ناوبانگەی وەرنەگرتووە. ئەم شاعیرە لەسەرەتای هەشتاکانی سەدەی پێشوودا لەڕۆژهەڵاتی کوردستان لەپێش یەك نەتەوەوە شیعری دەخوێندەوە. خوێندنەوەی شیعری ئەم ڕێژنەی گوللەبوو بۆ تەوێڵی دوژمنان، لەگەرمەی شۆڕشی گەلانی ئێراندا کەکوردیش یەکێکە لەو گەلانە مەلەکشا دەرکەوتو

بەشیعر شۆڕشێکی هەم لەسەر ئاستی زمانو هەم لەسەر ئاستی خەباتی چەکداری بەرپاکردوو پێشمەرگە لەهەرکوێ بوایە شیعری ئەمیش لەوێبوو. ڕەنگە زۆرینەی ئەوانەی ئێستا لەڕۆژهەڵاتی کوردستان دەنووسنو بەجۆرێك لەجۆرەکان دەرکەوتوون شیعری ئەم شاعیرە کاریگەری زۆری هەبووبێ لەسەریان وەك لایەنی زمانەوانیو فێربوونی زمانی کوردی. ئەوەی لەشیعری ئەم پیاوەدا دەبینرێ ئەو نەغمە حەزینو خەماوییەیە بەجۆرێك هەستەکەیت ئەوەی دەیخوێنیتەوە فرمێسك نووسیوێتی نەك قەڵەم. (نیکۆس کازانتزاکیس) دەڵێ گەر لەشوێنێکدا بینیتان کاغەزەکە تەڕبووە ئەوە بزانن کەفرمێسك تەڕی کردووە، لەهەندێك شوێندا قەڵەمم فڕێداوەو بەخوڕ گریاوم. ئەم نەغمە حەزینە، ئەم بەفرمێسك نووسینە لای مەلەکشا زۆر هەستی پێدەکرێتو لەپشت هەر دێرە شیعرێکەوە ڕۆندك دەبینرێو هەستەکەیت شاعیر ڕێگەی لەقوڵپی گریانی بۆ نەگیراوە. مەلەکشا دەردو ئازاری هەڵبژاردووەو بۆتە شاعیر تالەوێوە بتوانێت هەم خزمەتێکی چینایەتی هەم نەتەوایەتی خەڵکی کۆمەڵگەیەکی بکات. ئەم لەو شۆڕشگێڕانەنییە تەنیا خەباتی چینایەتی بەئەرکی خۆی بزانێت، بەڵکو هەر دوو خەباتی چینایەتیو نیشتمانی گرێداوەو ئەمەشی تەنیا لەبەر ئەوەی چەپکێ تیشك لەدنیای پێشکەوتوو بدزێتو بیکاتە دیاری بۆ شەوەزەنگی کۆمەڵگەکەی.

بووم بەشاعیر
دەردو ئازارم هەڵبژارد
لەکارگەی چەوساوەکانا

شیعرەکانم کردە تفەنگ
بەڵێنم داوە چەپکێ تیشک
لە خۆر بدزم
بیدەم لەپرچی شەوە زەنگ!

خەمی شاعیر کەخەمی هەموو کوردێکی نیشتمان پەروەرە خەمی بێ دەوڵەتیو بێ وڵاتییە، بێ وڵاتی بەو مانایەی کەوڵاتەکەمان بەدەست خۆمانەوە نییەو بێگانەیەك سەردارو سەروەری ئێمەیەو بەئارەزووی خۆی هەڵمان دەسوڕێنێ. ئەوەی جێگەی داخە کە(مەلکشا)ش وەك زۆرینەی شاعیرانی ئەو ماوە مێژووییەی کورد ئەرکی شیعری لەئەرکێکی ستاتکییەوە کردۆتە ئەرکێکی حەماسیو شیعری وەك گوللە بینیوە بۆ بەرگری کردن لەنیشتمانەکەی، کەئەمەش ڕەنگە لەگەورەیی ئەو شاعیرە کەم نەکاتەوە، بەڵام قسەی ئێمە لەوێوەیە گەر ئەم وڵاتە وڵاتێکی ئازادو سەربەخۆو دوور لەدەستی بێگانەو دوژمن بوویایە ئەوسا مەلەکشاو زۆر شاعیری تریش ڕەنگە وەك شاعیرە داهێنەرەکانی دنیا ناوبانگیان هەبوایەو جوانترین کاریان لەزماندا بکرادایە بەو پێیەی کەشیعر ڕووداوێکە لەزماندا ڕوودەدات.

چل ساڵە من
تەرمی خۆمم لەکۆڵ ناوە
دەیگێڕمو ئەشکـ ئەڕێژم
ڕێگەی دووری تەمەن ئەبڕم
بستێ خاکم دەست ناکەوێ

ئەم جەستە پڕ لەئازارەی

تیا بنێژم!

تەمەنی هەموو کورێك لەم کوردستانە گەورەیەدا کە دابەشی چوار دەوڵەت کراوە پڕە لەکوێرەوەریو ڕەنجو مەینەتیو تەنانەت زۆر کەس بێ گۆڕو ناونیشان مردنو بستە خاکێك نەیتوانی تەرمەکانیان بیگرێتە خۆی. مەلەکشا لەوەختێکدا ئەم شیعرەی نووسیوە تەمەنی چل ساڵ بووەو لەوڵاتانی پێشکەوتوو شارستانیدا تەمەنی چل ساڵی گەرمەی چالاکییەو گوڕوتینی ژیان لەو تەمەنەدا کۆدەبێتەوەو لای ئێمەیش بەهۆی زاڵمی دوژمنەکانمانەوە لەو تەمەنەدا مرۆڤ لەجەستەی خۆی بێزار دەبێت. لەبەرەبەیانی مێژووەو کە لەشکری داگیرکاریو ئیپمراتۆرە دژ بەمرۆڤەکان رویانکردۆتە ئەم ناوچەیەی ئێمە شەڕی زۆرینەیان لەم ناوچەیەدا یەکلاییبۆتەوەو وەك دەڵێن هەمیشە کاسەکە لەسەری ئێمەدا شکاوەتەوە، ئەمەش دیارە بۆ سروشتی جوانو دەوڵەمەندی ئەم ناوچەیە لەڕووی کانزاو ستراتیژبوونی شوێنەکەیەوە گەڕاوەتەوە داریوشی فارسو ئەسکەندەری یۆنانی لەم ناوچەیە شەڕی خۆیان یەکلاییکردەوە، ئاشوورییەکانو بابلییەکان هەر لەم ناوەداو تورکە عوسمانییەکانو فارسە سەفەوییەکانیش هەر لەم ناوەداو لەسەردەمی هاوچەرخیشدا حەمە ڕەزا شای ئێرانو سەدام حسێنی عەرەب دیسان شەڕی خۆیان لەم ناوچەیە یەکلاییەکردوەو کاسەکەیان لەسەری کورددا شکان. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجەو بۆ دوژمنیش جێگەی ترس بووە ئەوەی کەکورد هەرماوەتەوەو وەك دار بەڕو رەگی بەناخی ئەم خاکەدا ڕرۆچووو بۆ ئەوانی دوژمنی چۆڵنەکردووە.

هەمیشە مێژووی ئەوانە مێژوویەك بووە لەسەر جەستەی هەلاهەلابووی کورد نووسراوەتەوە.

مێژوو دەڵێ

سەدان کەڕەت

گۆڕەپانی منیان کردە جەهەندەمو

وڵاتێکیان تیا هەڵقرچان!

بەڵام هەرگیز نەیانتوانی

دوو دیاردە

لەسەر سینگم بسڕنەوە

یەکیان کوردو

ئەوی تریان

وشەی پیرۆزی کوردستان.

ئەوەی هەست پێدەکرێ مەلەکشا گرفتی لەگەڵ ئەم سەردەمەدا هەیەو پێیوایە داگیرکەران ئەم سەدەیەیان پاوانکردووەو تەواوی دەروازەکانیان لەئێمەی کورد گرتووەو لێناگەڕێن ژیان بکەین. لەلایەکی ترەوە ئەم وەکو ئینسانێکیش دیسان بەهۆی هەژمونی تەکنۆلۆژیاو پێشکەوتنە خێراکانی بواری زانستو بچووکبوونەوەو هاتنەوەیەکی دنیا دەردەداریان کردووەو بەرەو نامۆییان بردووە.

ئەم سەردەمە

چەرخی دەردە

سەدەی تەنیایی ئینسانە
لەپانتایی ئەم کەویرە پانو پۆڕە
تۆ ئەو ئاسکە سەرگەردانەی
خێڵی راوچی
لەسەر چارەنوست دەدوێن.
بڕیار دەدەن
بازنەی گەمارۆ کات بەکات
تەنگتر ئەبێ
لەهەر لاوە دەسرێژ دەکەن!
تۆ نازانی لە کام لاوە
لەدۆزەخی تەنیاییدا
لاشەت دابێژ دابێژ دەکەن.

ئەم شیعرە دوورابییەکی فلسەفیشی لەپشتەوەیە بەوەی لەکەینونەو مانەوەی ئینسان ئەدوێ لەم سەردەمەدا لەبەردەم شەپۆلی بەنامۆبوونو لەخۆ بێگانەبووندا. ئینسان رۆژ بەڕۆژ بەهۆی ئامێری تازەوە لەکاری جەستەیی دوور دەکەوێتەوە، تەنیا مێشکی پێویست دەبێت بۆ کارکردنو کارکردنی زۆریش بەمێشك تاقەتی ئینسان دەپرووکێنێو زوو بێزاری دەکات. سەرباری ئەوەش داهاتنی ئامێری نوێی تەکنۆلۆژی ئینسان تەممەڵ دەکاتو بەرهەمی رەنجیشی دەداتە کۆمەڵێك خەڵکی تر کە خودی کەسی کارکەر نایناسێ، ئەمەش لەسەر تیۆرەکەی (مارکس) کەدەیوت:

کرێکار بۆیە نامۆ دەبێت چونکە بەری رەنجی خۆی ناخوات. لەئێستادا رەنگە تێگەیشتن لەکرێکارو سەرمایە گۆڕانیان بەسەردا هاتبێت، بەڵام بەجۆرێك لەجۆرەکان هەر وەکو سەردەمی مارکسەو گەر ئێستایش مارکس خەریکی نووسینی (سەرمایە) بوایە هەر بەهەمان شێوە دەینووسی کە نزیکەی سەدو بیست ساڵێك بەر لەئەمڕۆ نووسیویێتی. شاعیر پێیوایە تۆ نەدەستت نەلەهاتنە دنیای خۆتدا هەیە نەلەچوونە دەر لەدنیادا، ئەوە خەڵکی ترە ئەو بڕیارە دەداتو تۆش وەکو ئاسکێکی غەریبو سەرگەردان دێیتو دەچیتو نازانێ کەی دێنو لەکام لاوە جەستەت بەگوللە دادەبێژن. جامەرج نییە ئەو گوللەیە هەمان گوللە بێت کەجەلادەکە لەسەرەمەرگدا بە(لۆرکا)وەینا.

بەشێ لەژیانی شاعیرانو نووسەران بەگشتی تەنیاییو گۆشەگیرییە، زۆر جار ئەم تەنیاییو خۆتەریککردنەی شاعیران دەبێتە نەخۆشییەکی سایکۆلۆژیو پێیانوایە کەس ئەمانی ناوێتو دەوروبەر خۆ لەم دووردەگرن، کەلەڕاستیدا ئەوە خودی شاعیر یاخود نووسەرەکەیە خۆی بەدوور لەخەڵك دەگرێتو پێیوایە دەبێت خەڵك هەموو بەدەورییەوەبنو خۆشیان بوێت، چوون ئەم بەجۆرێك لەجۆرەکان خزمەتی ئەوان دەکات. هەندێکجاریش نەبوونی دڵدارو دڵبەرو ئەوینێك شاعیر گۆشەگیردەکەنو هەمیشە چاوەڕێیە رۆژێك کچێکی جوان بێتو لەدەرگای دڵی بداتو پێی بڵێ شاعیرە خۆشەویستەکەی خۆم. دەڵێن (دڵدار)ی شاعیر خاوەنی سروودی نیشتمانی (ئەی رەقیب)و چەند شیعرێکی ناسکی تر هەموو ئاواتی ئەوەبوو (بەهێ فەرەجوڵڵا) ناوێك کەلەبەغداد خاوەنی فرۆشگەیەك بووە لایەکی لێبکاتەوە وەك ئەویندارێك مامەڵەی بکات، رەنگە بەهێ

فەرەجوڵڵاش هەمان هەستو نەستی دڵداری هەبوویێ بەڵام وەك هەمیشە کچان چاوەڕێی دەست پێشخەری پیاوانو دڵداری شاعیریش ئەو بوێرییەی نەبووەو بەرامبەر (ڕەقیب) وەستاوەتەوە بەڵام بەرامبەر (بەهێ فەرەجوڵڵا) قسەیەکی نەبووە بۆ وتنو ئیتر دڵدار بەجوانەمەرگی سەری نایەوەو ئەو عەشقەیشی بردە ژێرگڵ. ئەم چیرۆکە بۆ (بەدر شاکر سەیاب)ی (جیکۆر)یش هەروایە ئەویش هەموو ئومێدو ئاواتێکی ئەوەبوو یەکێك لەکچانی خوێندنی باڵای بەغداد کەتەواوی شیعری ئەویان لەبەربوو بێتو بڵێ من خۆشم دەوێی، بەڵام ئەو کچە هەرنەبوو هەرنەهات. تەنانەت (مارف خەزنەدار) لەوتارێکدا لەیەکێ لەژمارەکانی گۆڤاری (رامان)دا لەسەر سەیابو گۆرانو ئاشناکردنیان بەیەکتر دەڵێ زۆرێك لەکچانی خوێندنی باڵا هەوڵی ناسینو بینینی (سەیاب)یان دەدا، چوون هۆگری شیعرەکانی بوونو لەبەریانبوو بەلام کاتێك یەکێکیانت پێدەناساندو دەتوت: ئەمە سەیابی گەورە شاعیرتانە کەدەتانەوێ بیناسن هەردوای یەکتر ناسینەکە کچەکان دوور دەکەوتنەوە، ئەمە تەنیا لەبەر ئەوەی سەیاب بەڕواڵەت ناشیرینو تێکسمڕاوو دزێووبووە. ئەم حاڵەتە بۆ زۆرێك لەنووسەران راستە. جەلالی مەلەکشاش هەمان گرفتی سەیابو دڵداری هەیەو پێیوایە ئەوە خۆشترە بۆ ئەو کچێك بێتو بڵێ جەلال گرفتی تۆ چییەو بۆچی هەمیشە خەمباری. لای ئەم شاعیرە لەبەرکردنی شیعرەکانیو پێشکەشکرنی لەلایەن کچانەوە بۆ کۆڕانو بەپێچەوانشەوە ئەرزشی بەهێندەی ئەوە نییە بێنو لەخودی خۆی بپرسنەوە. ئەم هەستەی شاعیر لەوەوە هاتووە کەئەم خولقێنەری شیعرەکەیە پێویستە لەم بپرسرێتەوە نەك لەشیعرەکە. گەر عەشقو

ئەوێنێك هەیە پێویستە بۆ خودی شاعیر بێت نەك بۆ شیعرەکانی.

شیعرەکانم
بوون بەگوڵو
کەنیشکەکانی ئەم شارە
چەپک چەپک
کردیان بەهەدیەی دڵداری
بەڵام هەرگیز کچێ نەهات
بڵێ جەلال:
ئەی خۆت بۆ هێندە خەمباری؟!

ئەم گلەییەی شاعیر لەوێوە سەردەردێنێت کەئەم بۆ ئەوان دەنووسێتو بۆئەوانیش بۆتە شاعیر ئەی بۆ ئەوان ئەوەندەی وەفادارو پێویستیان بەشیعرەکانییەتی ئەوەندە وەفادارنین بەرامبەر بەشاعیرەکەو تەنیا جارێك لەحاڵی خۆی ناپرسن کە تەنیایی هەڵیلوشیوەو لەژیانی دابڕیوە.

وەك سەرەتا وتمان لەدوا شۆڕشی گەلانی ئێرانەوە لەڕۆژهەلاتی کوردستان کوردیش لەو پارەچەیە بووە خاوەنی خۆیو بۆماوەی چەند ساڵێك ولات بەدەست پارتە کوردییەکانو پێشمەرگەوە بوو. ئەو دەم جەلالو شیعرەکانی شار بەشارو گوند بەگوند دەگەڕانو لەگوللە کاریگەرتربوون بۆ سەردڵی داگیرکەر. جەلال بەڕادەیەك خۆشەویستو زمانحاڵی خەڵك بوو کەهەموو خەڵك ئامادەبوون لەدوایەوە ڕێبکەنو ئەمیش پێشڕەویان بێت. بەلام بەختی بەدی جەلالو نەتەوەکەی وابوو کە ئەو

بارودۆخە لەلایەن خودی کوردەوە لەباربراو ئیتر ڕۆژی ڕوناکی جەلالیش بەرەو ئاوابوون چوو خەمی نەتەوەو نیشتمان کەنەفتیان کردو دوای چەند ساڵێك پێشمەرگایەتی و شاخەو شاخ لەناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی رابردوودا لەگەرمەی شەڕی پارتە کوردییەکان و کۆماری ئیسلامیدا (مەلەکشا) گەڕایەوە شاری سنەو وەك دەڵێن (تەسلیم) بۆوەو ئەمەش هەلیدایە دەست پارتە کوردییەکان کەسەرباری نەگبەتی و سەرگەردانییەك کەتووشی کوردیان کردووە لەو پارچەیە (جەلال)یش بە(شاعیرە دۆڕاوەکە) ناوبەرن(بڕوانە سڵاوی ئازادی، شیعر، ڕێبوار) زۆرناوو ناتۆرەی تریان دواخستو ئەمەش مەلەکشای تەواو ڕەنجاندو ئەوەندەی تر دەردیان دایە. بەڵام مەلەکشا نەك هەر نەدۆڕاوە بەڵکو لەڕێگەی شیعرە بەسۆزو پڕ خرۆشەکانییەوە درێژەی بەخەبات دایەوە بۆ سەرکەوتنی نەتەوەکەی. ئەوەی پێیوایە جەلال دۆڕاوە بایەك شیعری ئەو بدۆزێتەوە بۆ پیاهەڵدانی دوژمن نووسرابێت.؟ هەموو ئەم ناووناتۆرەو قسەدروستکردنە بۆ مەلەکشا، لای ئەو دەبێتە شیعرێك و دەیەوێ لەڕێگەی ئەو شیعرەوە هەم هەڵوێستی خۆی لەوان ئاشکرا کات و هەم ڕازو گللەییەکانی بدرکێنێ و هەمیش ئەوە بسەلمێنێت کە ئەم سەرباری خراپی و دڵڕەقی ئەوان هێشتا خۆشی دەوێن و ناتوانێ دڵی لێیان بڕەنجێ.

لێتان توورەم
لەگەڵتانا
یەک ڕەنگ ژیام
بەشادیتان شاد ئەبووم و

لەماتەمتانا ئەگریام!
بەڵام کاتێ
قوڵپەی گریان
ئەوکی هەنسکی پێگرتم
ئێوە کردتان بەشایلۆغان
ئێستاش
دڵە ساکارەکەم نەگۆڕاوە
هەر وەک دڵەکەی جارانە
هەر چەند توورەم
پڕ لە خۆشەویستیتانە.

دەکرێ لێرەدا کەمێك بگەڕێینەوە سەر شێوازی شیعر نووسین لای مەلەکشا، کەدیارە شێواز خۆی لەهەردوو ئاستی فۆرم و ناوەرۆکدا دەبینێتەوەو دواتریش پەلو پۆ دەهاوێت بۆ ڕیتم و هارمۆنی یاخود مۆزیك. لەنووسینی پێشترداو لەسەر شیعری شاعیرانی تر باسمان لەوەکردووە کەپرسی تازەکردنەوەی شیعر لەسەر هەردوو ئاستی فۆرم و ناوەرۆك بەتوندی پەیوەستە بەگۆڕانە خێراکانی ناو کۆمەڵگەوە، چوون کۆمەڵگە بەهۆی ئاگاداربوون لەکۆمەڵگەکانی تر لەچرکەدا دەگۆڕێت و ئەمەش وادەکات کەهەرگیز کۆمەڵگەی زیندوو شیعر یاهەر نووسینێکیتری نەوێت کەلەگەڵ ئەو چرکەساتەیدا نەگونجێت. (نزار قەبانی) گەورە شاعیری عەرەب دەڵێ: لەچلەکانی سەدەی پێشوودا کەلەکۆڕو کۆبوونەوە ئەدەبییەکاندا

شیعرە نوێکانی خۆمان دەخوێندەوە زۆرجار سەرزەنشت دەکراین و بەپەلە ئەو شوێنەمان جێدەهێشت و دەبووینە گاڵتەجاڕی شاعیرە کلاسیکییەکانی ئەو دەم، بەڵام دواتر ئەو تەرزە شیعرەی قەبانی بووە شیعری سەردەم و قەبانی و زۆریتریش وەك تازەکەرەوەی شیعری عەرەبی ناویان چووە مێژووەوە. لەناو شیعری کوردیشدا سەردەمی (روانگە)و پێشتریش کەلەدوای (دیلان و کامەران)ەوە هەندێك شاعیر پەیدابوون کەئێستا وەك گەورە شاعیر ناویان دێت، دور لەشێوازەکەی (کامەران و دیلان)و نەوەی دوای (گۆران) نووسیتیان و تاماوەیەك کەس نەیدەخوێندنەوە، بەڵام دواتر کەلەدوای ساڵی حەفتاوە کۆمەڵگەی کوردی کرانەوەی زیاتری بەخۆوە دی ئیتر ئەو جۆرە شیعرەی ئەوانیش کەئێستا هەندێك بەهەڵە پێی دەڵێن: شیعری ئازاد، یاخود شیعری روانگەیی بووە شیعری سەردەم. لەڕۆژهەڵاتی کوردستانیش تازەکەرەوەی شیعری کوردی (سوارەی ئیخانیزادە)یەو زۆر ئاگاداری سەردەمەکەی خۆی بەتایبەت بزووتنەوەی ئەدەبی و شیعری ئێرەبووەو لەوێیشەوە کاری بۆ تازەکردنەوەی شیعر کردووە لەڕۆژهەڵاتی کوردستان، لێ بەداخەوە ئەویش ئەوەندە نەژیا تادرێژە بەو تازەکردنەوەیەی بدات و بەرهەمی کەمی دوای خۆی جێ هێشت کەکەبۆئەو سەردەمە تامۆبۆیەکی زۆر جیاوازی هەبووە، بەڵام ئەو کەمە دەیکەنە یەکێك لەشاعیرە داهێنەرەکانی ئێمە. سەردەمی دەرکەوتنی مەلەکشا جیاوازبووە لەسەردەمی دەرکەوتنی سوارە، دەرکەوتنی مەلەکشا لەوەختێکدایە کەتەواوی کۆمەڵگەی کوردی لەوپارچەیەدا لەجۆش و خرۆشی شۆڕش و کوردایەتیدا دەکوڵاو ئەمەش وایکردووە شیعری مەلەکشا وەك ئەدەبی بەرگری خۆی نمایش بکات، بەڵام هاوکات مەلەکشا بێئاگانەبووە لەشیعری

ئەو دەم، بەتایبەت فارسەکان و لێرەیشەوە هەوڵی داوە لەگەڵ سەردەمەکەو پێداویستییەکانیدا رێبکات. لای مەلەکشا زمانی شیعری زۆر پاراوو سادەو ساکارەو زیاتر بایەخی بەمۆزیکی شیعری داوەو هاوکات بەزمانێك دواوە کەزمانی ئەو وەختەی خەڵك بووە، کاریشی بۆ خاوێنکردنەوەو خاوێنڕاگرتنی زمانی کوردی کردووەو ئەمەیشی وەك جۆرە تێکۆشانێك دەرخستووە. وێنەی شیعری لای مەلەکشا وێنەیەکی بێ رتووشەو وەك فۆتۆگرافەرێکی کارامە ئەو وێنانە دەگوازێتەوە کەیەك چرکە زیاتر ناخایەنن و بۆ زەمانێکی درێژ دەمێننەوە، وێنەیەك بەخێرایی بروسکە خۆیدەکات بەزەینی خوێنەرداو کاریگەرییەکی زۆری لەسەر جێدەهێڵێت، ئەمەش بۆ هەردوو حاڵەتی شیعرە لیریکی و حەماسییەکانیشی هەروایە.

تاکی کورد لەگەڵ چاو هەڵهێنانیدا تووشی دۆخێکی دژوار دەبێت لەخۆناسین و دنیابینیندا، ئەم دژوارییەش وایلێدەکات کاتێك دەگاتە تەمەنێك کەئیتر بەعەقڵ شتەکانی دەوروبەری هەڵاوێرکات لەوە تێدەگات دەردی ئەم بەر لەهەر شت کوردبوونە، کوردبوونە وادەکات بچیتە شەڕێکی بێ ئامان و ئەنجامەوە، ئاخر ئەو شەڕی کورد بەتایبەت لەسەدەی بیستەمدا لەگەڵ هەرسێ دەسەڵاتی سەردەستی عەرەب و فارس و تورك کرودێتی تانهۆش ئەنجامێکی نەداوەتە دەستەوە، کەئەمە بەشێکی پەیوەندی بەدنیای بەرژەوەند پەرستەوە هەیەو بەشێکی تریش کەمن پێموایە زۆرینەیەتی پەیوەندی بەخۆمانەوەیە وەك کورد کە تالەشاخین و سەرگەرمی شۆڕش و رووبەڕووبوونەوەی دوژمنانین کەمتر شەڕی یەکتر دەکەین و کاتێکیش دەچینە ناو شارەکانەوەو دەسەڵات وەردەگرین ئیتر بەردەبینە گیانی یەکتر، ئەمەش لەهەر دوو ئەزموونی دوای رووخانی شا

لەئێرانو دوای ڕاپەڕینی خەڵکی باشور لەدژی سەددامو هاتنە سەرکاری حکومەتی کوردی زۆر بەزەقی خۆی دەنوێنێتو وەك پەڵەیەکی ڕەش وایە بەسیمای شۆڕشی کوردەوە. ئەو چەند ساڵە شەڕی براکوژی لەو پارچەیەی کوردستان نەك هەر (جەلالی مەلەکشا) وەك شاعیرێك، بەڵکو تەواوی خەڵکی کوردی گەیاندە دۆخی نائومێدییەکی تاڵو هەموو هاتنە سەر ئەو باوەڕەی دەردی کورد خۆخۆرییە نەك داگیرکاروی داگیرکەران، ئەم دۆخە بۆ شاعێرێکی وەك جەلال چاوەڕوان نەکراو بووەو ئەمەش وایلێکردووە شۆڕشی کوردی وەك گورگ بێتە بەرچاو بەوەی نەیتوانیوە لەئاست چاوەڕوانییەکانی خەڵکدا بێت.

کەخۆم ناسی
دنیا شەو بوو
شەوێکی چڕ، تاریک... تاریک!
تیشکێکی دوور
لەئەو پەڕی ئاسۆی دووری ژیانمەوە
وەکو مەشخەڵ داگیرسابوو
بەڵام ڕێگا
پڕ لەکۆسپو کەندەڵان بوو
ئاستەنگێکی دوورو باریک!
تیشکی هیوا گرشەی ئەهات
بۆ لای خۆی بانگی ئەکردم

رایدەکێشام
هێزی ئەدا بەهەنگاوم
بیرو ئەندێشەی ئەبردم!
ساڵەهای ساڵ
بەقەد ساڵەکانی عومرم
ڕێگام بڕی
گۆچانی ئاسنم شکاند
سەد پێڵاوی پۆڵام دڕی
هەر هەنگاوێ زامێکی قووڵ
ڕێگا هەموو ژانو بڕک بوو
هێزی هیوا بەرەو ئامانجی ئەبردم
گەیشتمو دڵ پڕ لەحەز، ئاوات، تاسە
لەخوێ، گەوزاو
ماندوو، بێ هێز
ئەژنۆ شکاو
ئامێزم بۆ تیشک کردەوە، بەڵام ئەفسووس
ئەفسووس، ئەفسووس، ئەو مەشخەڵە چاوی گورگ بوو!

لەم شیعرەدا مەلەکشا هەموو ئازارو ماندوو بوونو مەینەتییەکانی کوردی لەسەدەی بیستدا هێناوەتە قسەو لەکۆتاییدا پێمان دەڵێت کەهەموو

ڕەنجەکەمان بەهەدەر ڕۆییوە. ڕەنگە ئەمە بەلای مرۆڤێکەوە کەوەك(گۆتە)ی ئەڵمانی دەڵێت هەر بۆ ورگی بژی شتێکی سادەو ساکاربێتو دەستی بەکڵاوەکەی خۆیەوە گرتبێت تابانەییات، بەڵام بۆ شاعیرێکی وەك مەلەکشا ئەم تێکشکانو گلانەی کورد بەدەستی کورد خۆی هەروا تێناپەڕێتو قسەی خۆی لەسەردەکاتو دەبێتە خەم لەدڵیدا، خەمێك کەلێی نابێتەوەو بۆتە قەدەری کوردبوونی، مەلەکشا کورد نەبوایە بەو جۆرە نەدەبوو، بەڵام کاتێکیش کەکوردە ئیتر ناتوانێ وەك خەڵکی ئاسایی بیربکاتەوەو بەسەر ڕووداوەکاندا بازداتو خۆی بەخاوەنی پرسەکە نەزانێت. هەر بەهۆی شاعیربوونییەوە مەلەکشا ساڵانێکی زۆر لەزیندابووەو تاڵاوی زۆری چەشتووە، ئەم تاڵاوەیش بەشیعرەکانییەوە دیارەو کەم شیعری ئەم شاعیرە هەیە، تەمی خەمێکی لەسەر نەنیشتبێت، بەڵام ئەوەی جێگەی وردبوونەوەیشە مەلەکشا لەزیندانیشداو لەو شیعرانەشیدا کەلەزیندان نووسیونی گەردی بێ هیوایی لێ نەنیشتووەو ورەی بەرنەداوەو خۆی نەداوە بەدەستەوە. مەلەکشا لەزیندانیشدا هەر مەلەکشاکەی شاخو کێوەکانەو وایدەبینی مرۆڤ مادام بەشوێن ئازادیدا وێڵە دەبێت لەزینداندا زیاتر بۆ ئازادی بژی تالەشاخ، چوون لەشاخ تۆ سەدان فرسەخ لەدوژمنەوە دووریت، بەڵام لەزینداندا لەقوڵای دوژمندایتو ئازایەتی مرۆڤیش بەتایبەت لەڕووی دەروونییەوە لەوێدا دەردەکەوێت. لەیەکێك لەو شیعرانەدا کە لەزیندان نووسیوێتی زۆر بەبودری قسەی لەسەر ئەو ئازادییە کردووە لەزینداندا کەڕەنگە هەموو زیندانییەك ئەوەندە هەستی پێنەکات، ئەو لەوێدا ڕووی دەمی دەکاتە پاسەوانێکی زیندانەکەو دەیەوێت ئەوەی پێ بڵێ کەمن لەزیندانەکەمدا زۆر لەتۆ ئازادترم، لەکاتێکدا تۆ پێتوایە من زیندانمو تۆیش

پاسەوان، چوون من دەتوانم هەمیشە لەپەنجەرەکەوە دنیای دەرەوە ببینم، بەڵام تۆ هەمیشە ناو ژوورەکەی من دەبینی کەتاریکاییە. ڕەنگە هیچ زیندانییەك لەتەواوی دنیادا بەمجۆرە لەزیندانی نەڕوانیبێتو وەك مەملەکەتێکی ئازاد نەی بینیبێت. چونکە ئەوەی پاسەوانی زیندانەکەیە دەبێت تاکۆتایی ئەو ڕژێمەو زۆرجاریش تاکۆتایی تەمەنی لەو زیندانە پاسەوان بێتو هەرگیز دوور نەکەوێتەوە، ئەمەش خولیاو بیرکردنەوەی مرۆڤ دەکوژێتو وای لێدەکات چیتر خەو بەدنیایەکی ترەوە نەبینێت، بەڵام کەسێکی زیندانی، بەتایبەت زیندانی سیاسی هەمیشە خەونو خولیاو بیرکردنەوەی نوێی هەیەو سەرباری ئەوەیش بەپێچەوانەی کاکی پاسەوانەوە کەهەر لەبیری خۆیدایە، کەسی زیندانی بیر لەخەڵکی تریش دەکاتەوەو دەیەوێت ژیانی ئەوانیش بگۆڕێت.

لەنێو ژوورە تاکەکەسیە تەنگەکەمدا
هەڵکورماوم!
کارەساتێک بەڕێوەیە
لەودیو دیوار
وەردیانەکەم ڕاوەستاوە
دەلاقەیەکی بچکۆلە
لەسەر سنگی دەرکەکەیەوە
داخراوە!
کۆترە باریکەی خەیاڵم

تامەزرۆیە هەڵفڕێت تا
بەرِ بەرۆچکەی ئاسمانی کاکی بەکاکی!
جار بەجارێ
وەردیانەکەم
دەلاقەیەک دەکاتەوەو
لێم دەڕوانێ
ئەو تاریکی دەبینێت‌و من رووناکی!

لەم شیعرەدا وێنەی زیندانییەك دەبینین کەلەژوورێکی تەنگی تاکەکەسیدایەو هەمیشە بەو خەیاڵەوە دەژی کەکۆترە باریکەی ئاواتی هەڵفڕێت‌و ئاسمانی کاکی بەکاکی تەیکات، واتا بەهیوایەکەوە دەژی، چوون خەیاڵی هەیە، مرۆڤی زیندانی ئەو کەسەیە کەخەیاڵی نەبێت، مرۆڤ کەی خەیاڵی لەدەستداو توانای خەیاڵکردنی نەما ئەوسا زیندانییە یاخود مردووە، هەمیشە زیندانەکانی ناخی مرۆڤ لەزیندانە راستەقینەکانی دیکتاتۆرو دەسەڵاتدارن سەخت‌و قایمترن‌و مرۆڤ زۆری دەوێت تالەو زیندانە قوتاربێت‌و ببێتە خاوەنی خودی خۆی. ئەم مرۆڤە، واتا شاعیرەکەمان خەیاڵی جوانی لەسەردایەو بەو خەیالانەوە دەژی‌و ئەمەیش وای لێدەکات بەزەیی بەکاکی وەردیاندا بێتەوەو ئەو وەك زیندانی ببینێ‌و خۆیشی وەك کەسێکی ئازادو دنیا گۆڕ، کەسێك دەتوانێ کاریگەری لەسەر ژیانی خەڵکانی تریش هەبێت بەباشە. دەتوانین لەو روانگەیەشەوە لێی بڕوانین کەکاکی وەردیان مادام هەمیشە چاودێری ژیانی خەڵکی تردەکات‌و تفەنگێکی بەشانەوەیەو ئەو تفەنگە مانا بەژیانی دەبەخشێت، ئیتر ئەو

زیندانییە، چوون ناتوانێ ئەو کارە نەکات‌و بەبێ ئەو کارە ژیانی مانایەکی نامێنێت.

لەگەڵ هەموو تووڕە بوونێکی ئەم شاعیرەمان لەنیشتمان‌و شۆڕش‌و خەڵکەکەی، کەچی هێشتا هەر خۆشی دەوێت‌و ناتوانێ خیانەتی لێبکات‌و بۆی نەسووتێت، ئەمەش بەتەواوی بەشیعرەکانییەوە دیارەو کەم شیعری مەلەکشا هەیە وەك شیعرەکانی (هێمن موکریانی) گەڕانەوەی تێدا نەبێت بۆ نیشتمان‌و زێدەکەی. بارەتەقای هەموو ئەو عەشق‌و ئەوینەشی بۆ نیشتمانەکەی رقی لەدوژمنانەو بەهەموو بوونییەوە بەرگری لەخۆی دەکات بۆ ئەوەی دوژمن نەیخاتە خزمەتی خۆیەوە، ئەو دەزانێ خراپترین جۆری ناپاکی لەنیشتمان ئەو جۆرەیانە کەبچیتە باوەشی دوژمنەکەتەوەو بەشان‌و باڵایدا هەڵبەیت، رەنگە ناپاکی بەرامبەر نیشتمان زۆر شێوەو جۆری هەبێت هەر لەپیس کردنی شەقامەکانییەوە تاشکاندنی لقە دارێکی، هەر لەجاشایەتییەوە تادەگاتە پاشەیەتی بۆ دوژمن هەمووی خیانەتە، بەڵام خیانەتی پیاوێك کەشاعیرو پێشڕەوی خەڵك بێت لەهەموویان کاریگەرترەو ئەمەش وایکردووە مەلەکشا زۆر توند بێت لەسەر ئەوەی کەبەهیچ جۆرێك لەبەردەم دوژمندا چۆك دانەدات‌و نەبێتە داردەستی.

رەجمم بکەن، تاوانبارم
سەرم بکەن بەبنچینەی منارەتان
وەرن بمکەن بەحەللاجێ
بۆ سەمای سەر قەنارەتان
تاقە شیعرێکم ناتوانن دەستەمۆکەن

لەگێژەنی هەستی خۆمدا نوقمەسارم!
ببن بەخوا تووڕتان دەدەم
خوای ئێوە ناپەرستم
نابم بەبەرد سەری خەڵکم پێ بشکێنن
نابم بەدار بۆ فەلاقە
چقڵی ئێوە قەت ناڕوێ
لەناو بێستانی سەد تەرزم
بۆ ئێوە قەت لینی نابێ
خامەی ڕەنگینی سەربەرزم
سەختم وێنەی پۆڵاو ئاسن
شەپۆلێکی شێتو یاخیم
خەوی بەندەر ئەشێوێنم
دیلم دەکەن هانێ دەستم
ئەوەش گەردن هەڵمواسن.

لێرەدا مەلەکشا دەیەوێ ئەوە بڵێت کەدوژمن هەرچی بکات ئەوەی بۆ ناکرێت شیعرەکانم بخاتە خزمەتی خۆیەوە، شیعرەکانی من دەستەمۆ نابن‌و لەمەیشەوە دەگەینە ئەوەی کەشاعیر مەبەستی ئەوەی کەدەستەمۆبوون بەواتای ئەوە دێت کەدواتر ئەو شیعرە ڕاوی هەستو سۆزی خەڵکی تر بکات، وەك چۆن کەوی ماڵی ڕاوی کەوی تر دەکاتو لەئەدەبیاتی کوردیشدا کەو بۆ خۆی هێمایە بۆ خیانەتو دەست تێکەڵکردن لەگەڵ دوژمندا. ڕەنگە

بەناوبانگرتین شیعرێك کەمەلەکشا نووسیبێتی لەبواری بەرگری‌و حەماسەتدا شیعری (داستانی دارە پیرە)بێت. ئەم شیعرە کەدرێژترین شیعری مەلەکشایە، لەدەورانێکدا نووسراوە کەڕژێمی ئێران بەهاوکار جاشەکانی کورد لەڕۆژهەلاتدا ئاگری شۆڕشی بزووتنەوەی کوردی خامۆشکردبۆوە، ئەو ئاگرەی بەبەرپابوونی شۆرشی گەلانی ئێران زیاتر بڵێسەی سەندبوو کوردیش شارەکانی کەوتە دەست، بەڵام زۆری نەبرد شەڕی براکوژی سەریهەڵداو ئیتر حکومەتی نوێش بەهێزبۆوەو پاش پێنج شەش ساڵێك یەك بستە خاکی کوردستان بەدەست پارتە کوردییەکانەوە نەماو، خەڵکێکی زۆریش بوونە جاشو ناپاکیان لەنیشتمان کرد. ئەم شیعرەی مەلەکشا لەو دەورو زەمانەدا بۆ ئەوەبوو کەهەموو پڕۆپاگەندەو بانگەشەکانی دوژمن بەدرۆخاتەوە لەمەڕ ئەوەی کەشۆڕشی کورد تەواو بووەو ئیتر جارێکی تر کورد نابێتەوە خاوەنی خۆی. ئەمە جگەلەوەی مەلەکشا لەو شیعرەدا بەتووندی قسە لەسەر ناپاکی‌و داردەستانی دوژمن دەکاتو وەك دەبینین لەکۆتایی شیعرەکەدا کابرای ناپاك هیچی پێ نابڕێتو پێی دەڵێن خەڵکی ناپاك پاداشتی نییە. چیرۆکی سەرەکی ئەم شیعرە باس لەدرەختێکی گەورەو قەد ئەستور دەکات کەدوژمن رقی لێیەتی‌و بۆی نابڕێتەوە، بۆیە دواجار پەنا دەباتە بەر تەلاشە دارێك‌و کۆتایی بەژیانی درەختەکە دێنێت، بەڵام هێندەی پێناچێت دیسان دارەکە گەلا دەردەکاتو لق‌و چڵی تازەی لێدەبێتەوە. ڕەنگە لێرەدا هەر ئەوەندە بوترێت لەسەر ئەزمونی شیعری مەلەکشا، بەو هیوایەی ئەمە سەرەتایەك بێت بۆ زیاتر ئاوڕدانەوە لەشیعرەکانی ئەم شاعیرەمان کەخەریکە فەرامۆشی دەکەین‌و بەسەریدا بازدەدەین.

تێکەڵ بوون لەگەڵ باران

زۆر جار کە ئەو شیعرە زۆرو بۆرە دەبینم لەسەر پەڕەی ڕۆژنامەو گۆڤارەکان، پرسیارێك لەلام دروستدەبێت، پرسیاری ئەوەی تۆبڵێی: گەر شیعر نەبوایە ئەم خەڵکە چیدەکردوو ، چی دەنوسی.؟ تۆبڵێی: پەنابردنی ئێمە بۆ شیعر چی لەپشتەوە بێت.؟ ئایا شیعر خۆشدەستترین ژانری ئەدەبییە یاخود ئێمەی گەنجو لاوی کورد بە تاکە پەناگەی ئارامی دەزانین.؟ ئایا شیعر هێندە سادەو ساکارە، وابەو ئاسانییە هەموو کەس دەستی بۆ دەبات.؟ نەوەی سەردەمی ئازادیو حوکمڕانی کورد ڕەنگە لەڕوی ترسو تۆقینەوە بەختەوەرترین نەوەبن، بەڵام لەڕوی دنیابینیو بەهرەوەرگرتن لە ژیانەوە ڕەنگە بەد بەختترین نەوەی کورد بن. ئاخر ئەم نەوەیە، نەوەی سەردەمی ئابڵوقەی ئابوریو گرانیو گوزەرانی خراپو بێکاری و شەڕی براکوژیو دوور لە هەر پێداویستییەکی ژیانی بینیو بووە نەوەیەکی

بێئیرادەو داڕووخاو، لێرەشەوە ئیفرازاتی ئەم نەوەیە تەنیا شیعرەو، هەرچی خەمو کەپتی ئەم نەوەیەیە لەڕێگەی شیعرەوە خۆی نمایش دەکات. هەر ئەمەش وایکردووە، شیعرەکانی ئەم نەوەیە، مەبەستم ئەوانەیە شیعرییەتیان تێدایە، شیعرگەلێکی پڕ لە نائومێدیو وشکەساڵیو پانتایی شیعرەکانیان لەبیابانێکی کاکی بەکاکی دەچێت، شاعیر لەو بیابانەدا دەبێتە تاقە خەڵقندەو بۆ خۆی گۆرانی بۆ کلۆڵیو تەنیاییو ڕەنج بەخەساری خۆی دەڵێتو کەسیش نییە لەدادوو هاواری بپرسێت. ئەم نوسینە دەیەوێت دێڕەکانی پشتەوەی شیعرەکە کەشفکات، ئەوانە بڵێت کە شاعیر وەك ڕازێك دەی هێڵێتەوەو نایەوێ ئاشکرابن. وەك چۆن شاعیر لە دێڕەشیعرەکاندا هەیە، ئاوهاش لەپشتی دێڕەشیعرەکانیشەوە هەیە. لەژمارە (٤١٥)ی ئەدەبو هونەری کوردستانی نوێ دا شیعرێکی شاخەوان سدیق بڵاوکراوەتەوە بەناوی (چاویلکەیەك لەودیو پەنجەرەکەوە لێم ئەڕوانێ) کەئەم نوسینە هەوڵی خوێندنەوەی دیوی ناوەوەی شیعرەکە ئەدات، بەو پێیەی شیعر بۆ خۆی دیوی دەرەوەیەو شاعیریش دیوی ناوەوەیەو لەم ناوەدا منی خوێنەریش دەبمە بەرهەمی هەردوو دیوی دەرەوەی شیعروو ناوەوەی شاعیر. ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەوەی منی خوێنەر نەبێت نەشیعر بوونی هەیەو نە شاعیریش، لێرەدا هەوڵی منی خوێنەر تەواوکردنی ئەو سێ کوچکەیەیە کەشاعیر لە هەوڵی دروستکردنیدایەو لە خودی شاعیرەوە دەست پێدەکاتو لەمنی خوێنەر کۆتایی دێتو لێرەشەوە زیندوێتی بەدەق دەبەخشرێت.

شاخەوان لەم شیعرەدا دەبێتە حیکایەتخوانی گێڕانەوەی یادەوەرییەك، بارگاوی بە فۆبیاو تێکشکان، بەگریانو گەڕان بۆ دۆزینەوەی شتێك

کەنازانێ چییەو، دواتر لەسیاقی خوێندنەوەی شیعرەکەدا تێدەگەین ئەم شاعیرە منداڵی لێوون بووە، لێرەشەوە سەرلەبەری شیعرەکە مانا بەخشینە بە منداڵێتییەك کە پڕبووە لە بێبەش بوون‌و دڵشکان.

ئای....

لەکزەبای ساردی ئەو پەنجەرەیەی

کەمنداڵ بووم لەودیویەوە دادەنیشتم‌و

لەڕووناکی گڵۆپەکاندا یەک یەک ئەستێرەکانم دەژمار.

ساتی هەڵڕژانی شیعرەکە ئێستایەو مەبەستیش هاتنە خوارەوەیە لەو پلیکانەی تەمەنەی پیایداسەرکەوتوین. لەنێوان ئێستاو ئەو ساشدا مەسافەیەکی زەمەنی درێژ هەیەو لای شاعیر دەبێتە ئەم شیعرە. پەنجەرە جگەلەوەی بۆ ئاگاداربوونە لەدیوی دەرەوەی ماڵ، مانایەکیشە بۆ کرانەوەی مرۆڤو عەشق بوون بە ئازادی، پەنجەرە هیوایەك دەدات بە مرۆڤ، هەمیشە لەبەر پەنجەرەدا چاوەڕوانین.. پەنجەرە هۆی پەیوەندی مرۆڤو سروشتە، لەپەنجەرەوە لەدنیا دەڕوانین، چەند مرۆڤ بیەوێ پەنجەرەی زیاتر لەماڵەکەیدا هەبێت، ئەوەندەش لەئازادی نزیك دەبێتەوە، لەنێوان پەنجەرەو منداڵیشدا ئازادی هەیە، منداڵ هەمیشە لەتاقی پەنجەرەدا دادەنیشێ‌و سەیری دیوی دەرەوەی ماڵ دەکات، لەو دنیایە رادەمێنێ کە هەموو شتێکی بۆ ئەو تازەو نامۆیە.

شاعیر لە ئێستای بێزارەو، ئێستا وەك زیندانێك دەبینێتەوەو دواتر خۆی دەبێتە داوەرو دادگایی خۆی دەکات. بۆیە جەخت لەسەر ئازادی ئەوسای منداڵی دەکات‌و پەنجەرەو ژماردنی ئەستێرە وەك میتافۆری ئازادی

بەکاردێنێ. لای گاستۆن باشلار وێنەی شیعری ساکارترین ئەزمونگەلی زمانی لەدەقی ژیاندا بەدەستەوە دەدات. شاخەوانیش لەم شیعرەدا هەموو ئەو ئەزمونانەی پێیداتێپەڕیوە، کەدیارە عەشقێکی بێگەردی سادەو ساکاری منداڵانەیە، وەك وێنەی شیعری دەخاتە بەردیدەی ئێمەی خوێنەر.

لەدەلاقەی ئەم پەنجەرەیەوە

رووناکیم دەگرتە تاریکی ژوورەکەتان..

لەم دوو دێڕەدا شاعیر بە ئاوێنەیەکەوە لە ژوورە رووناك‌و ئازادەکەی خۆیەوەو لە پەنجەرەکەوە رووناکی بۆ خۆشەویستەکەی دەنێرێ‌و ئەویش باسی گەورەبوونی بۆ دەکات‌و لەم دنیا منداڵییەی ئەم رادەکات.

کەچی ئەو لە تیشکەکانیدا

ترس‌و گەورەبوون‌و دابڕان‌و پیری

نیشان ئەدام.

گەورە بوونی منداڵی کورد جگەلە بەرەوپیرەوە چوونی نەهامەتی‌و دەردەسەری شتێکی تر نییەو شاخەوانیش سەر بەنەوەیەکە هەر لەگەڵ چاوکردنەوەی لەگەڵ دنیایەکدا دەکەوێتە ململانێوە زۆر سەختە مرۆڤ بەرگەی بگرێت. ئەو منداڵی سەردەمی پڕ ئەشکەنجەی بەعس‌و نەوەی سەردەمی شەڕی براکان بوو، هیچی بۆ نەمایەوە خۆی پێوە خەریککات، بۆیە ناچار بۆ دڵدانەوەی خۆی شیعر دەکاتە هاودەمی.

ترس لەم شیعرەدا ترسێکی ئەزەلی نییەو لەگەڵ گەورەبوندا ئەویش گەورە دەبێت‌و توشی هیستریای دەکات، ئەو هیستریایەش دەبێتە هەوێنی ئەم شیعرە.

هەرئەو دەمە ترس

سەراپا ژیانی داگیردەکردمو

شەوانە دەستی لە گەردنم دەنا.

ترسی شاعیر ترسێکە لە گەورەبوونو جێ هێشتنی نیشتمانی منداڵی، مرۆڤ تاتەمەنی بەرەوسەر هەڵکشێ زیاتر لەقەیدو بەندی کۆمەڵایەتی نزیک دەبێتەوە، سنورەکانی ئازادی سەردەمی منداڵی جێدەهێڵێ. بۆیە مرۆڤ هەمیشە ئاخ بۆ سەردەمی منداڵی هەڵدەکێشێو سکاڵایەتی لەدەست گەورەبوونو چوونە ساڵەوە.

بەشەرمەوە پێت ئەوتم: گوزەشت رۆژەکانی منداڵی.

فرناندۆ دی سۆ سۆر پێی وایە ئەوەی شاعیر دەیڵێ لە سیستمێکی نیشانەیی جیاواز لەگەڵ سیستمی بەکارهێنراوی ئاخێوەرێکی ئاساییەوە سەرچاوە دەگرێت.

ئای لەبەیانییە ساردەکانی زستان

کە لەگەڵا دڵۆپەکانی باراندا تێکەڵ دەبووینو

لەنیوەرۆیەکی بەهاردا لەچرۆی دارئەرخەوانێکەوە دەکەوتینە وارێ..

لای شاخەوانیش منداڵی وەك دڵۆپەکانی باران پاكو بێگەردەو، ئەوە رۆحی بێگەردی منداڵی ئەمو خۆشەویستەکەی بووە لەبەیانییەکی ساردی زستاندا رۆییوەو تێکەڵی باران بووەو دواتر لەبەهاردا، لە دەمی گوڵە ئەرخەوانێکدا خۆی نمایش دەکاتەوە، گەربچینەوە سەر بۆ چوونەکەی سۆسۆر ئەم وشانە هەمان ئەو وشانەن خەڵکی ئاسایی لەژیانی رۆژانەدا بەکاری دێنن، بەڵام لێرەدا شاعیرانە داڕژراوەنەتەوەو هەریەکەیان دەبێتە

کۆدو نیشانەیەكو دەبێ هەوڵی کەشفکردنی بدرێت، کەدیارە بۆ دەربڕینی ئەو راستییەیە کەمنداڵ وەك یەکێك لە ڕەگەزەکانی سروشت، بەفرو بارانو درەختو گوڵ پاکە...

هەموو جارێ

بەهێندەی دڵۆپەکانی باران بۆ شۆستەکانی شار

بەیەکماندا/ ئەداو..

ساویلکانە هەر دووکمان دەگریاینو

لەدوایشدا وەک دوو کەسی مەمنون بەیەک دەهاتینەوە لای یەکتر.

هەمیشە هەوڵدانی مرۆڤ بۆ ئاشتیخوازیو هێومانیستیو تەبابوونی بەشەر لەوێوە سەرچاوە دەگرێت، کە هەموو مرۆڤێك لەمنداڵیدا ئاشتیخوازو سروشتێکی مەتاتی هەیەو توانای لەبیر کردنو دڵشکانی هەیەو قابیلی نوشتانەوەیە نەك شکانی یەکجارەکی... بەو واتایەی ژینگەی دەوروبەری والە مرۆڤ دەکات کائینێکی شەرخوازوو توندوو تیژ بێت، گەرنا منداڵ هەمیشە دەستی ئاشتیو ئاشتبوونەوەی درێژبووە... مرۆڤ لەگەورە بووندا بەشوێن رۆحی منداڵیدا دەگەڕێت، بەڵام گەڕانەکەی بێسوودە.

تۆ لەنێوان منداڵیو گەورەبوونما

ئەو ساو ئێستاش چەندە ئازای.

*لەژمارە(٤١٩)ئەدەبو هونەری کوردستانی نوێ لەرۆژی پێنج شەممە١٤/١/٢٠٠٥ بڵاوبۆتەوە.

خۆشەویستی ئەو گوزارشتەی دۆڕاندمان

یەکێك لەو کەسانەی لەسەر شاملۆو شیعری شاملۆ قسەیانکردووە پیاوێکە لەدەربارەی (محەمەد رەزا شا)ی پەهلەویداو دەڵێ: ئەحمەدی شاملۆ دەیەوێ تۆڵەی ئەوسەربازەمان لێبکاتەوە کەلەبەردەم شاملۆی مناڵدا شەلاقکاری کراوە. ئەم قسەیەی پیاوی دەربار لەوێوە سەرچاوەی گرتووە کەشاملۆ مەبەستی شیعر نوسین نییە، ئەوەندەی دەیەوێ لەڕێگەی شیعرەوە تۆڵەی خەڵکی بەشمەینەتو هەناسە سارد بکاتەوە. هەر ئەمەش قسەی ئەسڵی شیعرە، کەشیعر جۆرێك شەڕکردنە لەگەڵ واقعی داسەپاو، ئەو وەختەی ئینسان لەبەردەم دیکتاتۆرو دەسەلاتێکی خۆسەپێنەردا توانای بەرگری کردنی نامێنێ ئیتر شیعر دێتو ئەو توانایەی بۆ دەگێڕێتەوەو هێز دەداتە ئینسان.

ئەحمەدی شاملۆ دەڵێ: تاقە ڕووداوێك کەڕێڕەوی ژیانی منی گۆڕی و کردمی بەشاعیر، روداوێك بوو کەئێستا هەرلەیادەوەریمدا ماوەو رەنگە هەر

بشمێنێ، چونکە ئەو ڕووداوە لەناخەوە هەژاندمی، ئەودەڵێ: من عەشقی مۆسیقابووم، پێموایە شیعر لەمندا ساڕێژبوونی برینی مۆسیقایە. ئەو ڕووداوە کردمییە شاعیر. شاملۆ ڕووداوەکە بەم جۆرە باسدەکات.(شتێکی سەرەکی زەمینە خۆشکەری باری رۆحی من بوو، کاریگەری یەکلاکەرەوەی لەسەر ژیانم هەبوو، پێنج ساڵێك لەوەوبەر ڕوویدابوو. ئامادە بوونی نابەدڵی خۆم لەڕێوڕەسمی دارکاری کردنی سەربازێك بوو لە(خاش) بەپەرچەم و دەهۆڵ و زووڕناو داب و نەریتی ئەرتەشییەوە. سەیرانگەیەك لە(خاش) هەبوو بەناوی (باغی میر)و زۆرجار باوکم من و خوشکەکانمی بۆگەڕان دەبرد بۆ ئەوێ. سەربازخانەکە دەکەوتە ناوەڕاستی باخەکەوە، تەمەنم شەش ساڵان بوو، نەمدەتوانی باری قورسی ئەو ئازارانە لێك بدەمەوە، تائەمڕۆش وەك گرێ لەسەر دڵمدا ماوەتەوە. تەنیا ئەوەنەبێت بەهاوارو گریانەوە خۆم فڕێ دابووە باوەشی خزمەتکارەکەی باوکمەوە) بارودۆخی خێزانیو ژینگەی پەروەردەبوونی شاملۆ زۆر دوور بووە لەوەی شاملۆ بکاتە شاعیر ئەو دەڵێ:(کەسێکم نەبوو ڕێنوێنیم بکاتو دەستم بگرێت. واتا ئەو ساڵانەم بەفیڕۆ چوو. هەر لەتەمەنی(١٠) ساڵییەوە دەمنووسی، بەڵام کاتێك یەکەم شیعری خۆم نووسی لەساڵی(١٩٥٠)دا تەمەنم(٢٥) ساڵ بوو، پانزە ساڵم لەدەست چووبوو. فەزای ناو بنەماڵەکەمان جگە لەشاعیر دەیتوانی بمکات بەهەر شتێکی تر. سەردەمی گوزەراندنی سەرەتایی بۆمن وەك دۆزەخ وابوو) ئەم دۆزەخی بنەماڵەو کۆمەڵگەیە شاملۆ دەخاتە سەرکەڵکەڵەی گەڕان بەدوای خۆشەویستیدا، چونکە لەخۆشەویستیدا ئینسان دەبێتە خاوەن وزەو هێزێکی زۆرو دەتوانێ ڕووبەڕووی دنیا بوەستێتەوە. شاملۆ پێیوایە ئۆبالی هەموو نەهامەتییەکانی بەشەر

لەئەستۆی خۆشەویستیدایەو، ئێمە عیبارەتی خۆشەویستیمان دۆڕاندووە بۆیە مەحکومین بەماڵوێرانیو سەرگەردانی.

هەر بۆیە شاملۆ هەر ئومێدەوارەو هیوا لەدەست نادات، بەوەی رۆژێك ئینسان دەچێتەوە مەداری خۆشەویستیو ئیتر ئەوین جێگە بەڕقو شەڕ لێژدەکاتو خۆی دەبێتە سەرچۆپی گر، ئەو رۆژەی شاملۆ ئاواتی بۆ دەخوازێ رەنگە ئاواتی زۆرینەی بەشەر بێت، چونکە هەمیشە کەمینەی نەزانو نەخوێندەوار دەبنە ملۆزمو دیکتاتۆر بەسەر زۆرینەیەکی وشیارو خوێندەوارەوە. لەشیعری (ئاسۆی روون)دا دەڵێت:

رۆژێک ئێمە دیسانەوە دەگەینەوە کۆترەکانمان
میهرەبانی دێت و دەستی جوانی دەگرێت.
رۆژێک کە کەمترین سروود ماچکردنەو
هەرئینسانێک بۆ ئینسانێکی تر برایەکە.
رۆژێک کەدەرگای ماڵەکانیان داناخەنو
قوفڵ ئیتر ئەفسانەیەو بەتەنیا دڵ
بۆژین بەسە.

سەردەمی (شا) لەئێراندا سەردەمێکی قورسو سەخت بووەو دەوڵەت وەك دەزگایەکی تۆتالیتاری دەستی خستبووە تەواوی کایە کۆمەڵایەتییەکانەوە، سیستمی شا خۆی لەسەر دەستەنگیو سەرکزی خەڵك بنیاتنابوو، وەك هەوری رەش باڵی بەسەر خەڵکدا کێسشابوو، دەبوو هەموو شتێك بەفلتەری دەسەڵاتی پرسانسۆری شادا بڕوات. تەنانەت

خۆشەویستیش بۆتە تاوان و لەلای دارودەستەی شا تلیاك و حەشیشە بووەو شاملۆ لەشیعری(تەنگانە) دا ئاواباسی ئەو ڕۆژانە دەکات.

دێن بۆن بەدەمتەوە دەکەن
نەکا رۆژێک وتبێتت خۆشم دەوێی.
دێن بۆن بەدڵتەوە دەکەن
رۆژگارێکی سەیرە گوڵم
لەکۆڵانی بەربەستراوی ساردوسڕا
ئاور دووە شیعرو سروود
ئاگری پێدەکەنەوە
باسی سەرە بیرکردنەوە
رۆژگارێکی سەیرە گوڵم
ئەوەی شەوانە دەرگادەکوتێ
هاتووە چرابخنکێنێ
دەبێ تیشکی رووناکایی لەکەلێن و
لەپەسێوی ماڵ پەسیۆن بیشارنەوە.

ئەم گوزارشتی خۆشەویستییە، دەبێتە وێردی سەر زاری شاملۆو تەواوی ئەدەبیانی شیعری شاملۆ گەڕان و وێڵبوونە بۆ قەرەبووکردنەوەو پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییەی کەخۆشەویستیو نەبوونی خۆشەویستی دروستی کردووە. شاعیر پێشبینی ئەوەی کردووە کەڕۆژێك دێت دەبێ دڵمان لەپەناو پەسێوی ماڵەکانمان بشارینەوە تا دیکتاتۆرو پیاوەکانی

نەیدزن، ئەو وایدەبینی ئیتر لەمەودوا ئەوان بۆنی دەمیشمان دەکەن تابزانن ماچی لێوی دڵدارەکانمان نەدزیوەو بۆنی هەناسەیمان نەگرتووە. لەو رۆژانەیش کەشاعیر پێشبینی هاتنی دەکات بیرکردنەوە دەبێتە مایەی لێکردنەوەو پەڕاندنی سەری ئینسان، گەربێت و بیرکردنەوەکە پێچەوانەی بیرکردنەوەی دیکتاتۆرو پیاوەکانی دیکتاتۆربن.

رۆژێک دەریایی چاوەکانت وشک دەبن.

ئەمن کانیاوێکم دەوێ تاهەتایە هەر کانی بێ.

ئەو پڕبەگەروی هاواری دەکرد: هیلاکی ڕەنجێکم، کەڕەنجی من نیە، لەو رۆژگارانەی کەتەواوی خەڵك جگە لەهەژار و نەداران بەدوای ئارەزوو پارە دەکەون و هەموو شتێك دەبێتە بەرژەوەندیو پارە. هەلپەرستیو چاوچنۆکی باڵی خۆی دەکێشێ، شاملۆ نائومێدانەو زۆر بەمەحزونی دەیوت:

کەلامێکی کۆن و سواوە حەزکردن و خۆشەویستی

پیسکە حەزی لەپارەیەو خوێڕی حەزی لەئازاری بندەستانەو

ترسنۆکیش دەسەڵات و سەرکەوتنی خۆشگەرەکە

ئێمەومانان و ئەوکەلامی تەڕو تازەی خۆشەویستی لەکێ فێربوین.

خەمی نان و خەمی ژیان، والە شاملۆ دەکەن هەرقسەی هەیە بۆژیان بیری بچێتەوەو تەنیاقسە لەسەر نان بکات بۆیە روودەکاتە ئینسان و دەڵێت:

لەدەستە گەرمەکانی تۆ

کەمنداڵی ئاواڵ دوانەی نێوباوەشمن

چیها قسەم پێ یە بیکەم

ئەگەر خەمی نان لێم گەڕێ.

شاملۆ پێیان دەڵێت:

جێی هیچی ترنابێتەوە دڵت لێواو لێوی خەمە.

خودای هەوو ئاسمانە بەرزەکانت کەوتوونەتە سەرخاکی ڕەش

وەک منالێک تاق و تەنیا و بێ پەنای تۆ

لەترسانا پێدەکەنی و

غرورێکی ساویلکانە ڕێگە لەگریانت دەگرێ.

گەورەی شاملۆ و شیعرەکانی لەقولاییە ئینسانی و هیومانستییەکەیدایەو هەر ئەو رۆحە بەرزە ئینسانییەش شاملۆی کردە شاعیرێکی جیهانی و جەماوەری بەر فراوان، هاواری شاملۆ هاوارێك بوو پڕبەگەرووی ئەو جەماوەرەی کەلەلایەن دەسەڵاتی شاوە سەرکوت دەکران و وەك مێگەلەمەڕ راپێچی قەسابخانەکان دەکران. بۆیە ئەو هەر بەئاواتەوە بوو کەبتوانێت ئومێد لەدڵی جەماوەردا بڕژێنێ و مژدەیەکیان پێبدات و خۆی بەهاوبەشی خەم و ئازارو شادییەکانی ئەوان دەزانێت.

ئەی خۆزگە من بم توانیبا

بۆ یەک لەحزە بم توانیبا ئەی خۆگە

ئاپۆرەی ئەم جەماوەرە بێ ئەژمارە

بنێمە سەر هەرتنک شانم

بەچوار دەوری گۆی زەویدا بیان گێڕم

تابەهەرتک چاوی خۆیان ببینن کە

خۆرەتاویان لەکام لایەو بڕوام پێبکەن

ئەی خۆزگە بم توانیبا.!

عەشق لای شاملۆ جگە لەتێکەڵ بوونی رۆحەکان شتێکی ترنییەو، گەر ئینسان نەتوانێ ئەو ئاوێتەو ئاوێزان بوونی رۆحە دروست بکات هەڵبەت ناشتوانێت عاشق بێت.

ئەو بە(ئایدا)ی هاوسەری دەڵێت:

من لەو دیو سنورەکانی لەشتەوەخۆشم دەوێی

پۆلێ باڵندەی شەوگەڕو کەناریەکانم پێبدە،

تۆ رووناکایی شەراب و ئاسمانی ساف و

کەوانی کراوەی پردو دوایین هەوای

ئەو سازەی لێیدەدەی دووپات کەوە.

من لەو دیو سنورەکانی لەشمەوە خۆشم دەوێی

لەو دووره دەستە زۆر دوورەی

کەئەندام و جەستەی ئینسان بێ هیچ

تەمایەک دەسرەوێ.

قسەکردن لەسەر شاملۆو شیعرەکانی رەنگە بێسوود بێت، چونکە بۆخۆی هەڵوێستەو شیعرەکانیشی گۆرانی گەرمی ژیانن، سرودێکی هەمیشەیین بۆ مانەوەی مرۆڤ. شاملۆ دەڵێت: هەموو هەوڵی ئەدەبی و شیعری من گەڕانە بەدوای خۆشەویستیدا، خۆشەویستی ئەو عیبارەتەی کەدۆڕاندمان.

هەزار لەعنەت لە ئێوەبێ

ئەی ئەوانەی

بێجگە لەعیشقی شێتانە

هەمووشتێکی دنیاکەتان شێتانەیە!

پێڕست:

روانین لەپەنجەرە داخراوەکانی........................ ٧ بۆ ٢٠
وێوڵەباڵێ.. ٢١ بۆ ٣٢
بێکەس پیاوێك.. ٣٣ بۆ ٤٨
ئەحمەد موختار جاف... ٤٩ بۆ ٦٤
قسەیەك بۆ شیعر قسەیەك بۆ دڵدار.............. ٦٥ بۆ ٧٦
راکردن لەمەرگ... ٧٧ بۆ ٨٨
سەمای شیعر... ٨٩ بۆ ١٠٤
کاریگەری تاراوگە.. ١٠٥ بۆ ١٥٤
بۆ تۆ وڵات شیرینتربوو.................................... ١٥٥ بۆ ١٦٨
شار دۆزەخێك بۆ ئینسان................................. ١٦٩ بۆ ١٨٢
لەچاوەڕوانی وەهمێکدا...................................... ١٨٣ بۆ ١٩٥
هەوڵدان بۆ دروستکردنی.................................. ١٩٦ بۆ ٢٠٤
بادڵنیا بێت ئاو.. ٢٠٥ بۆ ٢٢٨
جەلالی مەلەکشا.. ٢٢٩ بۆ ٢٥٤
تێکەڵبوون لەگەڵ باران...................................... ٢٥٥ بۆ ٢٦٢
خۆشەویستی ئەو گوزارشتەی.................. ٢٦٣ بۆ ٢٧٢

بەرهەمە چاپکراوەکانی نووسەر

* پروشە شیعر بۆ منالآن ۱۹۹۸

* کەڤاڵی وەنەوشە شیعر بۆ منالآن ۲۰۰۰

* گۆرانییەکی قژ زەرد شیعر ۲۰۰۲

* چرپە چرپی ئەودیو ئازادییەکانی ژن،کۆمەڵە وتار لەسەر پرسی ژن. بەڕێوەبەرایەتی گشتی چاپ‌وبلاوکردنەوە، ۲۰۰٤

* ئەو منالەی دوێنێ گریا، ستوونی رۆژنامەوانی، ۲۰۰٤

* بەهەشتێ لەکاغەز، ستوونی رۆژنامەوانی، ۲۰۰٥

* دڵۆپە، شیعر، بەڕێوەبەرایەتی گشتی چاپ‌وبلاوکردنەوە، ۲۰۰٥

* بیبلیۆگرافیای چاپکراوەکانی بەڕێوەبەرێتیی گشتیی چاپ‌و بلاوکردنەوە، بۆ ساڵی دوو هەزارو چوار، لەساڵی دووهەزارو پێنج چاپکراوە.

* بچوکبوونەوەی ئینسان، ستوونی رۆژنامەوانی، ۲۰۰٦

* باویلکە شیعری منالا ن ۲۰۰٦

*بیبلیۆگرافیای چاپکراوەکانی بەڕێوەبەرێتیی گشتیی چاپوبلاوکردنەوە، بۆ ساڵی دوو هەزارو پێنج، لەساڵی دوو هەزارو حەفت چاپکراوە.

*خەڵک‌و دەسەلات، ستوونی رۆژنامەوانی ۲۰۰۷

* ژیان لەپێناوی گێڕانەوەدا، لێکۆڵینەوە، بەڕێوەبەرێتی چاپ‌و بلاوکردنەوەی سلێمانی، ۲۰۰۷

* کچەکەی جیک جیک خانم، چیرۆکی منالآن، وەرگێڕان لەفارسییەوە، ۲۰۰۷.

* کەروێشکە چکۆل، چیرۆکی منالآن، وەرگێڕان لەفارسییەوە، ۲۰۰۷.

* هایکۆ، شیعری ژاپۆنی، وەرگێڕان لەفارسییەوە، ۲۰۰۷.